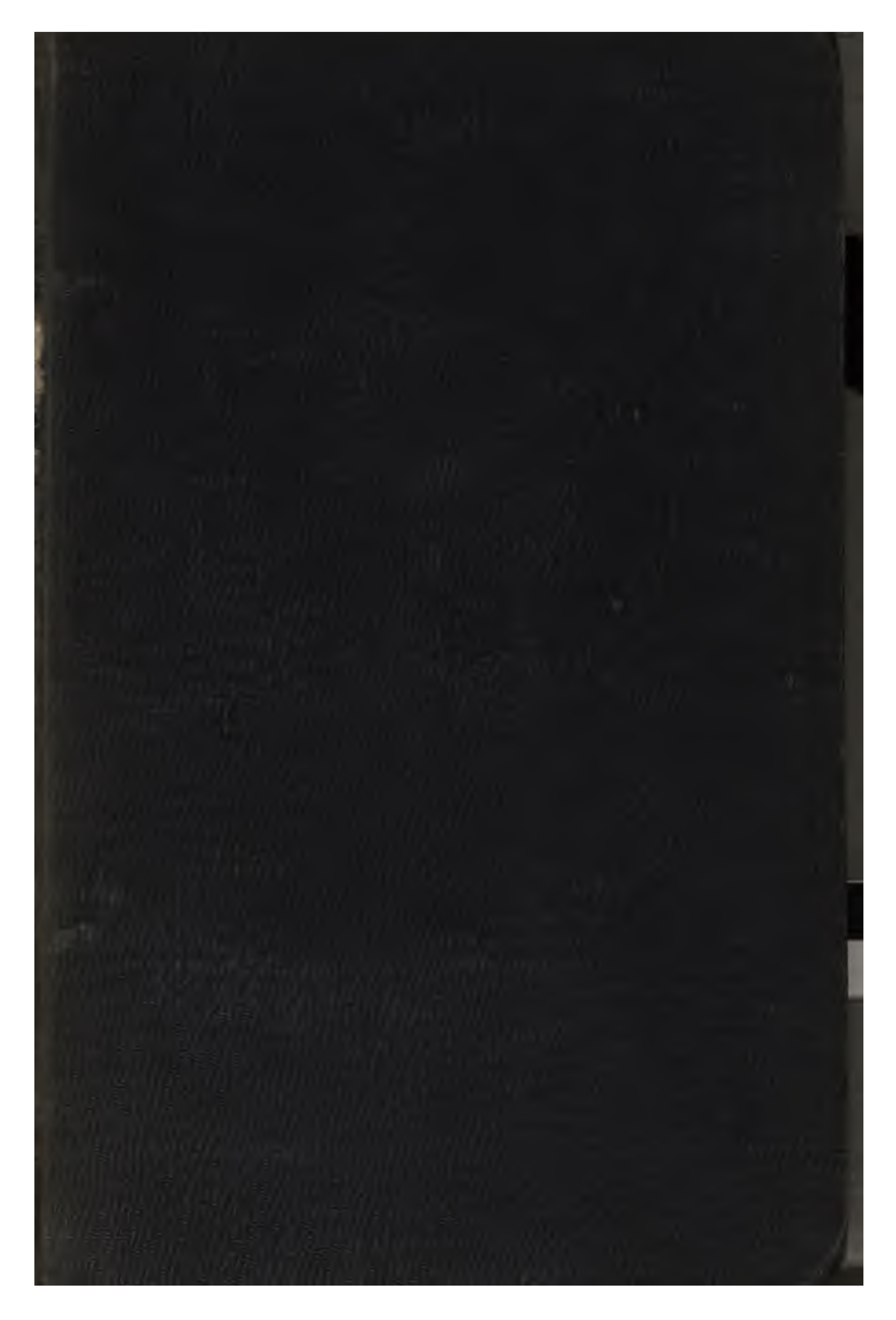

PATRES ECCLESIÆ ANGLICANÆ:

ALDHELMUS, BEDA, BONIFACIUS, LANFRANCUS,

S. THOMAS, JOHANNES SARESBERIENSIS,

PETRUS BLESENSIS, ET RELIQUI.

JOANNIS SARESBERIENSIS

POSTEA EPISCOPI CARNOTENSIS

OPERA OMNIA

NUNC PRIMUM IN UNUM COLLEGIT

ET CUM CODICIBUS MANUSCRIPTIS

CONTULIT

J. A. GILES, JUR. CIV. DOCTOR.

ET COLLEGII CORPORIS CHRISTI, OXON. OLIM SOCIUS.

VOL. II.

EPISTOLÆ.

OXONII,

APUD J. H. PARKER;

LONDINI APUD C. DOLMAN, NEW BOND STREET; D. NUTT, FLEET STREET;

CANTABRIGIÆ APUD DEIGHTON ET FIL.;

ET PARISIIS APUD B DUPRAT.

MDCCCXLVIII.

TABULA EPISTOLARUM TOMI SECUNDI.

Epist. Pag.

191. Ad Thomam Cant. archiep. [1166.]—Proposueram paternitati 1
192. Ad Mag. Radulf. Lexoviensem. [1166.]—Literæ tuæ 3
193. Ad Baldwinum archid. Exoniensem. [1166.]—Expectatione longa 6
194. Ad Nicolaum de Monte Rotomagensi. [1166.]—Notam ingratitudinis 18
195. Ad Mag. Walterum de Insula. [1166.]—Diuturnitas silentii 20
196. Ad Mag. Rad. de Bellomonte. [1166.]—Veræ titulus 22
197. Ad Mag. Girardum Pucelle. [1166.]—Licet mihi . 23
198. Ad Alexandrum Papam. [1167.]—Si de . . 25
199. Ad Mag. Girardum Pucelle. [1167.]—Etsi . 29
200. Ad Walterum Albanensem episcopum. [1167.]—Magnam mihi 30
201. Ad Albertum cardinalem [1167.]—Veritatem libenter 33
202. Ad Joannem Pictaviensem episcopum. [1167.]—Liberalitatis vestræ 37
203 Ad Mag. Silv. Thesaurarium Lexoviensem. [1167.] —Audita, dilectissime, ... 39
204. Ad Milonem episc. Morinorum. [1167.]—Eo sinceritatis 41
205. Ad Will. subpr. Eccles. Christi Cantuar. [1167.]—Mihi nuper 43
206. Ad O. de Faversham. [1167.]—Amentis est, . 45
207. Ad Robertum de Faversham archidiaconum. [1167.] —Inhumanus est, ... 46
208. Ad Ricardum de Bohun, Constantiensem episcopum. [1167.]—Super afflictione 49

Epist. Pag.
209. Ad Magistrum Humfridum de Bovi. [1167.]—Non est, ... 50
210. Ad Henricum Baiocensem episcopum. [1167.]—Audio, pater 52
211. Ad Ricardum Constantiensem archidiaconum. [1167.] —Proscripsit me 53
212. Ad Rad. Priorem Wigornensem. [1167.]—Aquarum copia 55
213. Ad Mag. Simonem Lupellum. [1167.]—Species est 57
214. Ad Adam abbatem de Evesham. [1167.]—Præter eam 58
215. Ad R. abbatem Persorensem. [1167.]—Qui amicis 60
216. Ad Jocelinum Saresb. episcopum. [1167.]—Acceptis litteris 61
217. Ad Rogerum episc. Wigornensem. [1167.]—Confidentia securas 63
218. Ad Will. Britonem subpriorem Cantuar. [1167.]—Reflorescit auctore 65
219. Ad Alexandrum Papam—Causa domino papæ Alexandro pro Cantuariensi scripta. [1167.]—Anima nostra 68
220. Ad Thomam Cantuar. archiepiscopum. [1167.]—Inspectis litteris 70
221. Ad Willelmum Papiensem. [1167.]—Fama vulgante 74
222. Ad Joannem episcopum Pictaviensem. [1167.]—Regnorum collisiones 77
223. Ad Magistrum Raimundum. [1167.]—Quid me . 79
224. Ad Magistrum Laurentium. [1167.]—Ex inspectione 82
225. Ad Petrum scriptorem. [1167.]—Raritas intermeantium 83
226. Ad Mag. Girardum puellam. [1167.]—Instantia portitoris 84
227. Ad Joannem Pictaviensem episcopum. [1167.]—Quia te 85
228. Ad eundem. [1167.]—Inscriptionis mutatæ . 89
229. Ad Mag. Raimundum eccles. Pictav. cancell. [1167.]—Si salutationis 94
230. Joannis Sarraceni ad Mag. Joan. Saresber. [1167.]—Post translationem 95
231. Ad Joannem Pictaviensem. [1167.]—Paritum est . 95
232. Ad Thomam Cantuar. [1167.]—Nec prior . 97

Epist. Pag.
233. Ad Nicolaum de monte Rothom. [1167-8.]—Dissipat Dominus 98
234. Ad Baldewinum archidiaconum Norwic. quem Godwinum vocavit. [1168.]—Honor cinguli . 100
235. Ad Joannem Pictaviensem episcopum et Mag. Raymundum cancell. [1168.]—Vestri similes . 102
236. Ad Robertum filium Ægidiæ. [1168.]—Arctior nexus 106
237. Ad Thomam archiepiscopum Cantuariensem. [1168.] —Romanos amicis . . . 107
238. Ad Magistrum Girardum Pucelle. [1168.]—Doleo, magister 108
239. Ad Joannem Pictaviensem episcopum. [1168.]—Postquam priores 114
240. Ad Baldewinum archidiaconum Exoniensem. [1168.]—Ubi de 116
241. Ad conventum ecclesiæ Cantuariensis. [1168.]—Unde, amantissimi 118
242. Ad Robertum archid. de Surreia. [1168.]—Ingratitudinis vitio 121
243. Ad Bartholomæum Exoniensem episcopum. [1168.]—Si nihil 123
244. Ad Baldwinum Exoniensem archidiaconum. [1168.] —Ex quo 130
245. Ad Joannem Pictav. episc. [1168.]—Beneficia sæpe 139
246. Ad Magistrum Lombardum. [1168.]—Obligationis inter 142
247. Ad Willelmum Britonem subpriorem Cantuariensem. [1168.]—Audiens tibi . . . 146
248. Ad eundem. [1168.]—Asseris, ut . . . 148
249. Ad Baldwinum Archidiaconum Exoniensem. [1168.]—Etsi parvitas 150
250. Ad Robertum filium Ægidiæ. [1168.]—Magnum (frater) 151
251. Ad Randulphum de Arundel. [1168.]—Quod hactenus 152
252. Ad Ricardum priorem de Dovoria. [1168.]—Facies cœli 155
253. Ad Robertum vice-archid. Cantuar. [1168.]—Doctissimi viri 155
254. Ad Magistrum Laurentium. [1168.]—De munere 156

Epist. Pag.
255. Ad Magistrum Osbertum de Faversham. [1168.]—Lator præsentium 157
256. Ad Walterum Roffensem episcopum. [1168.]—Quanta fide 158
257. Ad Magistrum Randulphum Lexoviensem. [1168.]—Quas referre 160
258. Ad Willelmum de Northalla. [1168.]—Sobrii moris 161
259. Ad Radulphum de Wingram. [1168.]—Dedit tibi 162
260. Ad Henricum Wintoniensem episcopum. [1168.]—Sanctorum necessitatibus . . . 163
261. Ad Magistratum Radulfum Lexoviensem. [1168.]—Quia tibi 165
262. Ad eundem. [1168.]—Liberalitatis tuæ . . 168
263. Ad Magistrum Radulfum Lexoviensem. [1168.]—Fidem esse 169
264. Ad Robertum de Limeseia. [1168.]—Veritas fuco 171
265. Ad Robertum archid. de Surreia. [1168.]—Hanc inter 171
266. Ad Willelmum Norwicensem episcopum. [1168.]—Intermissionem officii . . . 173
267. Ad Joannem priorem Norwicensem. [1168.]—Dura est 174
268. Ad Joannem Pictav. episcopum. [1168.]—Miratur fortasse 175
269. Ad Nicolaum de Monte Rotom. [1168.]—Nec suspiceris 177
270. Ad Girardum Cellerarium Norwicensem. [1168.]—Gaudens audio 178
271. Ad Walkelinum archid. Norwicensem. [1168.]—Præfinit vir 179
272. Ad Magistrum Nigellum. [1168.]—Intercapedo locorum 180
273. Ad Hugonem abb. S. Edmundi. [1168.]—Quod in 181
274. Ad Azonem Monachum. [1168.]—Affectus ab . 182
275. Ad Willelmum de Dovera. [1168.]—Experientia rerum 183
276. Ad Galfridum. [1168.]—Communis Dominus . 184
277. Ad Willelmum Priorem de Merton. [1168.]—Audita promotione 185
278. Ad eundem et fratres universos. [1168.]—Quotiens vobis 186

Epist. Pag.
279. Ad Joannem de Tileberia. [1168.]—Audita sanitate 187
280. Ad Nicolaum Vicecom. de Essexia. [1168.]—Comites a 188
281. Ad Petrum Scriptorem. [1168.]—*Zelus quem* . 189
282. Ad Turstinum de Acolt. [1168.]—Plura sunt . 191
283. Ad Baldwinum de Valle Darii. [1168.]—Qui te . 192
284. Ad Magistrum Odonem. [1168.]—Ad exilii . 193
285. Ad Bartholomæum Exon. epis. [1169.]—Alternat fortuna 196
286. Ad Simonem Priorem de Monte Dei et Engelbertum de Valle S. Petri. [1169.]—Potest vestra 204
287. Ad Joannem Pictav. episcopum. [1169.]—Grandis est 206
288. Ad Hugonem de Gant. [1169.]—Actiones gratiarum 208
289. Ad conventum Cantuariensem. [1169.]—Doleo, dilectissimi 211
290. Ad Willelmum subpriorem Cantuariensem. [1169.]—Licet communis 215
291. Ad Joannem Pictav. Episcopum. [1169.]—Gaudeo, si 216
292. Ad Baldwinum Exoniensem archidiaconum. [1169.]—Excussus propriis . . . 218
293. Ad eundem. [1170.]—Mitto tibi . . 222
294. Ad Robertum Sacristam. [1170.] — Devotionem quam 227
295. Ad Magistrum Girardum. [1170.]—Moleste tulit 228
296. Ad conventum Cantuariensem. [1170.] — Æquum est 231
297. Ad Thomam Cantuariensem episcopum. [1170.]—Consilium domini 235
298. Ad Magistrum Herbertum. [1170.]—Vestra redolet 237
299. Ad Willelmum subpriorem et alios Cantuarienses. [1170.]—Preces vestras . . . 239
300. Ad Petrum abb. S. Remigii. [1170.]—Mora mea 240
301. Ad Bartholomæum Exoniensem episcopum. [1170.]—Ecclesia in 246
302. Ad conventum Cantuariensem. [1170.]—Vestram sæpius 248
303. Ad Willelmum subpriorem Cantuariensem. [1170.]—Ex his 250
304. Ad Joannem Pictaviensem episcopum. [1171.]—Ex insperato 251

Epist. Pag.
305. Ad Senonensem archiepiscopum. [1171.]—Agonem nostrum 258
306. Ad Willelmum Senonensem episcopum. [1171.]—Licet Anglicanæ 262
307. Ad Rogerum archiep. et alios Eboracenses. [1171.]—Non ignorat 264
308. Henrici regis ad Bartholomæum Exon. episc. [1171.]—Sciatis quod 266
309. Ejusdem ad eundem. [1171.]—Sciatis quod . 267
310. Bartholomæi Exon. et Rogeri Wigorn. ad Alexandrum papam. [1171.]—Apostolatus vestri . 268
311. Ad eundem. [1173.]—A finibus terræ . . 273
312. Ad Willelmum Senonensem archiep. [1173.]—Nisi membra 274
313 Ad Albertum et Theodwinum Cardinales. [1173.]—Divina præeunte 276
314. Ad Humbaldum Ostiensem episcopum. [1173.]—Vererer tantam 277
315. Ad Gratianum Notarium. [1173.]—Veritas Christi 278
316. Bartholomæi Exon. epis. ad Alexandrum papam. [1173.]—Sacrosancta Romana . . . 279
317. Ejusdem ad eundem. [1173.]—Membris est . 280
318. Ejusdem ad eundem. [1173.]—Apostolatui vestro 281
319. Prioris et conv. Cantuar. ad eundem. [1173.]—Eos vobis 282
320. Odonis prioris et conv. Cant. ad Alexand. papam. [1173.]—Calamitates, quas . . . 283
321. Ad Bosonem cardinalem. [1173.]—Familiaritas quam 287
322. Ad Petrum abb. S. Remigii. [1173-4.]—Diuturni caussas 288
323. Ludovici regis ad Joannem Saresb. Carnotensem episcopum electum. [1176.]—Quod capitulum . . 291
324. Capituli Carnotensis ad eundem. [1176.]—Quod natum 291
325. Ad Philippum decanum et capitulum S. Martini. [1176.]—Universitatem vestram . . 293
326. Litteræ Joannis, Carnotensis episcopi, de absolutione Joannis, comitis Vindociensis, a vinculo excommunicationis, quo eum Joannes illigaverat. [1180.]—Noveritis quod 294

327. Literæ Joannis Carnotensis episcopi, de satisfactione facta monasterio S. Launomari Blesensis, pro illatis eidem damnis et injuris a Joanne comite Vindocinensi. [1180.]—Noveritis illustrem 296

Variæ Lectiones, et Addenda 297

Index Alphabeticus Epistolarum quæ in his duobus tomis contentæ sunt 301

JOANNIS SARESBERIENSIS

EPISCOPI CARNOTENSIS

EPISTOLÆ.

EPISTOLA CXCI.—AD THOMAM CANT. ARCHIEP. [A. D. 1166.]

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Joannes de Saresberia.

PROPOSUERAM paternitati vestræ non scribere, quia scripti vestri vicissitudo mihi negata est. Verumtamen circumspectionis vestræ prudentiam attendens magis approbo vestræ considerationis in non scribendo industriam, quam quasi amicam quandam in scribendo dispensationem. Facto enim magis quam scripto, rebus magis quam verbis, beneficio magis quam suaviloquio, filii ad obsequia paterna sunt invitandi. Siquidem secundum leges sæculi, obsequiis paternis filii sunt deleniendi, non obligatoriis pactionibus adstringendi. Visis autem literis, quas regi Angliæ, et quas suffraganeis vestris direxistis, exultavi gaudio magno pro fervore et justo zelo tuo pro Ecclesia Dei, quo inardescitis: Quod saltem in hoc periculoso tempore aliquis invenitur, qui pro injuriis Ecclesiæ, pro membris Christi, quæ ipse glorioso sanguine suo redemit, in servos nequitiæ, in hostes veritatis, in persequutores Christiani nominis ferrum cum beato Petro pro nomine Christi stringere non dubitat. Laudo zelum et propositum, laudo severi-

tatis vestræ et discretionis censuram, quam adversus improbos mores exercetis. Sed attendo quod scriptum est: Capite languescente cætera membra redduntur languida. Attendo suffraganeos vestros qui defecerunt in die belli, immo erexerunt cervicem inobedientiæ, et se adversarios statuerunt. Quid igitur solus faciet, qui non habet sublevantem, neque cooperatorem? Si tamen Dominus pro nobis, nemo proficiet contra vos. Ipse enim reprobabit cogitationes et machinationes injustas episcoporum Angliæ, et dissipabit consilia principis.

Scripsit autem rex Angliæ domino Coloniensi, Henricum Pisanum et Willelmum Papiensem in Franciam venturos ad novas exactiones faciendas, ut undique corradant et contrahant, unde papa Alexander in urbe sustentetur. Alter, ut nostis, levis est et mutabilis, alter dolosus et fraudulentus, uterque cupidus et avarus: et ideo de facili munera cœcabunt eos, et ad omnem injustitiam incurvabunt. Audito eorum detestando adventu, statim vehementer formidare cœpi præsentiam eorum caussæ vestræ multum nocituram: et ne vestro ac vestrorum sanguine gratiam regis Angliæ redimere non erubescant. Hoc itaque consulo, ut per regem Francorum et per Cistertienses circa hunc articulum ita præveniantur, ut, etiamsi velint, in hac parte non possint perverse agere. Confidite tamen in justitia vestra: et bona fides in spe certa vos foveat. Papa enim Alexander indubitanter obtinet. Filius enim Siculi, in paterno regno confirmatus, ei ad omnem nutum assistet. Et vindicta Dei manifeste desævit in medio principum Alemanniæ. Conspiraverunt nunc multi principum contra ducem Saxoniæ. Quod tamen imperator pacificare contendit. Coloniensis etiam in partem adversariorum cedit, deficiens a societate, quam cum duce

contraxerat. Sed et Coloniensis, quum convocatis militibus accinctus esset ad eundum in Italiam, arreptus est duplici tertiana, et ea adeo laborat, ut quasi certum sit eum ante hyemem ire non posse. Promisit autem mihi in hac ægritudine sua, quod si ipse in Italiam non iverit, sive imperator iverit sive non, consilio Cistertiensium, et regis Francorum, et vestro se committet de facienda pace cum papa Alexandro. Et ita proponit ordinare, ut quodammodo cogatur a clero suo id facere. Istud in confessione vobis scribo, sicut patri et domino, ut sit absconditum penes vos, donec videamus, si res aliquem habitura sit effectum. Si a debitis meis fuero liberatus, etiam non vocatus a vobis redibo. Medio tamen tempore, si vobis in aliquo me intellexero necessarium, semper ad redeundum paratus ero. Valete.

EPISTOLA CXCII.—AD MAG. RADULF. LEXOVIENSEM. [A. D. 1166.]

Joannes Saresberiensis Magistro Radulpho Lexoviensi.

Literæ tuæ mihi consolationem et desolationem pariter attulerunt, nisi ad eum recurrens meditatio, qui nos in omni tribulatione consolatur, desolationis aculeos facillime et citissime depulisset. Nos enim, Deo propitiante, navigamus in portu, et qui sperantibus in se deesse non novit, supra et contra merita nobis ad sufficientiam, et quod sine Divini Judicii timore non eloquor, necessaria ministrat ad gloriam. Nam reversa, si merita discutiantur, indigni sumus, qui pro justitia patiamur, quia talium est, ut nosti, regnum cœlorum, quod nos multis et magnis peccatis demeruisse, etsi mundus aliter sentiat, Deus testis est et

conscientia. Dat tamen sperandi ausum, qui nos ignobilium et infirmorum elector ecclesiasticæ libertatis professores esse permisit, assertores justitiæ, et testes legis, asseverantis quod nec exilium, nec proscriptionem, dummodo illa vigeat, pro ipsa fidelis debeat formidare. Omnes caussæ nostræ tenes articulos: juramentorum, quæ a nobis exacta sunt, nosti conceptionem, ut in hac parte diligentius explananda non oporteat immorari.

Sed forte dices, quod pridem proposita mutabitur formula juramenti: nec cogetur aliquis in reprobarum consuetudinum verba jurare. Contentus erit exactor juramenti, si fidelitatis servandæ sibi succincte et absolute verba præstentur: ita quidem ut non adjiciatur, *Fidem ecclesiæ et prælatorum obedientiam salvam fore.* Nam, ut aiunt, istis nec vult nec voluit præjudicare. Quod nec exigitur juramentum. Verum si præjudicare non debet, quare necessariæ ad salutem observationis non licet fieri mentionem? Si præjudicat, qua conscientia præstabitur a fideli? Consilium, inquis, sapientum est, tum pro bono pacis et omni suspicione vitanda, tum pro adipiscenda materia gerendorum, ut necessariis et amicis quisque possit officiosus esse. Numquid amicorum et nugantium familiarium favore, qui nos deseruerunt in adversis, relinquendus est pater misericordiarum, qui nos consolatus est et consolatur in omni tribulatione, immo nec tribulationis nos permittit habere scientiam? Suadent alii ut juremus, at ille consilium dat non jurandi: cuinam putas esse credendum? Ego certe Dei, pro me incarnati et mortui, consilium fidelius et salubrius credo: et illum frontis attritæ esse non ambigam, qui suum duxerit præferendum. Ut ergo cæteras majores, et tibi notas exilii et proscriptionis caussas taceam, quia pro Christo juramenta dissua-

denti credidi, sum proscriptus: cui quicumque non credit, longe periculosius proscribetur. Nam in comminationibus et promissis est æque fidelis.

Nec dico quod omne, licet a malo procedat, sit illicitum juramentum. Habet enim interdum veniam: cui locus omnino non est, nisi quum occurrenti culpæ ratio veniam impetrarit. Locum istum prætereo, Deo, potius discutiendum et conscientiis singulorum, ne si quid argutius, pront ratio suggerit, eloquutus fuero, in aliorum, et fortasse innocentium, qui juramenta præstiterunt, sugillationem videar spiritum effudisse. Malo enim moderationis habena calamum cohibere, quam Divinæ legis articulos congerere, qui etsi recte prolati fuerint, interdum non nisi ad subversionem proficiunt auditorum. Transeo ergo ad illa, quorum tu dedisti materiam, orans et obsecrans, ut non deficiat fides tua, nec credas spiritui eorum, qui suum Neptunum sequentes, ipso mediante properant ad Plutonem, et descendunt in infernum viventes. Loquantur interim quæ voluerint, jactitent se adversus Christum Domini prævaluisse in vanitate sua, perditio eorum adstat pro foribus, quorum gaudium est ad instar puncti, et gloria ignis, stercus, et vermis. Qua via, in brevi, Deo propitiante, scies: et tinnient aures eorum a sibilis et clamore fidelium, quibus pauperes Christi fuerunt in sibilum et irrisum. Nec dubites, nisi forte tibi persuasum sit mortales non esse morituros, quin in sententiam anathematis reponantur, qui fraude tacendi et metuendi astutia meritos laqueos videntur evasisse.

Hoc autem amicis nostris, si qui tamen nostri sint, non fortunæ, persuadere memineris, ut non fleant super nos. Et utinam super se ipsos flere non debeant. Quia nobiscum agit Altissimus, verbere tamen deducto, quomodo pater serenissimus cum filiis carissimis

agere consuevit. Cæterum tibi compatior, qui minorem securitatem in portu, quam in naufragio reperisti. Sed si tibi Deus vel ad modicum patientiam dederit, quod tibi indubitata fide pronuncio, naufragi, de quibus desperatur, citissime poterunt et volent opitulari. Sta ergo in ea conditione, in qua a Domino vocatus es, et saltem quatenus sine periculo potueris, divinæ legis assertor existe. Satis humanum est quod dico propter infirmitatem carnis nostræ. Quia nisi qui legis custodiam periculis omnibus anteponit, salvari non posse, testis est beatus apostolus, et tota concio perfectorum. Scripsi homini pro quo sollicitatis: et credo quod ab ipso per latorem præsentium de statu ejus, qui Deo propitiante bonus est, certioraberis. Amicos nostros saluta diligentius, quorum nomina, sicut paginæ subducta, sic animo portitoris confido multiplicatis precibus esse impressa.

EPISTOLA. CXCIII.—AD BALDWINUM ARCHID. EXONIENSEM. [A. D. 1166.]

Baldwino Exoniensi archidiacono.

EXPECTATIONE longa suspensi, et impatientia desiderii æstuantes, nuntii nostri præstolabamur adventum, sperantes in reditu ejus nos amicorum diligentia fore vel literarum solatio recreandos. Et quidem secus accidit, quum ille non retulerit iota vel apicem. Nec hoc dicimus, ut aut caritatis defectum, aut negligentiam velimus in amicis arguere, quos tanto acerbius affligi conjicimus, quanto minus audent suas angustias deplorare. Comprimuntur enim castigatione crudeli, puerorum more, quos præceptorum severitas cogit, ut eductas doloris impetu, et extortas verberibus lacrymas redire faciant in sinum oculorum, et

latentes sui fontis origines. Metiebamur autem pericula conditionis nostræ, malitiam temporis, debilitatem Ecclesiæ, rabiem persequutoris: sed e latere sperabamus, quia iniquitas cohærens talento plumbi, diu in summo stare non potest: et Amorræus citius et validius eliditur, et detruditur ad ima terræ, quum adimpleta malitia in excelsa prorumpit. Amicis ergo compatimur, et Ecclesiæ desolationem in regno Anglorum ingemiscimus. Et miramur quomodo abierit zelus tot religiosorum et litteratorum: quum vix unus et alter appareat speculator, qui juxta commonitionem propheticam audeat impio impietatem suam ex ore Domini nunciare. Impii ergo in facie speculatorum descendunt in infernum viventes, ut a speculatoribus, quia siluerunt, sanguis eorum jure et merito exquiratur. Sed, quid dicimus eos esse ex causa silentii puniendos? sane quidam eorum sunt qui furem videntes currunt cum eo, immo prævii ductores et doctores ipsum in furta præcipitant, et rapinas, et suam ponunt in quovis iniquitatis symbolo cum impiis portionem. Quorum primus est Archisynagogus vester, et qui primo auro videbantur inducti, et columnæ videbantur Ecclesiæ, amplexati sunt stercora. Dederat eis argentum Dominus et aurum, et sicut ipse per prophetam conqueritur, *Ipsi ex eo operati sunt Baal, dum magis verentur, hominem quam Deum, et colunt et serviunt creaturæ potius quam creatori:* quod, sicut beatus docet Apostolus, idololatriæ rectissima et certissima diffinitio est. Nam quod quisque colit præ cæteris constituit sibi Deum, ut alius venerem, libidini serviens, præferat: alius dum munera quærit et retributiones, et interdum in fraudes et in rapinas impingit, lavernam veneretur: alius vento inflatus terram Moab inhabitet in supercilio Babylonis: alius gulam sequens porcum induat

Epicuri. Quod enim de talibus scribitur, quoniam eorum Deus venter est, et gloria in confusionem, ad cætera quoque vitia probabiliter dilatata interpretatione protenditur. Unde et in Evangelio veritas docet, Deo et Mammonæ simul serviri non posse: et quod qui amicus seculi esse desiderat, Dei se constituit inimicum. Doctor gentium præconatur et clamat, quia si hominibus placere vellem, Christi servus non essem: et qui hominibus placent confusi sunt, quoniam Deus sprevit illos. Sed alia profecto Archisynagogi et complicum ejus sententia est, qui fraudulenta verborum interpretatione ad arbitrium, non ad mentem auctoris detorquent legem, eique nolunt suum accommodare intellectum: sed id agunt modis omnibus, ut quod eis libitum fuerit, divino quoque juri consentaneum videatur. Dicit enim quia non est pro libertate Ecclesiæ decertandum. Sed fallax et falsa hypocrisis, quo progrederis? Quid hæreses moliris et schismata? nonne ab initio nascentis legis ad libertatem Dei vocatus est populus? et Ægyptus intolerabilibus afflicta plagis, quæ Ecclesiam de antiqua et avita consuetudine, et fere per 300 annos obtenta vindicabat in servitutem? Nonne Machabæi martyres pro libertate fratrum suorum laudabiliter et religiose sanctissimas animas posuerunt? David nunquid non stravit Allophylum lapidibus de torrente congestis in peram pastoralem, ut Domini exercituum agmina ab indebitæ servitutis jugo, et religionis opprobrio liberaret? sed quid pauca et parva proponuntur exempla? scriptura fere tota, quæ in historiis digesta est, talibus virorum illustrium referta est monimentis.

Duæ autem causæ sunt quas homines affectuosissime tuentur, et quas præponunt animabus suis; altera libertatis; altera fidei et religionis. Illa tamen

quæ fidei est, creditur esse præstantior, et proculdubio justior est, adeo quidem ut et prophanæ religionis homines hoc constantissimum habeant. Nam et Achab, quem reprobum fuisse constat, regi Syriæ eum subjicere volenti servituti, argentum et aurum, servos et ancillas, et omnimodam supellectilem, uxorem, filios et filias, et tandem se ipsum incunctanter exposuit, et pro lege divina duntaxat non est veritus inire certamen. Quum enim ille vellet scrutari domum ut diriperet legem, contradixit ei Achab victoriamque promeruit. Quia etsi alias reprobus vel in hac parte Dominum honoravit, pro qua ergo causa religiose contenditur, si non pro lege Dei servanda? nempe hæc iniquitatem prohibet, et pastoribus Ecclesiæ præscribit, ut omnem ulciscantur inobedientiam. Sed fortasse Archisynagogus iniquitatem novit, quam Deus non prohibet: aut quam nolit ab Ecclesiæ pastoribus increpari, et si fieri potest mandari vindictæ. Hanc sane Moyses et Doctor gentium non noverunt: sed prætendit quia Joannes arguebat Herodem in spiritu lenitatis, illicitum esse denuncians, ut fratris viventis abuteretur uxore. Quod utique dicens non tam imperitiæ quam ignaviæ solatium quærit, quum certum sit Johannem ibi non gessisse personam pontificis, cui incumberet correctio delictorum, sed præconis verbi, penes quem erat duntaxat gerendorum denunciatio, et increpatio vitiorum. Heli quidem corripuit filios, sed affectu potius et mansuetudine patris quam severitate et auctoritate pontificis. Pro omni ergo divinæ legis articulo contendendum est et potestatibus ascendendum ex adverso, et quicquid caritatem impugnat, quæ legis est plenitudo, totis viribus subvertendum. Sed profecto in figuram sacerdotii Deus tribum Leviticam a publicis functionibus, sicut in Numeris legitur, immunem esse

decrevit, et summi tantum pontificis dispositionibus subjacere. Abiathar quoque, qui Spiritui Sancto restiterat in dispositione David, amotus a sacerdotio, ea ratione sententiam mortis evasit, quia arcam portaverat, et præcedentis officii privilegio tutus diem expectavit fatalem. Quod si clerus in privilegia tribus Leviticæ non succedit, et apostolus vanus est, et fallaces omnes interpretes scripturarum. Ex quo liquidum esse debet omnibus justissimam esse causam eorum qui pro libertate Ecclesiæ dimicant, et pretiosiorem habent legem Dei quam fortunas, immo quam animas suas. Sed fortasse dicet aliquis, quid hoc ad causam vestri Cantuariensis, qui in causa Ecclesiæ cessit apud Clarendonam et in pecuniaria conventus, in jure sibi conscius iniquitatis, et de præstigiis suis diffisus, subterfugio imprudenti et impudenti suam quodam modo, immo plane professus est injustitiam, et partem justificavit adversam. Esto sane quod cesserit. Propicietur Deus episcopis, qui eum ad hoc induxerunt, et circumventoribus qui eum eduxerunt, quum tamen justus esset metus, et præsens, et qui in constantissimum hominem caderet. Mittitur vobis epistola ejus, ubi pro se satisfaciat ex parte; sed quia deliquit, pœnituit, confessus est, a domino papa absolvi meruit causa recognita, et ut Ecclesiam Anglorum ab illicitis et extortis obligationibus absolveret impetravit. Qui ergo imitati sunt (ut aiunt) delinquentem, quare pœnitentem, confitentem et satisfacientem non imitantur? nunquid malunt in sordibus immorari, quam surgere, mundari et reparari in pristinum gradum? Sed causam veritus est (ut objicitur) pecuniariam, hoc quidem falsum est, sed judicum iniquitatem, qui eum iniqua sententia condemnaverant, parati judicare quicquid tyranno libuisset. In eoque verecundiæ seculi nostri pepercit

Deus, quod tyrannus plura jubere erubuit, quam illi adimplere. Omnes erant Balaamitæ excogitantes qua arte maledicerent et condemnarent causam cui benedixit Dominus. Suadebant mala fieri ut provenirent bona, et ad mitigandam persequutoris insaniam perniciosas possessionum et divini juris dispensationes admitti. Quod certum erat revocabatur in dubium, ut comicum illud fere in omnium volveretur animis

Quod scio, nescio.

Quis enim nesciebat quod rex cancellarium suum ab omni administratione et obligatione liberum reddidit ad regimen Cantuariensis Ecclesiæ? Cui ignotum est quanta instantia illi a sede apost. pallium impetravit? quid postea promiserit, ut consuetudines (quas dicunt) avitas, et revera pravitates sunt, admitterentur plurimis notum est. Archiepiscopus tamen ad malitiam calumniatoris ex judicum iniquitate aut simplicitate, aut dispensatione: quum tamen ad hoc vocatus non venisset, urgebatur ad litigandum, ad satis dandum, quum tamen possessor esset amplissimæ rei immobilis, ut vix ex causa gravissimæ infirmitatis ad deliberandum unius dieculæ posset inducias impetrare. Antea tamen eum iniquo judicio condemnaverant, et quod sedes apostolica causa cognita retractavit. Cujus retractationis apud nos privilegium extat. Nonne ergo judices potuit et debuit habere suspectos? sed fortasse dicetur quod ipsos oportebat non de conscientia sua, sed de partium allegationibus ferre sententiam: quia et Dominus Judam, quem proditorem noverat, non condemnavit: et mulieri in adulterio deprehensæ pepercit, quum nullus procederet accusator. Inde etiam ad informationem nostram dictum est, Ego sicut audio judico: sed profecto audire ibi pro intelligere ponitur, ut pro rationabili

motu animi sui decernat judex, interdum assertionibus, interdum præsumptionibus utens: ut numquam ex conscientia justus et innocens condamnetur, et si multitudo stare videatur in parte adversa. Nam scriptum est, *Insontem et justum non occides, quia adversor impium*. Et alibi: *Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in judicio plurimorum adquiesces sententiæ, ut a via declines*. Si vero contra conscientiam, præsertim in præjudicium innocentis, sententiam tulerit, gravissime peccat: quia, sicut dicit Apostolus, *omne quod non est ex fide peccatum est*. Salomon in causa meretricum conjecturali argumento utens condemnavit calumniatricem. Et Daniel in liberatione Susannæ præsumptionibus revelavit malitiam sacerdotum. Quod si judices in causa domini Cantuariensis vigorem debitum habuissent, si lege præscriptam exercuissent diligentiam, si scripturas consuluissent in judicio, si potestati supra modum et fas non detulissent, posset fortasse probabiliter argui qui illorum judicium declinavit. Sed ubi furor omnia vindicavit, quis locus potuit esse rationi vel juri? ante præsidem ductus est Christus Domini, *Convenerunt principes Scr. et Pha. adversus eum*. Et profecto præses iste illo, sub quo condemnatus est Christus, truculentior erat. Nam Pilatus id agebat exquisitis occasionibus, ut Christus evaderet accusatus: hic autem operam dabat et diligentiam, ut innocens accusaretur et damnaretur Christus. Ille, ne sub eo judice puniretur, Christum transmisit ad Herodem, ubi vel contemptus evasit Christus, remissusque est indutus veste alba: hic modis omnibus agebatur ne quocumque modo Christus evaderet. Dicat vir amator veritatis quicumque audet coram Deo, cui de hoc testimonio in districto examine redditurus est rationem, dicat certe, si audet, quod archiepiscopus ibi ma-

litiose quod ad calumniatorem et complices suos, et fraudulenter aut debiliter quod ad judices tractatus non est, et contemptibiliter, quod ad Ecclesiæ dignitatem, et ignominiose: et ipse competenti securitate recepta ad judicium revertetur. Dicat ergo probus vir et discretus hoc, et ut consilio ejus adquiescatur facile obtinebit. Nec est credibile, quod etiam archisynagogus vester aliter sentiat, licet contrarium prædicare non erubescat: sed ipse et omnes sui sic dentium soliditate gaudeant, sicut eis respondet conscientia, quod juste et ad honorem Dei Ecclesiæ ibi tractatus est archiepiscopus, et omnes qui archisynagogo consentiunt simili versentur in calculo.

Quia ergo archiepiscopus semel iniquam sententiam reportaverat, et videbat ex malitia persequutoris et debilitate judicum imminere nequiorem, declinavit judicium, causam transferens ad audientiam ejus, qui fidelium omnium judex est a Domino constitutus, et locum adiit, cui specialiter mandata est omnium sacerdotalium decisio causarum. Nec hoc de jure imperatorum aut canonum, sed ipsius Dei auctoritate dicentis per Moysem: *si difficile et ambiguum apud te judicium esse perspexeris, inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram, &c. ascende ad locum quem elegerit Dominus, ad sacerdotes Levitici generis, et ad judicem qui præfuerit tempore illo, et facies quæcumque dixerit tibi, sequerisque sententiam sacerdotum: Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio et decreto judicis qui eo tempore ministrat Domino, morietur homo ille, et auferes malum de Israel.* Ecce quod a judicio sacerdotum nec causam excipit, nec personam, licet alias per se ipsos, alias per ministros vicarios Ecclesiæ decidant sacerdotes. Nonne in persona sacerdotum, sicut Ecclesiæ doctores fideliter tradunt, Jeremiæ dictum est: *Ecce constitui te hodie super*

gentes et regna, ut evellas et disperdas et dissipes, et ædifices et plantes. Quid ergo peccavit dominus Cantuariensis, si appellavit, si prospexit sibi, si pepercit episcopis quos oportebat iterato ad damnationem et ignominiam sui perperam judicare, aut regiæ indignationis intolerabile subire dispendium?

Qualiter autem pars adversa, quæ et ipsa appellationem instituit, causam prosequuta sit, qua modestia, qua sinceritate versata sit et cum Ecclesia, et cum adversario, novit Deus et judicet, et vobis ignotum esse non potest. Seipsum poterit quis irridere et texere dolos in animam suam: sed profecto Deus non irridetur. Biennium jam elapsum est, tempus videlicet quod appellantibus suffragatur, eoque evoluto pro parte domini Cantuariensis est lata sententia: etsi adhuc ex dispensatione quorundam rerum executio differatur. Omnibus autem jam persuasum est Deum timentibus quod archiepiscopus et sui injuste proscripti sunt. Quo enim jure confiscati sunt reditus clericorum? Et qua episcoporum patientia Ecclesiæ et bona altaris Christi persequutoribus Ecclesiæ ad libitum exponuntur? Quæ justitia proscripsit innocentes sine delectu professionis et ordinis, ætatis et sexus? Quis unquam tanta immanitate distraxit copulam nuptiarum? Et tamen ei qui facit hoc, ab episcopis innocentiæ et justitiæ testimonium redditur, ut in suam confusionem et perniciem dicere et scribere non erubescant, quia rex "dulce putat obsequium, quum monetur ut corrigat, si quid deliquit in Deum." Ergo aut ex eorum sententia non delinquit, aut ei infideliter gratum et debitum obsequium subtrahunt, aut palam mentiuntur in capita sua: quia os quod mentitur occidit animam. Non est qui ei audeat denunciare, quod expedit audienti pariter et dicenti. Non est qui dicat cum Moyse: *Dimitte populum*

Domini cum omnibus quæ ipsius sunt, ut ei sacrificet in deserto. Non est qui trium dierum itineri vacationem impetret clero degenti sub Moyse et Aaron, id est in cultu legis et ritu divini sacrificii occupato. Et quidem credibile est, quod si hic præsentes essent Moyses et Aaron ad ostium ejus, cujus innocentia prædicatur, aut eis omnino non pateret accessus, aut negaretur auditus, aut quod ibi non invenerunt, suppliciis, aut certe contumeliis afficerentur. Neque enim desunt Jamnes et Mambre qui Spiritui Sancto resistant. Achitofel multos in deliberationibus reliquit hæredes, qui infatuant animas principum, et contra Deum proferunt et præferunt consilium toxicatum. Quid enim nunc aliud iu Cantuariensi archiepiscopo persequuntur, nisi quia in conspectu regum ausus est Dei justitiam protestari, tueri legem, Ecclesiæ tueri libertatem? Certe dum magnificus erat nugator in curia, dum legis contemptor videbatur et cleri, dum scurriles cum potentioribus sectabatur ineptias, magnus habebatur, clarus erat, et acceptus omnibus, et solus dignissimus summo pontificio, ab universis conclamabatur et singulis: sed ex quo in pontificem sublimatus suæ memor conditionis et professionis exprimere voluit sacerdotem, et verbo Dei maluit uti magistro quam populo, factus est eis inimicus vera dicens, et vitam corrigens; ut et hi impleant mensuram patrum suorum, qui ex causa simili prophetas et apostolos persequuti sunt: et quidam eorum adhuc martyres Christi, id est, testes veritatis et justitiæ persequuntur. Quid in Elia persequuti sunt Achab et Jezabel? Nempe religionis oraculum, testimonium fidei, justitiæ professionem, exterminium Idololatriæ, medelam vitiorum, criminum abolitionem. Paulus et Petrus gladium Neronis evasissent, immo nec incurrissent inimicitias, nisi voluptatibus hominum et erroribus contraria

motu animi sui decernat judex, interdum assertionibus, interdum præsumptionibus utens: ut numquam ex conscientia justus et innocens condamnetur, et si multitudo stare videatur in parte adversa. Nam scriptum est, *Insontem et justum non occides, quia adversor impium.* Et alibi: *Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in judicio plurimorum adquiesces sententiæ, ut a via declines.* Si vero contra conscientiam, præsertim in præjudicium innocentis, sententiam tulerit, gravissime peccat: quia, sicut dicit Apostolus, *omne quod non est ex fide peccatum est.* Salomon in causa meretricum conjecturali argumento utens condemnavit calumniatricem. Et Daniel in liberatione Susannæ præsumptionibus revelavit malitiam sacerdotum. Quod si judices in causa domini Cantuariensis vigorem debitum habuissent, si lege præscriptam exercuissent diligentiam, si scripturas consuluissent in judicio, si potestati supra modum et fas non detulissent, posset fortasse probabiliter argui qui illorum judicium declinavit. Sed ubi furor omnia vindicavit, quis locus potuit esse rationi vel juri? ante præsidem ductus est Christus Domini, *Convenerunt principes Scr. et Pha. adversus eum.* Et profecto præses iste illo, sub quo condemnatus est Christus, truculentior erat. Nam Pilatus id agebat exquisitis occasionibus, ut Christus evaderet accusatus: hic autem operam dabat et diligentiam, ut innocens accusaretur et damnaretur Christus. Ille, ne sub eo judice puniretur, Christum transmisit ad Herodem, ubi vel contemptus evasit Christus, remissusque est indutus veste alba: hic modis omnibus agebatur ne quocumque modo Christus evaderet. Dicat vir amator veritatis quicumque audet coram Deo, cui de hoc testimonio in districto examine redditurus est rationem, dicat certe, si audet, quod archiepiscopus ibi ma-

litiose quod ad calumniatorem et complices suos, et fraudulenter aut debiliter quod ad judices tractatus non est, et contemptibiliter, quod ad Ecclesiæ dignitatem, et ignominiose: et ipse competenti securitate recepta ad judicium revertetur. Dicat ergo probus vir et discretus hoc, et ut consilio ejus adquiescatur facile obtinebit. Nec est credibile, quod etiam archisynagogus vester aliter sentiat, licet contrarium prædicare non erubescat: sed ipse et omnes sui sic dentium soliditate gaudeant, sicut eis respondet conscientia, quod juste et ad honorem Dei Ecclesiæ ibi tractatus est archiepiscopus, et omnes qui archisynagogo consentiunt simili versentur in calculo.

Quia ergo archiepiscopus semel iniquam sententiam reportaverat, et videbat ex malitia persequutoris et debilitate judicum imminere nequiorem, declinavit judicium, causam transferens ad audientiam ejus, qui fidelium omnium judex est a Domino constitutus, et locum adiit, cui specialiter mandata est omnium sacerdotalium decisio causarum. Nec hoc de jure imperatorum aut canonum, sed ipsius Dei auctoritate dicentis per Moysem: *si difficile et ambiguum apud te judicium esse perspexeris, inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram, &c. ascende ad locum quem elegerit Dominus, ad sacerdotes Levitici generis, et ad judicem qui præfuerit tempore illo, et facies quæcumque dixerit tibi, sequerisque sententiam sacerdotum: Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio et decreto judicis qui eo tempore ministrat Domino, morietur homo ille, et auferes malum de Israel.* Ecce quod a judicio sacerdotum nec causam excipit, nec personam, licet alias per se ipsos, alias per ministros vicarios Ecclesiæ decidant sacerdotes. Nonne in persona sacerdotum, sicut Ecclesiæ doctores fideliter tradunt, Jeremiæ dictum est: *Ecce constitui te hodie super*

gentes et regna, ut evellas et disperdas et dissipes, et ædifices et plantes. Quid ergo peccavit dominus Cantuariensis, si appellavit, si prospexit sibi, si pepercit episcopis quos oportebat iterato ad damnationem et ignominiam sui perperam judicare, aut regiæ indignationis intolerabile subire dispendium?

Qualiter autem pars adversa, quæ et ipsa appellationem instituit, causam prosequuta sit, qua modestia, qua sinceritate versata sit et cum Ecclesia, et cum adversariis, novit Deus et judicet, et vobis ignotum esse non potest. Seipsum poterit quis irridere et texere dolos in animam suam: sed profecto Deus non irridetur. Biennium jam elapsum est, tempus videlicet quod appellantibus suffragatur, eoque evoluto pro parte domini Cantuariensis est lata sententia: etsi adhuc ex dispensatione quorundam rerum executio differatur. Omnibus autem jam persuasum est Deum timentibus quod archiepiscopus et sui injuste proscripti sunt. Quo enim jure confiscati sunt reditus clericorum? Et qua episcoporum patientia Ecclesiæ et bona altaris Christi persequutoribus Ecclesiæ ad libitum exponuntur? Quæ justitia proscripsit innocentes sine delectu professionis et ordinis, ætatis et sexus? Quis unquam tanta immanitate distraxit copulam nuptiarum? Et tamen ei qui facit hoc, ab episcopis innocentiæ et justitiæ testimonium redditur, ut in suam confusionem et perniciem dicere et scribere non erubescunt, quia rex "dulce putat obsequium, quum monetur ut corrigat, si quid deliquit in Deum." Ergo aut ex eorum sententia non delinquit, aut ei infideliter gratum et debitum obsequium subtrahunt, aut palam mentiuntur in capita sua: quia os quod mentitur occidit animam. Non est qui ei audeat denunciare, quod expedit audienti pariter et dicenti. Non est qui dicat cum Moyse: *Dimitte populum*

Domini cum omnibus quæ ipsius sunt, ut ei sacrificet in deserto. Non est qui trium dierum itineri vacationem impetret clero degenti sub Moyse et Aaron, id est in cultu legis et ritu divini sacrificii occupato. Et quidem credibile est, quod si hic præsentes essent Moyses et Aaron ad ostium ejus, cujus innocentia prædicatur, aut eis omnino non pateret accessus, aut negaretur auditus, aut quod ibi non invenerunt, suppliciis, aut certe contumeliis afficerentur. Neque enim desunt Jamnes et Mambre qui Spiritui Sancto resistant. Achitofel multos in deliberationibus reliquit hæredes, qui infatuant animas principum, et contra Deum proferunt et præferunt consilium toxicatum. Quid enim nunc aliud iu Cantuariensi archiepiscopo persequuntur, nisi quia in conspectu regum ausus est Dei justitiam protestari, tueri legem, Ecclesiæ tueri libertatem? Certe dum magnificus erat nugator in curia, dum legis contemptor videbatur et cleri, dum scurriles cum potentioribus sectabatur ineptias, magnus habebatur, clarus erat, et acceptus omnibus, et solus dignissimus summo pontificio, ab universis conclamabatur et singulis: sed ex quo in pontificem sublimatus suæ memor conditionis et professionis exprimere voluit sacerdotem, et verbo Dei maluit uti magistro quam populo, factus est eis inimicus vera dicens, et vitam corrigens; ut et hi impleant mensuram patrum suorum, qui ex causa simili prophetas et apostolos persequuti sunt: et quidam eorum adhuc martyres Christi, id est, testes veritatis et justitiæ persequuntur. Quid in Elia persequuti sunt Achab et Jezabel? Nempe religionis oraculum, testimonium fidei, justitiæ professionem, exterminium Idololatriæ, medelam vitiorum, criminum abolitionem. Paulus et Petrus gladium Neronis evasissent, immo nec incurrissent inimicitias, nisi voluptatibus hominum et erroribus contraria

motu animi sui decernat judex, interdum assertionibus, interdum præsumptionibus utens: ut numquam ex conscientia justus et innocens condamnetur, et si multitudo stare videatur in parte adversa. Nam scriptum est, *Insontem et justum non occides, quia adversor impium.* Et alibi: *Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in judicio plurimorum adquiesces sententiæ, ut a via declines.* Si vero contra conscientiam, præsertim in præjudicium innocentis, sententiam tulerit, gravissime peccat: quia, sicut dicit Apostolus, *omne quod non est ex fide peccatum est.* Salomon in causa meretricum conjecturali argumento utens condemnavit calumniatricem. Et Daniel in liberatione Susannæ præsumptionibus revelavit malitiam sacerdotum. Quod si judices in causa domini Cantuariensis vigorem debitum habuissent, si lege præscriptam exercuissent diligentiam, si scripturas consuluissent in judicio, si potestati supra modum et fas non detulissent, posset fortasse probabiliter argui qui illorum judicium declinavit. Sed ubi furor omnia vindicavit, quis locus potuit esse rationi vel juri? ante præsidem ductus est Christus Domini, *Convenerunt principes Scr. et Pha. adversus eum.* Et profecto præses iste illo, sub quo condemnatus est Christus, truculentior erat. Nam Pilatus id agebat exquisitis occasionibus, ut Christus evaderet accusatus: hic autem operam dabat et diligentiam, ut innocens accusaretur et damnaretur Christus. Ille, ne sub eo judice puniretur, Christum transmisit ad Herodem, ubi vel contemptus evasit Christus, remissusque est indutus veste alba: hic modis omnibus agebatur ne quocumque modo Christus evaderet. Dicat vir amator veritatis quicumque audet coram Deo, cui de hoc testimonio in districto examine redditurus est rationem, dicat certe, si audet, quod archiepiscopus ibi ma-

litiose quod ad calumniatorem et complices suos, et fraudulenter aut debiliter quod ad judices tractatus non est, et contemptibiliter, quod ad Ecclesiæ dignitatem, et ignominiose: et ipse competenti securitate recepta ad judicium revertetur. Dicat ergo probus vir et discretus hoc, et ut consilio ejus adquiescatur facile obtinebit. Nec est credibile, quod etiam archisynagogus vester aliter sentiat, licet contrarium prædicare non erubescat: sed ipse et omnes sui sic dentium soliditate gaudeant, sicut eis respondet conscientia, quod juste et ad honorem Dei Ecclesiæ ibi tractatus est archiepiscopus, et omnes qui archisynagogo consentiunt simili versentur in calculo.

Quia ergo archiepiscopus semel iniquam sententiam reportaverat, et videbat ex malitia persequutoris et debilitate judicum imminere nequiorem, declinavit judicium, causam transferens ad audientiam ejus, qui fidelium omnium judex est a Domino constitutus, et locum adiit, cui specialiter mandata est omnium sacerdotalium decisio causarum. Nec hoc de jure imperatorum aut canonum, sed ipsius Dei auctoritate dicentis per Moysem: *si difficile et ambiguum apud te judicium esse perspexeris, inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram, &c. ascende ad locum quem elegerit Dominus, ad sacerdotes Levitici generis, et ad judicem qui præfuerit tempore illo, et facies quæcumque dixerit tibi, sequerisque sententiam sacerdotum: Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio et decreto judicis qui eo tempore ministrat Domino, morietur homo ille, et auferes malum de Israel.* Ecce quod a judicio sacerdotum nec causam excipit, nec personam, licet alias per se ipsos, alias per ministros vicarios Ecclesiæ decidant sacerdotes. Nonne in persona sacerdotum, sicut Ecclesiæ doctores fideliter tradunt, Jeremiæ dictum est: *Ecce constitui te hodie super*

gentes et regna, ut evellas et disperdas et dissipes, et ædifices et plantes. Quid ergo peccavit dominus Cantuariensis, si appellavit, si prospexit sibi, si pepercit episcopis quos oportebat iterato ad damnationem et ignominiam sui perperam judicare, aut regiæ indignationis intolerabile subire dispendium?

Qualiter autem pars adversa, quæ et ipsa appellationem instituit, causam prosequuta sit, qua modestia, qua sinceritate versata sit et cum Ecclesia, et cum adversario, novit Deus et judicet, et vobis ignotum esse non potest. Seipsum poterit quis irridere et texere dolos in animam suam: sed profecto Deus non irridetur. Biennium jam elapsum est, tempus videlicet quod appellantibus suffragatur, eoque evoluto pro parte domini Cantuariensis est lata sententia: etsi adhuc ex dispensatione quorundam rerum executio differatur. Omnibus autem jam persuasum est Deum timentibus quod archiepiscopus et sui injuste proscripti sunt. Quo enim jure confiscati sunt reditus clericorum? Et qua episcoporum patientia Ecclesiæ et bona altaris Christi persequutoribus Ecclesiæ ad libitum exponuntur? Quæ justitia proscripsit innocentes sine delectu professionis et ordinis, ætatis et sexus? Quis unquam tanta immanitate distraxit copulam nuptiarum? Et tamen ei qui facit hoc, ab episcopis innocentiæ et justitiæ testimonium redditur, ut in suam confusionem et perniciem dicere et scribere non erubescant, quia rex "dulce putat obsequium, quum monetur ut corrigat, si quid deliquit in Deum." Ergo aut ex eorum sententia non delinquit, aut ei infideliter gratum et debitum obsequium subtrahunt, aut palam mentiuntur in capita sua: quia os quod mentitur occidit animam. Non est qui ei audeat denunciare, quod expedit audienti pariter et dicenti. Non est qui dicat cum Moyse: *Dimitte populum*

Domini cum omnibus quæ ipsius sunt, ut ei sacrificet in deserto. Non est qui trium dierum itineri vacationem impetret clero degenti sub Moyse et Aaron, id est in cultu legis et ritu divini sacrificii occupato. Et quidem credibile est, quod si hic præsentes essent Moyses et Aaron ad ostium ejus, cujus innocentia prædicatur, aut eis omnino non pateret accessus, aut negaretur auditus, aut quod ibi non invenerunt, suppliciis, aut certe contumeliis afficerentur. Neque enim desunt Jamnes et Mambre qui Spiritui Sancto resistant. Achitofel multos in deliberationibus reliquit hæredes, qui infatuant animas principum, et contra Deum proferunt et præferunt consilium toxicatum. Quid enim nunc aliud iu Cantuariensi archiepiscopo persequuntur, nisi quia in conspectu regum ausus est Dei justitiam protestari, tueri legem, Ecclesiæ tueri libertatem? Certe dum magnificus erat nugator in curia, dum legis contemptor videbatur et cleri, dum scurriles cum potentioribus sectabatur ineptias, magnus habebatur, clarus erat, et acceptus omnibus, et solus dignissimus summo pontificio, ab universis conclamabatur et singulis: sed ex quo in pontificem sublimatus suæ memor conditionis et professionis exprimere voluit sacerdotem, et verbo Dei maluit uti magistro quam populo, factus est eis inimicus vera dicens, et vitam corrigens; ut et hi impleant mensuram patrum suorum, qui ex causa simili prophetas et apostolos persequuti sunt: et quidam eorum adhuc martyres Christi, id est, testes veritatis et justitiæ persequuntur. Quid in Elia persequuti sunt Achab et Jezabel? Nempe religionis oraculum, testimonium fidei, justitiæ professionem, exterminium Idololatriæ, medelam vitiorum, criminum abolitionem. Paulus et Petrus gladium Neronis evasissent, immo nec incurrissent inimicitias, nisi voluptatibus hominum et erroribus contraria

prædicassent. Nemo enim in aliquo persequutus est quod erat aut dicebatur Helias: nemo punivit aliquem quia Petrus esset aut Paulus: et Johannes tutus esset in conspectu Herodis, nisi diceret, *non licet tibi habere uxorem fratris tui*. Nullus enim in tantam evasit tyrannidem, ut naturam persequeretur. Sed frequens est, et multis vulgatur exemplis, quia

veritas odium parit.

Qui ergo persequuntur in hac causa Cantuariensem archiepiscopum, non hoc persequuntur quod Thomas est, quod natione Lundoniensis, clericus professione, gradu sacerdos, episcopus dignitate: sed quod annunciat populo Dei scelera eorum, et ut legem Dei audiant et obediant principes Sodomorum et populus Gomorrhæ. Quid est ergo quod persequuntur? profecto apostolorum spiritus et prophetarum, spiritus justitiæ et veritatis, spiritus patris et filii et indubitanter Spiritus Sanctus. Nam id abominantur, abhorrent et puniunt, quod per prophetas et apostolos docuit Spiritus Sanctus. Et si ipse Paulus aut Joannes quod scripsit præsentialiter doceret in carne, aut torqueretur suppliciis, aut diceretur ei ad minus, *Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus, quia nobis contrarius es*. Semel loquutus est Deus, et id ipsum secundo non repetit: nec ad eruditionem vivorum suscitat mortuos. Quum in Ecclesia præsentes sint Moyses et Prophetæ, ut audiantur et doceant populum: et ut pars, quæ verbo Domini condemnatur ex sententia Moyse et prophetarum, alteri victoriam cedat, applicetur Ephod, ubi manifestatio est veritatis et judicii, et respondeatur unicuique secundum opera sua. Formam hanc non declinat Cantuariensis archiepiscopus neque sui: immo optant et orant, ut de vultu verbi Dei, id est legis divinæ, judicium illorum prodeat, et oculi Domini declarent æquitatem. Si quid enim exigit quod

legi Dei repugnet, si de verbo Dei nituntur consuetudines quæ petuntur adversus Ecclesiam, libenter cedet: et de contradictione et vexatione partis adversæ satisfaciet libens. Quod si causa ejus innititur verbo Dei, si ei assistunt apostoli et prophetæ, nemo eum aut suos per gratiam Dei avellet a fide ista.

Hæc est enim in Christiano justissima causa exilii; pro qua non modo substantiam ponere debet, sed et animam suam. Jam enim sola iniquitas consuetudinum, et æquitas divinæ legis ab adverso confligunt, et de causa pecuniaria, quæ tunc quidem simulabatur, et in veritate nulla erat, nec mentio est. Adversus hoc multa fingit, machinatur, et in pelle vulpeculæ laborat improbitas, sed mentitur iniquitas sibi, non attendens aut dissimulans quam suavis est homini panis mendacii, sed per ea implebitur os ejus calculo. Sed profecto unum est quod omnes mirari, immo dolere debent, illos videlicet Cantuariensibus exulibus insultare, pro quorum libertate se Cantuarienses ad omnia discrimina devoverunt. Illi pro communi libertate versantur in torculari, et quis astitit illis? Illi satagunt ut hæreditas Domini liberetur a servitute, et ad ollas carnium et allia Ægyptiorum voto recurrunt, qui in libertatem fuerant educendi. Utique miserabiliores sunt omnibus gentibus. Si hic proscribuntur, affliguntur, et deputantur cum impiis: si consolationem a Domino non expectant, si exulantibus conscientia non respondet ad meritum: si in persequutionibus causam non habent Christum. Deridet eos prudentia carnis, quæ ab eventu merita pensat; sed Deus consolatur eos in tribulatione sua, tandem responsurus et illis qui mundo lenocinantur, et cervicalia ponunt sub capitibus universæ ætatis, et pulvinaria sub omni cubito manus, communicantes excommunicatis, claves Ecclesiæ ludibrio

habentes, et putantes legem Dei, nihil aliud esse quam verba. Nos interim Deo in omnibus donis suis gratias agimus, et maxime quod nos dignatus est illorum numero aggregare, qui persequutionem pro justitia patiuntur. Suscepimus de manu Domini dulcia, de quibus sæpe ad perniciem nostram abusi sumus. Quare et ab ipso æquanimiter non suscipiemus amara ad medicinam, in profectum salutis nostræ? sive vivimus, sive morimur, Domini sumus, ut id solum peti oporteat ab amicis quatinus exilii nostri angustias sulevvent orationibus suis, ut non deficiat fides notra, sed de afflictione nostra salutem nobis et Ecclesiæ pacem et libertatem misericorditer operetur.

EPISTOLA CXCIV.—AD NICOLAUM DE MONTE ROTOMAGENSI. [A. D. 1166.]

Joan. Saresb. Nicolao de monte Rothamagensi.

NOTAM ingratitudinis jure contrahit, quem ad promerendum amorem et obsequium beneficiorum memoria non accendit. Et quidem tanto uberior debetur gratia, quanto cumulatius et frequentius ad nec meritum nec merentem a sola divite vena liberalitatis innatæ beneficia præcesserunt. Sed unde, mihi dilecte, et omni jure et merito diligende, ut humanitati tuæ condigna liberalitatis compensatione respondeamus? Exulo, proscriptus sum, expositus paupertati, coexulantium mihi magis quam propriis incommodis urgeor, et eorum, quæ in pressuris Ecclesia Dei patitur, a me nihil reputo alienum. Sed in his omnibus Deum mihi propitium sentio, cujus muneris est ut exilium pro justitia subeam libens: rapinam bonorum meorum pro fide, si necessarium est, gaudens exci-

piam, nec angustias timeam, aut erubescam ignominiam paupertatis, discipulus et professor pauperis Christi; certus ab ipsius veritatis oraculo, quod tristitia nostra vertetur in gaudium. Fidelis enim est, nec patietur pusillos et pupillos suos tenari supra id quod possunt: sed ad gloriam suam faciet ut humilium tentatio eis transeat in profectum. Cæterum unde mihi interim, amicorum dulcissime, ut tuæ respondeam liberalitati? Eam namque dissimulare non possum, quam toties expertus loquor, cujus beneficia toties mei senserunt, quoties opportunitas data est, ut tuæ caritatis solatio fruerentur. Quod itaque possum ad præsens gratias devotione maximas ago, indubitanter expectans, ut miserationi vestræ respondeat in misericordia uberi, cui in vobis beneficiorum pecuniam dedistis ad usuram. Hoc enim solum est honesti fœnoris genus, et quod usurarum et totius avaritiæ, condemnatrix pagina veritatis non modo absolvit, sed centupla mercede remunerat. Nam et hoc Salomon in proverbiis testatur dicens: *fœneratur Domino qui pauperis miseretur, et vicissitudinem suam reddet ei:* temporaliter quidem quatenus expedierit: plenissima autem retributione in vita æterna. Quod si divina dignatio eatenus meis desideriis satisfaceret, ut benefactoribus meis sua auctoritate et meo ministerio vicem duceret rependendam, votorum temporalium summam mihi fere omnino videretur assequutus. Sed quid de pace nostra sentiam non plane video, aliis asserentibus eam desperatius elongari, eo quod Dominus rex prosperatur in viis suis: aliis e contra dicentibus quod ei pax non displiceret, si honesta reconciliationis occurreret forma. Et hoc utique crediderim citius, eo quod vir prudens hanc ipsam successuum facilitatem et copiam debet habere suspectam, et viarum suarum conscius tutus esse non

poterit, si injuriando Ecclesiæ et pauperibus Christi Deum sibi reddiderit inimicum, sed Deo propitiante non faciet, quod principatus sui gloriam debeat obfuscare, nec contra Deum præsumet de facilitate aut potius fallacia successuum, qui meminit quam fallax est eques ad salutem. Asahel velocitate cervos, ut refert historia, anteibat, et pernicitate currendi capreis prævalebat: sed quia agilitati nimis indulsit, hostem persequens fugientem, eum coegit ut instanti fatalem inferret plagam, qui fatum disposuerat declinare per fugam. Fugit interdum Christus a facie persequentis, sed væ impœnitenti in quem provocatus torvo respicit oculo. Saluta socios curiales qui excommunicati non sunt.

EPISTOLA CXCV.—AD MAG. WALTERUM DE INSULA. [A. D. 1166.]

M. Gualtero de Insula.

Diuturnitas silentii mei jure videretur esse desidis amici aut negligentiæ argumentum, nisi causis probabilibus, quas Deus evacuet, hujusmodi suspicio purgaretur. Eas ad præsens allegare non expedit, quia sicut mihi graves, ita et tibi conspicuæ sunt, et notæ mundo. Utinam solvatur chaos quod inter nos firmatum est, et pax inter regnum et sacerdotium reformetur: ut si intermeandi facultas patuerit, ejus, quæ in Domino est, nobis possimus adinvicem exhibere officia caritatis. Non enim excidit a memoria mea, quam tibi, exigentibus meritis, obnoxius sim ut magistro et domino. Et tu, licet adhuc mea in te non existant merita, me ut Christianum debes diligere et amicum. Temere tamen non dixerim ei rationem deesse meritorum: cui ad amandum intensa famulatur

affectio, et voluntas ad obsequium prompta nihil avidius concupiscit, quam ut ei opportunitas a Deo præparetur, qua amici sui satisfaciat votis aut usibus. Nam et Deus devotam acceptat pro adimpleto opere voluntatem, et pro qualitate et quantitate affectionis quemque remunerat. Expecto autem et spero a Domino, quia et devotioni meæ facultas dabitur, et procella nostra in auram, auctore Deo, in brevi facilius et felicius transitura est quam credatur. Hæc tamen potius accipiantur dicta ex certitudine fidei quam scientiæ: eo quod Deum fidelem novimus in promissis, qui tunc demum gloriosius pro se patientibus suum ministrat auxilium, quando prorsus cessat humanum. Interim probat nos Dominus an diligamus eum, et si moram fecerit, æquanimiter tolerandus est, quia quicquid nobis videatur, proculdubio veniet et non tardabit. Unde secure dico quia in brevi subveniet, quum pro certo noverim in humanis rebus nihil nisi momentaneum esse, et quod gloria mundi ut fumus evanescit, et iniquorum finis est ignis et vermis. Et quidem reliquiæ impiorum interibunt: et est salus justorum indubitanter expectanda a Domino. Licet enim impius extollatur super cedros Libani, si modicum pertransieris, patenter intelliges, quia etiam quando florere videbatur, jam non erat, et non erat ulterius locus ejus. Ridet hæc prudentia carnis, sed profecto Deus non irridetur, qui interim juxta Salomonem irrisoribus flagella parat, et duros malleos dorsis et cervicibus contemptorum. Cæterum quod ad humanam opinionem, tibi facilius patet, in qua conditione versemur, et quid ex decreto aulicorum nos timere oporteat aut sperare. Sperabimus autem: nam ad omnem humilitatem prompti sumus, quia conscientia servatur indemnis, dum legi divinæ non derogemus nec honestati, qua amissa satius est mori quam vivere. Nullam pacis respuimus con-

ditionem: certum habentes quia melius est incidere in manus hominum, quam derelinquere legem Dei, vel turpitudinis incurrere maculam. Nec tamen præsumimus jurare observantiam evangelii, memores infirmitatis nostræ: ut liquidum sit quam temerarium est jurare in consuetudines reprobatas. Hoc autem supra modum miror, quod Cantuariensis archidiaconus aut per se aut per alium non laborat de pace: quum ei constet Deo et mammonæ simul serviri non posse. Vale. Salutat te frater meus R. et domum tuam tecum. Salutem dicimus clericis capellæ, qui nec ex nomine excommunicati sunt, nec aliorum participatione. Memento nostri in orationibus tuis memoris tui.

EPISTOLA CXCVI.—AD MAG. RAD. DE BELLOMONTE. [A. D. 1166.]

Joan. Sares. Mag. Radulpho de Bellomonte.

VERÆ titulus pietatis nullo melius clarescit indicio quam quum illis misericorditer subvenit, qui humano solatio destituti sunt, et quos ingratus Deo gratis persequitur mundus. Hoc itaque te assecutum esse congratulor, gaudens, quod præter opinionem multorum et fere omnium, non dico secularis adminiculo philosophiæ, sed igniculo Spiritus Sancti, tuum ad veram sapientiam animum accendentis pariter et illustrantis exerces opera pietatis. Et, sicut ex relatione latoris præsentium didici, inter caritatis impugnatores (quod verum decet Christianum) fraternitatis, quæ in Domino est, ausus es reminisci. Sed unde hoc tibi, mi Radulphe, præsertim quum, qui columnæ videbantur esse Ecclesiæ, trepident: et gigantes qui orbem portare debuerant, facilius inundatione aquarum submergi acquiescant, quam gemere? Mandavit Dominus nubi-

bus suis, ne in partibus illis pluant imbrem: et tu in eisdem non es veritus ad stillicidium divinæ gratiæ, germinare fructus misericordiæ et opera Salvatoris. Credideram profecto te philosophantis habere verba, non animum: sed nunc recolo te aliquatenus esse magni discipulum Aristippi, qui omni conditione temporis æquanimiter utebatur, et in ipsis philosophabatur nugis, jucundus omnibus, nulli gravis: qui aliquando interrogatus quid ei philosophia contulerit, dicitur respondisse, "Ut cum omnibus hominibus intrepide fabularer." Ego de cætero in te securius arbitror confidendum, quia non diffidis de regno Christi. Qua spe rogo, ut, sicut cœpisti, latori præsentium, contemplatione Dei et obsequii ejus, in opportunitatibus suis adesse memineris, certus quod si ei tantum placerent literæ nobiscum, quantum aves et curiales nugæ tecum, ei omnia necessaria libentissime ministrarem. Vale.

EPISTOLA CXCVII.—AD MAG. GIRARDUM PUCELLE. [A.D. 1166.]

Magistro Girardo Pucelle.

LICET mihi dilectio vestra non præscripserit, ego tamen opportunitate inventa, sicut fervorem animi, præsertim ad amicos, et in assertione justitiæ cohibere non possum: sic a scribendo non potui calamum continere. Et fortasse plura scriberem nostrum, Ecclesiæ Anglorum dico, contingentia statum, nisi quia opinor communem patrem nostrum dominum Cantuariensem vobis super his plenius rescripsisse. Progrediens ego ad reliqua Deo imprimis gratias ago qui mihi supra et contra merita mea dedit in omni tribulatione solatium, et omnes adversariorum tendiculas in gloriam suam convertit, et parvitatis meæ

profectum. Quanti enim facere debeo exercitium literarum et negotiationes virtutis et experientiam propositi recte philosophantium, et patientium innocenter et pro assertione fidei et justitiæ defensione? Sed et sorti vestræ congratulor, audito quod inter hostes Ecclesiæ auctore Domino gratiam invenistis, ut et temporalibus abundetis ad materiam gerendorum, et quadam litterarum et virtutum præemineatis auctoritate, ut apud barbaros quod discretio vestra dictaverit, reputent sacrosanctum. Verum quod plurimi facio, illud est, quod odistis Ecclesiam malignantium, et ut audio contra schismaticos in virtute Spiritus Sancti publice pro fide in omni libertate conscientiæ loquimini, et scribitis veritatem. Nam profecto *ubi spiritus Dei est ibi libertas.* Nec est quod magis philosophum deceat quam professio veritatis, justitiæ cultus, contemptus mundi, et paupertatis quum necesse est amor. Legimus philosophos gratis tanquam virtutis impedimenta contempsisse et abjecisse divitias. Sed quod et in gentilibus aliquis eorum operibus præposuerit veritatem, hactenus inauditum est. In eo namque totius ethicæ gentilis præcepta vigent, ut carnalium passiones affectionum, quas nequeunt penitus extinguere, reprimant et subjiciant rationi. Quod si cui divinitus datum fuerit, quia ad hoc natura impotens est, non ambigitur eum recte philosophantis via ad vitam incedere, ut æternaliter videat dies bonos: et quatenus in eo quisque profecerit, eatenus ad veram philosophiam accedit. Unde, quia vos confido recte philosophantis habere propositum, rogo, moneo et modis omnibus consulo, ut errantes studeatis a schismate revocare, ut eum præferant homini, nec se metu imperatoris aut schismatici Coloniensis circumventione patiantur a Christi corpore separari. Nam fortasse pro salute multorum

vos Dominus ad hos barbaros destinavit. Nec credo rem istam adeundam jurgiis, sed felici moderatione complendam, præsertim a sapiente, qui meminit, quia modestia sapientiæ a fine suaviter usque ad finem universa disponit. Alioquin pertinacibus communicandum esse non arbitror vel in minimo, quum meminerim illum, cujus figuram geritis, Zorobabel, qui vertitur in principes vel Magistrum Babylonis, non adquievisse hostibus Judæ et Benjamin, ut etiam ad reædificandam domum Domini cum filiis captivitatis aliquid omnino conferrent. De his hactenus.

De cætero jam porrectas itero preces, quatenus de reliquiis regum et virginum mihi vestro aliquid transmittatis cum vestrarum testimonio litterarum. Valete.

EPISTOLA CXCVIII.—AD ALEXANDRUM PAPAM. [A. D. 1167.]

Domino Alexandro Papæ.

Si de exilio clamamus ad patrem pro quo jugiter clamamus ad Dominum, pro cujus fide et honore contra persequutores Ecclesiæ clamavimus semper et clamabimus, Deo auctore, quoad vita fuerit comes, vestra paternitas admirari non debet, quum de inopinata rerum novitate clamorem extorqueat vis doloris, et importunæ et amarissimæ necessitatis acerbitas. Clamamus ergo ad successorem Petri, vicarium Crucifixi: et utinam clamor noster introeat in aures vestras, ut super calamitate Ecclesiæ, et filiorum afflictionibus et gemitibus patris viscera concutiantur ad miserationem. Et licet miseriæ nostræ de recenti injuria multiplicatæ sint super numerum, et excreverint supra modum: tamen Deo teste acerbius dolemus, et ingemiscimus magis de imminutione gloriæ vestræ et fama Romanæ Ecclesiæ denigrata, quam de damnis, in-

juriis et oppressionibus nostris. Jus est (pater) jus est veras exprimere voces, præsertim apud eum qui amator est et patronus veritatis, et cujus ministerio Spiritus Sanctus totius falsitatis figmenta condemnat. Viduam impatientius conquerentem propheta habuit excusatam, eo quod in amaritudine erat anima ejus ob recentem filii mortem. Et nos quid patienter queri possumus inter tot mortes, carceres, vincula, flagra, contumelias, terrores, esuriei, sitis, nuditatis et multimodæ calamitatis angustias? Si ergo justæ amaritudini debetur venia, quorum querela patientius audienda est? quorum gemitibus magis compatiendum? quorum preces benignius audiendæ a Romano pontifice, quam exulum Cantuariensium qui pro tuenda libertate Ecclesiæ, pro astruendis privilegiis apostolicæ sedis proscripti esse noscuntur?

Utinam, pater, essent aures vestræ ad ora regis et optimatum Franciæ! utinam audiretis quomodo vobis insultant hostes Ecclesiæ, et fere universi detrahunt vobis! Et, si vera sunt quæ prædicantur in compitis, non video quo modo majestas vestra probabiliter valeat excusari. Prætereo quod insignis ille jurator, quasi re bene gesta, de manu vestra decanatum accepit et curam multarum animarum, vir probatæ religionis et famæ hilaris, qui nec uno mense ecclesiasticum addidicit ritum. Sed numquid eximendus erat a jurisdictione omnium episcoporum, ut ei (sicut fautores sui gloriantur) auctoritate apostolica sævire liceat in subjectos non reservato eis appellationis remedio? Numquid tantis erat privilegiis extollendus, ut in introitu suo vestra auctoritate convocatis episcopis et clero Angliæ mandaret, ne Cantuariensi archiepiscopo obedirent, vel ad ipsum vocati accederent, et ut jure excommunicati sine satisfactione et cautione omni absolverentur in sacrilegiis perseverantes? Os meum

in cœlum ponere non præsumo. Fateor et verum est omnia Romano licere pontifici, sed ea duntaxat quæ de jure divino ecclesiasticæ concessa sunt potestati. Liceat ei jura nova condere, vetera abrogare, dum tamen illa, quæ a Dei verbo in Evangelio vel lege perpetuam causam habent, mutare non possit. Ausim dicere, quod nec Petrus ipse perseverantem in scelere quenquam et voluntate peccandi, posset absolvere, nec claves accepit quibus regni januam possit impœnitentibus aperire. Unde ergo illi hæc data potestas? Ad hæc dicitur quod rex Angliæ omnium episcoporum jurisdictioni subtractus est privilegio novo: quod profecto si obtinuit, ecce ei collata est auctoritas licitum libito coæquandi. Non tamen facile crediderim quod hæc omnia tam facile contra Ecclesiam Dei impetrata sint. Sed hoc fiducialiter dixerim quod antequam hæc essent apud nos divulgata, de diuturno naufragio veneramus in portum, a quo nos rejecerunt in pelagus, qui cum triumpho a sede Apostolica redierunt. Nec aliquo modo persuaderi potest, quod legati qui venire dicuntur, procuraturi voluntates domini regis, conditionem nostram reformare possint in eum calculum, in quo erat, quando verbum hoc omnium corda concussit. Dubium tamen est an velint, si tamen dubium, quum alterum eorum audierimus a multis in perniciem nostram, aut potius in dispendium, et ignominiam ecclesiæ consensisse domin regi, et operatum esse, quantum in eo fuit, exterminium nostrum. Eum ergo misisse, sicut adversarii jactitant, nihil aliud est quam nobis ministrasse calicem passionis et mortis. Quod si proponit, sepiat Deus viam asciscentis et venientis, spinis, ut præcipitentur in foveam quam innocentibus paraverunt.

Adjiciunt malis nostris, qui contra nos, et magis contra vos gloriantur, quod exilium nostrum prolon-

gastis in annum, ut vobis rex Anglorum interim confœderetur. Sed memineritis fœderis Benadab, quod regi Israel fuit in scandalum, et populo in ruinam: quia ultionem divinitus procuratam in publicæ religionis hostem noluit exercere. Proculdubio et iste, si stetissetis ad modicum, jam ad deditionem compulsus erat, ut se traderet manibus vestris et Ecclesia sub eo debita libertate gauderet. Sed quis de unius anni vita potest esse securus? An nescitis quoniam quicumque oderunt Ecclesiæ libertatem, sive schismatico imperatori confœderati sint, vitæ vestræ, quam Deus in multa protendat tempora, terminum optant. Patet ergo quam periculosa sit ista dilatio, per quam temeritas amplius insolescit, et Ecclesiæ conditio tristior et durior malitiosius expectatur. Mala facienda non sunt, ut proveniant bona: nec salubris esse poterit dispensatio, per quam sacrilegorum perpetuatur audacia.

Excessi modum, et quis cui loqueretur minus attendi: sed exulceratæ mentis impetum nequaquam potui cohibere, videns quod occasione verbi hujus crudescunt amplius adversarii nostri, immo vestri, et benefactorum nostrorum liberalitas tepescit, aut omnino extincta est, præter quam in rege Francorum, et paucis aliis, qui nobis quidem compatiuntur amplius, et, unde dolemus plurimum, queruntur de vobis. Placeat itaque miserationi vestræ, Cantuariensibus vestris aliquod præstare solatium, et vestri nominis gloriam reformare, reprimendo hostes Ecclesiæ et retribuendo circumventoribus vestris pro merito. Unum pro certo noveritis, quod si rex semel in quacumque petitione repulsam sustinuerit, omnium meritorum vestrorum, quoad ipsum, evacuabitur fructus. Necesse autem est ut patiatur repulsam, qui in petitionibus modestiam nescit.

EPISTOLA CXCIX.—AD MAG. GIRARDUM PUCELLE.
[A. D. 1167.]

Magistro Girardo Puella.

Et si vobis nuper scripserim quæ videbantur scribenda pro tempore, tamen instar amicitiæ torpentis arbitror inter necessarios cessare verbi commercium, præsertim oblata ex quacumque occasione opportunitate colloquii. Celebre siquidem proverbium est, Verba amantibus, et servilibus ingeniis querelas non deesse. Quantum vero silentium in professionibus religiosis ad cultum justitiæ proficere commendatur, tantum profecto convincitur amoris perdere et generare defectum. Impulit ergo me stimulus caritatis, portitoris opportunitate divinitus collata, per literas sciscitari, an circa statum vestrum in alterutram fortunæ partem de novo sit aliquid immutatum, et an aliquid pro ea certum acceperitis de expeditione imperatoris et de vestro Coloniensi, quos Deus convertat, si prædestinati sunt, et per condignos fructus pœnitentiæ in unitate Ecclesiæ constitutis donet veniam, et purgatos introducat, et perducat ad vitam: alioquin virgam furoris sui cædentem populos in indignatione, corripientem Ecclesiam castigatione crudeli confringat Altissimus misericors et miserator Dominus. De statu meo nova scribere nequeo, quia circa me nihil est innovatum. Sed qui vester fui recedentis, ubicumque sim et ubicumque locorum vos degatis, auctore Domino, vester ero. Nec dubito quin et opportunitatibus meis, si res exegerit, officiosa esse disponat vestra sedulitas. Poterimus autem magis ad invicem officiosi esse, si ipsi philosophiæ (cujus professioni diutius operam dedimus) curaverimus diligentius inservire, ut simus (scilicet) potius

mandatorum exequutores, quam inanium ventilatores verborum. Res enim quærit, curat, et assequitur veritas philosophiæ, non verba. Et mihi quidem numquam placuisse scientiam quæ in solis versatur sermonibus, vobis pridem notum est. Nec auditores verbi, nec præcones apud Dominum justi sunt, sed factores: estque veræ philosophiæ certissimum argumentum, quum quis virtutis obice retundit stimulos carnis et totius fortunæ elidit incursum. Sumus, Amice, in conflatorio Domini, eo per patientiam philosophemur auctore. Nam doctrina viri per patientiam noscitur. De cætero communicate mihi si placet novorum aliquid, quæ in expilatis invenitis armariis: si non aliud occurrit, quod nostratibus desit, saltem visiones et oracula beatæ illius et celeberrimæ Hildegardis apud vos sunt, quæ mihi ex eo commendata est et venerabilis, quod eam dominus Eugenius speciali caritatis affectu familiarius amplectebatur. Explorate etiam diligentius et rescribite an ei sit de fine hujus schismatis aliquid revelatum. Prædixit enim in diebus beati Eugenii, quod non esset nisi in extremis diebus pacem et gratiam in urbe habiturus. Precor autem attentius, ut res beati Remigii apud vos sic protegatis, sicut protegeretis animam meam.

EPISTOLA CC.—AD WALTERUM ALBANENSEM EPISCOPUM. [A. D. 1167.]

Idem Galtero Albanensi Episcopo.

MAGNAM mihi præstat apud vos audendi fiduciam, quod ille, cujus memoria in benedictione est, utriusque nostrum pater sanctissimus Adrianus, qui vos in sancta Romana fortissimam (ut spes est) columnam plantavit Ecclesia, me speciali quadam caritatis gratia

præ ceteris conterraneis diligebat, et fortunæ meæ casus sortis suæ eventibus connumerandos arbitrabatur. Hæc ipsius ad me affectio nobis adinvicem et aliis interim paucis innotuit. Sed nisi eum fata præpropere, quod nunc luget orbis Christianus, e medio rapuissent, jam innotuisset et mundo. Unde et mihi de vestra dilectione censeo tutius et in Christo amplius præsumendum, credens quod sicut vos vir beatissimus successorem præelegit honoris, ita, immo magis, habere studuit hæredem caritatis. Ea ergo fiducia qua ipsum consueveram, alloquor et vos, quia sicut illi obsequium meum plena et sincera affectione devoveram: ita et quod in me promptum est, honori vestro et gloriæ paratus sum inservire. Cæterum non video quo modo vester aut ecclesiæ Romanæ subsistere possit honor, et unitas servari corporis Christi, si personarum estis acceptores et munerum, si vobis judicibus perit innocens: et quod nuper Gallia fieri vidit et doluit, impœnitens absolvitur criminosus: si ecclesia Dei spolianda et conculcanda tyrannis exponitur: si iniquitas potens et patens in consistorio vestro de justitia manifesta triumphat: si clerici vobis consentientibus aut dissimulantibus dantur ad victimam sicut oves occisionis: si usurpatæ pravitates vestro silentio et torpore servandarum robur obtinent legum. Hoc enim est pro quo exulant, et proscripti sunt miseri Cantuarienses quia mutire audent pro Ecclesiæ libertate: quia sedis apostolicæ privilegium protestantur: quia traditionibus impiorum anteferendas prædicant sanctorum patrum canonicas sanctiones. Revolvite, si placet, libellum detestandarum abominationum, et plane videbitis quod adversarii nostri, immo et vestri et totius ecclesiæ Dei dorsum converterunt ad sanctuarium Domini, et legem non prophanare, sed evertere moliuntur. Si illis decernitis

ignoscendum, quia potentes sunt, nos imbecilles, illi opulenti, nos pauperes: si tempora periculosa metimini, si dies malos expavescitis, ut contra justitiam ducatis pro malitia dispensandum, nunquid creditis vos hac via Deum placare posse, ut meliora tempora largiatur: ut vos dilatet et roboret: ut adversarios vestros extenuet, et enervet: nunquid hæc est via Domini? ubi lex? ubi Prophetæ? ubi Evangelium Christi? ubi decreta et exempla sanctorum? Lex utique sempiterna est, et solvi non potest, quia in quo judicio judicaveritis judicabimini: et per quæ peccat quis, per hæc et punietur.

Sed fortasse minuti homines indigni videntur ut pro eis tanti principes debeant exacerbari, et pro aliis æque potentibus esset rigor justitiæ exercendus. Verum hoc non apostoli distinctio est, sed arguti philosophi Thrasymachi, definientis in eo constare justitiam, ut plurimum prosit ei qui plurimum potest: quum e contra probati philosophi definierint eam esse virtutem, quæ plurimum prodest ei qui minimum potest: liberat enim pauperem a potente, et decernit meritis præmia, non personis. Si rex immunis creditur, quia licet ipsius auctoritate, aliorum tamen ministerio maleficia exerceantur, potest et David non imputari sanguis Uriæ, quia ab eo non proprio, sed gladio filiorum Ammon interfectus est. Et Achab et Jezabel innocentis Naboth non luent sanguinem, quia fraude judicii legitur interemptus: sed ab utroque regum, pauperum duntaxat et innocentum sanguis exquiritur, eisque non imputantur prælia commissa jure legum. Nonne in consistoriis vestris teritur quod regulariter proditum est, quia ratihabitio mandato comparatur? Nonne et omnia nostra facimus quibus nostram impertimus auctoritatem? A vestro itaque jure colligo inferens, quia si auctoritatem accommodaveritis, si dissimulatione

justitiæ rata habueritis quæ contra ecclesiam præsumuntur, totius malitiæ hujus reatum incurritis coram Deo et hominibus.

Hæc idcirco vobis tanquam patri et domino credidi familiarius intimanda, ne consensum detis iniquitati: sed animam vestram liberetis apud Deum et homines. De cætero, quia Remensis ecclesia dicitur ad curiam proficisci, precor, ut Magistro Radulpho per dominum papam et alios ab archiepiscopo et canonicis decaniam obtineatis. Jam enim de eo eligendo sermo habitus est: nec credo quod sit apud eos aliquis litteratior aut honestior moribus, aut liberalior in pauperes Christi. Valete.

EPISTOLA CCI.—AD ALBERTUM CARDINALEM. [A. D. 1167.]

Idem Alberto Cardinali.

VERITATEM libenter audit amicus veritatis, et salus illius desperanda est, cui gratior est fraudulentæ adulationis illecebra, quam veri salubris asperitas. Unde et vobis, quem amatorem veritatis esse non dubito, audentius scribo, ratus non displiciturum quod Ecclesiæ Dei noveritis profuturum. Scio enim in vestro desiderio esse, si cœlitus datum fuerit illius imitari vestigia, qui pro liberatione ejus posuit animam suam. Hæc in potestate regis Angliæ colliditur et tanta premitur servitute, ut etiam mentionem fecisse libertatis, læsæ majestatis videatur esse reatus. Collegerunt item pontifices, et nostri temporis Pharisæi in adventu Johannis illius insignis juratoris, concilium, et in eo consilium inierunt, quomodo perderent Christum Domini, excommunicatos impœnitentes absol-

verent, evacuarent divinæ legis et canonum sanctiones: et sine crimine committerent et tuerentur inobedientiæ crimen. Sentit hoc Cantuariensis archiepiscopus et coexules sui, qui bonis omnibus proscripti sunt, quia mutire audent pro Ecclesiæ libertate. Sperabatur in adventu Cardinalium aliqua consolatio: sed ecce eo magis crudescunt cornua tyrannorum, quod vident palpari, et non remorderi illum qui fecit et facit omnia hæc. De altero tamen legatorum merito confidit Ecclesia, quia creditur agi Spiritu Dei. Et utinam alter potentatui et gratiæ regis quam appetiit hactenus, præferat veritatem. Quod si fecerit, nec confirmationem, nec tolerantiam aut dissimulationem consuetudinum regis ab aliquo episcoporum exiget, quæ legi Dei patenter adversantur, sedis apostolicæ privilegium dissipant, et omne jus et auctoritatem eorum quæ gerenda sunt in Ecclesia Dei, in principis conferunt voluntatem. Si pastorale officium non nisi ad nutum principis liceat exercere, et procul dubio nec crimina punientur, nec tyrannorum arguetur immanitas, nec reipsa diu stabit Ecclesia. Ergo quisquis ille sit, qui in tantarum pravitatum usurpatione silere et dissimulare consulit sacerdotes, hæreticum esse non dubito, et præambulum Antichristi, si ipse non sit personaliter Antichristus.

Clama (inquit Spiritus per prophetam) *ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam et annuncia populo meo scelera eorum.* Et apostolus in quo loquitur Christus, *Argue* (inquit), *obsecra, increpa,* et omnem punire inobedientiam promptus ipsi Angelo qui in cœlis est anathema denunciat, si se erigat contra Christum, et doceat contra Evangelii veritatem: Et audet homuncio monere et consulere sacerdoti, ut taceat et dissimulet injuriam Christi, mala faciens ut proveniant bona? Nonne pereuntis impii sanguis de

manu sacerdotis obmutescentis sic exquiritur ut et ipse pro silentio moriatur? Moyses manus non demisisse, sed erexisse describitur, ut Amalech sterneretur. Arca Dei non legitur captivata, nisi quando perversa mansuetudine patris sacerdos filios arguens uti maluit, quam severitate et auctoritate pontificis. Achab, et si reprobus fuerit, præ quibusdam sacerdotibus nostræ ætatis divinæ legis habuit zelum. Nam qui aurum, argentum, variam supellectilem, liberos et uxores regi Syriæ in commercium pacis exposuerat, domorum scrutinia non concessit, ut divinæ legis servaret libros, quos rex inimicus præ cæteris omnibus cupiebat auferre. Unde et legis zelus a Deo auctore ipsi Achab consolationem retulit et triumphum. Petrus solidas invenit aquas ambulans in fidei fundamento: mergi tamen cœpit, ex quo imminentis auræ timuit flatum.

Sed quid ad Patrum exempla decurritur? Nonne dominus papa, (cujus vitam ad pauperum consolationem optimam et diuturnam faciat Dominus) zelo justitiæ, quem semper habuit, meruisse credendus est, ut hostis fidei Fredericus contritus sit a facie ejus, et ira Dei castra ejus exterminarit, qui jam videbatur de urbe et orbe et universali Ecclesia triumphasse. In quo tamen magis (ut indubitanter credo) adjuti estis precibus pauperum Christi, quam vestrorum consiliis aut viribus Romanorum. Audenter quoque dixerim, quod vos suo miraculo citra humanum consilium de faucibus leonis eripuit; ut de cætero semper tantum habeatis in Deo fundatore Ecclesiæ et custode et eodem vestro liberatore fiduciam, quod nec adversantium minis nec blandientium fraudibus recedatis a via recta, aut contra legem credatis de lege dispensandum. Nam qui Fredericum dejecit coram vobis, profecto et alios tyrannos si

institeritis mandatis ejus subjiciet vobis aut omnino dejiciet.

Dignetur ergo sanctitas vestra, apud quam non est acceptio personarum, dominum illum, qui Anglicanam conculcat ecclesiam, domino papæ et fratribus vestris verba veritatis et virtutis ingerendo reprimere: quia si ecclesia Romana voluerit, et de Domino non diffidat, eum facile perdomabit, sed quidem non istorum ministerio legatorum, nisi alia via incesserint: quum rex ille de altero eorum præsumat plurimum, quem petivit ex nomine. Nec tutum esse ducunt multi sapientes et religiosi in tali loco et tanto discrimine sub eo judice causam ecclesiæ ventilari, qui Papiæ inter cognatos, amicos, et notos præsens, et silens ad minus—nam alii aliud suspicantur—audivit et vidit ecclesiæ Romanæ, cujus est membrum, tantum fieri præjudicium, et causam fidei publice condemnari. Non enim creditur nunc aut fide sincerior, aut caritate ferventior, aut virtute constantior, novam ex alto fortitudinem induisse, ut non possit muneribus aut metu flecti, aut gratia hominis qui eo patrono semper usus est in causa ista. Jam vero vicisset ecclesia nisi auxilio et consilio ejus jurator ille decanus prævaluisset: et utinam nunquam fuisset annulus ille, quem in signum confusionis ecclesiæ et sui triumphi videntibus cunctis semper ostentat. Utinam dominus papa peccatum alienum nunquam fecisset suum; et intrusum, quem ad gloriam Dei dejecerat juste, ipse qua cunctis præeminet auctoritate non intrusisset: nec illum fecisset custodem animarum, qui et Ecclesiæ persequutor extitit, et adhuc non nisi carnem sapit.

EPISTOLA CCII.—AD JOANNEM PICTAVIENSEM EPISCOPUM. [A.D. 1167.]

Domino Joanni Pictaviensi epis. J. S.

Liberalitatis vestræ sedulitas non tam crebris quam continuis et perennibus beneficiis promeretur, ut non ad frequentes, sed ad perennes vobis gratiarum tenear actiones. Teneor quidem teneborque perpetuo, Et quo plus sinceræ affectionis, quod solum possum, ad præsens rependero, eo amplius et arctius me non dubito obligari. Nam in caritatis contractum indubitanter venit, et specialiter obtinet, ut habita reddatur semper et ut nisi reddita nullatenus habeatur. Sed quantum est hoc quod me totum, id est hominem Parvum nomine, facultate minorem, minimum merito vobis deberi profiteor. Nam totum istud pro merito parum est. Sed dum mecum in ratione dati beneficii, humanitatis exhibitæ, profusæ liberalitatis contraxistis affectione religiosa, obligastis vobis et illum totum, qui mensuram bonam et coagitatam te supereffluentem mercede centupla refundet in sinum vestrum. Totum inquam, et fiducialiter dixerim totum, qui nulli cedit in partem: Licet et singulis electis gratiarum usus conferat speciales, sui tamen munere integro non deciso, nec distracto particulatim: quia cuivis totus adest, aut totus elabitur, hic certe se pro me totum debet, et proculdubio totum reddet, quoniam fidelis est in promisso, et munificentissimus in retribuendo. Secuti estis et sequimini fidem ejus, ut se de mandato et promisso teneri meminerit, præsertim cum operatoribus misericordiæ publicum evangelii munimentum dederit, quod confirmare dignatus est charactere crucis suæ, et insignire sanguine proprio. Hæc ergo erit miserationis vestræ retributio copiosa; hæc humanitatis exhibitæ divina merces

et impendii temporalis æternum compendium. Et quidem, ut justum est, magni facio terrenæ facultatis subsidia, sed pluris sunt solatia recti consilii, quæ a vobis indesinenter recipio, et adminicula veræ vitæ, monimenta dixerim et instrumenta sapientiæ.

Causa ergo frequenter scribendi vobis, duplex mihi est: primo ut statum vestrum, quem periclitari timeo, explorans satisfaciam sollicitudini: Deinde ut vestra prudentia instruar, qualiter me ad varios fortunæ motus oporteat præmuniri. Proinde placeat vestræ dignationi rescribere quatinus cum domino rege processeritis in verbo pacis, quid actum sit in curiæ Pictaviensi, ubi credibile est vulpes foveas invenisse et volucres cœli nidos, et parvulo, cujus natalis celebrabatur, pene reclinatorium defuisse. Conjicitur enim Radulphi de Faia spiritum ibi præpotuisse, ut et prophetæ et præcones palatii inebriati sint dolis et temeritate illius. Utique vetus proverbium est et quod Vespasianus Augustus in se dictum patienter audivit, Vulpem posse mutare pilum, non animum. Tradunt etiam qui de animalium scripsere naturis, quia hoc genus animalis nullo unquam tempore mansuescit. Et Offellus

Qui coarat vulpi sulcos variare necesse est.

Sed confido quod vos etsi non inconcussos, illæsos tamen gratia conservavit: Quia frustrus jacitur rete ante oculos pennatorum. Precor etiam ut, perpensis his quæ nuncii domini regis Anglorum dicuntur a sede Apostolica impetrasse, rescribatis, qualiter dominum Cantuariensem, et me tam erga Cantuariensem, quam regem sive legatos versari oporteat. Nam si rumoribus credi oportet, et adversariorum jactantiæ, rex plura postulare timuit aut erubuit, quam Roma pati. Spero tamen quod dominus papa aliquid reservaverit solatii parti nostræ, immo suæ et Ecclesiæ

Dei. Alioquin ut quid terram occupat? sed absit ut de eo tam sinistra credamus, quam perversa jactitant adversarii nostri: sed si legati in tanta veniunt potestate, ut ab eis appellari non possit, quid consulitis? Nam Papiensis hactenus in causa ista regis opes, non timorem Dei, vel Ecclesiæ honestatem habuit ante conspectum suum. Si quidem ubi amor ejus, et oculus. Alter vero vir bonæ opinionis est, Romanus tamen et Cardinalis. Quod si eorum examen declinaverimus, verendem est ne apud regem et Ecclesiam Gallicanam causæ nostræ lædatur opinio. Si susceperimus licet suspectos, timendum ne subvertant justitiam nostram. Dispensabunt de nobis, ut detrimentum Ecclesiæ compensent loculis suis. Nam quamcumque videantur fecisse pacem, titulis et triumphis suis ascribent. Debentur nobis imprimis restitutio ablatorum, et sedium, et reformatio securitatis. Sed fortassis præcipient nos usque ad decisionem totius litis solis cautionibus esse contentos, quam conditionem nemo ad litigandum nisi insanus admittet; hoc autem ut memoriæ fidelius hæreat, in fine censui repetendum.

EPISTOLA CCIII.—AD MAG. SILV. THESAURARIUM LEXOVIENSEM. [A. D. 1167.]

Magistro Silvestro Thesaurario Lexoviensi Joan. Saresb.

AUDITA, dilectissime, pace tua, ut oportuit, pro amico lætatus sum, sed omni emolumento mihi gratior est perseverantia honestatis, et usque ad invidiam veterum amicorum famæ purioris hilaritas. Primus itaque et adhuc solus formam perseverantiæ in agone Christiano cum Ecclesia laborantibus præbuisti, et per gratiam Dei reliquis de cætero proderit ad erec-

tionem spei, ad tuitionem libertatis, ad virtutis profectum, quod in te præcessit felicitatis exemplum. Felicius tamen reputo quod ex amore possessionum et facilitate et temeritate jurandi primam fidem irritam non fecisti, quam quod rerum compendia temporalium assequutus es pro voto amicorum et merito tuo. Pro merito sane dixerim, quamvis certo certius constet, plura et longe majora et clariora tuis deberi meritis. Quæ proculdubio reddet, qui neminem ab initio fefellit creditorum, et mensuram coagitatam et supereffluentem refundit in promerentium sinus. Liquet ergo in te quia Deus, qui inaniter gloriantibus resistit, humilibus dat gratiam, et juxta apostolum, qui se existimat aliquid esse, quum nihil sit, seipsum semper, interdum vero seducit et alios.

Quia ergo Deo propitio naufragium evasisti, adhuc in alto navigantibus, et cum Petro naufragantibus quam potes opem ferre memineris, et agonem Christi juvare, nunc orationum suffragio, nunc tuarum solatio literarum. Hæc enim sunt (ut dixerim quod ad me) quibus maxime indigemus. Ego enim per misericordiam Dei temporalibus abundo, ut formam potius habere videar florentis in patria quam exulis et proscripti. Dominum Cantuariensem Christianissimus rex Francorum Senonis exhibet regia magnificentia in Ecclesia beatæ Columbæ: eumque in omnibus sic veneratur et colit, ut Christum Domini decet a Christo honorari. Eidem quoque fidelissimo principi, sicut ipse fatetur, pauci videntur dies, et parvi sumptus præ amoris magnitudine, quos sacerdotis Christi et apostolici viri impendit obsequiis. Sed et fidem ejus, quod satis humiliter recolit condigna mercede remunerat Deus, cujus muneris est, ut sine cruore et tumultu in medio hostium degens, et prosperetur in omnibus, et quod maximum reputat, ametur et hono-

retur a subditis, sicut Obededom, arca Domini recepta, in ancillarum fæcunditate, et gregum, et totius possessionis multiplicatione, divinæ benedictionis expertus est fructum. Et Holda per ejusdem arcæ receptionem, quando eam impius Achaz ejecerat a templo Domini, assequuta est in silentio pontificum et sacerdotum gratiam prophetiæ: sic rex Christianissimus, recepta in regno suo Ecclesia Romana, de uxore suscepit filium fidei, auctore Domino, et regni hæredem, quem data sibi omnium expetibilium optione fuerat petiturus. Nunc autem pro humanitate Ecclesiæ exhibita Anglicanæ, novam, quam pro arbitrio suo dabit Dominus, gratiam confidenter expectat. Dominus papa Cantuariensem archiepiscopus verbis et scriptis nuper consolatus est, et utinam omnibus innotescat quibus pactionibus et cautionibus obtinuerit ille jurator insignis ea de quibus Ecclesiæ adversarii gloriantur. Et tamen si pactiones fuerint adimpletæ, nobis abunde in restitutione ablatorum et pace et securitate prospectum est. Silentur hæc interim necessitate obedientiæ, sed spes est in brevi omnia propalanda esse; quia, ut pro certo didicimus, legatorum, qui sperabantur, adventus suspensus est, aut omnino sublatus juratoris fraude comperta. Rescribe quatenus licitum fuerit, quod ecclesiæ et nobis in agone Christiano expedire fueris arbitratus, et me, ubicumque locorum sim, noveris esse amantissimum tui.

EPISTOLA CCIV.—AD MILONEM EPISC. MORINORUM.
[A. D. 1167.]

Domino Miloni Episcopo Morinorum.

Eo sinceritatis vestræ titulus in caritate splendidius elucescit, quo ex relatione latoris præsentium certius constat, quod inter fortuitorum eventuum turbines, et varias procellas negotiorum, quibus officii vestri

instantia indesinenter concutitur et acriter, sine tamen virtutis elisione, colliditur, amicorum potestis sollicitudinem gerere, et eorum onera per fraternæ caritatis exhibitionem facitis vestra. Sic enim et apostolus scandalizatis couritur, et fratribus coinfirmatur infirmis, et per compassionem fit in Christo omnibus omnia, dum ad formam ethicæ purioris, et consummatioris Philosophiæ, humanum a se nihil reputat alienum. Reposita est vobis (pater) hujus corona misericordiæ, quam reddet vobis in illa die misericors et miserator Dominus, qui nos interim exules, et proscriptos suos, sanctorum suorum ministerio, necessitatibus nostris pro ipso communicantium consolatur in omni tribulatione nostra. Nam Christianissimus rex Francorum patrem nostrum Cantuariensem archiepiscopum in ulnis caritatis excipiens eum in ecclesia beatæ Columbæ Senonensis regia magnificentiam exhibet, et sic tractat in omnibus ut a Christo tractari decet Christum Domini. Aliter enim exprimere nequeo affectionem, quam naufrago sacerdoti exhibet Christianissimus princeps. Nos autem domestici sacerdotis, proscripti quidem rebus, sed ascripti fidelibus, qui pro justitia patientes honorificaverunt ministerium suum, dispersi sumus ut exules in regno Francorum. Sed ubique nobis adest qui pascit volatilia cœli, et lilia vestit agrorum. Speramus autem quod idem pater noster et omnium Dominus procellam nostram in auram convertet in brevi, licet majus nobis imminere naufragium hostes Ecclesiæ glorientur. Mentiuntur enim Romanam Ecclesiam nobis conversam esse in arcum pravum, et dominum papam omnibus regis Anglorum petitionibus annuisse, ex eo sumentes conjecturam, quod excommunicati nostri absoluti sunt in adventu Joannis de Oxenefordia; qui etiam, quasi re bene gesta in curia impe-

ratoris, ubi schisma confirmatum est, acceptum de manu domini papæ reportavit Saresberiensis Ecclesiæ decanatum. Sed si quis ea quæ Romæ gesta sunt diligentius recolat, plane videbit quod Romanus pontifex etiam circumventus causam Ecclesiæ et nostram fidelissime procuravit. Jam dictus enim Johannes tandem præstito juramento de more absolutus, ut itidem publice juravit, quod nihil in præfato schismaticorum conventu fecerat contra fidem Ecclesiæ et honorem et utilitatem domini papæ, et utinam non dejerasset! postmodum commendatitias et deprecatorias porrexit ex parte domini regis, quibus insertum erat, ut illi tanquam regi ipsi in omnibus crederetur. Deinde tanta fultus auctoritate, causam quæ inter regem et archiepiscoporum super pravis consuetudinibus vertitur, domini papæ commisit arbitrio, ut illæ ad nutum ejus roborarentur, aut caderent, et archiepiscopo ad formam mandati ejus pax omnimodo reformaretur. Et hoc item juramento confirmans obtinuit ut dominus papa concederet se ad hoc legatos esse missurum. Quorum iter (ut aiunt) suspensum est, juratoris fraude comperta.

EPISTOLA CCV.—AD WILL. SUBPR. ECCLE. CHRISTI CANTUAR. [A. D. 1167.]

Joan. Saresb. Willelmo Subpriori ecclesiæ Christi Cantuar.

Mihi nuper loquutus es in parabolis, dicens tuas, immo ecclesiæ opes de novo publicatas, et studiosius deprecaris ne me eas prodente transferantur in Babyloniam. Sed si publicatæ sunt, miror quare usque ad patrem se pro filiorum salute et libertate matris devoventem, et jam triennio ærumnis expositum ante liberalitatis beneficia non pervenerunt. Si publicatæ

sunt, debueramus et nos esse de contentium populo. Si patrem profitemini, ubi est amor ejus? si Dominum recepistis, debitæ venerationis quo profectus est timor? si vos fratres asseritis et amicos peregrinantium, cur cessant humanitatis officia, et debitæ solatia caritatis? sed fortasse quo gratius patri præstetis obsequium, expectatis ut amplius egeat. Interim picturis inanibus imperitæ multitudinis oculos oblectantes rati impensum iri publicis usibus quod in spectaculis et curiosorum lenociniis oculorum ineptius erogatur. Profecto

Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.

Illudque satyricum videtur in vos, "scio cui et quibus loquar," probabiliter retorquendum,

Non habet infelix Numitor quid mittat amico,
Quintillæ quid donet habet, nec defuit illi
Unde emeret multa pascendum carne leonem.

Nec hoc dixerim quod verbum hoc in omnes cadat, sed in eos quos indubitanter nostis, quia potuerunt non transgredi et transgressi sunt: bona facere, nec fecerunt. Novit inspector cordium, quia mihi tristitia est, et dolor continuus cordi meo, quod nobis dormientibus in periculo vitæ, soli alieni naufragio nostro ferunt opem. Dicitur tamen ad cumulum doloris mei, quod circa unum in tanta necessitate patri præstitistis obsequium, diligentem adhibendo custodiam ne quocunque casu evaderet: quia de manu carnificum elapsus convolaverat ad nostrorum præsidia patronorum. Sed timorem prætenditis. At profecto Deus non irridetur, sed timetis eum cui ad momentum credita est dispensatio peccata corripiendi in corporibus, quare non pertimetis eum qui potest corpus et animam mittere in gehennam? Expergiscimini igitur, et memineritis Abdiæ dispensatoris Achab, qui centum prophetas in specubus latitantes

pavit in persequutione Jezabel. Quicquid autem in alterutra parte feceritis, proculdubio mensuram bonam et supereffluentem in sinus vestros refundet Altissimus. Neque hoc ille impediet vester collega Bathoniensis, qui utinam submergatur in turmis quibus dignus est, quas meruit, ut conjiciatur in rutefolium, cujus Petronius in pœnam delinquentium meminit, aut sepeliatur in salinario Heduorum. Ut ad parabolam tuam redeam, scias quia nomina librorum apud me sepulta sunt. Sigillum quidem nomine tuo recepi, sed illud mihi tuus abstulit Britonellus, quod ex condicto tuo factum suspicabor, nisi ablatum restitueris.

EPISTOLA CCVI.—AD O. DE FAVERSHAM.
[A. D. 1167.]

O. de Faverenshem mihi.

Amentis est, non amantis se et sua curare dumtaxat, et quæ aliorum sunt ducere aliena: humanum teste comico nihil caritas a se reputat alienum, sed per congratulationem recte gaudentibus adest, et per compassionem dolentibus congemiscit. Suas tamen affectiones ordinatissima ratione dispensat, ut sint omnes in Domino, et humanitatis officia in singulos lege naturæ et gratias informantis magis aut minus exercet. Et quum beneficia gratiæ latioris ad omnes porrigat, maxime tamen dilatatur ad domesticos fidei, et judicio ejus in his ipsis qui curam suorum et maxime domesticorum, quos affectui natura ingerit, et fidei consortium pietati commendat, curam non agit, fidem negavit, et est infideli deterior. Te autem in hac esse sententia omnino non ambigo, ut pro nepote tuo Adam (more scholarium,) degente et patiente et regente in

studio litterarum fiducialiter intercedam: certus quod sicut honestatem acceptas officii, et meritorum patris ejus in te per ingratitudinem non obliviscerer, sic necessitatibus ejus opportunum et debitum non tardabis præstare subsidium. Quod si præmissis rationibus, quas utique prudenter pensas, preces meæ aliquid possunt ferre momenti, totus in preces assurgo, et efficaciam earum experior, tuis plena devotione genibus provolutus; si de me sollicitaris, conditionem meam divinæ munus gratiæ gratanter amplector, crebra meditatione revolvens quam suspecta fuerit omnibus recte sapientibus continuata mundi prosperitas, et quam certum sit argumentum dilectionis, filiorum delinquentium culpas per flagella purgari.

EPISTOLA CCVII.—AD ROBERTUM DE FAVERSHAM ARCHIDIACONUM. [A. D. 1167.]

Roberto de Faversham, Archidiacono, Joan. Saresb.

INHUMANUS est, et extremæ impietatis maculam incurrit et notam, qui paterna afflictione non læditur, præsertim ubi paternæ benignitatis in filium plura et grandia luce clarius radiant argumenta. Constat enim ex sententia Domini totam Cananeorum gentem perpetua servitute damnatam, quia pater eorum Cham a quo genus et nomen contraxerunt, inhumanus extitit in parentem. Nam ex commisso auctoris impii tota posteritas præjudicium tulit, et dum odibile servitutis excipit jugum, devitandæ impietatis salutare omnibus procurat exemplum. Sane et ego me deteriorem Cananeo quolibet arbitrer, si patri non compatiar laboranti: si flagella ejus non exulcerent animam

meam super dolorem vulnerum propriorum. Hujus rei testis est conscientia, testis est conscientiæ scrutator et arbiter Deus, qui forte citius quam credatur illustrabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. Et jam quidem stamus ante tribunal ejus, et eum in causa nostra judicem expectamus, ut in conspectu ipsius stultum sit et temerarium mentiendo totius laboris et vitæ si quid tamen salubriter patimur aut recte agimus, mercedem perdere. Laboravi ergo (sicut ipse novit) apud dominum Cantuariensem, utens nunc mitigativis, nunc acerbioribus et omni sermonum genere: sed labor meus (quod doleo) cessit incassum. Quos autem obices ille precibus et persuasionibus nostris opponat, et retexere longum est, et fere superfluum, quum Magister Gilbertus, quem vobis fidelem esse non ambigo, omnia plenissime audierit ex ore ejus. Deum tamen testem invoco in animam meam, quod ut ex animi mei sententia loquar, archiepiscopus episcopum sincere diligit, et saluti et indemnitati ejus cupit esse prospectum: sed insistit, ut qui inobedientiæ et illiciti ausus aliis dedit formam, se ipsum salubris, et necessariæ obedientiæ cæteris præstet exemplum. Quod si sibi scripturarum auctoritate, amicorum consilio, et domini papæ mandato persuaderi permiserit, ipsum archiepiscopum quem nunc fortasse plus justo timet clementissimum patrem inveniet, et longe proniorem ignoscere quam ulcisci. Potestis enim et expedit reminisci, quid super hoc a sede apostolica nuper domino Constantiensi rescriptum sit: nam ad vestram aut venit, aut debuit pervenire notitiam. Scitis etiam quid solatii mihi retulerit decanus vester, aut si nescitis, utinam omnia quæ Romæ gessit, tam in hac causa, quam in cæteris, non modo vobis, sed et toti innotuerint mundo. Et si liceret adhuc ea publicari

per nos, facile innotesceret quid actum sit, et de consuetudinibus unde litigium vertitur inter regnum et sacerdotium de pace archiepiscopi et libertate Ecclesiæ, de integra restitutione et securitate omnium exulum: quid etiam juraverit, et qua cautione firmaverit pactiones. Ea interim silemus necessitate mandati, dum promissionum speratur et expectatur fides. Sed nihil opertum quod non reveletur: idque Deo auctore in brevi. Juxta enim est dies perditionis eorum, qui in mendacio deprehendentur et retributionis et vindictæ adesse festinant tempora. Quod si meum consilium interim quæritur, ecce coram Deo, quem hujus verbi in extremo examine testem invoco, tota spiritus libertate, et in fide illi tanquam patri promissa et debita respondeo, quod in omni ardua dubietate censeo faciendum. Scilicet ut primo omnium quæramus et sequamur quid super hoc lex divina præscripserit, quæ si nihil certum exprimit, recurratur ad canones et exempla Sanctorum, ubi si nihil certum occurrit, tandem explorentur ingenia et consilia sapientum in timore Domini, illique, seu plures seu pauciores sint, cæteris præferantur, qui honorem Dei commodis omnibus anteponunt. Nullus enim salubriter incedit, lege Dei, quæ omnibus est certissima forma vivendi, neglecta, et qui patrum vestigia detrectat imitari, ad consortium regni, quo illi gaudent intrare non potest. Nam et Josue et seniores Israel in fœdere Gabaonitarum patuerunt culpæ: quia, sicut scriptura testis est, sumptis eorum cibariis os Domini non interrogaverunt. Quid autem significatur per os, nisi verbum Domini, quo semel loquutus est, ut id ipsum repeti non oporteat? hujus autem perspicua est et clara in lege sententia, quoniam melior est obedientia quam victimæ: quia et ariolandi crimen est, repugnare, et quasi scelus idololatriæ

nolle acquiescere. Hanc Christus edicto promulgavit et firmavit exemplo, factus obediens usque ad mortem, docens quibus finibus virtus obedientiæ debeat limitari. Obediendum enim est non modo usque ad jacturam temporalium et corporis cruciatus, sed usque ad exitum mortis, et si certa in necessitate cessatur, virtus obedientiæ non assequitur palmam. Sapientiores amici melius fortasse consulent: sed ego (Deo teste) ad præsens commodius nescio. Sic enim Domini mei Jesu Christi gratia persuasus sum, et omnes amicos persuaderi desidero, quod

Summum credo nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas.

EPISTOLA CCVIII.—AD RICARDUM DE BOHUN, CONSTANTIENSEM EPISCOPUM. [A. D. 1167.]

Ricardo de Bohun Constant. episc. Joan. Sares.

SUPER afflictione domini mei Saresberiensis episcopi, quod quidem justissimum est, anxiatur spiritus meus, eo quidem gravius, quo minus laboris hujus facilem exitum videt. Quanta autem sedulitate apud dominum Cantuariensem egerim ut eum relaxaret, novit inspector et judex omnium. Sed labori meo successus defuit ex variis causis, quas retexere supervacaneum arbitror, quia plurimas earum M. Gilbertus fidelis vester ab ipsius archiepiscopi ore audivit. Ut vero taceam plurima, ex eo maxime movetur archiepiscopus quod dominus Saresberiensis formam inobedientiæ cæteris dedit, et adhuc assistit Londoniensi, et aliis qui quærunt animam ejus ut auferant eam. Adjicit etiam quod ei contumaciter scripserit, et sub prætextu frivolæ appellationis, crimen inobedientiæ studuit colorare, sed non eum postea præsumptionis pœnituit,

ut appellationi renunciaret, sed quadam inconstantia verbi et operis dissimulata injuria appellationis, qua se tuetur, opponit obicem corripienti: et tamen simulata humilitatis reverentia misericordiam petit. Nihil aliud ergo ab eo potest aliquis impetrare, nisi ut episcopum ab appellatione recedentem, et culpam publice profitentem, et de cætero obedientem paterna benignitate recipiat: et exinde quasi filium carissimum in omnibus tractet. Nam de archiepiscopi mansuetudine, si hoc, quod necessarium esse scitis, episcopo fuerit persuasum, omnino non dubito. Nostis enim quid super hoc vobis nuper scripserit dominus papa, et quid remedii decanus huic causæ retulerit ab apostolica sede. Cujus tamen si promissa processerint, et eorum, quæ juramento firmata sunt, fides fuerit adimpleta, archiepiscopus et sui reconciliabuntur in brevi, et pax cum honestate ecclesiæ inter regnum et sacerdotium reformabitur. Interim, quod vobis innotuisse potest, ad silentium eorum quæ Romæ gesta sunt, necessitate mandati arctamur. Sed quum de fide aut perfidia constiterit pactionum, propalare licebit universa. Quia ergo dominus Saresberiensis et Reginaldus archidiaconus me in causa ista sollicitant, rogantes ut quod invenero eis rescribam aut vobis, precor attentius, ut jam dicto archidiacono litteras, quas ei mitto, habere faciatis, et felicem, Deo auctore, provideatis exitum causæ.

EPISTOLA CCIX.—AD MAGISTRUM HUMFRIDUM DE BOVI. [A. D. 1167.]

Magistro Umfrido Boni.

Non est, amice, quod possim de status mei qualitate causari, quia omnia hominis machinamenta miseratio Dei mihi cooperatur in bonum. Nam tem-

poraliter fere universa succedunt: et spes est quod hæc ipsa quæ videtur esse vexatio, sicut intellectum excitat, sic veræ salutis est paritura profectum. Illud tamen aliquatenus movet, quod quidam amicorum super conditione mea acerbius sollicitantur, et more hominum carnaliter et temere magis quam prudenter et vere amantium, sæpe et fere semper vano concussi terrore, timent "graviora pericula veris," et quod vere prosit aut noceat, attendentes parum, illic trepidant ubi non est timor. Nam jacturam conscientiæ aut famæ nequaquam subtiliter pensant, et dum umbra virtutis in opinione hominum constet, et nugiloquos evitent detractores, parum curant quid ad sinceræ rationis examen cuique debeatur ex merito. Nam plurimi talium pluris faciunt videri quam esse bonum. Alii sublata sibi temporalium subsidia ingemiscunt, quæ per me illis ministrabantur a Domino. Sed ad petitionem utrorumque ratio consulta respondet, quod eum qui in agone Ecclesiæ Christum sequi cœpit, nec rei familiaris dispensatio, nec patris revocat sepultura. Fixum est mihi, Deo auctore, propositum, quatenus ipse dederit honestatis formulam sequi, et animæ salutem in mundi commercio non distrahere ad boni cujuscumque pretium temporalis. Ipse viam doceat, et ducat per semitam virtutis, et perducat ad illorum consortium, qui pro justitia patiuntur. Desidero tamen, si salva honestate fieri posset, reconciliari: et in ecclesiis quibus ascriptus sum ad honorem Dei et amicorum solatium ministrare. Unde dilectioni vestræ supplico quatinus quid expediat et deceat, per dominum Baiocensem et alios amicos vestros explorare et rescribere non gravemini, quatenus tutum fuerit, et vestrum mihi præbere consilium. Hoc enim de genere eorum est quæ ratione humanitatis nulli negari debent, quia et suppressa

non proficiunt, et tenacitatis conservatione non crescunt, et erogatione sui non minuuntur, sed amplius quo magis fuerint publicata clarescunt.

EPISTOLA CCX.—AD HENRICUM BAIOCENSEM EPISCOPUM. [A. D. 1167.]

Episcopo Baiocensi Henrico Joannes Saresberiensis.

AUDIO, pater, et gaudeo, quod pro merito vobis universa succedunt: et qui Decanorum nomen et ordinem, dum licuit, honorastis, nunc vestrarum splendore virtutum in terra aliena usque ad multorum invidiam pontificis illustratis officium. Quod quidem tanto salubrius ad conscientiam, tanto gloriosius est ad famam; quanto rarior invenitur ovium pastor, aut qui in Ecclesia Dei ministerium suum studeat honorare, in tanto fastu et numero nomine tenus illustrium sacerdotum. Jam enim, ut Deus pridem in propheta conquestus est, *Sacerdotes non dixerunt,* ubi est Dominus? *et tenentes legem, justitiam nescierunt.* Unde et justum est ut eminentia vestra honoretur et diligatur etiam ab his qui exigentibus meritis nostris sacerdotium præsens videntur habere contemptui, et legem Dei, quæ solvi non potest, evacuare nituntur. Licet enim Ægyptii pastores ovium detestentur, et Samaritani temporis nostri non coutantur his qui verbum Dei publice confitentur: tamen et Joseph invenit gratiam in Ægypto, et apud Asyrios claruit Daniel, et prærogativa meritorum etiam regnante Achab Heliam fecit insignem. Non est ergo mirum, si apud principem Christianum et Officiales ejus suum virtus reperit locum, et si diligitur ab hominibus quem Divina gratia constat esse perfusum; sicut unguentum a capite Christo in ecclesiæ defluxit barbam, et

inde in oram vestimenti derivatur, ut pro divinæ dispensationis decreto, et meritorum gratia quemlibet irriget electorum. Utinam, dilectissime domine, de hac plenitudine vestra aliquid accipiamus et nos, et agonizanti ecclesiæ prosit, quod in conspectu domini regis gratiam invenistis. Quæ sit enim conditio nostra non expedit replicare, quum vobis, et de causa vestra plenius constet, et immerita pœna. Sed consilium salubre ad conscientiam, et honestum ad famam a vobis impetrare operosum est, et prece dignum. Quamvis enim mihi adsint subsidia temporalium, Deo propitio, non modo ad necessitatem, sed ad gloriam: tamen quatenus salva integritate conscientiæ et honestate famæ licuerit, paratus sum juxta consilium vestrum domini regis gratiam promereri, nihil enim spondeo contra Deum, aut si unquam temptavero, meos conatus pietas ejus impediat. Valete.

EPISTOLA CCXI.—AD RICARDUM CONSTANTIENSEM ARCHIDIACONUM. [A. D. 1167.]

Magistro Ricardo Episcopo Constantiensi Archidiacono.

Proscripsit me gratis, quod novit Altissimus, et vos scire arbitror, violentia publicæ potestatis; sed, unde ad gratiarum non sufficio actionem, Deus sic itinera mea direxit et opera, ut rerum experimento didicerim, quia eum timentibus nihil deest, sed nec aliquem coexulantium novi, cui, non dico, tolerabilis, sed jucunda esse non debeat conditio sua. Me tamen (quod sine timore non eloquor) Dominus cæteris mitius tractat, et uberiori temporalium affluentia consolatur: fortasse indignum reputans, qui aliquid ad-

versitatis pro ipso debeam sustinere. Nulli enim rectum sapienti venit in dubium quin affluentia successuum debeat esse suspecta; eo quod mundus hominum more fallacium illis solis continuato favore blanditur, quos prodit, ac si insidiantibus adversariis potestatibus clamet, Quemcumque osculatus, et amice diutius amplexatus fuero, ipse de reprobis est, torquete eum. Unde et perpetua laudum gloria illustrium doctorum doctor Anselmus, ut a suis accepi, dicere consuevit, se nihil magis habere suspectum quam quod eum Deus in tota vita nulla corripuerat adversitate. Ubi enim se patrem exhibet, omnem filium corripit et castigat. Ipse autem novit figmentum nostrum cui stamus aut cadimus, et utinam eo semper stemus auctore, et prospera vel adversa cuique prout electis novit expedire, salubri moderatione dispensat. Ab ipso itaque spero viæ hujus et expecto processum acceptaturus, eo propitiante quod dederit. Plura autem et certiora scribam quum innotuerint. Interim super statu vestro, quem Deus optimum faciat, certiorari desiderans, et orans attentius, ut vestris recurrentibus litteris mihi fidelius innotescat. Et si pacis meæ formam aliquam sine conscientiæ et famæ dispendio potueritis explorare, eam lætus excipiam, et quatinus licitum fuerit et honestum, etiam ipsis adversariis (quibus Deus dignos pœnitentiæ fructus largiatur ad vitam) libenter obtemperabo. Alioquin non est in proposito meo ut, pro peponibus Ægyptiorum et alliis, vel minimum honestatis subeam detrimentum. Pius vero Jesus, qui virtutis dedit affectum, perseverantiam largiatur: quia sine eo nihil recte incipit aut finitur.

De cætero jam a multo tempore porrectas itero preces, quatinus libros Aristotelis, quos habetis, mihi faciatis exscribi, et notulas super Marcum, meis tamen

sumptibus, quæso, in hac te nulla ratione parcatis. Precor etiam iterata supplicatione, quatinus in operibus Aristotelis, ubi difficiliora fuerint, notulas faciatis, eo quod interpretem aliquatenus suspectum habeo: quia licet eloquens fuerit alias, ut sæpe audivi, minus tamen fuit in grammatica institutus.

EPISTOLA CCXII.—AD RAD. PRIOREM WIGORNENSEM. [A. D. 1167.]

Joan. Saresb. Radulfo Priori Wigornensi.

AQUARUM copia nequit extinguere caritatem, et sinceræ dilectionis affectus se perspicuis indiciis prodere consuevit. Poterat ergo videri jure silentii mei diuturnitas arguenda, nisi et necessitas peregrinationis, et locorum distantia et intermeantium raritas, et difficultas commeantium, et perniciosa sibi et odibilis Deo, officiosa tamen Ecclesiæ insidiatorum diligentia, caritatis silentium excusarent. Officiosam sane dixerim præordinatis ad vitam, quibus omnia cooperantur in bonum, rabiem persequutorum: quia et dum impius superbit, incenditur pauper: et dum malitia debacchatur insanius, qui in conflatorio Domini sunt, purgantur amplius aut probantur. Nunc autem quia mihi divinitus collata est impertiendæ optatæ salutationis occasio, opportunitatem gratanter arripui, et vestro interveniente officio precor attentius totam Wigornensem Ecclesiam nomine meo diligentius salutari, orans ut memoriam mei habeatis, et haberi faciatis in orationibus ejus, et agonem Ecclesiæ Domino sedulis precibus commendetis. Nam quod ad temporalia et solatium corporis, non tam ad necessitatem quam ad delicias promissionem Christi esse verissimam ego et coexules experimur, ut nihil nobis defuerit probabiliter, expetendorum pro tempore, ex

quo in eum solum contulimus patrocinium causæ nostræ; et, unde magis grati esse debemus Altissimo, a domesticis et antiquis familiaribus nihil hac tempestate recepimus: sed amici nostri et proximi steterunt contra nos ponentes carnem brachium suum, et tenebras lucem. Ut enim de aliis taceam, jam quadriennium mihi exulanti elabitur, nec in ratione dati et accepti alicui eatenus obligatus sum, quin omnibus in commune satisfacere possem, delegato eis ad solvendum pauperrimo debitore. Nec hoc tamen dixerim ad arguendam ingratitudinem veterum amicorum, sed ad magnificandam gratiam Dei, qui contra et supra merita mea, tam me quam parvulos ejus, qui mecum sunt, consolatus est in omni tribulatione nostra. Ut autem hæc nobis consolatrix gratia propitia perseveret, vestris et sanctorum desidero precibus adjuvari. Cantuariensis vero archiepiscopus, qui, velut alter Jonas, ut Ecclesia liberetur, spontaneum ex caritate naufragium fecit: gratiam, quam apud suos meruerat, Domino ducente apud extraneos repperit, et filiorum expertus devotionem, stipendiis suis Ecclesiæ militat Anglicanæ. Noveritisque pro certo, quia per misericordiam Dei in brevi patenter videbitis, quod (ut credo) desiderat anima vestra, persequutores scilicet ecclesiæ aut converti aut conteri. Sed cætera, quæ ad hunc articulum pertinent, necesse habeo præterire, ne prævaricator obedientiæ publicem, quibus pactionibus et cautionibus obtenta sunt, quæ in præjudicium domini Cantuariensis et suorum a domino papa indulta esse jactitant, qui Ecclesiam persequuntur. Hoc autem licenter eloquor et verum est, quia si pactiones fuerint adimpletæ, negotium Cantuariensis archiepiscopi et totius Ecclesiæ commodius geri non potuit.

EPISTOLA CCXIII.—AD MAG. SIMONEM LUPELLUM.
[A. D. 1167.]

Joan. Saresb. Magistro Simoni Lupello.

SPECIES est conscientiæ diffidentis apud amicum in articulo necessitatis insinuatione verborum preces involvere, et officium deprecantis expedire potius arte quam fide. De tua ergo dilectione, dilectissime, a multis diebus concepta fiducia ulteriori fiducialiter agens, amotis omnium circumlocutionum involucris, precor attentius quatinus latorem præsentium apud dominum Wigornensem, et ubi expedire cognoveris, sic promoveas ut me ipsum. Nam quod ei mei contemplatione exhibitum novero, perinde acceptabo, ac si mihi personaliter esset exhibitum. Quis autem sit status meus, et aliorum qui in agone Ecclesiæ constituti sunt, si tamen id audire placuerit, aliquatenus eo referente cognosces. Spero autem quod et tu videre desideres diem Domini, ut Ecclesia convalescat. Lex Dei in conspectu gentium et invidentium roboretur, et sic splendeat in capitibus regum insigne fidei et publicæ potestatis, ut de cætero non dentur cornua peccatori. Et hoc quidem facile obtineret, nisi quia si vera sunt quæ vulgo dicuntur, Tenentes legem, justitiam nescierunt: et a sacerdotibus et prophetis Israel egressa est pollutio super omnem terram. Aderit tamen auctore Domino, in brevi fidelium consolator, et propter electos ventis imperabit et mari, ut momentanea tristitia lugentis Ecclesiæ in gaudium perpetuum convertatur. Si liceret obligationes et cautiones, quibus impetratum est quod in præjudicium Cantuariensis archiepiscopi a sede apostolica nuntiis regis jactitatur esse concessum, libenter exponerem: sed sine singulorum expressione certum sit hoc pac-

tionibus esse insertum, quod præfati archiepiscopi et suorum plenam indemnitatem et omnimodam securitatem contineat, et ad totius Ecclesiæ proficiat libertatem. Hoc autem mirum est in oculis omnium, et omni stupore dignum quod nec semel inter comprovinciales convenit episcopos, ut de pace Ecclesiæ tractantes vel una vice convenirent regem, cujus innocentiam publico universitatis suæ testimonio astruunt, et patientiam tantam prædicant, ut dulce putet obsequium quotiens monetur ut corrigat, si quid forte deliquit in Dominum. Et profecto aut eum Deo propitiante reducent ad viam, aut de necessitate citius quam credatur domino papæ vapulabunt, aut regi, cujus ad præsens dum plus justo verentur iram, negligere, immo et occidere videntur animam. Quare autem hæc scripserim tibi notum arbitror sapienti. Vale.

EPISTOLA CCXIV.—AD ADAM ABBATEM DE EVESHAM [A. D. 1167.]

Adæ Abbati de Evescham.

PRÆTER eam quam ab initio mutuæ cognitionis ad invicem contraximus caritatem, ulterior quædam jure societatis initæ conciliata est inter nos amicitia, ut alter alterius fortunam sic in utriusque sortis calculo excipere debeat velut suam. Nam affectionem quam studiorum communicatio peperit promovit in peregrinatione similitudo morum, et familiaritatis non tam frequens quam jugis et perpetua adinvicem exhibitio. Possemus ergo jure de tam diuturno vicissim silentio conqueri, nisi et distantia locorum, et intermeantium raritas, et difficultas, aut magis impossibilitas conveniendi taciturnitatis indebitæ purgaret notam. Nam ut proverbialiter usurpatum est, caritas elinguis præ-

tendit speciem non amantis. Prior ergo, ut justum est, studui superiori et domino quod potui et semper debeo sedulæ venerationis obsequium exhibere, et quæ circa vos et ecclesiam vestram gerantur et vestros sollicitius et diligentius perscrutari, ut his quæ recte geruntur congratulari valeam, et si quid (quod absit) deprehendero vobis esse molestum, mutua affectione compatiar. Erit ergo si placet dilectionis vestræ de statu nostro rescribere: et si sedulitas mea vobis officiosa esse potuerit in aliquo, præscribere et præcipere ex animi sententia pro viribus parituro. Precor autem et obtestor in fide Dei et caritate quatinus carissimum mihi N. fratrem vestrum in Domino et nostræ peregrinationis socium diligatis, et vestræ familiaritatis munere honoretis: et sic eum tractetis de cætero mearum contemplatione precum, ut eas apud vos experiatur alicujus esse momenti. Si de statu meo curatis audire, noveritis quod hoc exilii mei quadriennium sic infirmitati meæ contemperat Dominus, ut processu temporis vexationem meam successus comitetur uberior, et plenior miseratio consoletur. Alimenta et indumenta meis adsunt ad abundantiam: dulcium et utilium in exilio multiplicatur copia amicorum: et evanescente ex magna parte fide veterum familiarium, novorum caritas amplius solidatur. In ratione dati et accepti me sibi conterraneorum nullus obligat, sed extraneorum ministerio me totum sibi soli reddit obnoxium qui volatilia pascit, et decore incomparabili vestit lilia, floresque vernantes. Neque hoc dictum accipiatur ut amicos arguam frigescentes, sed ut glorificetur pauperum pater qui in cœlis est, et electos temptari non patitur supra id quod possunt. Quæso itaque et affectuosius supplico quatinus peregrinationem meam, et naufragium ecclesiæ laborantis vestris et sanctorum preci-

bus faciatis Domino attentius commendari. Quæ circa dominum Cantuariensem sunt, ubi auctore Domino prosperius agitur quam credatis, lator præsentium poterit aperire: ei enim dedi in mandatis, ut fidei vestræ universa communicet.

EPISTOLA CCXV.—AD R. ABBATEM PERSORENSEM. [A. D. 1167.]

R. Abbati Persorensi.

Qui amicis nec in salutis voto communicat procul est a caritate; et non amare convincitur qui oblata opportunitate colloquii, amatorem sui nec salutationis recreat verbo. Nam nec illis verba deesse solent, qui lingua diligunt et simulatione duntaxat: qui fidei munus et caritatis officium nec affectione retinent, nec exercent opere et veritate. Memor ergo contractæ inter nos amicitiæ, latori præsentium natale solum invisere satagenti, dedi in mandatis, quatinus vos salutaret nomine meo, et de statu vestro, quem Deus optimum faciat, diligenter inquireret, ut audita per eum forma conditionis vestræ possim, ut justum est, amici pressuris, quas pater misericordiarum a domo vestra arceat, compati: vel successibus, quos multiplicari et perpetuari desidero, congaudere. Vos etiam de statu meo et coexulantium (si tamen cura hæc quempiam sollicitat veterum amicorum) per eundem certiorari poteritis, et Deo auctore veraciter audire prospera de præsenti, et sperare nobiscum in brevi de futuro prosperrima. Nisi enim pactiones quæ de libertate ecclesiæ et restitutione, et pace et securitate Cantuariensis archiepiscopi et suorum, cum domino papa initæ sunt, et firmatæ cautionibus, quas ad præsens exprimi non oportet, fideliter impleantur, per

gratiam Dei citissime confundentur et erubescent qui oderunt Sion, et suam cum Scribis et Phariseis fraudulenta verborum astutia nituntur justificare malitiam. Nam ex verbis nuntiorum domini regis, qui non coaraverunt in curia, liquido deprehensum est, qua sinceritate agatur cum Ecclesia Dei: et quod qui videbantur columnæ ecclesiæ esse, corrupti peponibus et alliis Ægyptiorum, malunt servire, et ecclesiam fatigari in luto et latere, quam itinere trium dierum in veram prodire libertatem, et abominationes Ægypti Domino immolare. Precor autem attentius quatinus mei memoriam habeatis in orationibus vestris, et peregrinationem nostram sanctorum qui vobiscum sunt orationibus commendetis.

EPISTOLA CCXVI.—AD JOCELINUM SARESB. EPISCOPUM. [A. D. 1167.]

Domino Jocelino Saresberiensi episcopo Joannes de Saresberia.

Acceptis litteris amicissimi mei Reginaldi archidiaconi, dominum Cantuariensem, quod et ante sæpius feceram, super consolatione vestra instantius sollicitavi: et sicut antea quando Magister Gilbertus præsens affuit, omnem operam dedi et diligentiam, ut satisfieret petitioni vestræ. Sed qualis primo inventus est, talis perseverat adhuc. Non quidem, ut conscientia teste loquor coram Deo, in proposito constans odio vestri, sed ne dentur cornua peccatori, et ne facto isto inobedientium temeritas invalescat. Nam si ad obedientiam redieritis, non dubito quin eum illico inveniatis clementissimum patrem. Nititur autem in facto isto, et de consilio amicorum quos habet in ecclesia Romana, et sapientium ecclesiæ

Gallicanæ qui vexationem ejus ita acerbe ferunt ut suam. Nec est aliquis eorum qui consulat ut sententiam revocet, dum inobediens extiteritis, et excessum vestrum sub appellationis prætextu velitis excusare. Recepit enim appellatorias vestras et alias nomine episcoporum, etsi neutram receperit appellationem, ut ex responsione ejus nobis palam est. Vos autem (ut ait) nec recessistis adhuc, nec ei unquam super appellationum renunciatione scripsistis, quum tamen hoc patentibus litteris oporteat fieri, si ab eo misericordiam expectatis. Appellatorias vero vestras domino papæ misit: et utinam verum esset quod in suis episcopi testificati sunt, de innocentia et justitia domini regis qui (ut aiunt) dulce putat obsequium quoties monetur, ut corrigat, si quid forte deliquit in Dominum. Si tanta est benignitas ejus, quare non conveniunt eum, ut Ecclesiæ Dei parcat et sibi? si non est, quare patentibus litteris testificati sunt in animas suas? hæc prætendit archiepiscopus, et sic reluctantibus, et patenter sitientibus sanguinem ejus contra ecclesiam, et seipsum acquiescere non decrevit. Cæterum si vos subtraxeritis cœtui persequutorum, et redieritis per exhibitionem obedientiæ, pronior erit ad veniam et omnem misericordiam exercendam, quam vos ad preces, et hoc quidem, sicut ipse videtis, fieri expedit, immo necesse est. Scitis enim quid dominus papa rescripserit fratri vestro episcopo Constantiensi, quid etiam solatii vobis a sede apostolica retulerit decanus vester. Nam conatus ejus et processus non latet archiepiscopum, qui per nuncios suos nuper recepit apostolicam consolationem, cum multarum fasciculis litterarum. Præfatus quoque decanus, si dignum ducit, meminisse potest pactionum quas iniit, et cautionum quas præstitit domino papæ, et si ab injuriis archiepiscopi sui et domini postea

aliquantulum temperasset, fortasse sibi ipsi utilius prospexisset in posterum. Ex eo tamen ipso, unde præjudicatum videtur archiepiscopo, præter intentionem gerentium ei prospectum est: et patet ex absolutione excommunicatorum ejus, quam periculose eis antea communicatum sit. De hac tamen absolutione, et aliis causam hanc contingentibus, necessitate mandati ad silentium coarctamur usque in diem certum quo constet an dominus papa pactionibus, quas admisit in causa ecclesiæ, instructus sit, an illusus. Interim nihil aliud consulere possum quam quod lex divina præscribit, quod Deo potius oportet obedire quam hominibus: nec unquam acceptantur victimæ obedientiam subtrahentis: nec salubriter incedit, qui debito officii sui præponit voluntatem mundanæ potestatis. Hoc vobis loquor tanquam patri et domino coram Deo, quem testem invoco in animam meam in districto examine: quia, si salubrioris consilii mihi pateret via, illam vobis devotione promptissima aperirem. Et si videritis in quo vobis valeam officiosus esse, secure præcipite ex animo pro viribus parituro. Credo vos recepisse literas quas misi domino Constantiensi et amicissimo meo archidiacono, ut ad præsens plura scribere non oporteat.

EPISTOLA CCXVII.—AD ROGERUM EPISC. WIGORNENSEM. [A. D. 1167.]

Domino Rogerio Wigornensi.

CONFIDENTIA securas emittit preces, nec justæ petitionis repulsam veretur apud amicum, qui ad illius semper est accinctus obsequium. Quid autem justius est quam ut Dominum fidelis animet ad officia caritatis: et Dominus in salutis suæ compendium amici

vota compleat deprecantis? Expedite autem arbitor sanctitati vestræ ad vitam, et nobilitatem decere ad gloriam, ut contemplatione divinæ miserationis parvulorum Christi necessitatibus communicetis, et ubicumque ratio permiserit, in eorum consolatione aut promotione caritati quæ in Christo est satisfaciatis, et generi vestro quod plures parvulos suos dignoscitur exaltasse, quam mundus, licet in maligno positus, adhuc possit deprimere. Lator præsentium unus parvulorum Christi est: est et mecum unus de parvulis vestris, potestisque collata vobis opportunitate divinitus, ut dici solet, sine sanguine et sudore, sine dispendio facultatum, et cum augmento opinionis vestræ et conscientiæ, necessitatibus ejus juxta preces domini archiepiscopi subvenire. Quod ut faciatis tantæ majestatis precibus meæ parvitatis adjicio preces, mihi reputaturus impensum quicquid ei beneficii aut honoris a vestra fuerit bonitate collatum. Nec immemor sum consolationis, quam Senonis a vestræ liberalitatis verbo percepi, nec vos immemorem esse patiar, quum aut necessitas importunior urgebit; aut modestia verecundiæ, necessitatis importunitati, quam nondum inexorabilem expertus sum, victa succumbet. Unum autem præ cæteris rogo, moneo et in veræ amicitiæ consulo fide, ut memineritis in causa Ecclesiæ conscientiæ, quod ad Deum, famæ, quod ad homines: nec in calamo Ægyptio confidatis, qui et nulli opem fert, et membra perforat incumbentis: rerumque exhibitione monstretis, quod ad vos, fallacem esse et vanum, qui maliciam, quæ adversus Ecclesiam exercetur, excusans, accusantibus prætendere consuevit. Gens sua et pontificium tradidit eam mihi. Sacerdotem Christi alloquor, Ecclesiæ pastorem, pontificem animarum, filium illustris comitis, qui in regum catalogo dignus fuerat numerari, nisi

quia magnificæ virtutis titulo meruit, ut in libertatis culmine constitutus, reges viderit in ordine secundo, et regum parens (quos adoptione promovit) haberi debet in sempiternum. Non ergo vereor ne in ventum verba emiserim, aut quod mihi captiosum sit in tantæ sanctitatis auribus vera esse locutum. Non tamen ex causa veritatis insidiantium laqueos timeo, qui utinam totam vitam devoverim veritati, et in assertione ejus impenderim animam: in invio est, pater, qui Ecclesiam regere putat esse dominatum in clero, et fastum in populo, pauperum Christi loculos exhaurire, ut hostes Crucifixi, histriones et mimos, et cæteras hujusmodi mulceat pestes: placere potestatibus seculi, ut perniciosa et infami patientia pastorum Christi conculcetur Ecclesia, sua quærere non quæ Jesu Christi, otiari in talento Domini, et usurariam virtutum accessionem negotiatione sollicitudinis et laboris non exercere. Aderit in brevi pastorum pastor qui a vobis et nobis districtam exiget rationem: eritque tunc memoria justi cum laudibus, et nomen impiorum putrescet. Sed ne in longum videar prophetare, citissime per misericordiam Dei videbitis Ecclesiam resurgere, ut qui eam hactenus prodiderunt, aut cum Petro lachrymentur ad veniam, aut cum Juda laqueo se suspendant.

EPISTOLA CCXVIII.—AD WILL. BRITONEM SUBPRIOREM CANTUAR. [A. D. 1167.]

Guillelmo Britoni subpriori Cantiæ.

REFLORESCIT, auctore Domino, status universalis ecclesiæ, et schismaticorum impetus frustratus est, et superbia Moab indies infirmatur. Nec de nocte vastatus est nunc, ut ab initio, sed in meridie suffossa

est Aar, et muri ejus dejecti sunt funditus, ut exultatio Moab ex necessitate Petro cedens de cætero conquiescat. Unde spes est in Domino, ut vociferantibus tubis sacerdotalibus in proximo corruat et Hiericho, et regnum proprio sanguine adquisitum obtineat triumphator Jesus, et in pace possideat quod sui juris est sponsus et custos ecclesiæ Christus. Quum enim Romanus pontifex per patientiam Teutonicum tyrannum diutius expectasset, ut vel sic provocaretur ad pœnitentiam, et schismaticus, abutens patientia ejus, peccata peccatis adderet jugiter, ut error in amentiam verteretur, vicarius Petri a Domino constitutus super gentes, et regna, Italos, et omnes qui ei ex causa imperii et regni religione jurisjurandi tenebantur astricti, a fidelitate ejus absolvit: et Italiam fere totam a facie furentis et præsentis tanta felicitate et celeritate excussit, ut in ea nihil habere videatur, nisi tortores, quos evitat interdum, et angustiarum, quas evitare non potest, juge supplicium. Abstulit ei etiam regiam dignitatem, ipsumque anathemate condemnavit: et inhibuit auctoritate Dei ne vires ullas amodo in bellicis congressionibus habeat: aut de Christiano aliquo victoriam consequatur, aut alicubi quiete et pace gaudeat, donec fructus pœnitentiæ condignos operetur. In quo sequutus est exemplum Gregorii VII, decessoris sui, qui nostra ætate Henricum imperatorem ecclesiæ privilegia convellentem deponens in concilio Romano simili sententia condemnavit, et quidem illa sententia effectum sortita est: et hanc de privilegio Petri latam videtur ipse Dominus confirmasse. Hoc enim Itali audito, ab eo discedentes, reædificaverunt Mediolanum, schismaticos expulerunt, Catholicos reduxerunt episcopos, et Apostolicæ sedi unanimiter adhæserunt. Sed quid nota recenseo? Hoc utique locorum fama quasi præconia voce con-

celebrat. Nec aliquibus dubium puto, nisi forte lateat illos qui soli hac tempestate exulant domi suæ.

Quia ergo ab Oriente jam radius serenitatis illuxit per Christum, et incolumitas ecclesiæ in capite reparatur, superest spes fidei certissima, quod unguentum a capite in Apostolicam barbam exuberans, descendet in caput et oram Anglicanæ ecclesiæ: et qui prophetam exterminare nititur de Israel, nisi forte resipiscat, divinam sententiam excipiet: dicente Amos ad ipsum: *Uxor tua in civitate fornicabitur, et filii tui, et filiæ tuæ in gladio cadent, et humus tua in funiculo metietur, et tu in terra polluta morieris, et populus tuus captivus migrabit de terra sua.* Hæc est enim pœna resistentium verbo Dei, et potestatum, quæ ora sacerdotum nituntur occludere. Profecto tunc risus dolore miscebitur, et extrema gaudii luctus occupabit, et amarum erit, cibum et potum et amica colloquia cum excommunicatis communicasse. Numquid tunc Balaamitæ, pontifices et sacerdotes, et principes Taphneos et Arioli consiliis suis salvare poterunt Madianitas, quum eos gladius Domini persequetur? Numquid Cardinales proderunt aut legati, si Balaamitæ fuerint in die Domini? Certe si ipse affuerit Balaam, aut benedicet tabernaculis Jacob, quæ nunc proscribi et exulare videntur in eremo, aut gladio cadens verbi Dei sibi adversarium esse experietur Spiritum Sanctum: et sentiet quia sicut allophylorum messes et sata, ita et incendentium vulpium caudas ignis exurit.

Hæc idcirco præmiserim, ne quis amicorum ponat carnem brachium suum, et excommunicatis participans in se gladium provocet bis acutum. Dicitur autem, quod sine dolore et lachrimis nequeo reminisci, quod sancta Cantuariensis ecclesia participatione illius insignis excommunicati Randulphi de

Broc anathema contraxit, et lege Dei contempta Melchom adorans litteras domini papæ pro archiepiscopo sibi missas, regi ad subterfugium obedientiæ et opera debitæ misericordiæ excludenda transmiserit. Unde precor attentius, consulo, et quanta possum instantia moneo, ut, si falsa sunt quæ dicuntur, et adhuc ab anathemate immunis est, sibi, ne tale quid de ea probabiliter fingi possit, de cætero caveat. Et si in anathema incidit, redeat per pœnitentiam, ne quæ inter occidentales ecclesias hactenus religione insignis extitit, in posterum sit insignis et crimine. Si hæc duriuscule videantur esse concepta, scio quia nec diabolo loquor nec schismatico Bathoniensi, sed amico veritatis et fidei, et per eum ecclesiæ Christi habenti caritatem. Velit nolit mundus, Cantuariensem ecclesiam, quod Deus novit, sincera diligo caritate, et periculo ei imminente tacere non possum. Nam ut ait propheta, *Leo rugiit, quis non timebit? Dominus loquutus est, quis non prophetabit?* De cætero si vocationem domini Cantuariensis audisti, ex ea causa ecclesiam tuam invitus non exeas, nisi alia causa te exire compellat. Scio enim, et tu utinam scires, quid ab ipso obtinuerim tibi. Vale.

EPISTOLA CCXIX.—AD ALEXANDRUM PAPAM—CAUSA DOMINO PAPÆ ALEXANDRO PRO CANTUARIENSI SCRIPTA.

Domino Alexand. Papæ Joannes Saresberiensis.

Anima nostra, pater, in amaritudine est, ut quod in conspectu vestro timeo plurimum, verbo modestiam subtrahat vis doloris, et patientia præ miseriarum cumulo querelas omnino nequeat cohibere. Alii enim nostrum pro defensione justitiæ morientes a Deo et

ab ecclesia expetunt innocentis sanguinis ultionem: alii variis afficiuntur suppliciis: omnes exulamus, et jam diu proscripti sumus, ut vel sic nefarias hominum traditiones compellamur præferre legi Dei et sanctionibus patrum: sed unicum est fidelibus in tribulatione remedium, precibus aures pulsare majestatis, et totius mentis arcana retexere, ut sic patris clementiam moveant, et miseriæ solatium consequantur. Hoc quoties usi sunt filii Israel, toties de necessitatibus et angustiis leguntur erepti. Recurrebant illi ad tabernaculum fœderis, ubi sancta sanctorum servabantur, id est mandata Dei, quæ cunctis justificationibus antecellunt; in opportunitatibus suis conveniebant Moysem et Aaron sanctos Domini: et miseris Cantuariensibus, ad quos inter Deum et se mediatores confugiendum est, nisi ad Romanam ecclesiam, ubi viget divinæ legis custodia, et totius sacerdotii principatus? Nam si illa post Deum decreverit salvare nos, continuo liberabimur. Si manus erexeritis, sternetur Amalech, et qui vos Pharaoni dedit in Deum, dejiciet omnes adversarios ecclesiæ a facie vestra. Et utinam ille qui se gloriatur annulo, honore et beneficio manu apostolica subarrhatum, juramentis et promissionibus, suis prudentiam vestram non delusisset, nec erectarum manuum flexisset rigorem, quia ecclesia jam navigabat in portu, quando ille rediens cum triumpho sacrilegos impœnitentes fecit absolvi, et suspensa potestate domini Cantuariensis usque in adventum legatorum, quorum erat præambulus, persequutoribus ecclesiæ adjecisset audaciam delinquendi. Nam antea plures obediebant archiepiscopo, sed exinde quod meminerim, nullus vel admodum rarus. Data enim erat spes æmulis ejus, quod a legatis dejiciendus sit: quod spoliatus citra restitutionem rerum aut temporis debeat subire judicium; quod legati

veniebant in ea plenitudine potestatis, ut abrogatis his quæ nunc vigent, possint nova condere jura.

Proni erant homines ad credendum, videntes assertoris annulum et honorem, et quia, convocatis episcopis in adventu ejus excommunicati domini Cantuariensis absoluti sunt impœnitentes et ipsius evacuatæ sententiæ. De facto inquam absoluti. Certe adhuc ligati sunt ante oculos Domini, qui criminosos impœnitentes nunquam absolvit. Constat autem de impœnitentia quia nec satisfaciunt quum possint, nec aliquid restituunt ablatorum. Profecto si res ablata reddi potest, et non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur. Vana sunt hæc si non adhuc Cantuariensis ecclesiæ possessionibus incubant, si alicui nostrum de tot et tantis ablatis vel obolus restitutus est, nisi illis qui retro abierunt et juramento præstito firmaverunt sibi jure regis esse vivendum. Nec tamen est quod sanctitati vestræ illa non absolutio, sed juris illusio debeat imputari, quum in fraudem mandati vestri non tam præstita sit, quam commissa. Indulseratis enim, ut si quem eorum ægritudine laborare contingeret, mortis imminente periculo præstito juramento secundum morem ecclesiæ quod vestro mandato pareret, tunc demum absolveretur. In quo ecclesiæ Dei et nobis prospectum esse voluit dignatio vestra. Illi autem absolvi doli patrocinio meruerunt, simulantes se in mortis periculo versari, quia eis de mandato Domini regis imminebat necessitas transfretandi. Unde quia ille qui absolvit, nec ordinariam habebat potestatem, nec a vobis præscriptam servavit formam, credo, si vobis aliter non videtur, collatam absolutionem de jure non tenere; et illos ecclesiæ pervasores in anteriori manere sententia. Nam illi qui vobis illudendo Gallicanam et Anglicanam ecclesias scandalizando peccavit in

Spiritum Sanctum, Deo inspirante et vestra justitia cooperante respondebunt merita sua: et hoc, sicut Christianissimus rex et regnum ejus de vobis confidit, in brevi. Exultat enim in his quæ dicta sunt ei, et quæ in adventu cardinalium plenius innotuerunt: vanam scilicet esse gloriationem eorum qui Cantuariensi archiepiscopo, immo ecclesiæ Anglicanæ ruinam minabantur. Nam si ob hanc causam dejiceretur archiepiscopus, quis auderet mutire de cætero? Si rex auctoritate vestra confirmationem vel dissimulationem consuetudinum, quas petit, obtineret, quid vereretur amodo princeps aliquis contra ecclesiam postulare? Unum scio quod salva professione, et citra divinæ legis injuriam eas non modo episcopus, sed nec Christianus poterit conservare. Nec satis mirari possum, qua mente sacerdos ausus est innuere sacerdoti ut Siculorum vel Hungarorum exemplo tantis pravitatibus tolerantiam adhiberet. Absit hoc consilium a sanctitate pontificatus vestri, et ut tantarum præsumptio pravitatum remanens impunita a diebus vestris in alias ætates ad consequentiam protrahatur.

Non tamen legatos, quos misistis, ad compescendam immanitatem regis populus credit idoneos, quia idem rex semper alterius patrocinio usus est, et de eo præsumit plurimum: alter, etsi bonam habeat voluntatem, eam ex causis variis non potest producere in effectum, sed nec aliquem, ut ex animi sententia loquar, ad hoc credo idoneum. Quis fructum legationis expectet in terra sua, ubi nec litigatori vel judici ad dicendum aliquid contra eum in potestate sua locus est opportunus? Non creditur a prudentibus alterutrius regni, quod ille quem rex a sanctitate vestra petivit ex nomine, modo sit aut fide purior, aut caritate ferventior, aut virtute constantior, quam fuit Papiæ inter cognatos et amicos et notos, ubi siluit, videns

ab hæreticis qui convenerant, causam fidei condemnari, et apostolicæ sedi gravissimum de schismaticorum consensu roborato subinferri dispendium. Sed benedictus Deus qui misertus ecclesiæ contrivit auctorem schismatis illum detestandum seculis Fredericum coram facie vestra, docens annum placabilem Domino, et tempus visitationis jam advenisse: ut et vos qui gladium Dei videtis eductum in capita tyrannorum, in eos Petri gladium exeratis; sciatisque quod constituti estis, coadjutores Dei in exterminio eorum, qui, ut stabiliant iniquas hominum traditiones, verbum Dei moliuntur extinguere. Sic utique manus vestras Domino consecrabitis in exterminio idoli, Levi restituetur ut gaudeat benedictione patris, et sacerdotium vestrum plusquam Phinees reddetur omnibus seculis gloriosum. Valeat paternitas vestra et pauperum Christi meminerit in bonum!

EPISTOLA CCXX.—AD THOMAM CANTUAR. ARCHIEPISCOPUM. [A. D. 1167.]

Domino Thomæ Cantuariensi.

INSPECTIS litteris, quas domino Willelmo Papiensi mittere decrevistis, et si mentem scribentis judicare non audeam, stili tamen formam probare non possum. Non enim sonare videntur humilitatem aut processisse de mente hominis qui Apostolum audierit exhortantem discipulos Christi, Modestia vestra nota sit omnibus, Dominus prope est. Si enim litterarum vestrarum et ipsius articuli singuli conferantur, ex amaritudine potius et rancore animi quam ex caritatis sinceritate videbitur processisse responsio. Quid autem scripsit, ut lœdorias et scommata, id est, patentes morsus et figuratos taceam, ut eum recte dicatis in medio litterarum vestrarum vobis propinare venenum? Numquid

vobis visus est cardinalis presbyter, immo et apostolicæ sedis legatus in prima salutatione suspicionibus inurendus et gratis exacerbandus contra consilium domini papæ, et contra Romanæ ecclesiæ reverentiam dehonestandus conviciis? Profecto ego nec domini papæ cursorem sic alloquendum fuisse arbitror. Si suas et vestras domino papæ remiserit litteras, regis causam justificasse videbitur attestatio scripti vestri, et propriam contumaciam convicisse. Esto quod fuerit et sit adhuc Willelmus inimicus. Dissimulandum puto donec mala ejus opera in lucem prodeant, quoniam et dominum papam ita consuluisse ex relatione nuntiorum vestrorum certum est. Nec tamen dico quod antequam fidem hominis bonis operibus exploretis et experiamini, acquiescatis eum recipere judicem: sed nec recusare præpropere consulo, etsi judicium declinandum esse non ambigam, restitutione, quæ ad præsens fieri nequit, non habita. Hic interim hærendum credidi, et ipsos cardinales alliciendos quatenus salva conscientia et fama fieri poterit: et expectandum a Domino, ut in parte adversa deprehendatur iniquitas, et impugnatio veritatis, et defectus promissionum. Si se dixit missum ad terminandas quæstiones, prout Ecclesiæ Dei viderit expedire, in quo vos læsit? Nonne possunt, sicut per sententiam, ita et per compositionis benignitatem terminari? Si exhortatus est, ut evitetis, quantum in vobis est, ea quæ solent amplioris dissidii causas generare, non video quid peccaverit: quum hoc ipsum sapientissimi et amicissimi consulant, monentes ut, quatenus salva honestate ecclesiæ et personæ vestræ licuerit, paci diligentius intendatis. Rogandus ergo fuerat, ut opinor, quatinus ea quæ vitanda dicit, præscribat, ut de restitutione vestra et vestrorum et ecclesiæ libertate agat cum domino rege, vobisque

rescribat quatenus profecerit, quia et vobis et vestris sumptus desunt ne ad colloquium ejus possitis accedere: nec tutum est alicui vestrorum ingredi terminos regis Angliæ. Doceat vos magni consilii Angelus, et sit in ore et corde eorum quos mittetis, Spiritus Sanctus. Si legatus, quod in fine litterarum pollicitus est, adimpleverit, ei multiplices gratias arbitror referendas. Si Lundoniensis episcopus, et vester archidiaconus recipiunt a Domino quod merentur, sibi imputent: vos tamen videte an sententia vestra, si citatio non præcesserit, robur sit habitura. Nam utinam, sicut de merito, ita de jure et facto sortiri possit effectum.

EPISTOLA CCXXI.—AD WILLELMUM PAPIENSEM. [A.D. 1167.]

Guillelmo Papiensi.

FAMA vulgante didicimus vos et dominum Ottonem, sanctæ Romanæ ecclesiæ diaconum cardinalem, ad preces illustris domini nostri regis Anglorum ex mandato domini papæ in partes Aquitaniæ descendisse, ut auctore Deo, si fieri potest, Anglicanæ ecclesiæ debitam reddatis libertatem, et inter dominum regem et Cantuariensem archiepiscopum pacem et concordiam reformetis. A magnis etiam et a venerabilibus viris auditum est, quod præfatus dominus noster rex adeo de amore vestro confidit, ut consilio vestro in omnibus obtemperare decreverit: unde vehementer exhilaratus consilium vestrum et auxilium mihi censui implorandum, vobis in omnibus pariturus, salva indemnitate conscientiæ, et honestate personæ. Confido enim in Domino quod tanti non erit apud vos acceptio personarum et munerum, ut aliquid committatis unde lædatur ecclesia, scandalum gene-

retur in mundo, obfuscetur claritas nominis vestri. Hæc enim sunt opera eorum, qui aut legem nesciunt, aut legis Dominum non verentur. Vos autem non sic, cujus fidem et prudentiam adeo Dominus approbavit, ut vos in capite mundi super candelabrum aureum septem lampadarum tanquam lucernam eximiam collocaret, ut qui ingrediuntur lumen videant. In vos ergo omnium oculi diriguntur, timentque plurimi ne lucifer denuo tentatus extinguatur et corruat, veriti ne familiaritas, quam cum rege, ut dicitur, ulterius contraxistis, vobis sit occasio delinquendi. Et profecto

> Omne animi vitium tanto conspectius in se
> Crimen habet, quanto major qui peccat habetur.

Cæterum ego interim spero quod hæc vestri et domini regis familiaritas, quæ multis adeo suspecta est, fructuosa erit ecclesiæ, necessaria nobis, salubris illi, et vobis gloriosa. Si enim vos audierit, in eo quod juris necessitas cogit, et quod sine salutis suæ dispendio vitare non potest, proculdubio pœnitebit, confitebitur culpam, et humiliter satisfaciens ecclesiæ, pacem et libertatem nobis omnibus ablata cum integritate restituet, et fraternum odium de corde prorsus avellet. Alioquin quis eum eripere potest a laqueo mortis?

Scio utique, quoniam indubitanter verum est etiam et notissimum, quod nec Petrus ipse hanc accepit a Domino potestatem, ut impœnitentes possit absolvere, et proculdubio constat, quia si res ablata reddi potest, et non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur. Ubi autem principis apostolorum cohibetur auctoritas, nulla ratione crediderim convalescere posse cujusquam hominis potestatem. Fateor autem et verum est domino regi, utpote gloriosissimo principi, quamplurimum deferendum, sed ita ut Deus nec in minimo offendatur. Alioquin species idololatriæ est sub cujus-

cumque utilitatis prætextu creaturam creatori præponere, sicut beatus docet apostolus. Mala enim facienda non sunt, ut proveniant bona, nec licet alicui dispensare contra præceptum Domini, quod in lege vel evangelio perpetuam habet causam. Ut autem mihi possitis commodius providere, ut clamor pauperis introeat in aures vestras, quartus exilii mei annus elapsus est, quum tamen domino regi per me et per alios sæpe obtulerim, quod licet conscientia teste, non meruerim iram ejus, tamen pro recuperanda gratia ejus, libenter facerem quicquid ei placeret, salva conscientia et famæ integritate. Actum est autem mecum per quosdam mediatores, ut recederem a fidelitate, et obsequio domini Cantuariensis, et jurarem fidelitatem regi, et observantium consuetudinum regni. Quod quia facere nequeo, nec volo, quoniam contra conscientiam est et honestatem, proscriptus exulo, et exulabo libenter, dum Deo placuerit. Numquid enim obediendi necessitatem rumpens in periculo ecclesiæ, in causa Dei, patrem et dominum deseram, et in consuetudines jurabo quas sacri canones reprobant, et dominus papa de consilio fratrum apud Senonas, vobis ipsis, (ut opinor) audientibus condemnavit? Certe observantiam canonum aut etiam ipsius evangelii non jurarem, quoniam, ut Apostolus ingemiscit, in multis offendimus omnes. Et minus malum est simpliciter prævaricari, quam prævaricationem cumulare perjurio. Scio autem quod perjurii aut inobedientiæ aut cujuscumque turpitudinis nemo vos habebit auctores. Sed quia timeo ne vos tædeat verbositatis meæ, verbis hunc facio finem, supplicans ut vos ecclesiæ diutius naufragantis studeatis finire miseriam, et quæ nobis jugiter inferuntur propulsare injurias. Valeat semper dominus meus, et proscriptorum Christi misereatur. Intercedo enim vice omnium coexulan-

tium: et, si mihi non fuerit exhibita consolatio, mihi tamen reputabo impensum quicquid aliis proscriptis Christi per vos novero esse exhibitum.

EPISTOLA CCXXII.—AD JOANNEM EPISCOPUM PICTAVIENSEM. [A. D. 1167.]

Domino Joanni Pictaviensi Episc. J. S.

REGNORUM collisiones et terræ motus magni et imminentium periculorum exitus me calamum suspendere diutius coegerunt, et commodiora scribendi tempora expectare. Bellici namque tumultus æstate fere tota ferventes intermeandi facultatem litterarum portitoribus præcluserunt, et in urbe Remensi orta seditio sic turbavit provinciam, ut vix tutum fuerit ingredi vel egredi civitatem. Conspiraverant enim cives de clericorum consilio et auxilio militum nitentes contra archiepiscopum, qui novas quasdam indebitas et intolerabiles servitutes volebat imponere civitati, et ecclesiarum turres et domos munitiores occupantes, officialibus et amicis archiepiscopi ejectis ab urbe, multas ei injurias intulerunt. Et primo quidem ei omnem humilitatem exhibuerant, parati duo millia librarum, sicut multi testantur, conferre in ærarium ejus, dummodo eos jure tractaret et legibus vivere pateretur, quibus civitas continue usa est a tempore sancti Remigii Francorum apostoli. Adierant etiam Christianissimum regem, sed nec per eum, rigorem archiepiscopi flectere potuerunt. Confugerunt itaque ad comitem Henricum, et ex ejus consilio cesserunt regi, quem archiepiscopus adduxerat, ut in brachio ejus contereret civitatem. Rex autem dolens, sed tamen fratris satisfaciens voluntati, circiter quinquaginta domos dirui fecit, et recessit. Cives vero die

tertia redierunt, et in ultionem dirutarum domuum funditus everterunt domos militum faventium archiepiscopo, vice domini scilicet sui, et alterius qui in urbe gesserat præfecturam. Unde motus archiepiscopus comitis Flandriæ imploravit auxilium, eumque cum mille militibus adduxit Remos, ut cives perirent in ore gladii, aut redimendi et torquendi conjicerentur in vincula. Sed illi præsentientes adventum comitis, iterato cesserunt, sic evacuantes urbem ut Flandrenses, inedia confecti, vix unius dici et noctis moram potuerint sustinere. Et quia archiepiscopus in recessu eorum cives ad propria redituros non dubitabat, per comitem Robertum fratrem suum, ignaris Flandrensibus, cum eis pacem fecit, acceptis quadringentis quinquaginta libris in recompensationem damnorum: quæ, ut multiplices injurias et contumelias taceam, in quadruplum excreverant, concedens ut de cætero legibus utantur antiquis. Sic itaque damnosam et ignominiosam cum civibus faciens pacem, adhuc cum clero exercet inimicitias, et se juri offerentes vexat ecclesias. Hæc apud nos.

Cæterum ad partes vestras accepimus venisse legatos, de quibus adhuc incertum est quid nobis sperari oporteat, quid timeri. Hoc autem certissime constat, quod dominus Cantuariensis judicium cardinalis ad vincula non subire disposuit, multis (ut puto) et justis suspicionibus motus, quia manifestus adversarius ejus hactenus exstitit: sed an expediat adeo manifestæ ei suspicionis causas exponere, non satis liquet. Nam archiepiscopus (ut audio) ei jam rescripsit, contra meum et quorumdam aliorum consilia, quod se illius judicio non supponet, nec tenetur supponere, et plura congessit quibus animum hominis exasperasse potest: quum ego potius eum crederem verbis blandioribus demulcendum, et retinendum in amicitia, donec ipsum

adversarium esse convincant opera ejus. Pacem vero ad honorem Ecclesiæ Dei et suum libenter recipiet per manus legatorum: sed an ad colloquia eorum accessurus sit, nisi restituantur ablata, unde se et suos valeat exhibere, nondum habeo exploratum. Certo autem certius est, quod nisi componatur per eos, nullam citra restitutionem ingredietur causam: quum illata sibi injuria et violentia 'lippis et tonsoribus' nota sit. Sed nec aliquem suorum mittet, donec intermeantibus eundi et redeundi securitas procuretur. Et quoniam conditionis nostræ calculus in adventu eorum videtur aliquantulum immutatus, precor attentius, ut mihi per latorem præsentium rescribatis, qualiter ad indemnitatem conscientiæ et famæ me versari oporteat. Nam si de juramentis agitur quæ dominus rex a nobis exigere consuevit, Rogo Deum meum, ut ante mihi mortem misericorditer largiatur, quam conscientiam et famam juramentis talibus maculare.

EPISTOLA CCXXIII.—AD MAGISTRUM RAIMUNDUM.
[A. D. 1167.]

Magistro Raimundo.

Quid me tamdiu silere coegerit, in quo statu versatus sum, vobis ex litteris domino Pictaviensi missis facile innotescet. Unde ad reliqua necessitatis meæ progrediens attentius precor, quatinus conditione mea diligenter inspecta, ex omnibus circumstantiis personarum et causæ et temporis, rescribere placeat quid potissimum videatur, hoc in præelectione consilii observato, ut semper honestas utilitati præjudicet. Et, si domino episcopo, et vobis, et Magistro Laurentio visum fuerit ut mihi et exulibus aliis Christi procuretur facultas secura legatos adeundi, eam nobis

desidero procurari: ita tamen ut (antequam illos adeam) domini episcopi et vestro, et M. Laurentii, si tamen ab Anglia rediit, super negotiis gerendis sim informatus consilio. Varius autem rumor est aliis asserentibus cardinales fideliter pro Ecclesia Dei laboraturos: aliis dicentibus quod proposuerunt distrahere ecclesiæ libertatem, et evacuare justitiam causæ nostræ pro pecunia, quam tamen non licet mittere in corbonam, quia pretium sanguinis est. Erat itaque diligentiæ vestræ rescribere, quod de consilio eorum et statu domini regis et curiæ habueritis exploratum, et quæ circa dominum episcopum et vos agantur, fidelius intimare. Precor etiam ut mihi remittatis, si quid Magister Johannes rescripsit, petitionibus meis, aut si nondum rescripsit, detis operam ut rescribat. Valete.

EPIST. CCXXIV.—AD MAGISTRUM LAURENTIUM. [A. D. 1167.]

Magistro Laurentio.

Ex inspectione litterarum vestrarum lætus accepi quod domino Willelmo Papiensi legatione fungenti adhærebitis: nec dubito quin vobis et nobis possit officiosa et utilis esse familiaritas ejus. Et quia vobis notius est, quam alicui nostrum, in quo calculo, quantum ad vestrates, causa nostra versetur, precor attentius ut inspectis his quæ domino episcopo scripsi et magistro scholarum, quod causæ nostræ credideritis expedire per latorem præsentium rescribatis. Dicitur autem quod hujusmodi legati neminem recipere consueverint in ulteriorem domus suæ familiaritatem, qui non eis de exhibenda fidelitate et fide servanda et occultandis secretis præstiterit juratoriam cautionem. In quo quidem articulo dilectionem vestram, si tale

quid exactum fuerit, desidero præmuniri, ut se sic, si res exegerit, obliget ad humanum obsequium, ne conscientia innocentiæ dispendium patiatur. Et licet arcana sua sic studeant occultari, non facile crediderim quod, nisi quatenus Romanis de more antiquo licet, exercere velint opera tenebrarum: præsertim quum sciant omnium oculos in se esse defixos. Nam, si rumoribus credi oportet, alter eorum proposuit regi Anglorum ecclesiæ vendere libertatem, et sanguinem innocentum exulantium et proscriptorum pro Domino. Valete.

EPISTOLA CCXXV.—AD PETRUM SCRIPTOREM.

[A.D. 1167.]

J. S. Petro Scriptori.

RARITAS intermeantium nobis subtrahit mutua solatia literarum, et chaos quod inter nos, meritis nostris exigentibus, a Domino firmatum est, securum intermeantibus denegat commeatum. Sed licet nobis subtrahatur opportunitas colloquendi, non præpeditur mutuæ dilectionis affectio: sed amantium more, quo magis succensos animos vexat metus et manus corripientium, eo cumulatius et ardentius caritas suscipit incrementum. Si te ergo et alios amicos videre non licet, si mutuis deservire obsequiis non permittimur, amare certe licet votis et orationibus adjuvare. Caritas enim, ut dictum est, cohiberi non potest, quia ubicumque Spiritus Domini ibi est et libertas. Non licet ecclesiasticam tenere et defendere libertatem: certe proclamare licet, et protestari mandata legis divinæ: licet pro verbo Dei, quod in carne suscepta se pro nobis morti exposuit, exponere non modo facultates et perituram supellectilem hujus mundi, sed et animas nostras. Ille autem bonarum mentium Spiritus

institutor nobis in hac affectione perseverantiam largiatur, qui ipsius affectionis contulit voluntatem. Et quidem spes est reformandæ pacis in brevi, interveniente opera et diligentia cardinalium, qui ad hoc missi sunt: nisi forte hoc pacem differat, quod dominus Cantuariensis nullis conditionibus acquiescet, nisi ecclesia Anglorum debita gaudeat libertate. Quod autem dico debita non ad alicujus Henrici tempora referatur, sed ad verbi Dei legitimas sanctiones, quia ex professione non Henricianus esse debet, sed Christianus.

Sed fortasse objicies: Si ita statuit, quare fugit? Quare tot et tantis periculis exposuit ecclesiam, pro qua sacerdotibus animam ponendam esse prænoverat, si leges principum et avitas regni consuetudines divinis sanctionibus postponere decernit? quare apud Clarendonam in reprobarum consuetudinum verba juravit, quæ divinis legibus, et sanctorum patrum consuetudinibus penitus adversantur? Quare se non ingerit ut in conspectu regum et principum legem Dei loquatur intrepidus? Hæc enim omnia gentes inquirunt. Fugæ quidem habet auctorem Christum et apostolum ejus, qui dimissus in sporta persequentium manus evasit, sciens a facie personam, non causam, persequentis ab una civitate fugiendum esse in aliam. Videbat enim reges et principes convenisse adversus Dominum et adversus Christum ejus. Confugit ergo ad Romanum pontificem quem appellaverat, ut ejus præsidio validius opitularetur ecclesiæ naufraganti, quam in Anglia, ut dicitur, principes sacerdotum maxime submergebant. Hoc autem non fuit ecclesiam exponere, sed liberationi ejus operam dare. Nisi forte et ille tibi navem relinquere videatur, qui, ut eam ad portum pertrahat, scapham ingreditur. Pollicitationem Clarendonæ, ad quam de consilio

episcoporum impulsus est, purgare non possum, quia non fuerat utique facienda: sed offensam confessio diluit, accepta solemniter pœnitentia a summo pontifice qui perversas illas consuetudines multis audientibus auctoritate apostolica condemnavit. Si se non ingerit quærentibus animam ejus, quum via pateat commodior et salubrior, recte facit, prophetarum et apostolorum fretus exemplo: quum David, Helias, Petrus, et Paulus hoc idem fecisse legantur. Est enim tentare Deum, se ipsum certis et manifestis objectare periclis, quum in Domino pateat opportunitas evadendi.

Deus autem, qui jam incepit ecclesiam suam in capite consolari, per misericordiam suam consolidabit et membra: et qui Teutonicum tyrannum schismaticorum principem coegit ab urbe recedere confusum, ipse dominum regem Anglorum gratia sua reducet et deducet in viam rectam, ut de cætero consiliariis malis non acquiescat. Et, si astrologis creditur (quos tamen ego non multum audire dignor) annus iste ex forma constellationis dicitur esse mirabilis: et in eo regum consilia mutabuntur, et in orbe crebescent bella, fervebit terra seditionibus, deprimentur mercuriales, sed tamen in fine anni relevabuntur. Ego tamen hæc somnia vana puto, licet pro parte verum dixisse videantur. Obierunt enim consiliarii imperatoris, Raginaldus Coloniensis archiepiscopus, et Magontinus intrusus, Leodiensis, et Ratisponensis episcopi, et plures schismatici principes. Bella et seditiones ubique fervent, mercuriales adeo depressi *sunt, ut Francia, omnium mitissima et civilissima* nationum, alienigenas scholares abegerit. Est et revelationis argumentum quod seditio Remensis pacificata est, et urbis soluta est obsidio. Hanc enim sibi germanitatem (ut aiunt) hæ duæ exhibent civitates,

ut eisdem subjaceant fatis et simul patientes gaudeant simul. Valete.

EPISTOLA CCXXVI.—AD MAG. GIRARDUM PUELLAM. [A. D. 1167.]

Joan. Saresb. Magistro Girardo.

INSTANTIA portitoris, et temporis angustia scribentis quidem verba coarctant, sed scripturientis affectionem cohibere aut coarctare non possunt. Essent autem nunc plura scribenda pro tempore, sed animus sapientis ex paucis plura deprehendere consuevit. Ut ergo vobis primum innotescat nostra, quam optimam esse desideratis, conditio, noveritis dominum Cantuariensem et coexules ejus primum regi Christianissimo, deinde totius Franciæ optimatibus, secundum quod operis exhibitio judicat, esse acceptos, et pacem ecclesiæ in brevi, ut spes est, affuturam a Domino expectare. Ad hoc etenim destinati cardinales laborant, dicentes quod si alia via vulpeculas Allophylorum compescere nequeunt, caudas eorum et sata jam in messes germinantia facibus succensis et succendentibus inurent in correptiones et exemplum omnis carnis et generationis. Sed quid verba eorum recolo? a fructibus eorum cognoscemus eos. Vos autem (dilectissime) quæ circa vos sunt nobis rescribere non gravemini, et interim in subventione ecclesiæ naufragantis, immo jam auxiliante Deo convalescentis, talentum vobis creditum erogare. Nam fortasse pro salute multorum vos ad illam barbariem Dominus destinavit, ut contrito schismatis capite, Coloniensis ecclesia per industriam vestram ad catholicam redeat unitatem. Imperator enim, quasi torris raptus de incendio, confusus ab urbe recessit: et licet fœtor cadaverum a

castris in nares ejus ascenderit, Domino manum suam extendente super eum, nondum tamen voluit agnoscere et confiteri errorem suum. Erigatur itaque Spiritus vester, quoniam Christus vincit, regnat et imperat, et recordatus pauperum suorum potentes impios potentius torquet. Valete.

EPISTOLA CCXXVII.—AD JOANNEM PICTAVIENSEM EPISCOPUM. [A. D. 1167.]

Amicus amico: verba domini Cantuariensis cum legatis inter Gisortium et Triam.

Quia te super statu ecclesiæ, et impetratæ legationis eventu sollicitum esse non ambigo, ad tuam et aliorum Deum timentium consolationem hæc tibi succincta brevitate censui perscribenda. Noveris itaque dominum Cantuariensem, et nonnullos de coexulibus suis, in octava beati Martini inter Gisortium et Triam accessisse ad colloquium legatorum. Quum vero illi multa proposuissent de caritate domini papæ et sollicitudine nostri, quam attentius gerit de laboribus ipsorum et itineris periculis, de magnitudine principis et necessitate ecclesiæ, de malitia temporis, de amore et beneficiis, quibus dominus rex prævenerat Cantuariensem, et de honore quem ei semper exhibuit, adjecerunt etiam querelas et injurias, quibus rex se læsum esse a Cantuariensi conqueritur, imponens ei et inter cætera, quod ei excitaverat guerram regis Francorum, quærentes consilium quomodo tantam indignationem placare possent: quia sine multa humilitate, et moderatione, et exhibitione honoris noverant tantis periculis remedium adhiberi non posse. Cantuariensis vero in omni humilitate, et

mansuetudine spiritus, post gratiarum actionem domino papæ et illis debitam, respondit ad singula, rationibus veris et probabilibus querelas regis evacuans, et injurias ecclesiæ et damna intolerabilia patenter exponens. Et quia humilitatem, et delationem honoris ab eo exigebant, respondit se omnem humilitatem exhibiturum, et honoris et reverentiæ quantumcumque plus posset: *Salvo honore Dei, et libertate ecclesiæ, et honestate personæ suæ, et possessionibus ecclesiæ;* et si eis aliquid videretur adjiciendum, aut demendum aut immutandum, rogavit ut ei consilium darent, habens adquiescendi propositum, salva conditione professionis et ordinis. Illis autem dicentibus se non venisse ut ei, sed ut eum consulerent, et reconciliationis tentarent viam, item quæsitum est ab archiepiscopo, an in præsentia legatorum vellet promittere observantiam consuetudinum, quibus decessorum suorum tempore reges usi sunt, et sic sopitis omnibus querelis redire in gratiam regis, et recipere sedem suam, et administrationem, et pacem sibi et suis. Ad hæc archiepiscopus respondit: *Nullam decessorum suorum ab aliquo regum ad hanc professionem fuisse arctatum, neque se, Deo auctore, promissurum unquam ut observet consuetudines, quæ legi Dei patenter adversantur, sedis apostolicæ convellunt privilegium, ecclesiæ perimunt libertatem,* quas dominus papa Senonis in illorum et multorum præsentia condemnavit, et ipse postea domini papæ sequutus auctoritatem, quasdam earum cum observatoribus suis subjecit anathemati, sicut in multis conciliis ecclesia catholica fecisse dignoscitur. Item interrogatus est, an, si non confirmationem, saltem dissimulationem et tolerantiam vellet repromittere, aut non facta altrinsecus aliqua mentione consuetudinum, sedem suam recipere et pacem. Respondit

archiepiscopus, quod nostræ gentis proverbium est: *Quod taciturnus spiritum prætendit confitentis*, et quum rex sibi videatur in possessione consuetudinum esse, et ad eas observandas injuste et violenter cogat ecclesiam, si sic taciturnitate impetrata cessaret concursio, auctoritate maxime legatorum interveniente, statim sibi et aliis videretur obtinuisse in causa ista. Adjecit etiam, se malle perpetuo exulare, et proscribi, et, si Deus ita disposuit, pro justitiæ defensione mori, quam in salutis suæ dispendium, et præjudicium ecclesiasticæ libertatis hanc ineat pacem. Deus enim est qui in talia caussa tacere prohibet sacerdotes, qui dissimulantibus gehennam præparavit, ubi nulla erit dissimulatio pœnæ. Lectus est et libellus abominationum illarum, et quæsitum a cardinalibus, an a Christianis talia liceat observari, nedum a pastoribus dissimulari. Progressi sunt ad aliam quæstionem, sciscitantes an vellet eorum judicio stare super his, quæ inter ipsum et regem vertuntur. Ille autem de causæ se sinceritate confidere respondit, et quum ipse et sui, qui a tempore multo destituti sunt, plene fuerint ad omnia restituti, habita ratione causarum rerum, et temporis, juri libenter pariturum, et se nec posse, nec velle declinare, quin, ubi, et quando, et quomodo debebit, subeat judicium ejus, vel illorum, cujus, vel quorum judicio dominus papa eum stare debere decreverit: interim se et suos ad litigandum urgeri non posse, nec paupertatem suam ad hoc sufficere, cui etiam victualia desunt, nisi Christianissimi regis Francorum vivat expensis. Noluit enim prima facie declinare judicium, etsi aliquem eorum jure optimo posset habere suspectum, ne caussam regis justificare videretur, nec se liti immergere, antequam ad omnia sit restitutus, ut possit causam sufficienter instruere, ut quemlibet divitem adversarium non for-

midet, innitens gratiæ Dei. Procedentes hinc quæsierunt, an sub eis judicibus vellet respondere episcopis, qui contra eum appellaverant, quia præsentes erant. Archiepiscopus vero memor literarum, quibus ei præsentata est illa qualiscumque, vel nulla potius appellatio, concepta, ut ibi perhibetur, sub nomine omnium comprovincialium episcoporum, et abbatum, et personarum regni in provincia Cantiæ degentium, et certus quod isti non convenerant Rothomagum, et quam plurimi eorum hujus fuerant appellationis ignari, et multis, qui noverant, displicebat, utpote justitiæ, quantum in ejus auctoribus erat, elusio potius, quam appellatio, respondit similiter super hoc nullum domini papæ se recepisse mandatum, et quum illud receperit, consulto responsurum et facturum quod ratio dictaverit. Cæterum paupertatem suam et suorum ad itineris sumptus et lites non esse idoneam, et clementiam Christianissimi regis hoc fine molestias pati non posse, ut liberalitas ejus, quæ exulantes episcopos decrevit humanissime consolari, eum et coexules suos sæpe et diu exhibere cogatur in domibus alienis. Nam ubi est copia victualium, facilius est procurare expensas. Die autem sequenti Christianissimus rex legatos admittens ad colloquium, sub religione juramenti purgavit innocentiam domini Cantuariensis, perhibens ei testimonium, quod ei consilium semper dederat, ut pax servaretur salvo honore utriusque regis, et populi utrimque debita quiete gauderent. Rogavit archiepiscopus legatos, ut aliquod ecclesiæ consilium darent, et si alicubi excederet, rectiorem ostenderent viam. Illi autem zelum quem habet in Domino approbantes, ei compassi sunt, sed de proposito ejus non dixerunt aliquid immutandum. Sic data benedictione ab invicem discesserunt, et statum est, et auctore Deo

stabitur in finibus istis, donec ecclesia convalescat, et persequutores ejus aut convertantur, aut pereant. Illa rogavit pro te, et rogare non cessat, ut non deficiat fides tua, et tu, quandocumque opportunitas fuerit, conversus ad illos, confirma fratres tuos. Hæc illis ostendes, ad quos missus es, lapsos erige, stantes robora, ut firmi sint. Plures enim sunt patroni et defensores ecclesiæ, quam impugnatores. Eam non deseret in tribulatione, qui pro liberatione ejus posuit animam suam. Causam sancti non deserent, pro qua veriti non sunt sanguinem suum dare. Hanc omnium cœlestium virtutum tuetur exercitus: et majestas, quæ Satanam conterit sub pedibus suis, de membris ejus, ministris nequitiæ, ut spes fidelium est, et promissio patrum, cito, facile, et feliciter triumphabit.

EPISTOLA CCXXVIII.—AD EUNDEM.

[DEC. A. D. 1167.]

Joanni Pictaviensi epis. J. S.

INSCRIPTIONIS mutatæ causas reddere superfluum puto, quum perspicuum sit, præsertim sapienti, quoniam malitia temporis, et insidiantium vigilantia præter morem scribere cogant, et contra rationem. Indulgendum est ergo necessitati, si non defertur honori: nec habere debet suspicionem injuriæ, cui conspicua suffragatur approbatæ ratio causæ. Unde vero præsumptio videtur officii attulisse dispendium, inde caritas necessitatis arctata stimulo suscipit incrementum. Nam et fornacis augentur incendia, si in flammas erumpere prohibentur. Et ut experto credatur auctori,

Quanto plus tegitur, tectus magis æstuat ignis.

Et sicut hic semper in motu versatur, et impatiens est quietis, ita caritas, otii nescia, jugiter officiosa, se ipsam semper aliquo prodit indicio: si non colit obsequiis, si opportunitates non expedit, si prohibetur utilitalibus deservire, certe quin votis adjuvet, quin desideriis obsequatur, quin precibus necessaria et expedientia procuret, omnino præpediri non potest. Hujus itaque purgetur officio, si quid temeritas inscriptionis videtur in limine præsumpsisse. Et quia memini me promisisse novorum, quæ emergerent apud nos, communicationem, pauca, quæ postquam vobis scripsi novissime per servientem Magistri Reginaldi innovata sunt, adhibita celeritate significare curavi.

Innotuit vobis præfati servientis ministerio quid actum sit in colloquio cardinalium et domini Cantuariensis inter Gisorcium et Triam. Illis autem ab invicem discedentibus cardinales adeo turbatum regem invenerunt, ut palam quereretur se proditum esse a domino papa et minaretur se ab eo recessurum, nisi de Cantuariensi archiepiscopo justitiam faceret exhiberi. Deinde multis consiliis ultro citroque habitis, et rege nunc proceres, nunc episcopos et abbates, nunc familiares suos, nunc cardinales simul, nunc alterum sine altero consulente, tandem se ad justitiam obtulit, dicens se paratum esse per omnia stare judicio et mandato eorum super omnibus querelis, quæ vertuntur inter ipsum et dominum Cantuariensem adjiciens se præstaturum in initio omnem cautionem tam juramentoriam quam fidejussoriam et ampliorem si cardinales vellent, quod de verbis eorum nec iota nec apicem præteriret inobservatum: dummodo illi, quod minimo debetur homini, id est justitiam, exhiberent. Cui quum cardinales respondissent, quod non acceperant potestatem super Can-

tuariensem judicandi sed componendi, rex ab eis petiit et obtinuit, ut hanc humilitatem ejus scriberent domino papæ et sinceritatem causæ ejus sicut eam didicerant a sapientibus et religiosis viris Eboracensi archiepiscopo et episcopis Londoniensi et Cicestrensi et Wigornensi transmarinis, et item cismarinis Rothomagensi, Lexoviensi et Baiocensi. Post processit episcopus Londoniensis et quum in archiepiscopum suum veneni multum evomuisset, obtulit causam suam et aliorum episcoporum, qui contra memoratum Cantuariensem appellaverant, instans nomine regni et sacerdotii ut audiretur et finiretur: legatis vero dicentibus itidem se non posse compellere Cantuariensem et illum nolle contendere, prorupit episcopus et alii qui aderant, nomine regni et sacerdotii, in appellationem, inhibentes ne Cantuariensis contra alterutrum aliquid innovaret, ponentes utrumque sub protectione domini papæ usque ad diem appellationis, quam prorogaverunt in annum alterum, scilicet ad festum sancti Martini. Londoniensis tamen speciales causas pro se posuit, impugnans libertatem ecclesiarum, quas Cantuariensis archiepiscopus habet in episcopatu illius. Quo facto direxerunt cardinales duos nuncios ad Cantuariensem, qui ei proxima die post festum sanctæ Luciæ porrexerunt litteras, quibus continebatur ex parte series horum, et idem archiepiscopus prohibebatur ex parte domini papæ et legatorum aliquid facere contra hanc appellationem, antequam adeatur dominus papa, episcopi quoque duos nuncios miserunt Walterum cantorem Saresberiensem et M. Jocelinum cancellarium Cicestrensem, ut factam denunciarent appellationem, et eam coram archiepiscopo innovarent. Sed archiepiscopus episcoporum nuncios ad colloquium non admisit: eo quod inter alios nuncius episcopi Londo-

niensis quem archiepiscopus excommunicatum habet, et cardinalibus denuntiaverat, legatione fungebatur, et quia communicaverant excommunicatis ejus, etsi in fraudem apostolici mandati viderentur minus prudentibus absoluti. Hoc enim tandem et tantum indulserat dominus papa, ut si essent in periculo mortis absolverentur, præstitio ante juramento, quod starent domini papæ mandato si convalescerent. Illi autem simulantes se in mortis periculo constitutos, quia oportebat eos ex mandato domini regis nunc transfretare, nunc in Walliam proficisci, a quodam episcopo Wallensi utriusque juris prorsus aut fere ignaro, Lanalvensi scilicet, qui monasterium Abendonensem, utpote quæstuosius, pro episcopatu receperat de manu regis, absolutionem impetraverunt. Et, ne de mandato domini papæ possit ambigi, litteras apostolicas misit archiepiscopus legatis, quibus districte præcipiuntur illos sic absolutos reponere in anteriorem excommunicationis sententiam, nisi possessiones archiepiscopi et suorum et omnia ablata cum integritate restituant, nullius appellationis obstaculo apostolicum hoc impediente mandatum. Receperant et alias literas ante, quibus jussi sunt operam dare ut pax sic reformetur inter reges, ne de eis alteruter queri possit, et prohibentur Angliam ingredi, vel se intromittere de negotiis regni, nisi prius pax plenissima Cant. archiepiscopo fuerit reformata.

Quum vero episc. suo et regni nomine appellassent, quidam clericus Gaufredi Cantuariensis archidiaconi vice domini sui appellavit: et unus monachorum Cantuariensium non ad hoc tamen missus a fratribus suis, sed ut regis clementia imploraret, ne scelerosus ille Randulphus de Broc in res monachorum, mortuo priore, manum posset extendere. Archiepiscopus autem rescripsit cardinalibus se scire et illos non igno-

rare quatenus eis obedire teneretur, et facturum, auctore Deo, quod ecclesiæ Dei noverit expedire. Nunciis quoque eorum et suo plura verbis exponenda commisit, increpans eos in pluribus ex justis et evidentibus causis: rogavit etiam attentius ut juxta mandatum domini papæ excommunicatos suos urgerent ad satisfactionem vel in sententiam anathematis revocarent: nec antea credi posset quod Papiensis facundia collegæ sui fidem subvertere valeret: nisi nunc arundinea levitate et concavitate flecteretur ad auram venti non incumbentis, sed comminantis: sonum excitantis, non plagam inferentis aut ictum. Fortasse, sicut hactenus credebatur, spiritus hominis promptus est: sed deprehensum est carnem esse infirmam. Nam de Willelmo, quod ab initio creditum est nunc clarius elucescit: quia quam magnanimus, quam fidelis in causa ecclesiæ Romanæ coram Frederico Papiæ inventus est: talis et tantus in causa ecclesiæ Anglicanæ (si licitum fuerit) invenietur præsidente vel assidente Henrico. Ex quo domino Cantuariensi persuasum est, ut istorum Cardinalium vel aliorum, qui fructum legationis expectent in terra regis Angliæ, judicio se nulla ratione subjiciat. De cætero tractatur de pace regum. Rex Angliæ et comes Henricus contendunt ut alter alterum in hoc negotio possit astutia superare, sed quia nihil adhuc peperit conceptus eorum relatu dignum, verbi hujus exequutionem in aliud tempus credidi protelandam. Lugdunensis archiepiscopus ecclesiam et civitatem suam cum honore et lætitia omnium recepit in festo beati Martini. Eadem die congressus Fredericus exaugustus cum Mediolanensibus, amissis 25 militibus, in fugam versus est. Dominus papa, receptis nunciis qui Constantinopolim profecti fuerant cum muneribus et honore, et similiter legatis regis Siculi, prosperatur in

viis Domini, moram faciens Beneventi. Quum plura innotuerint scitu digna, ea vobis Deo propiciante scribere non pigritabor. Valete interim et semper.

EPISTOLA CCXXIX.—AD MAG. RAIMUNDUM ECCLES. PICTAV. CANCELL. [A.D. 1167.]

Magistro Raimundo Pictaviensis ecclesiæ Cancellario Joannes salutem, et pro voto successus.

Si salutationis antiquæ mutatur species, non imputetur præsumptioni, sed illis qui fidem persequuntur, qui caritatis munus impediunt: qui veritati moliuntur insidias. Sperabant Cantuarienses in adventu cardinalium se laboris et doloris solatium recepturos; sed ut timeo, frustra: nam, ut pro animi mei loquar sententia, unus eorum plus quam expedit hominem timet, alter Dominum non veretur. Ita enim, ut dicitur, hactenus in causa Domini processerunt, ac si ille coram rege constitutus ad includendam veritatem secum attulisset carcerem Tullianum; hic, ad compedienda jura legum et Canonum, vincula Petri. Francorum hæc de eis sententia est. Res tibi latius innotescet ex literis quas meo Joanni plenius exaravi. Unum scio quod adventus eorum quibusdam amicis tuis quietem abstulit, labores et sollicitudines attulit, et eos sumptibus attenuavit quos utinam non fecissent incassum. De cætero quoties opportunum fuerit, sollicita Sarracenum ut petitioni meæ satisfaciat, et transmittat mihi librum beati Dionysii de Ecclesiastica Hierarchia et divinis nominibus, quos, sicut apud beatum Dionysum didici, nuper transtulit. Valete.

EPISTOLA CCXXX.—JOANNIS SARRACENI AD MAG. JOAN. SARESBER. [A. D. 1167.]

Post translationem Angelicæ Hierarchiæ translationem Ecclesiasticæ distuli, quia super ea transferenda vestram voluntatem ignoravi. Verebar autem ne viderer et meorum nimius approbator, et contra Salomonem liminum amici mei odiosus frequentator. Veruntamen ad transferendum magister scholarum me commovit, qui ejus Hierarchiæ factam a me translationem vos approbare et hujus postulare confirmavit. Eundem autem modum transferendi in hac Hierarchia quem in Cœlesti observavi, hoc excepto quod Latinas dictiones multas pro una Græca positas non ubique conjunxi, et alicubi sensum potius quam verba sum sequutus. Poterit autem aliquis remonstrare quare placuerit Latinorum ecclesiæ quædam mutare quæ constat virum sanctissimum et ab apostolis eruditum tradidisse, imo tradita ab antecessoribus suis narravisse, et quare tradita fuerint rationes ostendisse.

EPISTOLA CCXXXI.—AD JOANNEM PICTAVIENSEM. [A. D. 1167.]

Joanni Pictaviensi Episcopo.

Paritum est consilio vestro pro viribus: missum est ad dominum papam cum literis Christianissimi regis et optimatum Franciæ. Cardinalium nomen viluit apud Francos, eo quod Balaamitæ quatenus licuit inventi sunt, et digni qui cum suis Madianitis corruant gladio Moysi: vivificant enim animas quæ non vivunt, et Moabitarum captantes munera populum Dei maledicto et infamia conantur involvere. Nec veriti sunt mentiri in literis quas contra Cantuariensem,

archiepiscopum miserunt domino papæ sicut multis innotuit qui interfuerunt colloquio eorum: et memorati Cantuarienses audientes et plene intelligentes factam eis ab archiepiscopo responsionem, quam tamen isti Balaamitæ perversa interpretatione toxicare conati sunt, et insinuationum fallacia meram subvertere veritatem. Juraverat enim Christianissimus rex quod præfatus Cantuariensis non modo non fuit incentor discordiæ regum, sed conciliator concordiæ, et quantum licuit, pacis adjutor, et cooperator eorum, qui eam plurimum exquirebant. Debuerant regi credidisse juranti: nisi quia de suis moribus alios metientes nec Deo nec hominibus habent fidem, ubi dolosi spes refulserit nummi. Et quidem de altero nemo miratur, cujus fides ad Deum et Ecclesiam ab ea die innotuisse debuit, qua in hæreticorum concilio Papiensi, ubi Octavianus hæresiarcha receptus est: Frederico mutus assedit: et si plures opinentur quum expressum dedisse consensum. Nonne proverbialiter tritum est, quod "taciturnitas imitatur concessionem?" sed tuebitur se regula juris, et si divini juris contemptor sit: quia qui tacet non utique consentit: sed tamen verum est eum non negare: et ita gloriosæ vocis munimine et festivo eloquio suam apud homines plerosque perfidiam palliabit. Cæterum Francorum proverbio in ipsum luditur, quia mala corporis operimenta coaptat, cui verecunda et nates patent. Othonis autem fama videbatur hilarior, ideoque multi mirantur et compatiuntur ei quod tam facile recessit a via Domini: nec satis sufficerent admirari, nisi quia celebre est, quia a convictu mores formantur: Qui tangit picem inquinatur ab ea, uvaque conspecta livorem ducit ab uva. Cætera posita sunt in ore latoris præsentiam: eritque diligentiæ vestræ rescribere quotiens fuerit opportunum quod credideritis

expedire. Expedit autem nosse studia et consilia Balaamitarum: et quid Moabitæ contra ecclesiam moliantur: et si quis est qui manum porrigat Israel: hoc autem certissimum sit quod Cantuariensis archiepiscopus nullam causam dedit dissidio inter regem Angliæ et comitem Flandriæ: quod per gratiam Dei in brevi plurimis innotescet.

EPISTOLA CCXXXII.—AD THOMAM CANTUAR.

[A. D. 1167.]

Thomæ Cantuariensi Archiep. Joan. Sar.

NEC prior, nec posterior mihi placet conceptio literarum quas ad dominum Willelmum mittere decrevistis: quia nimis plenæ videntur suspicionibus, et supra modum dentosis salibus abundare. Timeo enim ne temeritas nostra et illum et alios nobis inimicantes justificet. Unde quum in Pictaviam missurus essem latorem præsentium, per vos transitum facere jussi, ut et sententia mea vobis innotescat, et domino Pictaviensi, si quid placuerit, per eum mittere valeatis. Ego mihi aliam cardinales imprimis conveniendi formam præelegi, quam quidem vestræ personæ eminentiam non deceret: sed tamen similiorem arbitror condecenti. Ita tamen præelecta intelligatur, si discretioni vestræ sederit ut procedat: Vestræ (inquam) quia nolo ut sensus insulsus, et ariditas linguæ in vestræ clientelæ risum et opinionis meæ dispendium publicetur. Non displicebit tamen si errori meo compatientibus Lumbardo secretius innotuerit et Alexandro. Alter enim princeps meus est: alter autem frater aut amicus ordinis nostri. Ea siquidem conditione emisi literas, ut, si vobis placuerint, progrediantur ad episcopum Pictaviensem:

et, si ei visum fuerit expediens, pertranseant ad cardinales, immutato tamen ante si quid decreverit immutandum. Alioquin in domo vestra vel illius dentur incendio.

EPISTOLA CCXXXIII.—AD NICOLAUM DE MONTE ROTHOM. [A. D. 1167-8.]

Nicolao de monte Rothomagensi Joan. Sares.

DISSIPAT Dominus gentes quæ bella volunt, et qui se a pace Dei elongant, indubitanter peribunt. Quis persequutorum ecclesiæ ultricem dexteram Dei, qui potentes potentius punit, legitur evasisse? Unde domino nostro regi Angliæ, quem Deus, si in beneplacito suo est, optimum faciat: et hæredibus suis, quod sine dolore non dico, plurimum timendum est ne scindatur regnum eorum, et potestas infirmetur, qua contra ecclesiam abutuntur. Nam si differtur ultio ad correptionem et probationem filiorum, quos pater misericors castigat ut coronet, non tamen aufertur. Sed post Sanctorum patientiam in impios acerbius excandescet. Quare quæso vir sapientissimus et tantis virtutibus et potestate amplissima, et fere bonis omnibus donatus a Domino non redit ad cor, et qui tot et tantarum urbium domitor est, intemperantiam hanc domare non potest? Cur, ecclesiam persequens unice dilectam sponso iram illius provocat qui aufert Spiritum principum, et sublimium colla propria calcat virtute? profecto si saperet in eos retorqueret indignationis suæ aculeos, qui eum circumvenientes in hoc non consilium sed præcipitium impellunt: et saltem Babylonis regem ut eo non inveniatur crudelior imitaretur, qui illos conjecit in lacum leonum, quorum consilio illuc detruserat et incluserat Danie-

lem, ut pœnam quam intentaverat innocenti, consiliarii nocentes exciperent. Et si historiarum non movetur exemplis, eum vel Fredericus exaugustus potest instruere, qui de fastigio Romani imperii ob ecclesiæ persequutionem in paupertatem et ignominiam miser, sed nulli miserabilis corruit, ad gloriam ejus, qui solus pro arbitrio suo regna et imperia transfert, erigit quas vult et dejicit potestates. Ille suos punire noluit, qui eum depravaverant, consiliarios: sed in illos digitus Dei gloriosam exercuit ultionem. Numquid rex Angliæ ultimus pœnitentiæ fructus offeret Deo qui eum præ cæteris principibus sublimavit? Archiepiscopus sancti Jacobi, diu proscriptus, jam a multo tempore revocatus est a rege suo. Rex Danorum suum revocans consilio ejus agit omnia, compescit inimicos, et eum colit ut patrem. Lugdunensis suam recepit sedem, et provinciam catholicæ reddidit unitati. Urbes Italiæ ejectis coram Frederico schismaticis, catholicos episcopos receperunt. Deo teste nisi dominus rex suum revocet, quod de illo timeo, dicere reformido. Et si eum revocaverit, et ecclesiæ Dei reddiderit pacem, confido spe haud dubia, quod circa eum et suos antiquorum gratia successuum precibus ecclesiæ reflorebit. Quid multa? una via patet consilii, ut pravos et inimicos ecclesiæ excludat consiliarios, et Deum quem offendit placare studeat, quo invito regnare non potest, aut feliciter principari: sustinuit eum hactenus in multa patientia, sed, nisi caveat, adversus immoderationem ejus ut parturiens loquetur in brevi.

EPISTOLA CCXXXIV.—AD BALDEWINUM ARCHIDIACONUM NORWIC. QUEM GODWINUM VOCAVIT.

[A. D. 1168.]

Amico carissimo Godwino filio Eadwini sacerdotis, miles suus Godricus salutem et fidelem perseverantiam ad coronam.

Honor cinguli militaris, quo me ad apostolorum limina properantem tu inde rediens decorasti in urbe Senorum, quam Brennus dux Senonum ad locandos ibi valetudinarios suos legitur construxisse, me sæpius quam collato utar gladio, tui in caritate et gaudio memorem esse compellit, et

Utinam hoc pereat rubigine telum,

sed et,

Qui nos commorit, melius non tangere clamo,
Flebit, et insignis toto cantabitur orbe,

illo agente qui jam extendit manum suam in retribuendo, et Christianorum hostem Fredericum ad gloriam suam fecit misericorditer Ex-Augustum. Contra eum et collatrones suos jam quinto anno milito peregrinus, ignarus an in patria nostra mihi relictus sit aliquis amicorum, an omnes sint in fata collapsi. Timeo enim ne nusquam sint, qui nusquam inveniuntur, quibus, quum pulsantur, non est vox neque sensus. Si superesset vel unus, probabile est quod saltem ab intermeantibus quæreret,

Vivitne Godricus et aura
Utitur ætherea, an crudelibus occubat umbris?

Unde dilectionem tuam, cujus fides velut in conflatorio probata super aurum rutilat, et omni Topazio preciosior est, credidi attentius exorandam, ut de statu eorum, si qui tamen sunt, diligentius inquiras: et si qui eorum adhuc vivunt, ægri tamen, eis medicinam procura quam morbis eorum noveris expedire.

Ut saltem audita vita eorum, etsi non sospitate, quam mihi nemo persuadere potest, aliquod tantæ peregrinationis et laboriosæ militiæ, qua pro libertate patriæ pugnamus ad bestias, recipiamus te interveniente solatium; illos enim nosce consueveras. Age ergo strenue quod cæpisti, et lætare et spera in his quæ dicta sunt nobis, quia auctore Deo in proximo recipiemus stipendia, et hostem publicum conjiciemus in vincula, aut a patriæ persequutione cessabit se dedens principi qui vivit et merito dominatur in universa terra. Fredericum intra Papiam clausimus et tenemus obsessum: ejectos a schismaticis episcopos reduximus in sedes suas, et contrito capite impiorum membra carnium cohærentia sibi facile dissolventur. A tuo igitur sensu, id est recto, nequaquam movearis, neque per Spiritum neque per sermonem, neque per epistolam tanquam ab apostolico missam, quasi instet ira Dei justos deserens in tribulatione: et impiis in malitia perseverantibus gloriam largiens et triumphum. Videbis in brevi gloriam Dei, et impleri promissiones patrum, quas infidelis percipere non meretur. Nam et qui Jerusalem imminente Sennacherib oraculum prophetæ audiens diffisus est, et eam tam cita liberatione, et victualium copia, et gloria triumphi sublevandam et sublimandam esse non credidit, in porta civitatis extinctus est, concurrentibus fidelium turbis ad magnalia divinæ promissionis. Si me mutato nomine audieris in Italia militare, non obstupescas, sed imputa tibi qui me in Italia donasti cingulo militari. Vale. Cura lethargicos: et si tricipitem carnem tibi insidiari aut ut patenter lædat occurrere contigerit, eum invocato musarum auxilio studeas demulcere, aut Herculea domare clava. Salutat te castrorum fidei jucunda et meritis suis amplectenda militia. Non mihi displicebit, dum

tibi videatur esse tutam, si iis ad quos mitteris, ostendas literas militis tui.

EPISTOLA CCXXXV.—AD JOANNEM PICTAVIENSEM EPISCOPUM ET MAG. RAYMUNDUM CANCELL.

[A. D. 1168.]

Dominis et amicis suis Perpetuo et Felici Cirillus salutem et pacem quam mundus dare non potest.

VESTRI similes divinarum conscios literarum latere non potest, quod mentem totius orationis frequenter aperit nominum significatio votivorum. Perpetuitate Felix et felicitate Perpetuus gaudeant, et ob consolationem quam Christi pauperibus impenderunt, consoletur et glorificet eos Dominus in consilio justorum et congregatione. Et quidem necessaria fuerat consolatio, si tamen verum est quod audistis, sed potius ob causam publicam quam privatam, nam

> Sidera quis mundumque velit spectare cadentem
> Expers ipse metus . . . .

expers doloris, expers sollicitudinis non quod justum qui ut leo confidit per se contristare valeat quicquid acciderit, sed quia instinctu naturæ et virtutis urgente stimulo proximus sic compatitur et congaudet, ut nihil humanum a se reputet alienum. Quis inquit infirmatur et ego non infirmor? quis scandalizatur et ego non uror? Profecto nullus, quia omnis parturit donec Christus reformetur aut formetur in illis. Certe non crediderim quod sine dolore videre possit ecclesiam in capite vulnerari, pastorem percuti conteri et dissolvi, ut dispergantur et pereant oves Christi. Stupidum est aut prorsus de corpore Christi non est membrum quod tanti languoris acerbitate non movetur ad compatiendum. Apatheiam, quam Latinus

insensibilitatem dicit, Stoici prædicant, sed eorum opinio explosa est fidelissima ratione et virtute rectius philosophantium et, quod potentissimum est, Sacræ Scripturæ præceptis et exemplis. Videns Dominus civitatem, cui legis erat custodia et dispensatio credita, Scribarum et Pharisæorum quæ sua sunt non quæ Domini quærentium traditionibus agi, et imponere in humeros hominum onera graviora et importabilia quæ nec digito contingebant, et sedere in cathedra Moysi loquentes secundum legem, et viventes contra legem, flevit super illam eo quod ipsam videbat meritis exigentibus in brevi ruituram. Exemplum ergo dedit fidelibus similiter faciendi, quia flagellum simile provocant Scribæ et Pharisæi temporis nostri. Et hæc quidem justa potest esse et est causa doloris. Cæterum cum his bene agitur super quorum naufragio sollicitamini, quia perire non possunt qui de brachio hominis rejecti sunt in sinum clementiæ Dei. Eorum ergo liberatio, quod fides indubitata sperare persuadet, in proximo est, quia illius adjutorio derelicti sunt, qui pauperem liberat a potente et pauperem cui non est adjutor. Utique dilectissimi mei sic expedit ex variis causis, tum quidem ut soli Deo obnoxii sint et devotius famulentur Christi pauperes quum fuerint expediti, tum ne avari et fastuosi quos nostis homines, in suam et aliorum perniciem rapiandi et gloriandi materiam habeant, et intumescentes contra Dominum et ecclesiam Dei beneficio expeditam conculcantes dicant, Manus nostra excelsa et non Dominus fecit hæc omnia. Nam qui dubitat ecclesiam liberandam et promissiones Christi adimplendas esse diffidit, indignus est censeri nomine Christiano. Nihil itaque minus timeatis quam ut filius ad flagellum patris erumpat in indignationem, ad castigationem servus obmurmuret erudienti magistro, discipulus indignetur

susceptus, ægrotus adversetur medici sui cauterium vel cæsuram. Quid ergo si medicus manum, quæ ad opera bona diu aruerat, ad tempus incidit vel urit, ut reddat perpetuo fortiorem? Non stupet ad hæc qui Cirillum quod est manum debilem curatum legit a Christo. Ipse enim est qui percutit et sanat, et quod magis est occidit ut vivificet. Esto quod regi sit indulta dilatio, non tamen in diem certum, quia nec hoc asseritur, facile poterit quia speratur auctore Domino causæ status in meliorem calculum reformari. Sane nec ambigo reformandum, nec tamen hoc præsumo de homine sed de illo cujus majestas tam crebris tam patentibus provocatur injuriis. Nam prosperitas stultorum perdet illos. Quod vero adjecistis illum electum, sed ut creditur reprobum Dei, benedictionem a domino papa potuisse obtinere si barbam deponere voluisset, ridiculum est, nisi forte tanti fecerit barbam ut crediderit de se quod de Sansone legitur, quia ei virtus et fortitudo constet in pilis. Cæterum, quod fama divulgante et vivis extantibus argumentis notum est, fortitudo ejus in lumbis ejus et virtus in nequitia et dolo et audacia mentiendi. Comprehendet Dominus sapientes in astutia sua et ad gloriam nominis sui expediet causam suam non per eos de quibus spes habebatur sed quocunque miraculo suo. Nam ut scriptum est, Nova bella elegit Dominus; portas hostium ipse subvertit. Pharaonem expugnaverunt culices, vidua Olofernem, et pedites regem Syriæ potentissimum leguntur ante alios expugnasse. De reformanda pace ecclesiæ laborat comes Flandriæ, sperans inter reges se facilius posse componere, si dominum Cantuariensem habuerit adjutorem. Jam inde tractavit cum rege Angliæ, pro quo maxime sollicitari creditur, et Cantuariensem ad colloquium secundo invitavit, et nunc quidem obtinuit

ut archiepiscopus accedat ad Turonense monasterium loquuturus ei ibi quando proxime reges colloquentur. Laborat autem ut ipse rex et archiepiscopus conveniant et per se ipsos de pace sua adinvicem tractent. Utinam vos aut aliqui amicorum nostrorum præfato positis interesse colloquio, et ibi certiorari de his quæ fuerint digna scitu.

Hæc a vobis ad tertium non transibunt, nec innotescat cardinalibus quicquam de hoc negotio domini Cantuariensis, quod propter colloquium venturus sit, vel quod industria ejus reconciliationi regum sit adeo necessaria. Ex quo nuncii ejus quod in brevi futurum speramus redierint, vobis nova eorum significare non pigritabimur. Nam in reditu eorum sanandus creditur et promittitur Cyrillus. De cætero noveritis nos audiisse pro certo quod Henricus dux Saxonum, in solenni prælio victus est ab archiepiscopo Magdeburgensi, episcopo Helvestadensi, et Alberto marchione, ceciderantque ex parte ducis septingenti milites et capti aut occisi sunt XXII comites et in parte episcoporum adeo pauci ceciderunt aut capti sunt ut nullus de jactura queratur. Studuit imperator duci reformare pacem, sed ipsi non acquiescunt, maxime ut sub obtentu guerræ se possint a schismaticorum consortio separare. Imperator Teutonicis et Alemannis nutu Dei ex maxima parte datus est in odium et contemptum. Lombardi, in ignominiam imperatoris, in castro cui Roboretum nomen erat, edificant civitatem prope Papiam, quam Alexandrinam appellant in honorem papæ Alexandri et perniciem Papiensium.

EPISTOLA CCXXXVI.—AD ROBERTUM FILIUM ÆGIDIÆ. [A. D. 1168.]

Roberto filio Ægidiæ.

ARCTIOR nexus est caritatis quam sanguinis: et ubi cognatio distrahitur animorum, carni conjuncta caro non prodest quicquam. Ex quo fit ut inter ipsos fratres sit alius germanior alio, dum pro conformitate morum, pro dilectionis augmento vera cognatio suum recipit incrementum. Nam quæ carnis duntaxat est, non magis est hominum quam brutorum. Quæ quia rationis expertia sunt, et virtutis ignara, non reminiscuntur quod mala sunt, legitimos obliviscuntur affectus, et quo provectior fuerit ætas, eo longius recedunt a natura, et inutiles carnis sequuntur appetitus. Expertus experto loquor, qui veram cognationem a carne desertus et sanguine inter alienigenas reperi. Tu ergo quum mihi sanguine (quod facies ipsa convincit) junctus sis, et caritate, quod quum multa, tum inauratus hyacinthus quotidie probat, alios antecedas, quem præferam tibi? scio enim quod et tu paucos admodum præferas mihi, nisi forte nepotulus meus adeo transfuderit in se patris affectionem, ut nihil caritatis aut solito minus reliquerit patruo. Sed certe hoc mihi persuaderi non potest. Nec dubito quin in pectore tuo mihi reservatus sit amplissimus locus. Sed in domo tua mihi locum optimum destinasti, et jucundissimum post illum quem occupabit archa, quæ species rerum continet perutiles ad omnem medicinam. Quæ si exhaustæ aut imminutæ sunt, æstate præterita, ne turberis quia in eisdem succrescunt hortis, ubi eas colligere consueveras: et si radices abdiderint in profundum, eas profundius fodito: quia odor earum suavissimus est, et usus maximus:

eo quod omni die et hora solatium et compendium afferunt. Hoc est fortasse lignum scientiæ singularis, et unicæ sapientiæ, pulchrum visu, et ad vescendum suave, quod patribus quidem prohibitum nostris, coætaneis est concessum. Valete.

EPISTOLA CCXXXVII.—AD THOMAM ARCHIEPISCOPUM CANTUARIENSEM. [A. D. 1168.]

Domino Cantuariensi quando Reginaldus fuit Romæ.

ROMANOS amicis verba dare jam nemo miratur, quia percelebre est, et innotuit universis quod apud eos

Quantum quisque sua nummorum fundit ab area,
Tantum habet et fidei :

et plerumque obliquata mente, legum et canonum, qui munere potior est, potentior est et jure. Si ergo ibi duplicitas reperitur, nihil accidit inopinatum, quum frequens sit ut divina lex dispendium patiatur, ubi dispensandi necessitatem fingit avaritia: quum tamen æquitatis eversionem, et honestatis ludibrium numquam ratio introducat. Veruntamen, unde gratias ago Deo et domino papæ, adhuc bene nobiscum agi censeo, quod ad tot et tanta tonitrua comminationum, ad tot et tantarum promissionum blandicias, ad machinas Balaamitarum, quas subornatis et exquisitis mendaciis ab oriente usque in Siciliam dolo multiplici erexerunt, non omnino fractus est, sed ut arbitror, artem eorum arte conatur eludere, et furoris impetum frangere ratione, et sapientia declinare: laudes tamen ejus, prout meruerit, in fine canam: nec in inchoatæ virtutis auspiciis exultabo, nisi perseverantia meritorum finem deduxerit ad triumphum. Interim vero in partem meliorem interpretanda sunt omnia, præsertim opera Patris et Domini, quæ non constat in perversitate criminis

contineri. Hic autem puto regi et illi pro quo intercedit, verba potius esse data quam vobis, quum in litteris ad vos destinatis post consilium, post preces rei summa in vestræ discretionis arbitrium conferatur. Et quum pro relaxando domino Saresberiensi adhuc preces vobis porrigat, perspicuum est quod sententiam cardinalium aut ignoravit, aut ratam habendam esse non credidit. Et quamvis credam quod episcopus ante reditum nuntiorum suorum his litteris non utetur: vel quia hæc forma negotii regi displicebit: vel quia archidiaconi consilio plenius desiderat informari, si tamen eis usus fuerit, credo indubitanter, quod vos expectabitis reditum nuntiorum vestrorum, et ab ipsis, annuente Domino, audietis quid possitis aut quid expediat. Cæterum nostis me domini Sarisberiensis esse a multo tempore debitorem: et Deus novit quantum infortunio ejus compatiar: ideoque quod semper feci, et auctore Domino facturus sum, omni devotione supplico, ut ipsius, quantum salva honestate ecclesiæ et vestra, poteritis, misereamini: nec a me unquam, aliud consilium audietis. Quum illi redierint qui hinc inde Romam profecti sunt, confido quod causa nostra plenius elucescet, et Deo propitiante reformabitur in statum meliorem. Precor autem ut quam cito redierint, mihi per vos quæ referenda attulerint, innotescant.

EPISTOLA CCXXXVIII.—AD MAGISTRUM GIRARDUM PUCELLA. [A. D. 1168.]

Idem Magistro Girardo Pucelle.

Doleo, magister carissime, et plurimum doleo, quod severitatem vestram adversus dominum Cantuariensem, ut ex animi sententia loquar, plus justo tur-

batam video, quia ipsum meruisse non arbitror, ut vestra sinceritas adeo debeat indignari. Neque hoc dixerim, *Vivit Dominus*, ut vestram, quam Deus incolumem servet, circumveniam caritatem, sed ut veritatis assertione firmius ad invicem connectantur amici, ne ex levi suspicione, quod absit, contingat alterum alteri deperire. Nostis enim quis dixerit: *Qui non diligit, manet in morte.* Quod autem nescio qui suorum honestati vestræ dicuntur apud Christianissimum regem, et Francorum curiam detraxisse, unum vobis constet, si tamen constat ignoro, sed hoc mihi certissimum est, quod ipsum audivi sæpius excusantem, tam apud regem, quam apud alios recessum vestrum, et pro vobis pluries intercedentem. Unde nec credere possum quod de conscientia ipsius quisquam suorum detraxerit vobis. Nam si nescivit, si non sensit, eum non consensisse verum est, aut certe probabile. Habet quidem aliquos de coexulibus suis in curia regis minus fortasse providos, ut verbum incautius contra vos, vel alium potuerint protulisse, quo eis forte fierent gratiores, quibus quod loquebantur placere crediderant. Deus mihi testis est, quod illos non vidi, nec audivi committere quod arguuntur, et adhuc qui sint illi, prorsus ignoro, si qui sint tamen. Cæterum memoratum regem ex tribus caussis non ambigo indignatum. Quarum prima est, quod quum post multam gratiam et familiaritatem ejus prope locum, ubi morabatur, transitum faceretis, divertistis et recessistis a regno, ubi tot bona vobis ab infantia collata fuerant, ubi nomen vestrum claruerat, ipso nec salutato. Secunda, quod ad schismaticos, non dico schismaticus, transistis, et qui opinione virtutis et eruditione literarum erexisse et confirmasse debueratis infirmiores, omnibus in commune malum dedistis exemplum. Verentur enim minus communicare schisma-

ticis, quum in eorum consortio tantum virum videant detineri, qui ex necessitate multiplice, dum in ea conditione est, se nec ab oratione, nec a mensa, nec ab osculo suspendere potest, nec ab aliis quæ in religione communionis argumenta esse noscuntur. Et, quod hanc caussam prægravat apud ipsum, illi vos dicit adhæsisse schismatico, qui totius schismatis faber erat, incentor, et signifer, et a sede apostolica condemnatus ex nomine. Tertia autem est, quam et ego, quidquid alii dicant, maximam puto, quod ad Teutones divertistis, qui, sicut ei persuasum est, si possent et auderent, in regnum suum libenter insurgerent. Et, quod possunt et audent, loquuntur grandia, minis tument, et qui etiam in regno ejus sunt, immo in sede quiescunt Parisiis immorantes, hoc in eo depretiant, ut nostis, quod civiliter vivit inter suos, quod barbarorum more tyrannum non induit, quod non incedit semper satellitibus armatis septus, ut qui timet capiti suo. Hos gentis mores novit, de his sæpe conquestus est, ut opinor, etiam vobis. Et tamen supplicavit dominus Cantuariensis me præsente et tandem obtinuit, ut quantum ad ipsum pertinet, licita sit revocatio vestra.

Quod autem adjungitis ipsum misisse domino papæ rescriptum literarum vestrarum, non quidem inficior, quia ei bona fide, et nostro etiam favore communicatæ sunt. Sed ille, quod novit inspector cordium, hoc ad vestrum incommodum non procuravit: studebat potius ut caussæ suæ proficerent, et opinionem vestram apud dominum papam relevarent. Volebat autem ei innotescere, quod fides et devotio vestra cum ecclesia Dei et sede apostolica est, licet vos ex dispensatione, quo facilius per vestram industriam convertantur aversi ad honorem Dei et utilitatem catholicæ veritatis, ad tempus illis cohabitetis. Et si aliqui nunciorum

minus seduli fuerunt in obtinenda revocatione vestra, negligentia eorum mandatori non debet imputari. Constat etenim de mandato, et de nunciorum sperabatur industria. Nec dubito, quin super hoc dominus papa contentus sit, quum certum sit ipsum respondisse se neminem unquam, nec maximum patriarcham, si aliquid tale accidisset, revocaturum. Sed redeat qui voluerit, et redeat ut debet. Et si discipulus vester, Magister Ricardus, cognatus meus, rediisset, qui in redeundo obiit, super hoc verbo essemus certiores.

De eo autem, quod de statu imperii mira quasi a vobis accepta domino papæ insinuaverit; respondeo, ipsum quod accepit insinuasse, sed non a vobis: nec quod a vobis acceperit ei scripsit. Nam per alios magis innotescit imperii status. Nec mirum, si tanta moles occultari non potest. Verum post illarum interceptionem literarum, et Magistri Ricardi obitum, quum super hoc verbo cardinalibus loqueretur, dissuaserunt ne vos citra consilium et voluntatem domini papæ revocare præsumeret. Quin potius attenderet quod dominus Remensis, et omnes suffraganei sui ad hoc convocati, non ausi sunt episcopum Cameracensem, etiam cum lachrymis pœnitentem, in communicatione recipere, antequam super hoc dominus papa consuleretur. Vestra tamen, sicut eis responsum est, caussa longe dissimilis est. Ille enim in schismaticorum intraverat errorem, nec vos in medio schismate consensistis errori. Ille erat episcopus, et catholicos visus est subvertisse, vos in statu privati ad unitatem schismaticos conamini revocare. Misit ergo dominus Cantuariensis iterato ad ecclesiam Romanam, injungens nunciis, me præsente, ut revocationem vestram a domino papa satagerent impetrare. Ego ipse ex conscientia Magistri Radulphi Nigri composui literas. Ego rogavi ipsum, ut rei hujus seriem ex ordine

scriberet vobis. Nuncios itaque nostros constat ad curiam pervenisse, et ibi contra legatos domini regis Angliæ diu magnum habuisse litigium, sed de omnibus septem nec unus adhuc redierat Dominica proxima post Ascensionem. Litigii eorum non scribo exitum, quia adhuc ignotus est, nisi quod a redeuntibus ab apostolica sede audio eos in caussa prosperatos prævaluisse nunciis regis. Sed quatenus, incertum est. Nescio enim si voti compotes redeunt petitionibus adimpletis, an hæc prosperationis eorum summa sit, quod nuncii regis infecto negotio inglorii revertuntur. Nuncium vestrum vidi nuper in colloquio regum, habito prope Medontam, ubi de pace tractabatur. Plures apud Anglos habebatis fautores, sed quid illi pro vobis obtinuerint, explorare non potui. Alium de vestris vidi Parisiis, et qualiter domino Cantuariensi scripserim pro revocatione vestra, novit amicus vester dominus G... inclusus apud sanctum Hilarium, qui literas inspexit, mihique foret gratissimum, si ad vestram notitiam pervenisset. Quum vero nuncii, Domino propitiante, redierint, quod in brevi futurum creditur, et de nostro, et de vestro negotio erimus certiores. Quare, si placet, moderationem vestram non decet irrevocabiliter indignari, nec tam properum discessui debetis præfigere diem: quia nec nostrum nec vestrum est Divinæ miserationi præstituere tempus, aut sustinentiæ terminum. Sed quod sacerdotes a Judith vidua legitis didicisse, justum est nos omnes, Christi pauperes et proscriptos, animas nostras in virtute patientiæ possidere, et exspectare in devotione, et silentio salutare Dei. Sic expectantibus ex inopinato aderit gratia consolatrix, et amputato capite Holofernis, filii Israel diu desiderata pace gaudebunt.

Nec dehortor, quin si ita sederit animo, cum domino rege Anglorum pacem, quam fere pro

voluntate vobis offerri dicitis, faciatis. Sed utinam illa formula conservetur, quæ, proveniente rerum utilitate, nec opinioni vestræ præjudicet, nec saluti. Et quidem plerisque nostrum oblata est conditio pacis, sed exigitur ab omnibus juramentum, quod sine religionis dispendio non valet, ut arbitror, observari. Nam quomodo fides illæsa servabitur, si pastoribus et prælatis subjectos in his, quæ Dei sunt, non liceat obedire? Licet autem inobedientiæ crimen non exprimatur in cautione, certum non est quid vertatur in animo exigentis. Unum scio, quod nemo domini regis gratiam poterit retinere, qui archiepiscopo Cantuariensi sub hac tempestate servet obedientiam, aut cum eo credatur habere caritatis commercium. Vos autem de ovibus ejus estis, et, ut opinor, ipsum primum aut inter primos a Domino recepistis pastorem. Videte ergo, dilectissime frater, et providete, ut caute ambuletis, ne perturbatio, quod a gravitate philosophi semper alienum est, dominetur animo vestro, ne, ipsa impellente, tale quid committatis, cujus postmodum sera sit pœnitentia. Potius ad orationis, et elemosynarum arma confugite, ut vos Deus cum aliis justis deducat per vias rectas, et ambulare faciat in semitis suis, qui diligentibus se omnia cooperatur in bonum. Ille vos expediet, cujus nomen fortissima turris est, et erit rei jucundus exitus, qui talem habebit et tantum ducem.

Tractatur de pace regum, et adhuc creditur proventura. Noster interim silet orbis. Unde nec nova scribo, nisi quod comes Leicestriæ obdormivit in Domino. Comes Patricius a rebellantibus Pictavis occisus est. Dominus Carnotensis electus est in archiepiscopum Senonensem. Valete.

EPISTOLA CCXXXIX.—AD JOHANNEM PICTAVIENSEM EPISCOPUM. [A. D. 1168.]

Joanni Pictaviensi Episcopo Joannes Saresberiensis.

POSTQUAM priores literas exaraveram, nova hæc nobis innotuerunt. Hunc fecerunt fructum literæ domini papæ transmissæ regi Angliæ, quod Magister Gerardus, reversus Colonia, domino suo Cantuariensi, qui eum clericum fecit, et primum beneficium ecclesiasticum ei contulit, nec viso nec salutato, transiit ad regem Angliæ, eique fidelitatem fecit, et præstitit juramentum quod alii, et adhæret curiæ, electus, ut aiunt, in pugilem contra pauperes, et proscriptos Christi. Abbas Sancti Augustini dixit domino Gaufredo, qui fuit abbas Claræ-vallis, quod ipse et socii sui nihil dixerunt, aut fecerunt in curia, nisi de instructione cardinalium, et etiam comminationes, quas factas audisti, fecerunt fieri Joannes Neapolitanus et Joannes Sanctorum Joannis et Pauli. Dixit etiam, quod dominus Portuensis juvit nuncios regis in literis impetrandis. Ipse quoque rex dixit episcopo Wigornensi, quod ipse, et alii episcopi omnes exempti sunt a potestate domini Cantuariensis. Præcepitque non timere minas aliquas, quia nunc dominum papam, et omnes cardinales habet in bursa sua. Adeoque gloriatur, ut palam dicat se nunc demum avi sui consequutum privilegium, qui in terra sua erat rex, legatus apostolicus, patriarcha, imperator, et omnia quæ volebat. Et fere, quod ad ecclesiam Romanam, probabile est quod dicit: Quid enim ei amplius contulisset Octavianus, vel Cremensis hæresiarcha? Quid aliud fecissent cardinales eorum, quam præfati illi domini, qui exacuerunt linguas Anglorum, et ignem et venenum fecerunt evomere,

ut terrerent dominum papam, et inclinarent ad libitum suum? Hæc in ecclesiæ Romanæ scribentur annalibus. Et certe, Deo propitiante, qui scribant non deerunt, quod ad petitionem et comminationem regis Angliæ, cujus intolerabiles excessus tanto tempore sustinuerat, præconem veritatis, libertatis assertorem, prædicatorem justitiæ pro caussa Domini, cum infinita multitudine innocentum jam quadriennio exulantem, neglecto rationis et juris ordine, velut criminosum officii sui potestate privavit. Non quidem quia illi meruerunt, sed quia placuit Tyranno. Et tamen patentibus literis, quæ apud nos sunt, concesserat, ut officii sui potestate pleno jure uteretur. In quibus hoc expressit, quod *Ipsum regem excommunicandi, nec mandatum dabat, nec prohibebat.* Deus bone, quid novitatis accidit? Dicit Spiritus Sanctus in lege sua: *Clama, ne cesses.* Et ecce, nescio qui Spiritus ab urbe in orbem exiens prædicatoribus dicit: *Tace, ne clames.* Præcipit apostolus, episcopum instituens: *Ministerium tuum imple.* Et ecce apostolicus præcipit: *Ab officii tui ministerio desiste.* Sed forte suspicatur, quod hominem possint per patientiam emollire. Sed nunquid hoc expertus est in episcopo Cantuariensi, qui jam fere quadriennio sede sua privatus, et apostolicæ sedis remissionem, et illius tyrannidem sentit expositus ventis? Provideat quæso dominus papa conscientiæ suæ, provideat et famæ, et honori, et saluti ecclesiæ. Et vos hæc ei diligentius intimate, et persuadete dominis cardinalibus: ut meminerint Judicii Dei, quod jugiter implorant pauperes Christi contra omnes libertatis ecclesiæ inimicos.

EPISTOLA CCXL.—AD BALDEWINUM ARCHIDIACONUM EXONIENSEM. [A. D. 1168.]

Joannes Saresb. Magistro Baldewino Archidiacono Exoniensi.

UBI de seriis agitur, nugas multiplicare non expedit: et indecens est (medicorum more fallacium) quum necessitas aliud exigit, amicis indigentibus verba dare pro rebus. Nosti pridem nominalium tuorum eo mihi minus placere sententiam quod in sermonibus tota consistens utilitatem rerum non assumpserit, quum rectum sapientibus indubium sit quod res quærit philosophia non verba. Ut ergo compendiosius agam tecum meorum more realium, ex litteris quæ nostro Benedicto directæ sunt colliges in quo calculo causa sacerdotii versetur et regni. Tibi vero specialiter scribendum censui, quod interim gravius exulcerat animam meam, et cor tuum, ut arbitror, acerbius uret: si tamen verum est quod de Wigornensi nostro in auribus multorum divulgavit fama celebrior. Dicitur enim quod imprudentius et impudentius versatus est in causa archiepiscopo et consecratoris sui, conatus ex eo in præsentia episcoporum et aliorum docere causam domini Cantuariensis non niti de sinceritate justitiæ, nec ecclesiæ quærere libertatem, sed duntaxat quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi, quia cedere non vult ea conditione ut rex perpetuo concedat debitam ecclesiæ libertatem. Dicitur etiam adjecisse insultando se paratum esse renunciare episcopatui suo sub eodem pacto. Quod ut aiunt nec illis placuit, qui hanc puritatem ipsius audierunt, tum pro persona dicentis quam diligebant, et opinabantur sanioris esse consilii et voluntatis: tum quia perniciosum esset exemplo: tum quia facile posset

hæc domini regis benignitas revocari et ecclesia in anteriorem immo deteriorem retrudi servitutem? Quis enim auderet de cætero proclamare in libertatem? Quis causam suscitare in qua et pro qua meminisset tantum cecidisse pontificem? Alia est ergo quærenda via libertatis: aliud consilium poterit amicis intimare: et si vult experiri in se ipso an ecclesiæ et episcopatus sui sic possit redimere libertatem: quia prout a Cantuariensibus didici, archiepiscopus huic consilio non acquiescet, neque aliqua promissione se deludi patietur, ut aut permutet episcopatum, sicut aliqui moliuntur, aut desistat a persequutione juris sui, aut pacem faciat manentibus consuetudinibus super quibus controversia orta est. Hæc idcirco tibi transcripsi, ut, si opportunitatem videris, persuadeas memorato domino nostro et amico, ut si ei res tanti est, hanc suspicionem purgare non negligat. Omnes enim qui mecum verbum hoc audierunt compassi sunt ante actæ vitæ ejus et famæ. Ipse vero Cantuariensis narrantes inhibuit, dicens rumoribus credi non oportere, præsertim quum verbum tanto sit indignum viro. Scio tamen quod aliquantulum motus fuit, sed ut homo prudens gessit tempori morem. Videbis ex rescripto litterarum domini papæ, unde post comminationes multas archiepiscopus Lund. episcopum denunciaverit excommunicatum: et quare illos quos episcopus sancti Asaph circumventus imprudenter absolvit excommunicatos habeat, donec juxta mandatum domini papæ satisfaciant. Et quia cardinales ipsi fines mandati dignoscuntur excessisse, consilium eorum de reliquo minus audiet. Nam judicandi de eo, nisi velit, non acceperunt aliquam potestatem. Quod Wigornensem volui præmuniri, prodiit ex adipe caritatis et quoties opportunum fuerit, honori ejus libenter operam dabo.

EPISTOLA CCXLI.—AD CONVENTUM ECCLESIÆ CANTUARIENSIS. [A. D. 1168.]

Universitati sanctorum qui in prima Britanniarum sede sancta Cantuariensi Ecclesia Domino famulantur, conservus eorum, et fratrum minimus salutem, et gratam Deo obedientiam victimis omnibus anteferre.

UNDE, amantissimi domini mei et dulcissimi fratres, exordiar? Unde spiritus tristis et alieno consternatus errore verbi sumet initium? Quo miseræ et præ dolore languentis animæ progredietur oratio? Poterat hactenus vestra (ut verbo temperatissimo et digno dominis utar) negligentia excusari: sed ecce si quis vulgi sequatur opinionem, tepor in odium commutatus est, negligentia transiit in contemptum, caritatem mentita simulatio, erupit in fraudem, et se manifestis rerum argumentis convincit esse perfidiam. Ita (inquam) si vulgi convalescat opinio. Sed quibus de cætero poterit allegationibus infirmari? Profecto quod in fraudem Dei præsumit sapientia carnis, semper in contrarium proposito pergit eventum, et unde sperabantur compendia voluptatis, inde totius utilitatis et intentionis dispendia oriuntur. Sic Judæi, ne locum perderent, ne sacerdotum principes gentis amitterent potestatem, Christo tetenderunt insidias: et corruentes in foveam quam fecerunt venientibus Romanis locum perdiderunt, et gentem. Sic et vos, si tamen vera sunt quæ vulgus clamat, neque enim facile crediderim quod in tantam vigilantiam et sollicitudinem cæcitas tanta ceciderit, sic inquam misistis ad regem ut quod ad eum non pertinet, priore mortuo vobis alium subrogaret. Quid aliud, quæso, fecit Israel absente Moyse, ab Aaron expetens ut Deos fabricaret qui se præce-

derent in deserto secundum morem gentium, et extorquens caput bovis pro numine, et pro majestate adorans idolum ! sed sicut illud contritum est Moyse redeunte, ita et illud quodcumque vobis datum fuerit idolum convalescente lege Domini, et ad ecclesiam redeunte justitia, conteretur. Illud in pulverem comminutum sparsum est in liquorem quem populus bibiturus erat, ut sic quod adoraverant, egerere compellerentur. Et quisquis ille sit, carnis opus, non Dei, si tamen bene cum illo agitur, de capite vertetur in caudam, et erit abominatio timentium Deum. Nam si male, non invenietur locus ejus in terra sanctorum, quam dignoscitur prophanasse. Sed quo pacto accidit, quod primi inter omnes ecclesias regni totius priorem a principe credidistis esse petendum ? hac fortasse cautela, ne de cætero vendicare sibi quippiam possit archiepiscopus in creatione prioris. Non sic, fratres, non sic, quin potius verendum fuerat ne jus amittatis antiquum, dum in prophanam pergitis abusionem, et privilegium demereamini proprium, quum præripitis alienum. Utinam perniciei hujus non dedissetis exemplum, beati Benedicti formulam deserentes, terga vertentes ad legem, neglectis constitutionibus, quibus sancti Patres docuerunt Christianis esse vivendum. Quibus autem rationibus aboleri poterit celebris, et vulgata opinio ? Priore mortuo misistis ad Regem. De archiepiscopo nec mentio facta est inter vos. Prudenter utique, ut absolveret defuncti fratris animam rex, ad quem jura sacerdotii credunt qui desipiunt pertinere. Alioquin ratio non occurrit quare curam animarum suscipiat aliquis de manu ejus, ne dum vestrarum, qui merito scientiæ, religionis, et dignitatis estis in capite regni, prima sede Britanniarum, a Domino constituti, quo tota possit insula per vos illustrari, tam doctrinæ verbo

quam sanctæ conversationis exemplo. Ille quoque sapiens et religiosus frater, (nominis etenim non recordor,) inito consilio cum principibus sacerdotum et aliis quos de industria taceo, studiosissime procuravit, ne vestra, si qua tamen est, possit innocentia per alicujus amici diligentiam excusari, contra archiepiscopum nomine totius conventus appellationem formans et statuens eum adversarium ecclesiæ, quasi vobis in aliquo nocuisset, aut constaret eum nocendi propositum concepisse. Usus est homo prudenti consilio qui maluit vos habere patrem et dominum adversarium quam amicum. Multi qui aderant hominem deriserunt et imprecationibus persequuti sunt, ubi sentiebant tutam colloquendi esse libertatem, dicente nihil accidisse mirum, quia monachi Cantuarienses hoc quasi hereditarium semper habent, ut archiepiscopos suos oderint. Et, ut verbo faciant fidem, Anselmo inquiunt, bis pro justitia exulant qui nihil unquam solatii contulerunt. Contempserunt Radulphum: oderunt Willelmum: Theobaldo tetenderunt insidias: et ecce nunc Thomam gratis insatiabiliter persequuntur.

Quis amicorum ecclesiæ, nedum alumnus, hæc in compitis Ascalonis et in triviis Geth sine dolore ab incircumcisis audiet decantari? Quis fidelium Christi lacrymas poterit continere? Deus mihi testis est, quod fratrem illum, quisquis sit, in præsumptionis hujus insania, consilio conventus usum fuisse non credo. Hoc tamen aliis facile persuaderi non poterit, si ratum habueritis quod factum est: si in præsumptorem illum non animadverteritis castigatione crudeli: si consilio vel auxilio astiteritis illis qui quærunt animam patris vestri ut auferant eam. Alioquin videbimini mandasse et consentire dicentibus, *Non habemus regem nisi Cæsarem, Crucifige, crucifige*

pontificem, qui stare ausus est pro ecclesiæ libertate: qui legem Dei traditionibus humanis asserit præferendam. Nescitis

quid pariat ventura dies,

et ex litteris domini papæ conjicietis in quanto periculo positi sint, quos archiepiscopus excommunicaverat, et universi participes eorum. Nec tuti sunt appellandi subterfugio, quum summus pontifex appellationes excludat, et legatis jam præceperit, ut eos, qui videbantur absoluti, reponant in anteriorem sententiam, nisi satisfecerint incontinenti. Archiepiscopus vero et episcopum Londoniensem, et alios plures denunciavit cardinalibus excommunicatos esse, causasque subjecit quas enumerare longum est. Plura vobis interdum et a pluribus scriberentur, nisi quia quæ vobis amici significant ad cautelam, vos velut inimici defertis ad regem. Valete, dilectissimi fratres et domini, et operosius agite, ut amici vestri, qui pauci sunt, proficere possint in excusatione innocentiæ vestræ.

EPISTOLA CCXLII.—AD ROBERTUM ARCHID. DE SURREIA. [A. D. 1168.]

Joannes de Saresberia Roberto Archidiacono Surreiæ.

INGRATITUDINIS vitio nihil odibilius est apud Deum et homines, cujus nota merito videbor inurendus si actiones gratiarum lingua siluerit, quoties post beneficia datur opportunitas colloquendi. Agens ergo gratias quas et quantas pro tempore possum, illum retributorem meritorum vobis confidenter audeo delegare qui bona cuncta larga et copiosa manu remunerat, et nullam malum relinquit impunitum. Hæc est interim consolatio nostra, hæc spes est jugis timentium Dominum. Quis enim speravit in Illo, et dere-

lictus est? fingat qui voluerit: quia inveniri non potest in tota serie sacrarum scripturarum, sed nec antiquus dierum mendax invenietur, qui se voluntatem timentium se promisit esse facturum. Arrham promissionis hujus accepimus, jam pollicentis experimur fidem, et miserentis sentimus affectum qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Quintus annus exilii mei evolvitur, et ecce quum mihi nihil ante defuerit solacii, cumulus est quod ecclesiæ libertas videtur astare pro foribus, et pro parte jam pedem fixit in insula. Renunciavit enim rex, sicut nuncii, cardinalium attestantur, quibusdam consuetudinibus pessimis, quas tamen ante consueverat vendicare, cum juramento detestans illas et auctores earum. Consentit ut liberum sit ad sedem apostolicam appellare: ut clerici ad secularia judicia non trahantur: et quædam alia, quæ sic utinam probaret facto, sicut firmat eloquio. Cardinales nullam habent in archiepiscopum potestatem: et jussi sunt litteris apostolicis quas nuper receperunt, Angliam non intrare neque intromittere se de consecrationibus episcoporum, vel aliis regni negotiis: nisi prius Cantuariensi archiepiscopo pax plenissima fuerit reformata. Aliis quoque præceptum est eis, ut omni appellatione cessante reponant in anteriorem sententiam excommunicatos domini Cantuariensis, qui videbantur absoluti, nisi satisfaciant incontinenti, restituentes illi et suis ecclesiarum possessiones et omnia quæ inde perceperunt. Londoniensis episcopus cardinalibus denunciatus est excommunicatus et domino papæ, ex causis quas percurrere longum est. Innotescent hæc per vos, si placuerit, domino episcopo, cui ideo minus scribo, ne mea necessitas sub obtentu litterarum quæsisse videatur, occasionem mendicandi. Unde nunquam sub exilii hujus angustia scribendum censui suspi-

ciosis et conjectantibus indigentiis verba semper ad quæstum et consolationem angustiæ tendere: sed his duntaxat quos arbitror amici sermonem non interpretaturos precum esse improbitatem. Eum vero precor nomine meo salutari, cui multas habeo, et auctore Deo gratias agam propter sinceritatem caritatis quam mihi servat in corde, et quum necesse fuerit ostendet in opere. Valete.

EPISTOLA CCXLIII.—AD BARTHOLOMÆUM EXONIENSEM EPISCOPUM. [A. D. 1168.]

Baldwino Exoniensi Archidiacono Joannes Saresberiensis.

Si nihil humani a se comicus reputat alienum, non ambigo te curare quem sortiatur exitum causa Dei et amicorum labor, qui pro libertate ecclesiæ patiuntur, aut imminentia sibi pericula reformidant. Si quidem mihi pridem multis argumentis innotuit benignitas tua, suo merito bonis omnibus gratiosa: sed, quod de conscientia dixerim, nulli mortalium quam mihi dulcior. Poterunt autem tibi quæ gesta sunt in colloquio domini Cantuariensis et cardinalium, et item qualiter episcopi qui transfretaverunt adversus archiepiscopum denuo provocaverunt, constare, quum ex relatione multorum, tum fidelius ut arbitror ex litteris quarum tibi mittuntur exempla. Contraxi namque familiaritatem cum domino Cantuariensi et coexulibus suis, ut amicis, si forte opus fuerit, possim commodius suffragari, quum nec ille, nec illi secreta sua mihi censeant occultanda: quæ Deo propitiante celabo fideliter, et sic opportunitatibus amicorum subsidium feram, ut hi qui de fidei meæ sinceritate præsumunt, dispendium non incurrant. Hoc enim

officiorum gerendorum norma præscribit: hoc certum est universis Cantuariensibus complacere. Amici tui sunt eorum plurimi, et de te jure societatis antiquæ velut de fratre confidunt. Unde se necessariis suis fatentur obnoxios, et illis tanquam sibi contemplatione tui desiderant esse prospectum. Nam quisquis amicis eorum commodus est, est et illis. Licet itaque dominus Exoniensis, qui sine tuo gravamine molestari non poterit, nec archiepiscopo nec alicui suorum amicus inventus sit aut officiosus in aliquo: tamen quia tibi jure amicus est, doleo quod perversitas quorundam vix execrabiles ei tetendit insidias, provideat illi Deus: et tu præeunte gratia sollicitus esto suffragiis eleemosynarum, orationis instantia, et deliberandi studio consilium prout a patre luminum impetraveris ministrare. Nam nisi Deus impediat, aut archiepiscopum offendet cum dispendio conscientiæ, aut regem et cardinales suos. Recepturus est enim, si nondum recepit litteras legatorum, præcipientes ut absolvat excommunicatos domini Cantuariensis, quum ipsi tamen præcipiendi sic nullam habeant potestatem, sed inhibiti sint litteris apostolicis Angliam ingredi, vel se de regni negotiis intromittere, nisi prius archiepiscopo pax plenissime reformetur. Alia quoque præceptione jussi sunt memoratos excommunicatos sine dilatione, omni appellatione cessante, reponere in sententiam excommunicationis, nisi satisfecerint: prout videre potes ex litteris quarum tibi mitto rescriptum. Archidiaconum quoque Pictaviensem cardinalis Papiæ nuper absolvit. Ex quo patet quam nulla fuerit a Gualensi episcopo eis collata absolutio, et quam periculose sit eis exinde communicatum. Si ergo illos absolverit Exoniensis, quum liquidum sit eos impœnitentes esse, offendet primo in Deum, deinde archiepiscopum graviter ex-

asperabit. Si vero non absolverit, regis et cardinalium suorum indignationem videbitur meruisse. Dicent enim: Ecce jam in propatulo est quod archiepiscopo prorsus favet: quod domini regis honorem non diligit: quod apostolicæ sedis contemnit auctoritatem. Potuerant cardinales, si circumspecti essent, si timerent Dominum, si brachium suum non ponerent carnem, revolvere quid susceperint in mandatis, quæ sit apostolicarum conceptio litterarum, quid ecclesiæ expediret, et a mandatis hujusmodi penitus abstinerent. Aut si hominem Deo præferendum decreverint, quare non injunxerunt hoc munus uni eorum qui præsentes aderant, et festinabant ad reditum? Nam Londoniensis, Saresberiensis, Cicestrensis, Wigorniensis, assidebant eis, et in humeros Exoniensis ut dicitur impegerunt hoc onus: magis tamen imponitur Wigorniensi. Qui, si vera sunt quæ dicuntur, plus quam tantæ modestiæ virum deceat, in archiepiscopum suum loquutus est. Sed accusentur episcopi. Novit Dominus qui sunt ejus, et declarabitur veritas in illa die, nec interim nocens se judice absolvetur: et qui fratri foveam parat, incidet in eam prior. Quid ergo faciet inter has tendiculas tuus et pro amore tuo meus Exoniensis? Si consilio polles aut aliquis tuorum gaudens eo utere. Sin autem in eo interim, quod sine melioris præjudicio dictum sit, adquiesce. Scio enim quod libenter te audit Exoniensis. Si illi venerint absolvendi, mandati tenorem inspiciat, flagitet pœnitentiam, extorqueat confessionem: et si mandati forma non impedit, legitimam de satisfactione exigat cautionem. Ostendat et apostolicas litteras, quibus in anteriorem sententiam ex necessitate reponendi sunt, si satisfactionem exhibere distulerint. Exerceat admonitiones et quæ pericula immineant, diligenter exponat. Quod si per eos steterit, quo minus absolvantur, res ei in tuto est. Quod

si pœnitere nolunt, et tamen absolutionem importunius quærunt: respondeatur eis in omni caritate et modestia, quia hæc absolutionis forma evangelicæ et apostolicæ doctrinæ contraria est, et quæ ab antiquo episcoporum sine majori auctoritate exerceri non potest, ut sic ad cardinalium consultationem negotium referatur. Dicatur etiam eis quod absolutio non proderit eis ad salutem, nisi præcedant pœnitentia et confessio et satisfactio pro facultate. Numquam enim sic impudentes erunt legati, ut impœnitentes judicent absolvendos. Si vero pœnituerint, et emendationem publice promiserint, licet ab eis cautio nequeat extorqueri, nec inserta mandato sit, absolvi fortasse poterunt, ut regis et cardinalium indignatio declinetur: quia præsumi poterit mandatoribus fuisse cautum. Habeatur autem, quoties aderunt, ubique et publice protestatio divini juris. Veruntamen, archiepiscopo displiciturum scio, si mandato illorum absolvantur, qui non de accepta potestate, sed de temeritatis audacia mandare præsumunt episcopis, super quos nullam habent auctoritatem. Et quidem merito displicebit. Sed quia ego et alii amici tui Cantuarienses in multis promeruimus archiepiscopum quamvis læsum confido fore placabilem, et quod nobis plene remittet in animo, si quid in hac necessitate contra se viderit esse præsumptum. Si vidissem mandati conceptionem, planior esset via consilii. Quare precor attentius, ut ipsius litteras, si adhuc traditæ sunt, mihi mittere non moreris. Nec excidat a memoria, quoniam in litteris quas Johannes de Oxenofordia attulit, jussit dominus papa, ut si excommunicati essent in mortis periculo constituti, tunc absolverentur præstito juramento, quod si convalescerent apostolico parerent mandato. In litteris quoque quibus cardinales præcipiuntur eos reducere in sententiam anathematis, nisi satisfecerint

incontinenti, ejusdem juramenti conditio inserta est: et posteriorum tibi mitto rescriptum litterarum, ut earum sententia publicetur, et possit indigentibus esse præsidio. Nam qui Deum timuerit, movebitur ut minus audeat in mortem suam, sed si nodum istum ille tuus amicus aliqua ratione expedierit, laqueum timeo duriorem. Vereor enim ne principes sacerdotum qui consilium inierunt quomodo occidant Christum Domini, et ecclesiæ perimant libertatem, accitis officialibus regis, illum tuum Exoniensem inducere velint aut compellere, ut appellationi factæ consilio regis et cardinalium, nomine regni et sacerdotii, subscribat, et actionem muniat suarum testimonio litterarum. Et fortasse regis auctoritate præcipient per fidem quam illi debet, et sicut honorem regni et sacerdotii diligit, ut cum aliis nunciis causam suscipiat, et in persona propria prosequatur. Quorum si unum fecerit, indubitanter credo quod Deum, et scio quod offendet archiepiscopum fortassis irreparabiliter. Fuit enim cum aliis appellatoribus apud Northamptonam adversarius ejus. Item secundo appellantibus astitit, et habita sunt hæc quasi non fuerint. Si vero nunc tertio non gravatus ratihabitione retorquet ad se malitiam aliorum, cum eis videbitur sitire sanguinem patris, et magis vulnerabit conscientiam propriam quam ecclesiæ causam, quam personam illius cujus ruina quæritur. Si non fecerit, præterita non proderunt merita, quin regni et sacerdotii denuncietur publicus hostis. Et licet hæc omnia fecerit, hunc eundem exitum timeo. Ea enim est natura hominis illius, ut apud eum jacturam faciat omnium meritorum, qui quacumque ratione præterierit aut distulerit unum qualecumque sit adimplere mandatum. Ea autem est moderatio precum et sobrietas mandatorum, ut ei quandoque necesse sit obviari. Quare summa consilii mei est ut adhibita

diligentia, et tota mentis sollicitudine semper teneatur amicus dum fieri potest incolumi religione: si vero contingat articulus ut aut ipsum offendere necessitas urgeat, aut peccare, Deus est præferendus, ut conscientiæ servetur integritas. Nec fieri mala debent ut proveniant bona: nec offensis placanda est indignatio majestatis ut fidelium suorum convertat aut conterat inimicos. Si ille pro nobis, quis contra nos? Itaque si ratihabitionem exegerint, si petierint subscriptionem, mihi videtur, salva reverentia consilii potioris, quod dilatio peti potest, donec episcopus ecclesiam suam consulat, et religiosos viros parochiæ suæ. Non enim videtur grandis esse prudentiæ, si homo sine querela se immergat litigiis alienis: et quum testis sit asserere quæ vidit et audivit, quid testificari poterit, qui nec interfuit negotio, nec audit nisi partis alterius hostes quærentes quæ sua sunt, non quæ Dei? Et hac eadem ratione uti poterunt, qui appellantibus defuerunt: præsertim quum nec mandaverint appellari, nec conscii fuerint. Poterunt, inquam, si qui tamen sunt in tanto regno, qui veritatem, quam mente conceperunt, audeant profiteri. Londoniensis timet capiti suo, et ideo furoris socios quærit, ut remaneat impunitum quod a tam multis constiterit fuisse præsumptum. Quod si instantius urgeant, deferatur si fieri potest ad cardinalium consultationem. Hoc tamen voluntati regis negandum non erit, quin pro eo scribatur, quatinus apparuerit justitia ejus: et exoretur dominus papa ut ecclesiæ reformet pacem et regis honorem servet, et justitiam promoveat, sicut docuerit Spiritus Sanctus. Si autem specialiora quæsierint, quicquid contra conscientiam et honestatem specificabitur, non habebit speciem vel decorem, certe necessitas felices. Persequutionem causæ suscipere quidem non expedit: sed qui coactus fuerit, gaudebit

fortassis dilatione qua necessaria quærat, et domui suæ disponere possit: fortasse sub eo prætextu colligi poterunt, quæ Deo gratius erogentur. In ipsius vero legationis susceptione omnia causæ vitia et impedimenta protestanda sunt, ut et conscientia servetur indemnis, et ut amarus exitus postea non debeat imputari. Exigetur forte de mandatis diligentius exequendis novi cautio juramenti: sed non video quo modo sine turpitudinis nota præstetur. Nihil autem utilius esse dilatione credo si potest impetrari: quia auctore Domino interim aut pax reformabitur, aut dominus papa, vel cardinales alio procedent consilio, aut totius negotii formam oporteat immutari. Utinam veris graviora sint pericula quæ timentur, et sollicitudo varios timores incusserit amanti. Si Cicestrensis et Wigornensis operam dederint et diligentiam, quod ut arbitror poterunt, quomodo tuus Exoniensis expediatur, rumoribus minus credam. Alioquin præsumetur eos machinatos esse periculum fratris quod noluerint impedire. Hoc autem certum habeas, quod archiepiscopus ratas non habet absolutiones quasdam factas a cardinalibus: et hoc ipsum significavit eis: deferens tamen apostolicæ sedi noluit eos arguere publice: præsertim quum promittant se celeriter correcturos quod circumventi præsumpsisse noscuntur. Rogaverunt cardinales archiepiscopum ne Londoniensem vel alios denunciaret excommunicatos, dum spes pacis esset, et ipsa tunc adquievit.

EPISTOLA CCXLIV.—AD BALDWINUM EXONIENSEM ARCHIDIACONUM. [A. D. 1168. *Mense Maio.*]

Baldwino Exoniensi archidiacono Joannes Saresberiensis.

Ex quo prospere per gratiam Dei circa mediam quadragesimam a sancto Ægidio reversus sum, tuam, (dilectissime) super his quæ in Francia et Italia gerebantur præmunire decrevi caritatem. Scio enim quia interdum expedit, et sæpe jucundum est, prænosse temporum motus, et quasi fatorum seriem ex his quæ nutu divino mortalium præveniunt mentes contemplari. Sed quia de pace regum tractabatur, et Fredericus, fractus crimine et pertinacia schismatis ex-Augustus, simulabat se velle ad catholicam redire unitatem, propositum distuli, donec plenius innotesceret, quem tanta negotia sortirentur eventum. Quum enim Teutonicus tyrannus sentiret se militum præsidio destitutum, et Italiæ civitates in ipsum irruere propararent, et ipse temeritate suorum, qui nobilem quendam Papiensem excæcaverant, Papiæ minime tutus esset, eique Maurianensis comes ob injurias sibi illatas omnem exitum præclusisset, ut Lumbardorum manus nulla ratione posse evadere videretur, ipse comitis Blandratensis et marchionis montis Ferrati fretus auxilio, divertit in terram marchionis, relictis triginta obsidibus Lumbardorum apud Blandratum. Alios autem obsides quos acceperat per castra marchionis divisit custodiendos, et ipse cum præfato comite et marchione, quia eum Lumbardi congregato exercitu usque ad 20 milia militum prosequebantur, et obsidere decreverant, per castella quasi in umbra mortis latitans fugitabat, ut vix, sicut aiunt probi viri pleni fide et auctoritate qui interfuerunt, duobus diebus aut tribus auderet in eodem hospitio pernoctare: hanc

miseriam Tyranni, aut potius gloriam Dei et Ecclesiæ consolationem, de nostratibus quidem viderunt canonici Noviomenses et nuncii comitis Henrici: de vestratibus autem legati illustris regis Angliæ, illuc profecti ex variis causis. Noviomenses enim archidiaconum suum Bonifacium Italiæ marchionem quem elegerant in Episcopum, virum honestum et tota schismatis tempestate catholicum reducere quærebant. Comes Henricus statum explorabat imperii: nuncii vero regis Angliæ juramenta præstiterunt de matrimonio contrahendo inter filium præfati marchionis et sororem regis Scotiæ et ad sæpe dictum tyrannum legatione functi sunt, ut de opinione multorum loquar, quo sic vires et familiaritatem prætendentes imperii, terreant Francos. Sed calliditas hæc in contrarium prorsus exitum pergit. Franci siquidem magis animantur, dum vident hostes quasi desolatos, immo desperatos emendicata suffragia quæritare, et illos implorare patronos quibus opus est defensore.

Dum itaque in tantis imperator versaretur angustiis, et omnino de exitu desperaret, tractatum habuit cum viris religiosis, quos constabat fideles esse domini papæ, simulans se cum ecclesia Dei pacem esse facturum. Est autem in domo Carthusiensi vir admodum religiosus quondam familiarissimus impera tori, qui ab eo pridem recesserat ob conscientiam schismatis, et ei plurimo compatiebatur affectu. Hic ergo accessit ad eum cum lachrymis sibi pro certo innotuisse asserens, quod pacem non erat habiturus, nisi ecclesiæ Dei redderet pacem: institit autem, et obtinuit ut evocaret per litteras suas priorem Carthusiensem, abbatem Cisterciensem et episcopum Papiensem, quem expulerat, et promitteret se consilio eorum in omnibus adquieturum: dum modo illi in se reciperent periculum juramenti, quod contra papam Alexandrum fieri

fecerant. Omnes qui verba hæc audierunt exhilarati sunt: et Lombardi jam cæperunt mitius agere, sperantes hominem esse conversum. Interim sæpedictus marchio egit cum cognato suo comite Mauriannensi ut imperatorem permitteret egredi, promittens ei non modo restitutionem ablatorum, sed montes aureos, et cum honore et gloria imperii gratiam sempiternam. Viri autem religiosi quos evocaverat, arripuerunt iter, excepto abbate Cisterciensi, qui gravi detentus infirmitate, vice sua misit dominum Gaufridum Antissiodorensem, qui Clarevalensis fuerat abbas, præmittens fratrem quendam, qui a tyranno exploraret, ubi et quando eorum vellet uti colloquio. At ille, audito adventu eorum et litteris, jam de exitu suo certus, induciis impetratis, respondit eos ob hanc causam frustra venturos esse, nisi angelum de cœlis secum patenter adducant, aut veniant in potestate faciendi miracula, ut possint mundare leprosos, et mortuos suscitare: et sic illi ad propria reversi sunt. Hoc mihi idem conversus Cartusiæ, qui legationem gesserat, retulit.

Imperator autem, collectis obsidibus quos disperserat, ad reditum properans, venit ad sanctum Ambrosium habens circiter 30 milites in comitatu suo, et inde mane festinanter egrediens prope Secusiam in eminentia cujusdam montis suspendit quendam obsidem nobilem Brixiensem, imponens ei quod conjurationis Italorum conscius fuerat, et (quod plus est) artifex congregati exercitus, qui eum ab Italia expellebat: alios vero obsides secum duxit intra Secusiam. Cives autem et incolæ loci portas claudi fecerunt appositis custodibus armatis, et tyranno obsides abstulerunt, dicentes sibi ab aliis civitatibus excidium et exterminium imminere, si vicinos suos et amicos, viros Italiæ nobilissimos, sic paterentur abduci in Alemanniam occidendos: præsertim quum adhuc in Italia suspenderit virum poten-

tem et generosum: sibi vero et suis exitum patere pro libitu. Tantam quidem adhibuerunt diligentiam obsidibus retinendis, ut neminem permitterent egredi qui Italice loqueretur. Imperator autem, assumpto habitu servientis, quasi ut alicujus magni viri procuraret hospitium, cum aliis quinque servientibus noctu egressus est, lætus quod ei fata concesserant Italiam perdere, quam demeruerat divitus retinere. Inde transiens Chrysopolim suam turbavit Burgundiam, proceribus intentans minas: et progrediens, Alemanniam et Saxoniam supra modum turbatas reperit, et fratrem suum sentit præ cæteris inimicum, quum tamen ei plurimi adversentur. Porro Lombardi post egressum ejus Blandratum diruerunt, extractis inde obsidibus qui ibi relicti erant, et interfectis Teutonicis fere omnibus quos ad custodiam castri deseruerat imperator. Decem autem nobilissimos et ditissimos Alemannos dederunt, in solatium mariti, uxori illius Brixiensis quem supra prope Secusiam suspensum retuli, ut illa, prout libuerit, eos aut suspendat, aut perpetuæ subjiciat servituti, vel redemptionem accipiat. Exinde damna multa marchioni dicuntur intulisse: et nunc rumor est eos obsidere Papiam. Et certum est quod Papienses jam in Alemanniam miserunt nuntios imperatori, denuntiantes quod nisi redierit et opem tulerit, nulla ratione poterunt diutius resistere civitatibus.

Hæresiarcha Cremensis Romæ est apud sanctum Petrum, ubi eum Romani morari patiuntur inito commercio de reddendis captivis suis: sed tamen ut aiunt recedere non paterentur. Episcopus Albanensis domini papæ vices agit in urbe: et si Lombardi Papiam ceperint, spes est Guidonem Cremensem captum iri, et quod non modo Romani omnes, sed et Tuscia tota schismaticos impugnabit. Adhuc autem

incertum est an dominus papa Lombardorum velit audire preces, se transferendo ad illos: creditur tamen. Prosperatur autem adhuc Beneventi, ubi nuncii regis Angliæ, et domini Cantuariensis in ipsius præsentia convenerunt. Et quidem utrique benigne et honorifice recepti sunt; sed regalium sicut justitia minor, sic pompa et divitiarum ostentatio major. Quum autem dominum papam blanditiis et promissis dejicere non prævalerent, ad minas conversi sunt, mentientes quod rex eorum Noradini citius sequeretur errores, et prophanæ religionis iniret consortium, quam in ecclesia Cantuariensi Thomam pateretur diutius episcopari. At vir Dei nec terrore concuti, nec seduci potuit blandimentis, eisque duas proponens vias, alteram vitæ, alteram mortis, respondit eos ut cœperant facile posse contempta gratia et patientia Dei, pereuntium præeligere viam: sed se Domino propitiante non recessurum a via recta. Detumuit ergo in brevi Spiritus eorum: et videntes se hac via contra justitiam non posse proficere, miserunt in Siciliam nuncios et litteras regis sui, quibus muniti venerant, ut ope Siculi regis et reginæ possent aliquid a domino papa adversus ecclesiam impetrare. Sed Christianissimus rex Francorum præsagiens hanc versutiam malignantium, Panormitano electo causam ecclesiæ et domini Cantuariensis commendavit ut propriam. Quis alterutrius legationis profectus sit, hactenus ignoratur.

Supervenerunt interim nuntii legatorum, quos rex Angliæ impetraverat, minime coarantes. Nam quicquid cecinerat alius, in curia decantabat: sed nec de istis certum est quid sint ad dominos suos relaturi. Supplicatum est ex parte regis et legatorum, adhibitis multis intercessoribus, domino papæ pro episcopo Saresberiensi: et tandem obtentum ut ei summus pontifex suam remitteret injuriam et offensam, et

domino Cantuariensi scriberet rogans et consulens ut ei dimitteret injuriam suam, et ipsum a suspensionis sententia relaxans in gratiam reciperet et amorem, si tamen ei in propria persona de satisfactione sufficientem præstiterit cautionem, aut duos de majoribus clericis ecclesiæ suæ excepto, decano transmiserit, qui jurent, quoniam episcopus eis mandavit et postea non demandavit, hoc præstare juramentum, quo ipsius episcopi nomine et vice jurabunt, quod archiepiscopo de contumacia et injuria satisfaciet. Ex quo probabiliter colligi potest, quod dominus papa sententiam legatorum, qua jam dictum episcopum absolverunt, aut ignoravit, aut ratam habendam esse non credidit. Obtinuerat autem idem episcopus ante litteras fere consimiles, quæ tamen ipsum et suos non onerabant aliquo juramento: sed eis nondum usus est, vel quia regi displicuerunt, vel quia minoris efficaciæ reputatæ sunt. Quem vero calculum reportaturi sint alterutri, nesciebatur adhuc quando reversus est prædictarum portitor litterarum, sed dominus papa rescripsit Christianissimo regi se ecclesiæ Dei et suo Cantuariensi non defuturum, quamdiu partem ejus justitia comite poterit sublevare.

Nunc ad regum nostrorum colloquia transeamus. Illustres viri Henricus Campanorum et Philippus Flandrensium comites procuraverunt in conventu Suessionensi causam regis Angliæ apud Christianissimum regem, et tandem juxta preces memorati regis Anglorum in hanc formam pacis decursum est. Rex Angliæ debebat redire in hominium regis Franciæ, et fide corporaliter et publice data coram omnibus profiteri quod ei tanquam domino suo de ducatu Normanniæ serviet, sicut prædecessores sui duces consueverunt servire Francorum regibus. Comitatum vero Andegavensem et Cenomanensem, et fidelitatem procerum ad

memoratos honores pertinentium, cedere tenebatur domino Henrico filio suo, qui inde hominium et fidelitatem regi Francorum contra omnes homines facturus erat, nec aliquid debiturus patri vel fratribus, nisi quod exigit ratio meriti vel naturæ. Ducatum vero Aquitaniæ lege simili rex Francus Ricardo filio regis Angliæ concedebat, dans ei in matrimonium filiam suam, sed sine dote, quæ tamen erat pro libitu parentis donationem propter nuptias acceptura. De Tolosa nec mentio habita est. Milites qui altrinsecus capti erant, debebant liberari, et sic consolidari pax et concordia regum. Quum vero rex Angliæ voti compos audiret comitem Henricum ad se venire, ut hæc ineundæ concordiæ forma confirmaretur, demandavit ei ne progrederetur, proficiscens in Pictaviam, ut Liziniacum castrum auferret proceribus, qui illud readificare convenerant et munire. Causam vero, quam cum Francis tractabat, commisit archiepiscopo Rothomagensi et Ricardo de Humaz et Ricardo de Luci finiendam vice sua: quorum juramenta contra voluntatem domini sui Franci nostri non appreciantur vel obolum. Unde rex Francus, ratus se delusum esse dolo partis alterius, Bituricas indignans profectus est: ibique a proceribus Pictavorum juramenta recepit et obsides, quod nullam sine consilio et voluntate ejus cum rege Angliæ facient pacem eis auxilium mutuum repromittens: et juramento Petri fratris sui, et comitis Stephani, et Willelmi militis Carnotensis, firmans quod nec ipse faciet pacem, nisi facta pace eorum, et nisi eis restituantur ablata.

Iterato itaque sed diligentius, per ante dictos comites Campanum et Flandrensem egit rex Angliæ, ut alterius regis haberet colloquium: et pacem pro forma, in quam convenerant, reformaret. Et quidem in octavis Paschæ colloquium obtinuit optimatum Francorum,

sed faciem regis videre non meruit, nisi ante securitatem præstiterit quod Pictaviensibus, et omnibus qui regi adhæserunt, pacem et universa ablata cum integritate restituet: excepto quod non teneatur Pictaviensibus, sicut nec ei Pictavienses, mortuos suscitare, vel casas reædificare combustas. Hanc ergo fide corporaliter data præstitit cautionem, et quod alios articulos pacis apud Suessionem dispositæ fideliter observabit. Hoc ipsum simili modo cautum est a proceribus ejus. Proceres autem Franciæ ei se fide obligaverunt, quod rex Franciæ, si sibi pacta superius posita et suis servata fuerint, præmonstratam pacis observabit conditionem, excepto quod filiam suam non consentit Ricardo destinato duci Aquitaniæ in matrimonium collocare. Hoc tamen de Tolosa expressum est, quod, si Ricardus de comite sancti Egidii sibi petierit justitiam exhiberi, rex causam tractabit judicio curiæ suæ. Quæ quum regi Francorum relata fuissent ex ordine, consensit ut cum rege Anglorum loquatur Dominica proxima post ascensionem, et secundum prædictas conditiones faciat pacem. Sed Pictavienses ei postea conquesti sunt, quod rex Angliæ eos transmisso exercitu expugnabat, dum verba concordiæ tractarentur: exercitum tamen confecerant, et ducem ejus comitem Patricium interfecerant, sed inviti. Unde rex Francus plurimum motus est, sed an hoc impedire pacem possit ignoro, licet eum pœniteat sic consensisse.

Cæterum aliquatenus inductus fuit contemplatione devotionis, quam regem Angliæ opinatus est concepisse: quum enim idem rex pro reformanda sibi pace, Francos, de quorum amicitia confidebat, operosius sollicitaret, et electum Carnotensem didicisset Christianissimo regi familiarem esse præ cæteris, eo quod alios optimates præcedere creditur in timore Domini et operibus

sapientiæ, accessit, ad eum operosius supplicans ut eum reconciliaret domino suo, cum quo et pro quo si placeret paratus erat in Ægyptum proficisci: electus vero, utpote vir prudentissimus, volens verbi latebras sibi profundius aperiri, "Estne" inquit "verum quod dicitis, ut cum eo velitis ire Hierosolymam?" At ille, "Nihil unquam feci libentius, si placuerit domino meo, et me permiserit domui meæ disponere, et liberis providere." Carnotensis autem, et si dolum subesse suspicaretur, hoc retulit regi Francorum. Ille autem respondit quod turpe erat toties decipi, nec se aliqua ratione crediturum ante, quod ex animo loquutus sit, quam humerum ejus cruce videat insignitum. Nam quum hoc antea ei promiserit, et firmaverit cautione qua etsi commissa nemo fidelis est, et religionis præstitæ prevaricator appareat, ait stultum esse nudo verbo ejus haberi fidem. Pronior tamen fuit exinde ad concordiam ineundam. Nunc autem quum audisset, quod dum hoc promitteret, Pictavos aggrederetur, adeo turbatus est, ut ei per nuntios suos denunciaverit se ad colloquium non venturum, nisi ille Pictaviensibus securum præbeat commeatum, et det obsides, quod nec in itu, nec mora, nec reditu ipse vel sui aliquam eis inferret læsionem. Etiam certum est quod si salva honestate potuerit a conditionibus resilire, opportunitate temporis gratanter utetur. Sunt etiam qui putent, quod rex Angliæ nullo modo tantam possit ignominiam sustinere, ut his pacem et castra cum cæteris ablatis restituere compellatur: qui interfecerunt proceres suos, et honori et voluntati ejus tanta contumacia restiterunt. Solet enim improbus esse, præsertim ubi impetum impatientis animi succendit injuria, alii autem quia homo versutus est, et se videt in arcto positum, opinantur quod solita simulandi et dissimulandi arte utetur ad præsens, et accepto tem-

pore de inimicis optatam expetet ultionem. Sed quicquid faciant reges, non creditur quod Pictavienses cum eo ineant pacem, eo quod desperant se posse fidem reperire in homine, a quo se etiam innocentes contra fidem læsos esse queruntur. Verum supervacaneum est varias retexere opiniones, quum rerum eventus in brevi ipsam detegat veritatem: quam, quum innotuerit, tibi, auctore Deo, quantocius potero, significare non pigritabor, tam de pactis regum quam de statu domini papæ, et causa ecclesiæ Anglicanæ diligentissime referens quicquid relatu dignum esse credidero. Tu mihi de statu tuo et amicorum rescribens vicem redde: habens, et a sanctis haberi faciens, in bono, mei et meorum memoriam ante Deum.

EPISTOLA CCXLV.—AD JOANNEM PICTAV. EPISC. [A. D. 1168.]

Joanni Pictav. episc. J. S.

BENEFICIA sæpe conferuntur invitis: et eum, qui in suam perniciem properat, revocare caritas consuevit. Quod utinam rex Angliæ salubriter experiatur. Debitores enim ejus sumus: et uterque nostrum si fieri posset, ei debet ex multis causis (quas enumerare longum est) ea quæ ad salutem pertinent et honorem diligentissime providere, et quantum libet detrectantem revocare ab his quæ salutis dispendium offerunt. Quis enim non doleat tantum principem et ecclesiæ Dei tam necessarium in eo fortunæ calculo esse positum, ut impellente consilio reproborum, in suam et liberorum suorum (quam Deus avertat) subversionem totus præceps currere videatur? Ex quo enim ecclesiam Dei (quod sine dolore et gemitu nec dicere, nec meminisse possum) vexare cœpit, et proscribere inno-

centes, statim excitavit ei Deus hostes undique, et tantam vexationem, ut vix sedari possit ætate nostra. Locus hic nimis conspicuus est, patens undique a Britanniarum extremis finibus usque ad novissimos terminos Galliarum. Ergo in eo diutius immorari nec oportet, nec expedit. Fredericus ille schismaticus insignis, dum in ecclesiam maliciosius et crudelius sævit, factus est ex-Augustus, et eo perductus est, ut jam optaverit Itàliam perdidisse, quam retinere non potest. Timeo ne præfatus rex ambulans in viis ejus, exitum (quod Deus impediat) similem consequatur. Profecto mirum est quod nullus religiosorum ei denunciat tanta pericula imminere. Quid faciunt nunc illi Grandimontani, quos ille adeo diligere consuevit et venerari? ubi nunc fontis Ebraudi fides et fervor in Domino? Certe confido quod si ille ecclesiæ pacem reddiderit, et recesserit a via mala, propitiabitur illi Deus, et impendentia pericula transferet a domo ejus. Nam et Achab, quia reveritus est faciem Domini, divinæ comminationis flagella declinavit. Scriptum quoque memini quod in Proverbiis legitur, *Quum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque ejus convertet ad pacem.* Si ergo expedire credideritis, precor attentius quatenus procuretis, ut sancti illi Grandimontani, vel alii quos audire benignius consuevit, eum statuant contra faciem suam, commonentes redire ad cor et declinare a vestigiis Frederici, ne Domino irascente tyrannum quem habuit in culpa præambulum, prævium habeat in ruina. Nec desistant, si obdurescit ad preces, si irascitur ad commonitiones: meminerint potius illud Catonianum:

> Quumque mones aliquem, nec se velit ipse moneri,
> Si tibi sit carus, noli desistere cœptis.

Si vero sapiat, audiet illos, et per se ipsum cum domino Cantuariensi faciet pacem, nec mediante

Romano pontifice, nec rege Franciæ, nec opera cardinalium, nec aliquo præter illum qui medius est, ubicumque duo vel tres congregantur in nomine ejus. Sed istud adimpleri non potest, nisi ipsi personaliter colloquantur, et sibi mutuo de se adinvicem fecerint fidem. Scio enim quod si alter de altero posset confidere, ipsi sibi optimam dictarent et inirent concordiæ formam. Et quidem rex bene plenam de archiepiscopo, sicut certissime arbitror, posset habere fiduciam: quia vir religiosus est: et id duntaxat agere studet, quod ad gloriam Dei proficiat et ei conferat ad salutem. Rediens nuper a sancto Ægidio sanus et incolumis per ipsum transitum feci, et tam eum quam coexules suos sanos esse gavisus sum, et in divinis exercitiis occupatos. Expectabat nuncios suos a sede apostolica redeuntes: sed quia quatenus profecerint incertum est, quid super eo scribendum sit nescio. Parvum munusculum vobis mittit frater meus, sibi nuper transmissum: in quo, si placet, potius metiemini devotionem mittentis, quam gratiam vel usum muneris. De his quæ vertuntur inter reges quid scribam nescio, quia adhuc incertum est quid nuncii regis Angliæ, qui ad comitem Henricum tam crebro discurrunt valeant obtinere. Comes enim procurat apud regem Francorum causam alterius regis. Dominus Willelmus Papiensis interfuit ordinationi Carnotensis electi, viri quidem magnæ spei, et famæ clarissimæ, et magnæ auctoritatis, et virium multarum in regno Francorum. Is est post regem Franciæ qui domino Cantuariensi et suis patrocinium, consilium et auxilium singulariter præstat. Vobis autem desiderat familiaris esse; et utinam quandoque Deo propitiante amicitiam ulterius ineatis. Non est enim in clero Franciæ, ut ex animi sententia loquar, qui eum prudentia et eloquentia antecedat.

Flandriæ, quod et ipsum comitem, et alios, qui intercesserant ex parte sua, liberaverat ab obligatione. Nuncii vero regis Angliæ ex adverso responderunt regem suum ostensurum in curia imperatoris, vel regum, Navariensis, aut Aragonensis scilicet, quibus filias suas dare disponit, quod ipse fidem servaverat, et comes Flandriæ, et alii intercessores Franciæ fidem læserant, et interim petebantur induciæ, sed non sunt exauditi. Sic autem ad propria singuli redierunt. Huic colloquio interfuerunt Britones, et Pictavi, et nuncii regis Scotiæ, et regum Walliæ, regi Francorum auxilium promittentes, et obsides offerentes, et recesserunt obligati, similiter et proceres Guasconiæ.

Soluto regum colloquio, ne latere posset, quomodo rex Angliæ de domino papa, et ecclesia Romana triumphaverat, et ut dominus Cantuariensis fieret opprobrium hominum, et abjectio plebis, et sui omnes, literas domini papæ, quibus dedit ei impunitatem peccandi, transcribi fecit, et ad utriusque regni ecclesias, et personas destinari. Gloriatus est etiam se tales amicos habere in curia, qui omnes conatus archiepiscopi Cantuariensis evacuabunt, et ita seduli sunt in promovendis negotiis ejus, ut nec unam petitionem porrigere possit, vel aliquid impetrare, quod per amicos non mittatur ad ipsum. Scimus et nomina eorum, quorum consilio utitur, et quid nuper egerunt in curia, ut caussa Dei, et pauperes Christi vili pretio venderentur. Neque enim fuit multitudo in commutationibus eorum. Nunquam fuissent illæ unciæ auri, quibus impulsi sunt ut caderent, quos ecclesiæ columnas oportuerat esse. Adeoque de triumpho suo elatus est rex, ut in domo sua taceri non possit, qui cardinales de illo pestifero et infami auro nihil acceperint, quive procuraverint quomodo dispensaretur aliis plus, aliis minus, secundum quod magis aut

minus promeruerant ad justitiæ subversionem. Nuncius domini Joannis Neapolitani, quod regem Francorum non latuit, a castris ejus, quum essemus apud Montem Mirabilem, transivit ad regem Angliæ, et quosdam alios ecclesiæ persequutores. Viri religiosi, qui stant cum rege Angliæ, quando audierunt præfatas literas, doluerunt supra modum, et imprecati sunt Joanni Neapolitano, et Joanni Joannis et Pauli, qui dicebantur seduxisse dominum papam. Magister Gaufredus Pictaviensis, clericus domini Willelmi cardinalis, non consensit consilio, et actibus nunciorum regis, quoniam exspectat et ipse regnum Dei. Sed palam protestatus est, illos esse perjuros, et anathemate condemnatos, quia juraverant illud mandatum domini papæ secretum fore, eisque in virtute obedientiæ, et sub anathemate injunxerat dominus papa, ut celaretur. Illi vero, ut nos contemptibiles omnibus redderent, et subtraherent solatia amicorum, quasi de pace nostra desperantium, cum rege suo triumphos suæ malitiæ præconantur, de confusione ecclesiæ gloriantes. Utinam sint aures cardinalium ad ora Francorum, quibus occasione verbi hujus in proverbium vertitur: *Quod ecclesiæ principes infideles sunt socii furum.* Permittunt enim et præstant auctoritatem persequutoribus ecclesiæ concutere, spoliare, et deprædari patrimonium crucifixi ad nefarii lucri participationem. Utinam Christianissimum regem audiretis et vos, quem timeo de cætero revocari non posse, quin ad preces imperatoris inter liberos eorum matrimonium contrahatur. Hoc enim procurat comes Henricus, et sperat se voti compotem fore. De cætero nunc quæso appareat industria, et diligentia vestra, et dominus papa quod justi judicis est exequatur. Absolvat innnocentem, qui sine exemplo ligatus est, et condemnet impium, qui se persequendi ecclesiam toti

mundo præbet exemplum. Agite etiam, ut Eboracensi archiepiscopo præcipiatur, quatenus ecclesiæ Cantuariensi, quæ tot et tantis oppressionibus diu fracta est, obedientiam et subjectionem exhibeat.

EPISTOLA CCXLVII.—AD WILLELMUM BRITONEM SUBPRIOREM CANTUARIENSEM. [A. D. 1168.]

Suo Britoni amicorum suorum minimus salutem, et Dei gerere salubriter in futura præscriptum.

AUDIENS tibi molestam mearum esse frequentiam literarum, calamum diu suspendi, decreveramque me non ultra novorum relationibus tuam perturbare quietem. Sed quum tam ex relatione Osberti mei, quam ex attestatione latoris præsentium me falsa suggestione circumventum fuisse cognoverim, ecce muto propositum, scripturus de cætero quum fuerit opportunum, ea tamen moderatione, ut ex frequentia scriptitandi nimia molestus esse non debeam. Neque enim me scribendi cacoethes sic impatienter exagitat, ut calamum nequeam continere, sed ingeram invitis auribus, quod fastidiosus auditor de rimoso pectore juste suspicetur effusum. Tu vero, prout ex caritate prodeuntia scripta receperis, aut stylum refrenabis, intra quos moderationis limites voles, aut fidei et amicitiæ stimulis affectum diligentis etiam non amantis in verba coges erumpere. Nam ut tam vero quam vulgato proverbio tritum est: *Probatio dilectionis, exhibitio est operis.* Sed vereor ne præsenti scripto mihi proveniat quod cavebam, scilicet ne vera dicens, amicis aurium teneritudine laborantibus, eorundem jactura pericliter:

Nam quid opus teneras mordaci rodere ferro
Auriculas?

Dicam tamen quod debetur officio, etsi virtuti successum non tam fortuna præreptura sit, quam

rationem subvertens opinionis fallacia. Sæpe quidem monui, nec a memoria tua debuerat excidisse, ut operam dares et diligentiam, quatenus ecclesia Cantuariensis, tum contemplatione Dei, tum propriæ honestatis intuitu, aliquam consolationem impenderet patri, pro justitia et libertate ecclesiæ exulanti. Me ventis verba dedisse, res indicat, et in contrarium eventum, si multorum assertioni credendum est, vota cesserunt. Quoties enim mandatum domini papæ ad ecclesiam vestram dirigitur, quoties de utilitate archiepiscopi sermo est inter vos, statim ad excommunicatum illum, qui ecclesiæ incubat, currit delatio, relatio destinatur ad regem, apostolicus accusatur, et sub prætextu publicæ potestatis contrahitur impietatis occasio, et quasi necessitas delinquendi. Nonne ob hanc caussam relegatus est Radulphus de Arundel, quia in capitulo, solis assistentibus ecclesiæ filiis uterinis, et quodammodo intimis visceribus cordis, ecclesiæ Anglorum literas apostolicas ausus est præsentare? Liberi, inquit etiam gentium lex, parentes alant, aut vinciantur. Et hæc utique, sicut melius nosti, sanctione utriusque testamenti firmatur. Unde colligitur, quum patrem habeatis egentem, quod ei debetis alimenta, aut vobis a Deo debentur vincula. Quis enim sani capitis homines credat, qui patris pro tam sincera caussa sine compassionis officio videant, immo, quod a multis dicitur, et rideant exilium, proscriptionem, et egestatem? Animus tamen ejus, quod multi mirantur, a vobis alienatus non est, sed per tela, et per ignes, et ultimæ vitæ discrimina vobis salutis, honoris, et gloriæ thesauros congerit, quibus, auctore Deo, Britannorum mater in Christo triumphabit in brevi gloriosa, plus quam fuerit unquam in diebus antiquis. Numquid solus Radulphus fidelis erat domino papæ, et devotus archiepiscopo? Nunquid provinciarum princeps in

Christi sui passione clamavit: *Non habemus patrem animarum et pastorem, nisi Cæsarem?* Ergo quæso, dilecte mi, dum tempus est, moram redime, et persuade fratribus, qui futuri sunt socii consolationum, ut communicent paternis angustiis, ne tandem pœniteat eos, et pudeat solos se per inhumanitatem excepisse a tribulatione communi, quæ est in Christo. Auctore Deo navigamus in portu, et post tristia sabbata felix irradiat dies. Lege rescripta quæ tibi mittuntur, attende verbis quæ nondum licitum est publicari, quorum aliqua non nisi tibi, et Oddoni soli, etiam sub assertione religionis arctatis, communicare fas est. His auditis, consilio utere, nec suspiceris, quod mihi quidquam petam, qui gratias ago Deo, qui me sibi fere soli in ratione dati et accepti voluit obligari. Valete.

EPISTOLA CCXLVIII.—AD EUNDEM.
[A. D. 1168.]

Willelmo subpriori Cantiæ.

ASSERIS, ut ex litteris, quas Magistro Radulpho misisti, conjicio, quod reprehensio mea vel declamatio facile poterit confutari: quia factum, quod arguebam, non eo quo expositum fuerat processit modo: et utinam ego potius erraverim in facto exponendo, quam ecclesia in committendo. Sitis igitur probabiliter excusati, dum tamen innocentia de meritis operum, quam de persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis potius elucescat. Interim vos archiepiscopus habebit excusatos, nisi vos accusent opera vestra. Scio enim (quantum licet homini de homine judicare) quod universitatis vestræ profectum diligit et honorem, et affectione majori singulos amplecteretur, nisi essent

et aliqui inter vos qui serenitatem ejus pravis suggestionibus adversus alios incitarent. Utuntur enim ad hoc ministerio quorumdam nugatorum, quibus interdum patet accessus, ut auribus ejus possint venena suæ vel alienæ maliciæ instillare: ipse tamen frequentissime contemnit talia: et si interdum sed ad horam non possit non moveri: parcat illis Deus et ad studia dirigat meliora. Quia ergo te (quod ex invidia provenire non dubito) præ cæteris insectantur, custodi innocentiam tuam, et in his quæ vice prioris egeris palam operare, ut fratrum tuorum testimonio contra æmulos tua sinceritas convalescat. Nunc autem tibi de novo imputatur, quod ecclesiam quandam donari feceris, et charta ecclesiæ confirmari cuidam excommunicato, nepoti scilicet Randulphi de Broc, quem nullus ambigit anathemate condemnatum. Et scias quod dominus Willelmus cardinalis mihi confessus est se non præcepisse ut aliquis excommunicatorum vestrorum absolveretur, nisi ante dimissis possessionibus ecclesiarum, et juramento secundum morem ecclesiæ præstito de restituendis ablatis, et condigna satisfactione exhibenda. Debent etiam qui detrahunt tibi, quod defuncti prioris thesauros occupasti, et ordinem plus justo et solito resolvi promittis, in his tamen omnibus nondum aversus est animus archiepiscopi, a te operum expectans testimonium. Partes tuas et ecclesiæ, quantum Deus donaverit, tuebor ut proprias: immo sicut inspector cordium novit, majorem his operam dedi, et dare paratus sum. Hoc ab eo impetrare non potui ut episcopo Roffensi vel alii de officio suo quicquam committat. Sed et si quis se immiscuerit non feret patienter. Vale post Odonem, et saluta amicos nostros memor mihi utiliter epistolarum Hieronymi.

EPISTOLA CCXLIX.—AD BALDWINUM ARCHIDIACONUM EXONIENSEM. [A. D. 1168.]

Idem Baldewino Archidiacono.

Etsi parvitas mea ad dignas gratiarum non sufficiat actiones, opinioni tamen præjudicium faciam, si de taciturnitatis merito præsumatur me beneficiorum esse immemorem, et vicem referendi in officiis amicitiæ deesse voluntatem. Ubi ergo facultas suspenditur voluntatis, par est, ut voluntas cumulata caritate, et gratia suppleat inhibitæ facultatis officium. Si enim verum est quod nulli dubium est verum esse, quia totiens experti sumus fidem habendam esse proverbio:

Nitimur in vetitum semper, cupimusque negatum,

probabiliter conjici poterit me quo magis inhibeor et arceor ab amicis, eo amplius ad amicitiæ officia rependenda, et ardentius incitari. Si mihi non credis consule amatores: et, si perfecte vis instrui, disce vel nunc quod te hactenus arbitror ignorare. Te mulieres fidelissime perdocebunt quanta sint prohibiti amoris incendia. Et, si adhuc perfectius desideras erudiri, te tibi commissi docere poterunt sacerdotes. Ago ergo devotione quæ cohiberi non potest amplissimas gratias, certus quod qui calicem aquæ frigidæ remunerat præmiis sempiternis, et hic tibi juxta fidem evangelii centuplum reddet, et in futuro pietatis merita coronabit. Et quidem spes est quod procella quæ tandiu collisit ecclesiam, serenabitur in brevi: et qui eam turbaverunt ab aquilone et occidente, jam videntur in illius judicio conveniri qui potentes potenter punit, et aufert spiritum principum. Jam qui ab Italia proscripti fuerant redierunt: schismaticus exaugustus turpiter et ignominiose perturbatus, fugatus et exclusus est a Lumbardis, in transitu suam turbavit

Burgundiam: Alemanniam totam reperit turbatam, ut ei jam videatur promeritum præcipitium imminere. Quid ergo superest a Domino expectandum, nisi ut et ei compereant latera sua: et quos complices habuit in errore, comites habeat in ruina. Nam et in Rithmachia ludentium hoc indicat jocus ubi quotiens aufertur pyramis intercepta, totiens concidunt latera ejus. Nonne harum pyramidum instar habent seculi potestates, et quælibet amplæ domus, ubi quasi corporis membra capiti suo concurruunt, qui de illius viribus contra Dominum intumuerant, et in Christi pauperes sæviebant. Profecto cœlum et terra transibunt, sed non verba Domini. Ergo et qui nunc prædator est, erit et ipse in prædam: et qui sine misericordia judicat, sine misericordia condemnabitur: et cum perverso pervertetur et Deus, et per quæ peccavit quis, per hæc et punietur: et pro justitia patientibus veræ beatitudinis dabitur consolatio. Hoc utique probabilius, quam ut cœlum et terra transeant, quia evidentior assistit ratio æquitatis, sed non verius: quia utrumque Dei decretum est, et integritas fidei. Valete.

EPISTOLA CCL.—AD ROBERTUM FILIUM ÆGIDIÆ.
[A. D. 1168.]

Idem Roberto filio Egidiæ.

MAGNUM (frater) est quod prærogativa exigit sacerdotis, sed gratia Dei est quæ maxima largiri consuevit: sine ea nihil potest humana fragilitas, et per eam quævis infirmitas ad quantumlibet grandia convalescit, ut exigente necessitate vel utilitate saliat sicut cervus claudus, et eloquens sit lingua mutorum. In eam ergo te projicias totum, et ut obtineas profectum

in illa studiosius elabora. Nam sicut indigentes prævenire, sic negligentes deserere consuevit.* Non est (frater) damnum dispendiosius quam si quis a gratia excidat: et ut nosti jactura turpissima est quæ per negligentiam fit. Omnes ethici tam nostri quam ethnici negligentiam conantur excutere, ut et Cato, qui a teneris medullis ebibitur, quatinus animo firmius cohæreat, filio dixit: custodi rem tuam. Et Salomon præcepit nos imitari formicam qui æstate colligit unde vivat in hyeme. Quid autem magis est nostrum quam gratia id est munus Dei? Dicitur enim gratia quasi gratis data. Hujus acerrima impugnatrix est negligentia quam patribus familias sæpe ingerit genus dæmonii, quod non ejicitur nisi in oratione et jejunio. Tu quum decreveris adversus hoc poteris jejunare, sed sine intermissione orabis: non quidem utens verbis sapientium hujus mundi, qui fere dicunt:

Pulchra Laverna,
Da mihi fallere, da sanctum justumque videri:

sed evangelicis quibus ad Patrem usus est Filius dicens: *Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi*, et aliis convenientibus huic causæ. Sed adhuc excellentissimam omnium viam, fraternam dicit et docet apostolus caritatem, qua te convincit incedere proscriptorum commemoratio fratrum. Et quum fraterna commendatur, non excluditur ut opinor, sororina. Valete.

EPISTOLA CCLI.—AD RANDULPHUM DE ARUNDEL. [A. D. 1168.]

Idem Randulpho de Arundel Monacho Cantuar.

Quod hactenus tibi non scripsi, ratio ex causa duplici, si tamen intueri placeat, in absoluto est. Primo quod

ignorabam an reverentiæ tuæ placeret parvitatis meæ scripta suscipere, qui proscriptus eram violentia publicæ potestatis, et talis habebar a plerisque pro causa Domini, qualis ab hæreticis schismaticis et excommunicatis denominabar. Sunt enim homines temporalium amatores quos non ætas discernit aut sexus, non titulus professionis, non gradus ordinis, non eminentia dignitatis, non fortunæ conditio, non naturæ fere in omnia creata dominantis impulsus, non insigne habitus aut qualitas vestis excipit, sed sola evidentia meritorum, qui adeo verentur potestates, ut nisi ab eis venia impetrata, nec cum ipsa salute audeant vel solius verbi habere commercium. Et quidem verbum Dei, salutis commercium est; quod utique protestari non audent coram hominibus, sed impugnare præsumunt publice confidenter. Deinde nesciebam et si personam meam, in eo quod ecclesiam Cant. semper amavi, et ut multis constat, ei in multis patienter profuit a te, sicut ab aliis quos promerueram, amari confiderem, quid de causa suscepta sentires, et an votis et favore velles assistere cum turbis et principibus sacerdotum eis qui Christum Domini persequuntur, an expectare nobiscum, (catholicæ ecclesiæ filiis dico) regnum Dei. Ex quo autem mihi de sinceritate tua constitit, te per illos quorum mihi fides in Domino fuerat explorata, non distuli salutare, paratus habere tecum prout decreveris verbi obsequiique commercium. Nam ab apostolo didici, quia verbum Domini non est alligatum. Certe nec caritas: quoniam fortis est ut mors*:* et sicubi non simulatoria, sed vera est, ab exhibitione officii cohiberi non potest, ocii torporem nescit, et sui convincit veram esse substantiam non verbo vel lingua, sed opere et veritate. Et tua quidem, quam ad ecclesiam habes, ex eo perspicua est, quod ipsum operose et efficaciter excusasti, ex con-

tingentibus, quatenus causæ genus admittebat, nihil omittens. Sed vester ille Manerius, cui forte inde congruum nomen, quod mane ruens in præcipitium tendit, datum est, nec apud nos, nec apud posteros habebitur excusatus, qui sylvis et saltibus peragratis, summo surgens diluculo curialium venaticam exercuit in patrem et dominum innocentem, quum tamen pelle cervina nondum esset indutus, nec expositus ad prædam divino nutu. In se poeticum scommatice poterat retorquere.

Actæon ego sum: dominum cognoscite vestrum.

Et in venatores hujusmodi evangelicam lœdoriam quam in Judæos Christus intorsit. *Multa bona opera operatus sum vobis a Patre Deo propter quod horum me vultis occidere?* Ille tamen habet ecclesiam suam et habebit amodo excusatam, si tamen rei exitus scripti tui fidem corroboraverit. Nam arbor cognoscitur ex fructu suo, et opera singulorum eis testimonium reddunt majus Joanne. Sunt tamen inter vos tenentes doctrinam Balaam, excommunicatorum complices, et auctores erroris, quorum merito, quod Deus avertat, timendum est, ne tota ecclesia labem contrahat et maculam famæ. Non enim, ut nosti, dicunt insidiatores, "Hoc fecit ille vel ille," sed "Hoc faciunt monachi Cantuar. aut monachus." Qualibus fabula est nunc in partibus cismarinis de prædicto Manerio, cujus nomen celebre est ex causa criminis, quod virtute non potuerat promereri? Quod si ei falso imponitur, non me, sed cardinales accuset, qui de ipsius appellatione scripserunt. Valete.

EPISTOLA CCLII.—AD RICARDUM PRIOREM DE DOVORIA. [A. D. 1168.]

Idem Ricardo Priori de Dovura.

FACIES cœli serenatur ab oriente, caput schismatis in aquilone conteritur, ei membra languentia contabescunt, dolent latera, squammæ solvuntur, ut spiraculum per eas possit incedere. Et jam in occidente suos justitiæ sol radios vibrat: unde in brevi pax ecclesiæ speratur affutura, ut possimus amicis solvere gratiarum debitas actiones. Et quidem (amice dilectissime) ego me tibi profiteor debitorem ad tuum ubi et quando potero promptus obsequium. Ergo si res ex liberalitate videtur abesse, tibi ex ea servum adesse memineris, obtinente eo quod regulariter proditum est, quia beneficium accipere est vendere libertatem. Sed quid dico singulariter servum, quum me et meos qui intermeant hoc jure teneas obligatos? Horum meminisse juvabit, quum ille auctore Deo evicerit ecclesiæ libertatem: qui nunc (quod nostra tum perpetua ignominia est) torcular solus calcat, et de gente sua, ecclesia scilicet Anglicana, comitem vix invenit.

EPISTOLA CCLIII.—AD ROBERTUM VICE-ARCHID. CANTUAR. [A. D. 1168.]

Idem Roberto vice-Archid. Cantuar.

DOCTISSIMI viri sententia est verba accipienda esse ex sensu ex quo fiunt, non ex sensu quem faciunt: quam si sequutus fueris, mea interpretaberis ex caritate. Quia si loquendo insipiens factus sum, caritas me coegit. Potueram enim silere qui non conveniebar

verbo, nec invitabar obsequio, nec injuriis provocabar, nisi tibi quem diligo viderem periculum imminere. Dominus enim Cantuariensis multa proponit contra te juste ut asserit, quia et in proprias ecclesias ejus, et in homines diceris multa præsumere, et cum excommunicatis suis, qui juris exequutor esse debueras, palam communicare, et ubi clerici ad redemptionem compelluntur, adhibere consensum vel dissimulationem, et, quod gravius est, ad participium non tam lucri quam sceleris. Neque enim absoluti sunt impœnitentes perseverantes in scelere et voluntate peccandi. Hoc namque conferre nec cardinalis nec apostolicus poterit. Sensisses autem indignationis ejus aculeos, nisi aliquis amicorum tuorum dato consilio obstitisset. Quæ si a te moleste accepta esse cognovero, de te apud illum et apud te de cætero silebo.

Non longas [credas] solis regibus esse manus:

sunt enim et pontificibus longiores. Dominus Cantuar. sicut pro sua, ita pro tua et totius ecclesiæ dimicat libertate, quem persequi pro tali causa crimen idololatriæ est. Valete.

EPISTOLA CCLIV.—AD MAGISTRUM LAURENTIUM. [A. D. 1168.]

Idem Magistro Laurentio.

De munere vestro caro et glorioso, quod mihi per communem amicum nostrum Magistrum scholarum transmisistis, liberalitati vestræ gratias ago, desiderans ut ei quandoque valeam, prout gestit animus respondere. Et spero quod, per gratiam Dei, nobis in brevi dabitur opportunitas invicem obsequendi, quia jam conteritur caput schismatis, et quæ ei cohæserunt,

immo in stercore suo computruerunt membra, necesse est comperire. Nam quo magis insaniunt, eo ruinam suam citius et vicinius indicant imminere. Morbus quum in summo est, properat in defectum, et, si peritus est artifex, causa cognita facilius curat. Cæterum medicus ecclesiæ qui medetur infirmitatibus nostris, et vulnera sanat nunc cauterio, nunc fomentis, miscuit potionem, quæ propinabitur filiis Babylonis, ut inebrientur et corruant, et vasa transmigrationis redire patiantur ad cultum Dei sui. Nec moveamini ad desolationem, si publici languoris impetus Pictaviam nunc infestat. Quia sic frequens est morbos crudescere sanitate vicina. Movebor autem si dominus Pictaviensis ad alicujus preces clavum refigat in oculum, latusque sagitta perforet irrevocabili, et compedibus vinciat pedes, si eum semel quocumque beneficio Dei contingat liberari. Utinam meminerit quia primo decipi incommodum est, secundo stultum, tertio turpe. Nam et Phœbum pœnituit munus sine nomine petitum concessisse vel filio: sera tamen pœnitentia, quum cœlum suum tradidisset incautius perurendum. Si Eritius a sede ipsius avulsus fuerit, quærat in quo mollius sedeatur. Oculum non quærat cæcum qui curare debuerat lippientem. Satius est ut vobis archidiaconatum tribuat, quam alicui juris ignaro et religionis inimico. Si cum ipso fueritis, et poteritis ut arbitror præcavere. Valete et omnes vestri.

EPISTOLA CCLV.—AD MAGISTRUM OSBERTUM DE FAVRESHAM. [A. D. 1168.]

Idem Magistro Osberto de Favresham.

Lator præsentium alumnus tuus est, cui si distuleris subvenire, notam ingratitudinis incurres apud

homines et forte non eris excusabilis apud Deum. Neque necesse est beneficiorum quæ tibi contulit pater ejus nunc historiam texere: quia dum sani capitis fueris, numquam excident a memoria tua. Chirurgicos quidem duriores et inhumanos audieram. Sed aliud medicorum genus mansuetos et mites humanitati operam dare: non humanitati dico generandorum carnaliter hominum: sed qua mollius tractantur ægri, qui compatiuntur infirmis, qua consuetum est homines indigentibus subvenire. Philosophi namque diffiniunt humanitatem esse virtutem quæ consistit in miserationis affectu, quam præ cæteris virtutibus, et præ cæteris animalibus homo a parentibus, gratia videlicet et natura dotem accepit. Mihi si quid forte peterem, et si magnum esset, credo daturus eras. Huic ergo quæso facias unde tibi et mihi debeat gratulari: et ego mihi personaliter impensum multipliciter tibi ad gratiam reputabo. Nec te tantis precibus onerarem, nisi ex ante visis confiderem te operam tuam et impensam utiliter collocare. Ei aliqua de mandato meo gerenda sunt quæ tibi communicabit. In quibus precor (quo fiant commodius) eum adjuves exequendis. Et, si personam tuam in aliquo videris necessariam, quatenus tutum fuerit adesto negotiis. Valete.

EPISTOLA CCLVI.—AD WALTERUM ROFFENSEM EPISCOPUM. [A. D. 1168.]

Idem Galtero Rofensi episcopo.

QUANTA fide et devotione domino meo fratri vestro usque in finem et post finem carnis servierim, et vos si dignum ducitis potestis meminisse, et mundo notum est: mihique de benedictione quam recessurus quasi

viaticum itineris et naulum seculi contulit, confido quos in exilio et proscriptione reperi, provenire successus. Nam et ipse fere moriens, ut ei nunc quod inspector et judex cordium novit, fictitium nihil imponam, me consolari nisus est exhortans quatinus, ut cœpisse videbar, in cultu honestatis et virtutis perseverarem, et capiti meo manum imponens, data benedictione me præcepit habere fiduciam, promittens quod si perseveravero, eatenus mihi proderit benedictio, ut numquam opportunitatibus meis desit gratia Dei. Ego autem quasi de collata hæreditate securus, et de tanti patris confidens meritis, adhuc spero et jugiter sperabo, me prout merui ipsum habere patronum apud Deum, et per hoc gratiam ejus mihi non defuturam. Unde me vobis et vestris sic obnoxium fateor ut vobis in omnibus assistere debeam, quatenus vestram et meam decuerit honestatem. Teneor enim honori vestro et commodis providere, et propulsare incommoda. Et quia hæc mihi ad præsens causa fuit scribendi, si credideritis expedire, mihi prout justum est, fidem habeatis. Nam in fide quam fratri vestro debeo, ex animi conscientia fideliter, vobis utiliter loquor. Dominus et pater vester pro libertate ecclesiæ, et causa Dei exul est et proscriptus, et multis coexulibus oneratur. Si ei subveneritis, et conscientiam liberabitis, et quum liberum fuerit, quæ cujusque sint opera declarare, expedietis famam, et vobis et vestris prospicietis in posterum. Sed forte timetis regem, aut prætenditis paupertatem, et onera gentis vestræ. Certe Deus est homini prætimendus. Et sumptus multos facitis præter conscientiam regis et suorum, immo et familiarium vestrorum. Nescio enim quid de episcopo sentiam, cujus dextera ad pauperes non extenditur ignorante sinistra, et cujus omnia opera vulgi præconio celebrantur: si vos urget

pauperies, sane amicis indigentibus subveniunt pauperiores: si vestris vos onerantibus vultis esse prospectum, date operam, ut eis post dies vestros amicus aliquis reservetur. Ecclesia per gratiam Dei in portu navigat: et satis indignum et probrosum erit in posterum meminisse, si, discipulis in remigando laborantibus, navigio Christi nullam tuleritis opem. Hoc dixerim, non quod Deo teste mihi, qui per gratiam Dei abundo, quæram aliquid erogari: sed ut consulam vobis, et officium peragam debitæ caritatis. Hæc quilibet interpretabitur ut volet; sed testis meus in cœlo est, et conscius in excelso. Valete in Domino.

EPISTOLA CCLVII.—AD MAGISTRUM RANDULPHUM LEXOVIENSEM. [A. D. 1168.]

Idem Magistro Radulpho Lexoviensi.

Quas referre non possum, nec proferre liberum est, habeo tibi, frater amantissime, gratias: et eas Domino propitiante tibi vel tuis rependam tempore suo. Non enim immemor sum, et quondam initæ societatis, et devotionis in prosperis acceptæ, et benedictionis exhibitæ in adversis. Et quidem benedictionem pro benedictione tibi dabit Altissimus, cui familiare est pro gratia sua largiri gloriam: et clementiæ suæ dona reputare merentibus ad coronam. Non est amice qui bonis ejus gratuitis non utatur. Abutuntur quam plurimi præventi a gratia, præcedentem sequuntur multi: sed electorum paucitas in exitu laboris quod fideliter optavit, feliciter assequitur, et in calce itineris coronatur. Soli enim perseverantes usque in finem, supernæ vocationis bravium apprehendent. Tu ergo (dilectissime) persevera in eo quod cœpisti: et qui

benedictus Domini es et Christi sacerdos, immo et Christus inter filios patriarcharum qui super montem Garizin ad benedicendum constituti sunt, exequere quod ordinatus es: benedicito frequenter, sed maxime domesticis fidei, consolare dispersos Israel, miserere pauperum, communica proscriptorum necessitatibus. Et ut ab apostolo didicisti, ministerium tuum imple, omnem quantælibet difficultatis articulum, si de eo confidis expediet, qui Abrahæ filium hostiam offerenti arietem substituit immolandum.

EPISTOLA CCLVIII.—AD WILLELMUM DE NORTHALLA. [A. D. 1168.]

Idem Willelmo de Nordhalla.

SOBRII moris est ut invalescente strepitu vir gravis silentium moderetur et verba: ut nec velit occlamare clamosis, nec garrientibus oggarire. Sed ingruente procella turbinis inter tonitrui coruscationes et fulgura fabulam recitare dementis est, et importuna narratio instar est musicæ in luctu funeris jocularian exercentis. Licet ergo te dilexerim, et diligam præ consortibus fere omnibus quibus commilitabamus in curia: tamen invalescente tempestate calamum censui reprimendum, qui nunc detumescente procella in salutationis et congratulationis alloquium solutus est. Ecclesia namque ab oriente serenata est: et Aquiloni jam dixit Spiritus ut recedat a terra vestra, cedens austro, qui virtutum producat flores, et caritatis opera perducat ad fructum. Interim de te et aliis multis sollicitus per latorem præsentium, quid apud te agatur explorare decrevi, qui et te de statu meo (qui auctore Deo bonus est) poterit reddere certiorem: et per quem mihi quod placuerit poteris intimare. Adji-

cerem aliqua dicenda pro tua quidem utilitate: sed vereor ne sub prætextu profectus alieni, proprium viderer captare lucrum. Nihil enim est præter caritatem, quod ab amicis censeam exigendum, qui per gratiam Dei et veterum amicorum, satis abundo: et apostolum audio suadentem, nemini quicquam debeatis nisi ut invicem diligatis. Dominus Cantuariensis non sibi laborat, sed aliis, quia profectus ejus Dei gloria erit, triumphus ecclesiæ, cleri totius liberatio. Militat quidem publicæ utilitati, sed adhuc stipendiis suis: immo quod nostratum ignominia est, gentis alienæ.

EPISTOLA CCLIX.—AD RADULPHUM DE WINGRAM. [A. D. 1168.]

Idem Radulpho de Wingram.

DEDIT tibi, dilectissime frater, (ut audio) Dominus sacerdotio fungi, sed utinam promerearis habere laudem in nomine ejus. Et quidem spes est, quod gratia quæ tanti boni initium contulit, conferet incrementum, nec tantæ expectationis plantam Christus patietur arescere, qui hortum protectionis suæ munimine conclusum excolere solitus est et rigare. Eras industrius inter conterraneos et coætaneos tuos ante promotionem, et præsumendum est de misericordia Dei, quod juxta apostolum unctio ejus te de omnibus expedientibus edocebit. Omnia autem, quæ magistra caritate fiunt, expediunt: quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, et oblectant animum. Quoniam hoc cuique sic arbitrii laxat habenas, ut agere liceat impune quod libeat. Hæc ut mihi dicendi causa est, sic, tibi precor si tamen expedire credideris, ratio sit consiliis adquiescendi. Dominus tuus et pater tuus exul et proscriptus pro libertate ecclesiæ cum Petro

et aliis discipulis diutius laborans in remigando, jam per gratiam Dei detumescente procella suffragio fidei convalescens, ambulare videtur super aquas et portui appropinquare, si ei opem contuleris, et quasi in terram projectum apprehenderis: funem, ut ex conscientia loquar, tibi et tuis utiliter providebis. Quod per te non potes, poteris fortasse per alium, et sic alieni meriti tibi reputabitur merces. Nec est ut si tepueris, utaris publica excusatione, prætendens metum: tum quia auctore Domino suspectus non haberis: tum quia ubi libuerit, licitum est et facile sumptus fieri, quibus nullus insidiator assistat. Si voluntas affuerit, scio tibi industriam non deesse. Nec hoc dixerim, vivit Dominus, ut mihi, cui gratia Dei ministrat necessaria, faciam quæstum, qui in ratione debiti et accepti nostratibus nondum communicavi, sed ut fraternæ caritatis expleam munus. Amicos enim colere est satius, quam se in servitutem acceptis muneribus obligare. Valete.

EPISTOLA CCLX.—AD HENRICUM WINTONIENSEM EPISCOPUM. [A. D. 1168.]

Idem Henrico Wintoniensi.

SANCTORUM necessitatibus communicare vestra magnificentia consuevit, et oculos in omnem ventum providentia circumducit ut beneficentia dignos eligat, reficiat esurientes, et Christi pauperes, prout cuique expedire cognoverit, consoletur. Non enim more nugatorum hujus seculi in histriones et mimos, et hujusmodi monstra hominum ob famæ redemptionem, et dilationem nominis effunditis opes vestras: sed apud eos prudentius et salubrius collocatis, qui timent et invocant nomen Domini, amicos in æterna taberna-

cula recepturi. Quum itaque vestras eleemosynas enarret et approbet omnis ecclesia sanctorum, nunquid proscriptos Christi, qui pro justitia exulant, et ecclesiæ tuentur libertatem, non respiciet liberalitas vestra? Nec mei (Deus scit) causa dico, cui gratia Domini ministrat necessaria ad abundantiam quintum in exilio complenti annum, et a cujus proposito semper extitit alienum, et est odiosum sub quocunque prætextu mendicare. Res enim semel empta commodius acquiritur in foro rerum venalium: quia ut philosophus testis est, bis emitur quum rogatur, sed movet me dominus Cantuariensis qui multis coexulibus oneratus, quod Anglicanæ ecclesiæ et nostratum ignominia est, suis adhuc et gentis alienæ stipendiis militat, pro causa publica totius cleri. Neque enim sibi dumtaxat immunitatem quærit, quam facillime poterat obtinuisse: sed omnibus vendicat libertatem. Nam quum auctore Deo, quod in brevi futurum speratur, obtinuerit, etiam qui in clero minimus est, de adversariis ecclesiæ triumphabit. Scio tamen quis ei aliquam tulit opem, et quantascumque possum gratias ago, certus quod ei centenarii merces centupla refundetur, et quando condiscipuli Petri, qui jam in portu videntur navigare, optata littoris statione gaudebunt, et ad comprandendum Christo fuerint invitati, tunc ut justum est in illa jucunda refectione ei inter cæteros, et præ cæteris sedes gloriosa parabitur, eo quod ecclesiæ filios adjuvit laborantes in remigando. Nam qua fronte tunc apparebunt, aut quid dicent, qui nihil auxilii laboranti navigio contulerunt. Nam certum est quod ecclesiam enavigabit, et tunc adjutoribus suis, prout quisque merebitur, erit gloria et confusio sicut persequentibus, ita deserentibus eam.

EPISTOLA CCLXIX.—AD MAGISTRATUM RADULFUM LEXOVIENSEM. [A. D. 1168.]

Suo Benedicto suus Gratianus salutem et benedictionem a Domino.

Quia tibi præsentium portitor plenius notus est, plura relatu digna schedulæ subtrahens, fidei ejus commisi tibi secretius intimanda. Verum quia de statu publico ecclesiæ et regni pariter sollicitamur, utrumque tibi succincta brevitate perstringo. In primis ergo noveris, quod hæresiarcha Cremensis et cremandus clausus est in Turre Stephani Theobaldi, nec audet egredi, timetque usque ad mortem innovationem senatorum, qui in calendis Novembribus urbis regimen accepturi sunt. Nam præsentis anni senatores, ut captivos suos de carcere imperatoris eriperent, Guidonem Cremensem receperunt apud Sanctum Petrum, et in regione Transtyberina, ei juratoria cautione securitatem præstantes. Romam vero ei nunquam subjicere potuerunt, et, ut opinor, nec voluerunt. Novi vero senatores domino papæ Alexandro facient fidelitatem, et ut creditur, auctore Deo, schismati finem dabunt. Hoc enim diutius tractatum est, et multis firmatum juramentis. Cardinales redeunt revocati, non sine confusione pœnitentes, et conquerentes se ad regis voluntatem nimis caussam ecclesiæ depressisse. Alter enim eorum, videlicet Papiensis, ei in omnibus adstitit, altero quoque remissius agente, quam tantæ exspectationis et spei hominem decuisset. Unde literas illas, de quibus rex gloriatur, domini Cantuariensis potestatem cohibentes, donec redeat in gratiam ejus, constat hac arte fuisse impetratas. Noverat memoratus Papiensis dominum Cantuariensem obtinuisse ab apostolica sede, ut ei liceret in caput regis

anathematis, et in regnum interdicti promulgare sententiam, nisi rex infra terminum literis comprehensum ecclesiis ablata cum integritate restitueret, et condigne satisfaceret. Scripsit ergo domino papæ, lachrymabili supplicatione deposcens, ut cum rege mitius ageretur, ne tam illum, quam dominum Ottonem collegam suum, ad ignominiam et opprobrium sempiternum ecclesiæ Romanæ, idem rex, sicut jam disposuerat, si in ipsum asperius ageretur, conjiceret in vincula et carcerem, ubi morte ipsa duriorem, miseram et brevem transigerent vitam. Quum ergo regem hoc facturum esse persuasisset, obtinuit ad consolationem regis, et quasi suam et socii liberationem, quo facilius egrederentur, rescriptum apostolicum, quod tam vestram quam omnium fidelium mentes exulceravit. Sed impetrare non potuit, ut tollerentur literæ, quibus dominus papa reducit in memoriam regis, quod ei tam ex literis ejus, quam ex promissionibus nunciorum data esset certa spes et fiducia pacis sub ea conditione, ut sæpe dicto regi tantus exhiberetur honor. Supplicatum est, ut in annum protenderetur hæc dilatio, sed repulsæ sunt preces, apostolico dicente nunciis ipsis se in brevi revocaturum indulgentiam istam, nisi rex cum archiepiscopo cito fecerit pacem. Et quidem jam revocata est, nisi infra certum satisfecerit diem. Exinde enim liberum est archiepiscopo procedere de vigore literarum, quas ipsum superius diximus impetrasse. Inde est, quod cardinales de manibus regis elabi festinantius studuerunt. Nuncius supplebit cætera dicenda potius quam scribenda, ut et tu, quum omnia videris, provideas quomodo possis cautissime ambulare. Si quid autem adhuc emerserit, quod jam statutis præjudicet, tibi, Deo propitiante, communicare non differam.

Regum pax sperabatur et tractabatur nuper, sed

rex in tantam recidit contrarietatem, ut jam fere impossibilis videatur, licet neuter guerram velit. Profecto convenissent a multis diebus, nisi rex Angliæ rebus dispositis et compositis aliquid novi semper conaretur adjicere. Itaque fere accidit, ut quantum procedere nititur, res in contrarium proposito pergat eventum: ut fiat retrogradus in agendis, qui præter æquum et bonum molitur conventionis, et etiam juris, non tam præcessor esse, quam subversor. Apostolicæ constitutionis rescripta, quum licuerit, quod quidem in brevi, Domino patrocinante, futurum est, tibi mittam, adjiciens si quid referendorum contigerit interim innovari.

Præterieram quod minime reor esse prætereundum, scilicet dominum Ottonem paucis diebus, antequam recederet a rege, ipsum diligentius convenisse, ut pacem cum archiepiscopo reformaret. Ille vero respondit se pro amore domini papæ et cardinalium permissurum, ut archiepiscopus in pace redeat ad sedem suam, et disponat ecclesiæ et rebus suis. Et quia de consuetudinibus jurgia diutius protraxerunt, dixit se et liberos suos illis solis esse contentos, quas antecessores suos habuisse constiterit, juramento centum hominum de Anglia, et centum de Normannia, et centum de Andegavia, et aliis terris suis. Si vero hæc conditio pacis archiepiscopo displicuerit, se paratum esse dixit stare arbitrio trium episcoporum Angliæ, et trium Cismarinorum, videlicet Rothomagensis, Baiocensis, et Cenomanensis. Quod si nec istud suffecerit, domini papæ judicio stabit, eo salvo ut non exhæredentur liberi ejus. Nam in diebus suis facile sustinebit, ut dominus papa, quas voluerit, reprobet. Quæsitum est ab eo, quidnam archiepiscopo et suis facturus erat de restitutione, quæ ab ipso petitur et debetur. At ille respondit, quia nihil, jurans multis

et exquisitis juramentis, quod omnia, quæ inde perceperat, solis ecclesiis et etiam pauperibus erogavit. Sed hoc credat Judæus Apella, non ego. Cardinalis autem subintulit, quod nisi alio utatur consilio, et cum Ecclesia Dei mitius agat, omnia districtius et citius quam credat, ab illo requirent Deus et Ecclesia ejus. Et sic accepta licentia ab eo recessit. Deinde convenit eum Willelmus Papiensis eo fere modo, sed semen verbi ejus cecidit in arenam. Facientes autem transitum per Christianissimum regem Franciæ redierunt in gratiam ejus, intervenientibus pactis, quæ vobis harum bajulus intimabit. Pictavienses viriliter agunt, et confortantur, omnia longe lateque depopulantes in circuitu suo.

EPISTOLA CCLXII.—AD EUNDEM. [A. D. 1168.]

B. archidiacono Exoniensi J. S.

LIBERALITATIS tuæ diligentia, dilectissime Baldwine, meritorum sedulitate procurat ut eadem mihi semper occurrat materia scriptitandi quæ consistit in actione gratiarum. Beneficiis enim continuis grates oportet agi perpetuas et devotionis munus quod usu retineri non potest, debet accipientis memoriæ inseparabiliter couniri. Hoc est quod interim possum, expectans et indubitanter sperans a Domino quod pax ecclesiæ reformabitur citius quam suspicari possint adversarii ejus, et quod nos debitum et diu desideratum officii commercium ad invicem poterimus exercere. Nec movearis ad litteras quas contra ecclesiam emuli ejus a sede Apostolica jactitant impetratas, quia Deo propitiante in proximo auditurus es quid ageretur et gaudebit cor tuum. Aderit mœrentium consolator, et quos obstinatos invenerit, majestatis suæ virtute conteret, et exseretur in cervices contumaciæ

gladius columbæ. Sed fortasse dices in longa tempora homo iste prophat et quæ optat eloquitur de corde suo, non de Spiritu Dei. Ad quod ego: Si mendacium loquor, ab Apostolica sede mihi illius immissus est spiritus, qui diem præscripsit ultionis et arcum suum jam tetendit ut leonem dejiciat et draconem. Habemus autem et firmiorem spem in verbo Domini, quod non impleri non potest, cui abominatio est pondus et pondus, mensura et mensura, ut sit necesse quemque remunerari pro merito. Fredericus qui præcessit in crimine in labore præcedit et dolore, utinam non in ruina.

EPISTOLA CCLXIII.—AD MAGISTRUM RADULFUM LEXOVIENSEM. [A. D. 1168.]

Amico et socio suo carissimo Magistro Radulfo Lexoviensi suus J. salutem et dirigere prudenter in futura prospectum.

Fidem esse sperandarum rerum substantiam, ab Apostolo didicisti et ab errore Gentilium non discrepare constat, qui dumtaxat præsentibus innititur. Unde qui hic tantum sperantes sunt aliquid de Christiano nomine gloriantes, Judæis et gentibus miseriores sunt. Et te quidem a consortio eorum separant opera misericordiæ, quæ per fidem in spe retributionis eternæ propter amorem Domini nostri Jesu Christi in membra ejus exercere non desinis. Nam eleemosynas tuas enarrant ecclesiæ sanctorum, pupilli et viduæ cum aliis pauperibus et desolatis in conspectu Angelorum gratulantur se tuæ humanitatis officiis et beneficiis sublevari. Lætatus sum in talibus quum referuntur mihi: certus quia hac via sine offendiculo pergis et properas in domum Domini. Ubi pauperum

amatores Angeli sancti te gaudentes excipient, et diademate regni coronatum inter electos coronabunt in præordinata ordinatione beatitudinis, ubi Christus est ad dexteram Dei sedens. Age ergo, dilecte mi, viriliter quod cœpisti, virtute perseverantiæ propera ad triumphum felici commercio pro temporalibus eterna mercare: divitias in eum promitte locum, quo ærugo vel tinea non pertingit. Esto benignus et misericors ad omnes, sed maxime beneficus ad domesticos fidei, ad eos qui pro justitia patiuntur, qui sua pro verbo Dei omnia contempserunt, qui maluerunt pro verbo Christi paupertati, periculis, ignominiæ et improperiis adulantium mundo fortunamque sequentium exponi, quam in consilio impiorum regnare et sedere cum principibus et florere præ fortunatis terræ. Quibus autem teneris ex justa et veteri affectione vel merito, benignius, celerius, et fructuosius respondere ne differas, more eorum qui ut propriam excusent avaritiam, dum prætendunt malitiam temporis, duritiam potestatis, auctorem temporum et potestatum ordinatorem Deum, qui se diligentibus omnia cooperatur in bonum, criminantur. Memineris potius quod

———nocuit differre paratis:
Qui non est hodie, cras minus aptas erit.

Hoc in philosophia nutritus et in lege Christi provectus meditaberis et facies. Nam solus

Rusticus expectat dum defluat amnis, at ille
Labitur et labetur in omne volubilis ævum.

In ore latoris præsentium cætera posita sunt, cui si credideris et acquieveris, quod mihi per Adam Apostolicæ successionis cohæredem significasti, maturius adimplebis.

EPISTOLA CCLXIV.—AD ROBERTUM DE LIMESEIA. [A. D. 1168.]

Idem Roberto de Limeseia.

VERITAS fuco caret, et amicitia loqui non novit nisi facie revelata. Ad amicum itaque loquens in veritate, precor ut latoris præsentium dirigas vias, et promoveas negotium ejus quoniam pium est. Rogatus sum scribere domino Winton. et pro alio intercedere, qui pro me quicquam petere semper erubui et erubesco. Et quidem Deo gratias ago, quod tam clementer prospexit necessitati meæ, ut me nec mendicare oporteat, nec multis tenear obligatus. Paucis enim nostratum quicquam debeo præter caritatem quam omnibus non debere non potest Christianus. Cæterum dominus Cantuar., exul et proscriptus pro tuenda libertate ecclesiæ et cleri, omnibus quidem militat, sed adhuc stipendiis suis, et multis coexulibus oneratus est. Et quum Dominus tuus subveniat aliis, nescio ubi elemosynas suas possit melius et honestius collocare. Da ergo operam, ut ei opem ferat.

EPISTOLA CCLXV.—AD ROBERTUM ARCHID. DE SURREIA. [A. D. 1168.]

Idem Roberto Archidiacono Surr.

HANC inter amicos ratio præfinit legem, ut ab invicem non nisi honesta petantur: et, si inhonesta petita fuerint, non admittantur. Ubi autem amici petitionibus honestas suffragatur, et eas admittendi facultas suppetit, adhibendus est sine difficultate consensus: et adimpletione voti, si potest fieri, prævenienda est

molestia exigendi. Hanc inter nos servari cupio qui amicitiam profitemur: et si contra illam excessero, malo corripi quam audiri. Compelli quoque desidero si opportunitate collata in exequendis officiis amicitiæ fuero pigritatus. Quia ergo preces quas domino Wintoniensi prorrexi de honestate nituntur, eas precor vestra industria promoveri. Et quidem non pro me rogo, sed pro alio cui magis debitor esse intercedo. Nam pro me precari semper erubui, licet semper gerendi negotia amicorum promptissimam habuerim voluntatem. Dominus Cantuar. suis adhuc stipendiis, nisi quatenus Christianissimi regis Francorum sustentatur munificentia, pro libertate ecclesiæ militat, exul et proscriptus, et in tota Anglicana ecclesia paucissimos reperit adjutores. Causam non agit propriam, sed communem. Consolatio ejus omnium profectus est. Sibi et suis pacem fecisse poterat, si persequutoribus ecclesiæ clerum voluisset exponere. Non video ubi dominus Wintoniensis possit thesaurizare salubrius inter omnes elemosynas quas ecclesiis et pauperibus erogat, quam si Christi proscriptis qui se et sua pro justitia exposuerunt, et pro libertate ecclesiæ sustinent, quod sibi visum fuerit largiatur: præsertim quum patrem suum et filium qui multorum onera portat, tantum pro lege Dei videat incurrisse naufragium. Patrem dico, quia ei metropolitico jure præsidet. Filium vero qui de manu ejus consecrationis munus accepit. Ipse enim se illi dedit in filium quem præ cæteris desiderabat habere patrem, quando eum ad hoc elegit officium: unde ab aliquibus fratrum suorum stimulos invidiæ sentit. Nonne plus huic debet ex jure multiplici, quam debuerit Willelmo bonæ memoriæ archiepiscopo Eboracensi, quem sedis apostolicæ sententia depositum, etiam cum indignatione Romani Pontificis, ad perpetuam liberalitatis et magnificentiæ

gloriam exhibuit in domo sua dolentibus et detrahentibus multis, donec alterius pontificis miseratione restitueretur? Quo evanuit tantæ nobilitatis insigne? quæ nobis a nostratibus bona vel mala fiunt: et si præsens ætas mutire non audeat, futura in ævum secula decantabunt. Nec sub prætextu justi metus, poterit quis fraternæ caritatis colorare defectum: quia quæ palam facta plena videntur esse periculo: clam fieri poterunt majori compendio conscientiæ, nec rerum aliquod dispendium importabunt. Qua arte satis novit, quisquis non est adeo resupinus ut nullos sumptus faciat rege nescio, vel sine conscientia delatorum.

EPISTOLA CCLXVI.—AD WILLELMUM NORWICENSEM EPISCOPUM. [A. D. 1168.]

Idem Willelmo Norwicensi Episcopo.

INTERMISSIONEM officii, quod me vobis debere profiteor, inducit necessitas, non contemptus. Voluntas enim obedire parata est, si obsequium decreveritis admittendum. Sed fortasse pro tempore dispensatis: et, dum furor in cursu est, credendum potius ducitis quam reluctandum. Nec ego consilium improbo quod ratio prudentiæ moderatur, ut utilitati prospiciat, et non deserat honestatem. Cæterum per gratiam Dei in brevi futurum est, ut hac dispensatione non sit opus, quia procella jam detumuit, et ecclesiæ pax esse videtur in januis. In proximo est, auctore Deo, ut quod loquor plenius innotescat. Laboravit Petrus et condiscipuli in remigando, quorum unus est dominus Cantuar. qui, suis adhuc aut gentis alienæ stipendiis militans, totius Anglicanæ ecclesiæ servit utilitati. Nam quum obtinuerit, redundabit in gloriam Dei. Triumphum consequetur ecclesia, clerus liberationem, et populus

consolationem. Et quidem nec tunc, sicut nec in extremo judicio, non displicebit si quis testimonio conscientiæ gaudeat, ut opem tulerit ecclesiæ naufraganti. Adversus hæc fortasse prætendetur publicæ potestatis metus, et persequutorum insidiæ. Sed certe non est qui sine eorum conscientia quando libitum est non faciat sumptum. Nec hoc Deo teste mei compendii causa dixerim, sed ut præmuniam dominum meum et expleam officium debitæ caritatis.

EPISTOLA CCLXVII.—AD JOANNEM PRIOREM NORWICENSEM. [A. D. 1168.]

Idem Joanni Priori Norwicensi.

DURA est proscriptorum conditio, sed non tam suo damno quam dispendio amicorum. Vix enim possunt aliquem salutare, qui non ilico suspicetur sub affectionis et venerationis prætextu exerceri negotiationem, et officiosos inhiare ad quæstum. Quod ne putes mei esse propositi (carissime) diligentius precor, certus quod sis me Deo propitiante necessariis usque ad honorem et gloriam abundare. Non igitur tua quæro, sed te, si tamen non excidisti a gratia, et adhuc retines caritatem. Et licet excideris, te tamen quæram, eam in te desiderans reformari, immo te in illa sine qua non nisi deformis eris, quia possum diligere etiam non amantes: non quod te reputem inter illos, sed etiam si talis fueris exprimo sensum. Reputabo pro munere si me de statu tuo reddideris certiorem. Et, si de meo curas, exilii mei quintus feliciter expletur annus sub domino Cantuariensi, qui pro libertate ecclesiæ suis vel alienæ gentis stipendiis adhuc militat, nec in Israel repperit fidem. Omnes amici ejus spreverunt ipsum, et ecclesiam inter angustias, et quod gravius est plurimi persequuntur. Est enim proverbium

sapientiæ: Amicus non cognoscetur in bonis, et in malis non abscondetur inimicus. Nostrates manet, quod sine dolore non eloquor, hæc ignominia sempiterna. Nec hoc dixerim quod fidelitas regi præstita lædatur ab aliquo, nisi forte sit præstita contra fidem. Nam sic interdum fides exigitur et præstatur, ubi satius est pœnitere, quam perdita caritate sub prætextu fidelitatis fidem periclitari. Veritas quia directa est non habet angulos: et qui se mendacio solo operit, nudus est; hoc proscribendus sensit Adam. Non est justus metus qui divini mandati contemptum ingerit. Rarus aut potius nullus est qui non habeat arcanum regi incognitum, et qui ex delatorum conscientia faciat omnes sumptus. Hæc ex caritate, quia ex ea processerunt, par est interpretari.

EPISTOLA CCLXVIII.—AD JOANNEM PICTAV. EPISCOPUM. [A. D. 1168.]

Joanni Pictaviensi Episcopo Joannes Saresberiensis.

MIRATUR fortasse vestra discretio, quod dominus Cantuariensis colloquium regis Angliæ, quod vestra procuraverat industria, respuit, quum antea sæpius ad colloquium ejus accesserit non rogatus, et quod amplius est, spretus in contumeliam Christi, et variis affectus injuriis. Erat enim cupidus pacis suæ, sed ecclesiasticæ liberationis longe cupidior: sed et salutem regis et gloriam, et liberorum ejus indemnitatem maxime cupiebat. Ob has ergo caussas se et suos conviciis, contumeliis, et variis periculis, ut taceam labores et sumptus, exposuit, dum per viam humilitatis pacem reformari posse ratio suadebat. Sed postquam multis et manifestis agnovit indiciis, quod ille domini papæ patientia semper magis ac magis abutitur, et de

humilitate crescit inhumanitas, et de exhibita mansuetudine nascitur ac dilatatur insolentia, alia via, et utinam feliciori, sibi censuit incedendum, præsertim quum patenter agnosceret, quod vobiscum et cum ipso prorsus agebatur in dolo. Sic

Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.

Nam, dum spes pacis promittitur, pernicies ecclesiæ transmissa ad sedem apostolicam legatione procuratur. Archiepiscopus invitatur ad colloquium, ut non caveat tendiculas eorum, qui quærunt animam ejus, ut auferant eam. Nam quæ non prævidentur, jacula feriunt citius, et magis lædunt. Ubi, quæso, Scripturæ veritas, si ille qui omnibus foveam parat, quandoque non præcipitatur in ipsam? Quis fidelis et verax est, si fallax est et falsa veritas, quæ metientibus operum merita præmiorum fructus ad eandem, sed coagitatam, refertam et supereffluentem mensuram pollicetur? Nonne pondus et pondus in manu hominis est abominatio apud Deum? Nunquid ergo pondus et pondus erit in manu Dei, ut inter pauperes et divites inique decernat? Absit hoc ab eo, qui orbem judicat in æquitate, qui ipsis angelis non pepercit, qui potentes potenter punit, qui aufert spiritum principum, qui contemptores suos reddit ignobiles. Ipse judicet caussam suam, et ecclesiæ oppressores aut convertat aut conterat. Pauperes suos ad gloriam nominis sui, prout eis noverit expedire, liberet et eripiat a facie gladii imminentis, ne quando dicant gentes, *Ubi est Deus eorum?* Patiens quidem Cantuariensium Deus, sed idem procul dubio fidelissimus retributor. Et quidem spes et, quod non diu differet ultionem, sed comminabitur in brevi. Et nisi per pœnitentiam et satisfactionem persequutor ecclesiæ declinaverit ictum, ferietur irreparabiliter, et erit sæculis in exemplum.

EPISTOLA CCLXIX.—AD NICOLAUM DE MONTE ROTOM. [A. D. 1168.]

Idem suo Nicolao.

Tempora si numeres bene quæ numeramus amantes,
Non venit ante suam nostra querela diem.

Nec suspiceris quod de te queri velim, cujus fidem et devotionem a multis argumentis probatam habeo, sed tibi conqueror quod amicos sentio gravissimum passos esse dispendium, et eo quidem gravius quod præpediente stupore jacturam vix reparabilem non advertunt. Amicitiam veram, cujus initium perfectum finem quoque fideliter apud Ciceronis Lælium, sed fidelius ipsius virtutis experientia didicisti, Philosophi gentium prædicant, ut eam vitæ censeant præferendam: quia sine illa sicut injucunde, sic et Deo et hominibus vivitur odiose. Hanc ego nihil aliud esse crediderim, quam caritatem, sine qua quod fides catholica docet, nemo fruetur Deo. Ab hac amicos doleo excidisse, ut rarus sit qui non profiteatur se obligatum esse, aut carni et sanguini aut possessionibus suis, aut expressim cavisse publicæ potestati in id quod salva caritate non potest observari. Quam obligationem si quis licitam esse contenderit, ego illum hæreticum esse non dubito, et reclamante mundo pronuntio evitandum. Ego cautiones istas expertus sum, cui exulanti jam sextus imminet annus, et quod majus est, dominus Cantuar. et coexules sui quartum peragunt, publicam procurans utilitatem ad ignominiam nostratum, suis aut gentis alienæ stipendiis adhuc militat pro libertate ecclesiæ, pro sanguine clericorum, pro consolatione populi, et non est qui respiciat eum. Non est in ecclesia Anglicana qui Petrum et condiscipulos adjuvet in remigando laborantes. Sed

dices, verentur delatores, quasi sine eorum conscientia nullos, quum voluntas adest, faciant sumptus. Est cautio præstita potestati, certe non tenet obligatio. Timent regem probabile quidem est, et magis quam Deum. Nam quum altero præcipiente prohibeat alter, vel contra, perspicuum est cui pareatur. Exigetur fortasse purgatio: sine dispendio conscientiæ et famæ præstari non poterit. Conducibilius enim est subtilem prætendere reverentiam et privilegium cleri qui immunis est ab hujusmodi juramentis. Sed inquis, nobiscum jure vel ratione non agitur, sed furore. Nunquid ergo furentibus confurendum est rejecto jure, et ratione contempta. Sed auctore Deo pax ecclesiæ videtur esse in januis. Nec video qua fronte in quiete ipsius audeant apparere, qui videntes periculum, et totiens invocati naufragio ejus nihil auxilii contulerunt, utinam ei vel nunc Dominus meus et alii amici porrigant dexteram, ne eos postmodum pœniteat, quum navigantes Christi discipulos in litore viderint exultare, et se vocari, ut comprandeant illi. Nec hoc dictum putes, ut aliquid mihi tribuatur qui per gratiam Dei et illorum quibus a juventute coalui floreo et abundo, sed Deo teste desidero satisfacere caritati. De tuo et amicorum statu sollicitus nuntium misi præsentem fidei mihi probatæ: a quo si dignum ducis de meo inquirere poteris, et quod placuerit eidem secure intimare.

EPISTOLA CCLXX.—AD GIRARDUM CELLERARIUM NORWICENSEM. [A. D. 1168.]

Idem Girardo Cellario Norwicensi.

GAUDENS audio de te, dilectissime, quod honestam ecclesiæ desideras et speras pacem, nec portionem

consensus ponas cum impiis, expectans et ipse regnum Dei: unde ad eam quam tuo pridem merito comparasti, mihi ad te duplicata est caritas, prompta pro viribus tuis et tuorum usibus inservire et parere mandatis. Utique nec diffido mihi opportunitatem fore, cui divina gratia supra et contra merita mea et citra operam amicorum necessaria contulit etiam in exilio, quibus possum commode necessarius esse dominis et amicis, et qui cepit perficiet: quoniam sicut prævenit vota justorum, ita, eo auctore, quod timet impius, veniet super eum. Ipso quoque præstante poterit archiepiscopus qui solus pro totius Anglicanæ ecclesiæ salute dimicat, amicis debitum præstare solatium: quia pax ecclesiæ reformatur contrito capite schismatis et lateribus ejus collabentibus in ruinam. Ora ergo et sollicita fratres tuos, quia jam experge factus est Christus.

EPISTOLA CCLXXI.—AD WALKELINUM ARCHID. NORWICENSEM. [A. D. 1168.]

Idem Walcalnio Norwicen. Archidiac.

PRÆFINIT vir doctissimus et eloquentissimus ex causis dicendi sumendam esse dictorum intelligentiam, quæ regula si in sermone meo fuerit a vobis observata, non putabor quæstus gratia dixisse quippiam cui mendicandi tam deest necessitas quam voluntas. Verum dulce est post exilium quinquenne eo quo fieri modo licet cum amicis non visis a multo tempore gratum communicare sermonem, et quis eorum status sit explorare. Nam calculum fortunæ eorum excipere paratus sum, et opportunitatem desidero obsequendi. Nec diffido per gratiam Dei quin in brevi facultas offeratur, quum ecclesiæ pacem mihi videre videar accelerare, et dominum Cantuar. et condiscipulos

Petri qui sub tempestate naufragii hujus in regenda nave sudaverunt ad optatum pervenire portum jam fere conspicuum sit. Nam quæ capiti schismatis confurebant membra compereunt: eoque succiso corpus totum necesse est interire. Vidimus, vidimus hominem qui consueverat esse sicut Leo in domo sua, domesticos evertens et opprimens subjectos sibi, latebras quærere, et tanto terrore concuti, ut vix tutus esset in angulosis abditis suis. Illum, illum imperatorem qui totius orbis terror fuerat, utinam vidissetis ab Italia fugientem cum ignominia sempiterna, ut is cautelam procuret aut ruinam qui catholicorum laboribus insultabant ex successibus et furore ejus. Ergo conceptam laudem Dei silere quis poterit? ipse enim est qui facit mirabilia magna solus, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra ne ex acceptis beneficiis hominibus obligemur, qui ei soli debemus quod vivimus, abundamus, et nunc, quam quondam in patria, magis in exilio honoramur.

EPISTOLA CCLXXII.—AD MAGISTRUM NIGELLUM. [A. D. 1168.]

Idem Magistro Nigello.

Intercapedo locorum non præjudicat fidei, et amicitiæ titulus radiat clarius in adversis. Licet autem jam sim quinquennis exul, et, quod mihi futurum gravius crediderunt ecclesiæ persequutores, proscriptus: tamen non tam super jactura propria moveor, quam quia in articulo necessitatis fere nostratum nullus qui naufraganti ecclesiæ ferat opem. Nam quum multos in pace filios et amicos habere videretur, eosque claros eruditione, et insignes virtutum meritis, a latere ejus mille et a dextris ejus decem millia ceciderunt: et qui croceis induebantur, amplexati

sunt stercora. Sed jam per gratiam Dei turbinis impetus enervatus est, et Petri navis optatum ingreditur portum. Quod tibi ideo curavi innotescere, qui te gaudiis ecclesiæ non ambigo congavisurum: præsertim quum amicos recepturus sis in pace ecclesiæ, qui honorem et utilitatem tuam poterunt auctore Domino promovere. Dominus enim Cantuar. qui pro omnium dimicat libertate, virum induit qui honori ecclesiæ velit jugiter inservire.

EPISTOLA CCLXXIII.—AD HUGONEM ABB. S. EDMUNDI. [A. D. 1168.]

Idem Hugoni Abbati Sancti Edmundi.

Quod in salutatione variatur inscriptio, causa in absoluto est, quia urgente tempestatis articulo aut nomina supprimenda sunt, aut commenticiis utendum. Sed non ideo minor est reverentia personarum si dignitatum titulus reticetur, nec caritati præjudicat cohibita libertas obsequendi. Nam plerumque et in pluribus poeticum illud obtinet:

Quod licet ingratum est: quod non licet, amplius urit.

Et mihi quidem magno futurum erat solatio si in aliquo liceret sedulitati meæ erga amicos officiosum esse. Et sicut in beneficiis obligari necesse habeo, sic alios mihi contingeret obligare. Non est tamen præter vos fere quisquam, cui in ratione dati et accepti tenear obligatus, quum omnes sub prætextu metus inanis quærant ingratitudinis suæ solatium. Unde et vobis arctius teneor, qui me citra merita totiens in benedictionibus dulcedinis prævenistis. Ecce enim exilii mei sextus annus astat pro foribus, et nulli eorum qui mihi dum florerem in patria familiares erant aut debitores, extiti onerosus, et, per gratiam Dei necessitas

nondum ingruit in preces descendendi, quia mihi cuncta non modo ad necessitatem, sed ad honorem et magnificentiam per veteres amicos ministrat Christus. Et quidem non nostris meritis tot coexulantes et proscriptos exhibet in terra aliena, sed ecclesiæ suæ parcit et prospicit. Dominus enim Cantuar. publicam procurat utilitatem, pro causa Dei dimicat, honorem cleri vendicat. Ecclesiæ tuetur libertatem, adhuc tamen suis stipendiis militat, aut quod nostratibus infamiam ingerit et causa damnationis est, miseratione gentis alienæ servit ei populus quem non cognovit, et ipsius sanguinem sitiunt summi principes sacerdotum. Quis ecclesiæ status sit aut regum conditio, lator præsentium plenissime referet, cui quod placuerit securissime poteritis intimare.

EPISTOLA CCLXXIV.—AD AZONEM MONACHUM. [A. D. 1168.]

Idem Azoni Monacho.

Affectus ab effectu convincitur, et plerumque sermo bonus donum magnum transcendit in gratia. Quid ergo dicam qui obice tempestatis exclusus amicis servire nequeo, nec liberum est mihi illis communicare vel verbo? Scribamne? sed alienus portitor rarus intermeat. Mittam proprium? sed meis tenduntur insidiæ: nec est aliquis qui se in prævisum periculum sponte projiciat. His ergo difficultatibus rarius et minus scribo: sed certe non minus amo: facilius et verius dixerim magis. Nam ut infirmitatis humanæ conscius et in vetitis sæpius attemptamur. Sed auctore Deo procella quæ collisit ecclesiam jam detumescit, et ut in ipsum confidimus prorsus evanescet in brevi. Interim mihi propositum est gratia præ-

eunte pro causa Dei et libertate ecclesiæ domino Cantuar. conmilitare, qui quum publicæ serviat utilitati, adhuc tamen militat suis stipendiis: aut (quod probrosum nostratibus est) gentis alienæ. Utinam illi quantulumcumque solatii ministrasses, quod Deus scit, ob tuam quam illius magis loquor utilitatem. Mihi autem nihil precor, nisi ut Quintilianum quem petii scriptum et emendatum mittas.

EPISTOLA CCLXXV.—AD WILLELMUM DE DOVERA. [A. D. 1168.]

Idem Willelmo de Dovera.

EXPERIENTIA rerum fidelissimam scientiam parit: et est in una quaque facultate probabile quod ex ea videtur artifici. Artis autem cujusque præcepta intellectu quidem facilia sunt, sed usu non ita. Difficiliora tamen sunt in ethicæ præceptis, id est in virtutum officiis excolendis. At in illis omnibus obtinet caritas principatum, quam ego nihil aliud esse quam veram amicitiam dixerim confidenter et recte: quæ non modo sui majestate, sed etiam raritate, omnia in terris expetenda transcendit. Huic ab ineunte ætate operam dedi, meque multos obsequiis promeruisse credideram, sperans quod in affectione dilectionis mihi referrent vicem. Assiduitas ergo amandi et obsequendi contulit usum: et ille versus in habitum me semper amare compellit etiam non amantes. Nec tamen præsumo me solidatum esse in caritate, quæ religionis culmen est, licet illam sitiat anima mea. Sed mihi revera quandam fateor adesse affectionem benevolentiæ qua conviventibus etiam nonnullos gentiles legimus placuisse. Hoc autem etsi non radicis firmitudine, naturæ tamen genere et intentionis

fine præsertim in Christiano caritas est. Cæterum rarus inventus est in toto exilii mei quinquennio, qui mihi rependat vicem: unde et major gratia habenda est raritati. Sed in cujus aure querelam hanc deponi oportuit, nisi tuam? qui et dulcem affectionem ad conviventes habere dignosceris, eamque radicibus fidei solidasse in Domino. Neque, quod Deus et conscientia novit, querela deposita est de amicis, ut faciam quæstum, quia mihi necessaria ministrat Deus ad abundantiam: sed quia jucundum visum est ei ingratitudinem exponere aliorum, cui omnia loqui possis ut tecum. Hoc duntaxat in calce exigitur litterarum, ut caritatis profectui pariter intendamus, et me semper et ubique reputes tuum.

EPISTOLA CCLXXVI.—AD GALFRIDUM.
[A. D. 1168.]

Idem suo Gaufrido.

COMMUNIS Dominus noster innocentiam tuam apud me satis reddidit excusatam, nisi quia eam ante non credideram excusandam. Ad quid enim proficit excusatio, ubi culpa præcessisse non creditur? Nam nec ille quem delatorem putas hoc agere conatus est, ut de tua dilectione aliquid sinistrum suspicarer. Hoc autem solum habeo adversum te, quod me tanta facilitate corruptibilem credidisti, immo etiam corruptum. Numquid enim corruptus non est cui suggestionis impetus excutit caritatem? Aut si nosti edissere quæ sit corruptio major, quam avulsio caritatis. Certe æque necessarium membrum nec in membris animæ, nec in membris corporis invenitur. Sed et hæc tua culpa purgabilis est, eo quod ipsum genuisse visus est zelus, fovisse timor, amoris semper individua comes

sollicitudo firmasse. Sic et Petrus trepidavit ubi non erat timor, et impedire conatus est humanæ salutis mysterium, dum carnalis affectio studuit ab illa Dominum præpedire. Non sum adeo stupidus quin perpendam necessitates tuas, quin angustias sentiam, quin metiar discretionem qua oportet tempori morem gerere, et transire per infamiam et famam bonam, servata tamen radice fidei et virtutis. Si taces, si non scribis, cautela declinas insidias. Expedit enim ut officiorum moderatrix prudentia sapientis actus et verba dispenset. Mentis autem agitatio nulla vi potest cohiberi. Nec aquæ multæ prævalent extinguere caritatem. Hujus instinctu latorem præsentium emisi, ut de amicis certificet et eos de statu meo faciam certiores. Valeo enim et jocundor si sic illi. Valete.

EPISTOLA CCLXXVII.—AD WILLELMUM PRIOREM DE MERTON. [A. D. 1168.]

Idem Willelmo Priori de Meriton.

AUDITA promotione vestra gavisus sum, videns illum domino meo et amico substitui, cui ad honorem Dei et utilitatem fratrum neminem in tota ecclesia censui præferendum. Nam quanta affectione ecclesiam diligam novit ille solus qui dedit ut amarem mihique testimonium quale potest conscientia reddit. Nec diffido quin per gratiam Dei in ejus succedatis caritatem, qui successistis in sedem: et quin apud vos illum teneam locum quem tenere consueveram apud ipsum. Ut autem ex animi sententia loquar, me inter primos carissimos reputabat, et paucos et multos qui me præcesserant meritis, gratia præcedebam. Nam de meritis gloriari non possum: et si

volvero, videbor et ero insipiens. Tota ergo gloriatio mea nihil aliud est nisi divina miseratio, et meritum alienum, bonorum dico, quorum post Deum, et per Deum, ope, sum modicum id quod sum. Horum meritum est, quod supra et contra merita mea de stercore erexit me Dominus, et direxit, quum sim pulvis et cinis. Et nunc proscripto in gente et terra aliena bona dedit ad abundantiam et honorem. Sed quia male mihi merita respondent, et casum timeo, vestris quas affectuosius precor et aliorum timentium Dominum precibus necesse habeo adjuvari. Et hoc quidem est mearum summa precum. Lator præsentium vobis notus est, cum quo si placet ibitis ad dominum Wintoniensem ut negotium ejus promoveatur: si non potestis, mittite fidelem et sapientem.

EPISTOLA CCLXXVIII.—AD EUNDEM ET FRATRES UNIVERSOS. [A. D. 1168.]

Idem eidem et fratribus universis.

Quotiens vobis preces porrigimus, non eas de nostris meritis ducimus promendas, sed de benignitate vestra quæ gratis nos diu caros habuit, et in multis studuit subvenire. Nam quod exulibus et proscriptis succedit ad temporalium abundantiam et honorem, vestris orationibus et meritis confidimus provenire. Nos enim quid nisi flagella meruimus et tortores? Ipse tamen, qui nos consolatur in omni tribulatione nostra, plenissime (quod ex conscientia dicimus) novit quia non hoc merueramus ab illo qui nos persequitur, licet a Deo meruerimus graviora. Præcepit illi fortasse Dominus, ut malefaciat nobis: et si ita est, odoretur sacrificium. Vobis itaque prostrati mente supplicamus attentius quatenus vestris orationibus

impetretis a Domino, ut nostri meminerit in bonum. Nam qui novit figmentum suum nos, scit quid figmento expediat, hoc est unicum quod postulamus denuntiantes in caritate quæ Deus est, ne de temporalibus vestris vel cogitetis nobis ferre subsidium. Sit quoque vobis ecclesiæ causa et domini Cantuariens. operosius commendata, quia ipse pro libertate ecclesiæ dimicans, stipendiis propriis et laboribus, omnium servit utilitati.

EPISTOLA CCLXXIX.—AD JOANNEM DE TILEBERIA. [A. D. 1168.]

Idem Joanni de Tileberia.

Audita sanitate tua et verbo salutis quo me tua dilectio censuit honorandum, gavisus sum meditatione reversus in tempora meliora quibns et Ecclesia Dei pace debita, et nos sub optimo Domino societate gratissima gaudebamus, ubi philosophiæ meditatio, executio juris, officiorum mutua communicatio, collatio litterarum, disceptatio utilis et jucunda tædium propulsabant, et contrahebant moras temporis, ut fere semper ad agenda videretur angustum. Sed dum hoc loquor, jam mihi videor intueri amicum cui sermo dirigitur. Philosophus enim est auditis indignari sermonibus, et mihi ex caritate compati quasi languenti, vel erranti, vel alterutrum simulanti. Timeo namque ne ex præteritorum laude præsentia videar accusare, et amator hujus prosperitatis quæ videtur adversitas, et non est, aculeis superari. Sed si ita esset, frustra per spiritum qui rotas propheticas sibi invicem cohærentes et connexas agit et erigit et sistit cum Patribus et filiis Prophetarum, Chaldeam Chanaam Ægyptum perlustrassem, aut peragrassem de-

sertum, aut transcendissem montes Samariæ: et post Babyloniam captivitatem sine causa redissem ad domum Domini: non illam dico manufactam quæ hircorum et vitulorum sanguine expiata purgatione umbratili irreparabiliter excisa et eversa est ministerio Romanorum: sed illam in quam apostolus introducens, et potans me quatuor fluminibus paradisi docet omnem mundi supellectilem ut stercora contemnendam, ut solum in quo omnes thesauri expetibilium sunt lucri faciam Christum. Et quidem ut ad tuos gentiles transeam, non modo Stoici, sed etiam Epicurei, et omnium philosophantium sectæ rerum mundialium contemptum prædicant: et si eis utendum pro necessitate conditionis et temporis probabiliter arbitrentur, si contristari de dormientibus, eorum dumtaxat est qui spem non habent, nonne probrosum est Christiano præsertim philosophum profitenti super amissione temporalium macerari? Non est tamen (ut insipientium verbis utar, accusantium fortunam aut defendentium, quod ei debeam imputare: quia sic temeritati malignantium in mei consolatione occurrit gratia, ut per misericordiam Dei antiquorum beneficiis amicorum (si forte veniatur ad calculum) plus collatum mihi videri debeat quam ablatum: sed et hæc ipsa procella jam Deo propitiante detumuit: et pax ecclesiæ videtur astare pro foribus. Tu interim pasce oves nostras non juxta, sed intra tabernacula pastorum. Valete.

EPISTOLA CCLXXX.—AD NICOLAUM VICECOM. DE ESSEXIA. [A. D. 1168.]

Idem Nicolao Vicecomiti Essexiæ.

Comites a societatis participatione dici quisquis ignorat, ignarus est litterarum quas liberalis institutio

primas tradere consuevit. Nam sicut alii præsules in partem sollicitudinis a summo pontifice evocantur ut spiritualem exerceant gladium, sic a principe in ensis materialis communionem comites quasi quidam mundani juris præsules adsciscuntur. Et quidem qui hoc officii gerunt in palatio juris auctoritate, Palatini sunt: Qui in Provinciis Provinciales. Utrique vero gladium portant, non utique quo carnificinas expleant veterum tyrannorum, sed ut divinæ pareant legi, et ad normam ejus utilitati publicæ serviant, ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. Tu ergo quia Provincialium vices agis, prout loci et nominis index est titulus, utinam sic exequaris quod exigit princeps, ne offendatur is qui aufert spiritum principum, terribilis apud reges terræ, cujus ecclesia sponsa est, qui in sacerdotii sui sic animadvertit contemptores et malefactores quasi pupillam appetierint oculi sui. Quæ enim sibi sapiens optat, tibi dator sapientiæ largiatur. Tibi debitor sum, et de affectione quam ad me et meos habes quantas possum gratias ago, certus quod condignas rependet Altissimus, et benignissimus retributor. Status meus auctore Deo jucundus est, sed de tuo et amicorum certiorari desidero, et secure poteris quod placebit latori præsentium intimare. Valete.

EPISTOLA CCLXXXI.—AD PETRUM SCRIPTOREM.
[A. D. 1168.]

Idem Petro Scriptori.

Zelus quem habes in Domino mihi notus est a multis annis ut te sciam super ecclesiæ statu non posse non moveri. Quippe,

Sidera quis mundumque velit, spectare cadentem,

expers ipse sollicitudinis? præsertim si caritas urgeat, ut nihil humanum a se reputet alienum. Talis quidem nuper erat facies mundi, quum ab Aquilone et occidente in orientem irrupisset et austrum, maximam, ut videbatur, partem dejectura stellarum, sed flavit in Italia Spiritus Sanctus, contrivitque schismatis caput ut ei jam latera contabescant, et membra commoriantur. Non est enim medicus, non incantator, qui ea de manu Domini possit eruere. Spes ergo fidelium est, quod in brevi descendet in Angliam Spiritus idem, ut illam quoque serenet ecclesiam, adventusque ejus multa produntur indicia. Utique condiscipuli Petri qui ministerio navigandi diutius vexati sunt, sibi videntur apprehendere portum, et optata littoris statione gaudere, invitati ad comprandendum Christo. Cæterum quia desideranti animæ nihil satis festinatur, mihi quid responsurus in ore habeas videor intueri. Novi siquidem festinationem perspicaciæ tuæ. Dices ergo Unde hæc non confidentia sed præsumptio? quibus quod vaticinaris approbas argumentis? unde promissa doces esse complenda?

Pollicitis dives quilibet esse potest.

Nonne flagella duriora meruistis a Domino? Ad quod ego: Expecta modicum et videbis gloriam Dei: tunc publicabuntur argumenta, quibus non miraberis nos credidisse: memineris quod quum obsideretur Israel in Samaria, et nulla spes evadendi pateret obsessis, ille qui incredulus fuit, quod uno statere modius similæ aut hordei modii duo venderentur, in crastino in porta Samariæ vidit quidem quod propheta dicente non credidit, sed expers beneficii factus est ob infidelitatem, quia conculcatus a turbis expiravit. At inquis, nunquid et tu propheta es? non utique: sed nec filius prophetæ. Cæterum nihil prohibet exulem in deserto pastorum cum eis siccamina vellicare. Nec

præsumo de meritis, sed de misericordia ejus, qui fideles non patitur temptari supra id quod possunt. Meruimus duriora: sed misericordia ejus circa pœnitentes consuevit præjudicare judicio. Unum autem est quod supra modum miror, nonnullos esse in clero qui more Judæorum conspiraverunt cum principibus sacerdotum in perniciem ejus qui solus laborat exul et proscriptus, expositus tanquam signum ad sagittam, ut eruat eos a tribulatione malorum et dolore. Nam dominus Cantuar. communem omnium procurat utilitatem, pro libertate ecclesiæ dimicat, pugnat ad bestias, sanguinem sacerdotii sitientes: suum et totius generis sui sanguinem minoris fecit quam causam Dei, dum legem ipsius ad subvertendas fictas aut inolitas pravitates constanter ausus est profiteri. Suis hactenus et extraneorum stipendiis militavit. Et in ecclesia Anglicana quis est ei adjutor? Restant plura tuæ quidem communicanda dilectioni, sed suo tempori reservantur.

EPISTOLA CCLXXXII.—AD TURSTINUM DE ACOLT.

[A. D. 1168.]

Idem Turstino de Acolt.

Plura sunt (amice) quæ nostram perpetuare debent caritatem, et officiorum sedulitatem, sine qua virtus amicitiæ non subsistit, nobis potenter ingerere. Primo contracta familiaritas ex convictu: deinde initæ jura societatis, quando multo tempore sub eisdem dominis militabamus: postremo quod vir meritorum titulis omni laude major dominus Joannes Pictaviensis vult ut nos invicem diligamus, et studeamus nos in alterutrum mutuis officiis prævenire. Nam et gratiam ejus ad illum nequaquam dubito minuendam, quam in

propulsandis amici incommodis viderit negligentem. Harum tibi contemplatione causarum tibi tandem scribendum censui. Quod tamen tuis et tuorum usibus magis quam meis certum sit expedire. Nihil enim de bonis tuis, quibus nec indigeo quidem, mihi concupisco vel exigo, sed ut prospicias tibi. Nosti siquidem quod dominus Cantuar. qui tibi jure multiplici pater et dominus est, suis et gentis alienæ stipendiis cum gravissimo periculo suo et omnium suorum ecclesiam Dei a servitute nititur liberare, et vix in aliquo fidelium suorum reperit fidem Tu ergo si sapis vel nunc dum licet provide tibi, redime tarditatem, communica necessitatibus ejus ut consolationi possis communicare. Alioquin timeo ne tibi damnosa fiat familiaritas quam cum excommunicatis ejus habuisse diceris et habere. Nec solum regem timeas: quia et prodesse et obesse possunt ecclesiasticæ potestates. Hæc tibi secreto tanquam amico dixerim, utpote qui a præfato domino Pictaviensi te si quid adversi immineat, sæpenumero jussus sum præmunire. Si vero voluntas adest, facultas tibi non deerit. Valete.

EPISTOLA CCLXXXIII.—AD BALDWINUM DE VALLE DARII. [A. D. 1168.]

Idem Baldewino de Valle Darii.

Qui te loquentem vel scribentem audit, meminisse potest officii quod primum exercuisti in curia quando sub rege Stephano, et cum præfato Ricardo militabas adhuc pene puer. Solebas esse ingenii perspicacis, et ad omne et omnium super omnes coætaneos tuos promtus obsequium, antequam te Grammaticorum immergeres turbis. Ergo quæ loqueris partim

antiquam institutionem redolent, partim doctrinam modernorum. Inde est quod licet antiquam pellem mutare non possis, te tamen litteræ faciunt insanire. Sed ut olim scire consueveras, sanus insanis videtur furiosus, et ebriis lucernæ duplicari: et frequens est ut homines bestias putent, et ut sui non meminerint aut suorum. Quod tamen tibi tuique similibus imputari non debet, quibus tam natura quam mos patrius ebriositatem ingerit, ut etiam jejuni sobrii esse non possint. Moribus enim Thebani estis. Sic Agave filium pro vitulo immolat, et quisque apud vos se et sua sacrificat Baccho. Cum Cerere tamen et Baccho lis est. Sed in cervisia quæ apud vos vincit, regnat, imperat, prævalet Ceres, et ingenia vestratum acuit ut Franciam nostram vervecum patriam credas, et Francos esse verveces. Quod unde tibi in mentem venerit nescio, nisi ex prædicta causa, vel quia tu cum gente tua, nostra id est Francorum cornua times, nos Francos ebriosos putas, ac si loripes rectum derideat, Æthiops album. Sed hæc et similia vestratibus licent, immo et decent. De cætero si nondum ebrius es, insta opportune importune Britoni super epistolis beati Hieronymi, et latori præsentium quam poteris opem feras salvis proprietatibus. Valete.

EPISTOLA CCLXXXIV.—AD MAGISTRUM ODONEM. [A. D. 1168.]

Idem Magistro Odoni.

Ad exilii et proscriptionis meæ cumulum nihil acerbius potuit accessisse, quam ut mihi subtrahatur solatium literarum, quæ præeunte gratia mentem purgant a vitiis, notitia veritatis illustrant, accendunt caritatem, et exercitio sui virtutes stabiliunt et confirmant.

Dum his operam dare licuit sub alis vestris, et rotam in medio rotæ cum Propheta, immo cum filiis prophetarum, doctrinæ vestræ beneficio contemplari, et audire per os vestrum quid spiritus loquatur ecclesiis, mihi regis Anglorum indignatio licet multa gratis abstulit, tamen magnum visa est attulisse compendium, adeo ut fructuosa videretur esse jactura, jucunda læsio, et grata injuria. Sed quum avulsus sum a pedibus vestris, tunc primum dispendii et læsionis aculeos expertus sensi, et quidem non solus, eo quod omnium fere scholarium jactura communis est, non quia desint qui dicendi profiteantur officium, sed quia desunt qui doceant. Magistri enim sunt plurimi, sed operarii pauci: ut plerisque eorum sedentibus in curru Eunuchi Æthiopis ruminantibus legem, mysteria præconantibus et verborum flosculis exquisitis picturantibus speciem verbi Dei, merito dici possit: Putas intelligis quæ legis? Rediit iterum miserationis elogium, quia adhæsit lingua lactentis ad palatum ejus in siti: parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis. Horum unus ego ad quem ibo nisi ad illum qui panem discipulis frangere consuevit, ut digeri possit et transire in alimenta scientiæ et morum? Alios namque didici integros et duros apponere panes, quibus auditores facilius possunt strangulari quam refici. Precor ergo si placet, ut mihi rescribere dignemini in quo libro reperta sit glosa quæ Augustini concepta nomine tradit Judæos celebrasse septimum diem, septimam septimanam, septimum mensem, &c. Nam secundum M. Petrum ter in psalterio posita est et in epistolis semel. Nec ob hoc quæro quia septimus annus septimæ decadis ibi dicitur jubilæus. Constat enim quomodo soleat hic articulus explanari. Sed quia certum est Judæos numquam jubilæum id est quinquagesimum celebrasse. Aut si quis hoc credit,

dicat quando. Nam revinci poterit argumentis, et scio quod in veteri testamento non legitur. Quod utique non tacuissent qui minima retulerunt: et si hoc aliquis dicit expositor, sic fortasse accipiendum est, ut dicantur fecisse quod de necessitate mandati facere tenebantur. Nam in scripturis modus loquendi celeberrimus, ut aliquid enuncietur simpliciter quod nisi sub alicujusmodi distinctione fidelem non recipit intellectum. Hoc et jura speculantibus notum est, et vulgato probatur usu. Sic dicitur aliquid esse de jure, quum de facto constat esse contrarium, et eandem rem alius de jure, alius de facto dicitur possidere. Scienti legem loquor, et ei qui nutritus et tritus est examinare sermones, et vim ponderare verborum: si quis celebravit Pascha nobilius: si quis piscinam construxit, aut ædificavit aquæ ductum, aut quid fortiter fecit: aut contra si maledicenti pepercit, aut servi misertus est delinquentis, hoc auctorum diligentia transit ad posteros. Numquid ergo probabile est et credibile est quod solemnitatem jubilæi potuerint reticere? ubi quæso legitur rescissa venditio? ubi restituta hæreditas? ubi servorum generalis emancipatio? ubi a civitate refugii proscriptus homicida post mortem summi pontificis invenitur in patriam redisse? ubi aut quando indicta sabbata celebravit terra? Certe Jeremias testis est, quod nec septimum celebraverunt patres eorum: et quum tempore Sedechiæ ad comminationem propheticam se ad illius solemnia celebranda coram Domino obligassent: et professionem firmaverunt juramento, verbo tenus quidem servos et ancillas emancipaverunt, sed eos incontinenti revocaverunt in servitutem. Quis ergo credat, præsertim hoc non docente scriptura, quod jubilæi legitimos exequuti sint ritus? Sed nec post captivitatem sub Esdra et Neemia docet scripturæ canon eos hoc habu-

isse negotii, quum tamen ea quæ gesta sunt diligentius exequatur. Quin potius per prophetas sæpe Dominus comminatur se terræ legitima daturum sabbata quæ inobediens populus denegabat. De Machabæis certum est quod bellis occupati tantis otiis et solemniis vacasse nequiverint. Exinde usque ad Christum medium tenuere cuncta silentium. Et sub Romanis principibus invalescebat divinæ legis tam ignorantia quam contemptus. Ad hæc quanta possum devotione supplico quatinus si habetis aliquam expositionem Jeremiæ in Marcum eam mihi si placet communicetis, aut si non habetis vos ipsi componite quia opus sanctum est, et tam ecclesiis quam scholaribus auctore Deo gratissimum. Nec deerit opportunitas scribendi, si Dominus inspiraverit voluntatem.

EPISTOLA CCLXXXIV.—AD BARTHOLOMÆUM EXON. EPIS. [A. D. 1169.]

Idem Bartholomeo Exoniensi Episcopo.

ALTERNAT fortuna rerum vices mortaliumque conditionem nunc dejicit, nunc extollit. Rectius tamen dixerim et verius, quod is qui ventis et mari imperat, exigentibus hominum meritis, in politia mundana, re scilicet publica degentium in hoc seculo, seditiones esse patitur, et interdum quasi procellas excitat, nunc eas beneplaciti sui miseratione compescit. Hac autem ipsius dispensatione nuper accidit quod illustris rex Angliæ, licet sæpe solemniter et publice jurasset se in hominium Christianissimi regis ulterius quoad viveret non rediturum, saniori consilio acquiescens propositum mutavit, et in proximo Epiphaniorum die apud Montem Mirabilem in pago Carnotensi ad memo-

ratum regem supplex accessit, se, liberos, terras, vires et thesauros, exponens, universa contulit in arbitrium ejus, ut omnibus uteretur, abuteretur pro voluntate, retineret, auferret, daret quibus et quantum vellet pro libitu, nulla prorsus inserta vel adjecta conditione. Secretas quoque eidem per internuntios obligationes ante præstiterat, sed nulla eorum occulta est, quin ut credimus publicetur in brevi. Eum ergo benigne mansuetissimus princeps recepit, Deo gratias referens, qui ipsius animum emollierat, et ei qui salubri consilio adquiescens debita humilitate ecclesiæ et populis utilem quærebat pacem. Sic in hominium ejus reversus est, fide corporaliter præstita, quod ei tanquam domino, cui ante regnum suum hominium et fidelitatem fecerat, fidem servabit contra omnes homines, eique præstabit auxilium et obsequium, quod regi Francorum Normannorum dux præstare debet. Inde sibi dextras et oscula dederunt. Restituitque rex Francus Anglico Britones et Pictavos, accepta prius ab eo cautione quod eis castra et terras ab initio dissensionis hujus ablatas restituet, pacemque servabit: compensatione homicidiorum et incendiorum hinc inde admissa. Die vero sequenti filios suos adduxit Henricum et Ricardum, quorum primus hominium et fidelitatem fecit regi Francorum de comitatibus Andegavensi et Cenomanensi. Nam ipse rex in hominio comitis Theob. pro Turonensi remanet. Alter vero præstita fidelitate similiter et hominio Pictaviensem recepit comitatum. Hujus pacis præcipui inventores fuerunt comes Theob. et frater Bernadus de Grandimonte, qui primi cum regibus conscii fuerunt secretæ obligationis, cujus feci superius mentionem. In hac autem honorum distributione Franci regno suo arbitrantur plurimum esse prospectum: eo quidem magis quod cum acerbiori dolore meminerant Henri-

cum filium regis Angliæ regi Francorum pro omnibus hominium fecisse, quando inter ipsum et filiam ejusdem regis Angliæ sponsalia contracta sunt.

Receperat ante paucos dies rex Anglorum per sanctiss. virum priorem de monte Dei, et jam dictum Bernardum de Grandimonte pro Cantuariensi archiepiscopo commonitorias domini papæ, quarum tibi exemplum mitto, pacisque probandæ spem dederat, si modo dominus Cantuar. ei coram hominibus speciem humilitatis prætenderet, persuaseratque viris religiosis quod eum in omni honore et libertate ecclesiæ totius regni post se dominum et principem constituere disponebat, unde eorumdem consilio accitus archiepiscopus a rege Christianissimo, cum coexulantibus sibi huic colloquio interfuit, et in omni humilitate flexis genibus ad regis sui pedes accessit in conspectu omnium: hac forma verborum utens: "miseremini mei, Domine, quia pono me in Deo et vobis ad honorem Dei et vestrum." Sed rex qui pacem promiserat ecclesiæ, dum timebat suam posse turbari, successibus novis elatus prorupit in contumeliam supplicantis, et impudentia loquendi promeruit, ut qui antea minus verus, nunc a Francis habeatur et inurbanus. Et ut causam suam, quam omnes iniquam noverant, coram sanctissimo rege et aliis principibus justificaret, contumelias et fabulas hoc fine concludit. "Nihil, domine mi rex et vos sancti viri et principes qui adestis, aliud ab archiepiscopo peto, nisi ut mihi servet consuetudines quas quinque proximi antecessores sui, quorum aliqui sancti sunt, et miraculis coruscant, meis observaverunt, quas et ipse promisit, et hoc in præsentia vestra tanquam presbyter et episcopus similiter sine malo ingenio mihi polliceatur. Hæc est enim sola causa dissensionis inter me et ipsum, quod eas infringit, et quasdam earum cum observato-

ribus suis, apud Vizeliacum, qui locus celeberrimus est, in insigni die magnæ solennitatis excommunicavit?" Rem justam et modestam visus est omnibus postulare, adeo quidem ut fide plenus princeps, archiepiscopi, episcopi, et magni viri qui aderant, et ipsi nuncii domini papæ, archiepiscopo suaderent, ut se de consuetudinibus et omni re simpliciter et absolute poneret in voluntate ejus. Ad quod archiepiscopus respondit se paratum esse consuetudines observare pro pace ejus et gratia, et facere quicquid posset ad voluntatem ejus, salvo honore Dei et ordine suo. Clerici vero regis, qui ei assistebant, et ut credebatur, timebant ne pax ecclesiæ reformaretur, quoties audiebant pactis adjici Dei honorem vel ordinem salvum fore, dicebant sophismata subesse verbis, nec recipi præter absolutam promissionem aliquid oportere. Ait itaque rex, "Hæc verba nunquam recipiam, ne videatur quidem archiepiscopus honorem Dei servare velle, et non ego qui eum magis servari desidero." Quum vero dominus Cantuariensis responderet se illi ex pridem facto homagio et fidelitate debere servare vitam, membra et honorem terrenum, salvo ordine suo, et nihil ulterius promissurum, rex indignatus, infecta pace, discessit, prosequentibus eum Carthusiensibus et Grandimontanis, quos dominus papa miserat ut pacem reformarent aut porrigerent comminatorias, quarum tibi destinatur exemplum. Sed rex intercepit eos blanditiis delinire, promittens se eorum tale quid facturum consilio, ad quod instantia principum qui adfuerant non potuisset induci, ne pax coactitia videretur. Monuit ergo ut Cantuariensem inducerent consuetudinum verba jurare; quia, si quid asperum et intolerabile videretur in iis, paratus erat corrigere juxta consilium religiosorum, quos ad hoc evocare disponebat, quum ipsum obtinuisse constaret. Gloriatus est etiam, sub

jurisjurandi religione asserens quod in toto mundo non est ecclesia quæ tantam habeat libertatem, quæ tanta quiete gaudeat; non est clerus qui tanto honore polleat, quanto prædti sunt in terra sua, quum tamen clerici immundissimi et atrocissimi sint, utpote qui ex maxima parte sacrilegi, adulteri, prædones, fures, raptores virginum, incendiarii et homicidæ: et ad singula volones suos, in assertionis suæ testimonium, clericos et laicos producebat.

Hac ergo spe pacis decepti viri religiosi, comminatorias usque ad aliud colloquium reddere distulerunt, accedentes ad archiepiscopum ut ei persuaderent regi morem gerere, id est observationem consuetudinum, quibus ille derogare vel quas abrogare decreverat, simpliciter profiteri. Adjecerat etiam sibi debere sufficere si sit ut fuerunt antecessores sui: neque enim sumus patribus meliores. Quibus respondit archiepiscopus nullum antecessorum suorum ad professionem consuetudinum coactum vel exactum fuisse excepto beato Anselmo, qui ob eandem causam sæpenumero exulavit; nec in malis oportere imitari patres qui se pœnitenda commisisse doluerunt, eoque sancti sunt, quod eos in quibus nollent se imitatores habere successores aut coætaneos, peccasse pœnituit. Non enim Moyses in diffidentia, nec David in proditione et adulterio, non in proditione apostolus, nec in perjurio Petrus, nec Paulus in zelo insipientiæ nec in excommunicatorum participatione Martinus, imitandus est, sicut nec in incestu vel in parricidio patriarcha, vel qui mane oriebatur archangelus in crimine apostasiæ. Siquidem delicta majorum scripta sunt ut caveantur, non ut necessitatem imitationis successoribus ingerant. Nam verbum Dei forma vivendi est, non conniventium cœtus. Unde Apostolus: Estote imitatores mei, sicut et ego Christi; alioquin præter formam Christi se nulli

censuit imitandum. Quibus auditis, discesserunt religiosi tundentes pectora sua, quod in audientia publica ulterius quicquam exegerant. Rex quoque sanctissimus, pœnitentia ductus, veniam imploravit, quod, religiosorum sequutus opinionem, honorem Dei et ordinem salvum fore consuluerat reticeri.

Et quia dominus Cantuariensis per inimicos terreri non potuit, post eum usque Stampas missus est episcopus Pictaviensis, sollicitans ut pro bono pacis, quam ex auditis promissionibus indubitanter sperabat, rem totam conferret in arbitrium regis. At ille, qui hujusmodi blandimentis sæpe delusus erat, sciensque incauti pastoris esse ovem lupo committere, promisit, salvo honore Dei et ordine et honestate et libertate ecclesiæ, se pro amore regis omnia esse facturum, sed nihil promissurum in præjudicium divinæ legis. Reversus ad regem Pictaviensis, ut ipsius animum deliniret, mitiora proposuit, asserens quod archiepiscopus Cantuariensis ei se præ cunctis mortalibus et causam suam ejus committebat arbitrio, rogans ut ipse tanquam princeps Christianus provideret honestati ecclesiæ et personæ. Quod verbum ille gratanter amplexans, promisit se utrumque facturum, præfigens archiepiscopo diem colloquii quintumdecimum a die secundi colloquii. Rex interim, quia noverat per fratrem Bernardum quid in domini papæ comminatoriis haberetur, et archiepiscopo restitutam et collatam potestatem animadvertendi in eum et terram suam, regnique personas, nuncios ad sedem apostolicam clam mittere disponebat, et sæpedictum Cantuariensem sub spe reconciliationis eludere. Pictaviensis autem et ipse circumventus dominum Cantuariensem Turonis ad regis colloquium invitavit, scribens ei verba quibus sibi rigorem hominis fregisse videbatur. Agebat autem rex ut simulata mansue-

tudine falleret amicos præfati Cantuariensis, ne per aliquem eorum impedirentur petitiones quas erat in alterius regis colloquio porrecturus, et ut impræmunitum Romanum pontificem accelerata legatione facilius circumveniret. Scripsit ergo dominus Cantuariensis episcopo Pictaviensi se ad Turonense concilium non venturum, increpans eum quod citra mandatum et conscientiam suam causam ecclesiæ contulerat in arbitrium hominis subvertere nitentis ecclesiasticam libertatem, et qui toties vana spe deceperat contrahentes.

In secundo vero regum colloquio, postquam diu refutaverat et juraverat se literas Apostolicas non recepturum, tandem commonitus a suis, præfatas comminatorias a religiosis viris qui ad hoc missi erant petiit et accepit. Longum erit referre quot et quam varia sibique repugnantia responsa dederit, qui versibilitate merito videbatur ipsum Protea superare. Sed summa negotii, multis habitis consiliis, in hoc demum fine resedit quod, suppresso nomine consuetudinum, dixit se non fugasse Cantuariensem de regno; sed, si facere voluerit quod fecerunt antecessores sui, et hoc simpliciter et bona fide promittere, redire poterit et habere pacem in terra et gratiam ejus, si studuerit eam promereri. Sed ei responsum est quod archiepiscopus nullam inibit obligationem, præsertim captiosam, nisi salvo honore Dei, et ordine suo; facturum vero quod debebit, adjecto totius devotionis obsequio. Et licet nomen consuetudinum taceretur, eas tamen constat exigi sub ea verborum clausula qua sibi petit quod dicit ab antecessoribus factitatum; sibi vero nulla ratione licere subjecit archiepiscopus observantiam consuetudinum profiteri, tum quia novam formam in ecclesiam inducere perniciosum esset exemplo, tum quia illas ex magna

parte, velut inimicas divinæ legi, constat a domino papa condemnatos, qui eum Senonis ab earum extorta promissione absolvit. Cæterum, si juxta mandatum apostolicum dominus rex pacem et gratiam ecclesiæ, et sibi et suis ablata reddiderit, dixit se paratum redire, et facturum quicquid archiepiscopus Cantuariensis debet regi, principi et domino suo: alioquin se de cætero usurum potestate sua et jure in malefactores ecclesiæ et suos et suorum. Rex vero, religiosorum et magnorum virorum arctatus instantia, respondit se in brevi evocaturum episcopos Angliæ, quorum præcipue consilio hactenus usus est in hac causa; rogavitque ne responsiones suæ domino papæ scriberentur. Sed quia illæ, ut dictum est, non cohærebant sibi, vice versa rogatus est a viris religiosis ut iis patentibus literis scriberet quod pro reverentia, precibus et præcepto domini papæ facturus erat, seque postea quod oporteret scripturos promiserunt. Qua ille petitione perculsus, ab iis cum indignatione recessit. Fratrem tamen Bernardum trahens in partem, dixit se cum festinatione iturum ad Grandem montem, et pariturum voluntati et mandato magistri qui ibidem fratribus præest. Interea venient episcopi de Anglia, et tunc, auctore Deo, simul pax reformabitur.

Hæc ille fratri Bernardo; sed in veritate nuncios, quos Romam miserat, præstolatur. Consuluerunt tamen viri religiosi archiepiscopo, ut personæ regis et terræ parceret, donec exploratum sit quem fructum faciet illud Grandimontanorum colloquium. Hoc autem certum est, sicut indubitanter accepi, quia archiepiscopus aliquos malefactorum suorum interim debita severitate percellet. Cætera supplebit nuncius, quem mihi sub festinatione remitti precor. Reges autem, sibi invicem hinc inde præstito juramento,

confœderati sunt adversus omnes homines, adjecto ex parte utriusque, salvo eo quod debet Ricardus, filius regis Angliæ, filiam regis Francorum sine dote ducere uxorem. Secretæ obligationis, cujus supra memini, in finem alterius anni dilata est propalatio, ne, si præcognitum fuerit quod tractatur, facilius valeat impediri. Teutonicus tyrannus, consilio prudentum partis suæ, abbates Cisterciensem et Clarevallensem accivit, cum iis et per eos, ut creditur, de pace ecclesiæ tractaturus.

EPISTOLA CCLXXXVI.—AD SIMONEM PRIOREM DE MONTE DEI ET ENGELBERTUM DE VALLE S. PETRI.

[A. D. 1169. *m. Jan.*]

Venerabilibus dominis et amicis priori de monte Dei, et de valle Sancti Petri suus Joannes Saresb. salutem et in causa Dei prosperari.

POTEST vestra meminisse discretio, quod nunquam domino Cantuar. placuit ut apostolici mandati fines exequi differretis, adquievit tamen fratri Bernardo successus feliciores promittenti, si usque in aliud colloquium deliberandi spacium regi indulgeretur. Pollicebatur enim ferocitatem hominis interim in mansuetudinem convertendam. Sed ecce ex litteris quas nuper accepi luce clarius patet quia et legatio domini Pictaviensis procurata est in fraudem ecclesiæ et nostram. Et utinam ipsa dilatio non habuerit dolum: nam hoc rei exitus declarabit, dum nos promissam expectamus mansuetudinem, ille sollicitus agit quomodo honorem Dei subruat, et totam subvertat ecclesiæ libertatem. Quidni faceret? Exploraverat vires nostras, et iniquitate sua (non dico) meruerat, quoniam falsum est, sed subripuerat favorem omnium:

et ille qui solus in tantæ difficultatis articulo honorem Dei ausus est protestari, omnibus in derisum et sibilum datus est, et quasi ab universis consputus abscessit. Nonne de cætero facilem poterat iniquitas armata consiliis et favore sperare triumphum? Institi ut consuluistis apud dominum Remensem ut fratri Bernardo scriberet, sed non adquievit, dicens litteras suas non profuturas, quia credit eum favere parti adversæ. Frequens enim est, ut qui nihil habere prædicantur, aut rem aut gloriam plurimum concupiscant. Non placet dominus Cantuar. me aut aliquem suorum interesse colloquio præter Magistrum Lombardum Romanæ ecclesiæ subdiaconum, quem invenietis in familia domini Senonensis. Vos autem illuc perducat Dominus in spiritu et virtute Heliæ, et gladium Phinees cum zelo quem habetis dirigat et roboret in manibus vestris. Nec timeatis a facie vel multitudine hominum, quia plures et fortiores nobiscum sunt quam cum illis. Scribit Remensis archiepiscopus pro causa nostra domino papæ, præcipiens litteras suas ad meum formari arbitrium: promittens etiam se necessitatibus nostris quamdiu res exegerit affuturum. Viriliter agite quæso, dilectissimi domini, et dilationis periculum exequutionis officiositate et diligentia compensate, ut per vos innotescat quoniam quicquid ultra quod obtulit, a Cantuar. exigitur, non modo potestatis excessus est, sed plenæ et planæ infidelitatis indicium. Unde sunt quidam, ut scitis, in excusationem erronei consilii prætextu sanctitatis vestræ: sed nunc pateat ex professione veritatis et libertate spiritus, quod numquam illi consensistis errori. Ubi enim spiritus Dei, ibi libertas est: et vos proculdubio veritas liberabit. Valeat semper et prosperetur in Domino sanctitas vestra, nostri memor jugiter apud Deum, et quatenus honestati expedit apud homines.

EPISTOLA CCLXXXVII.—AD JOANNEM PICTAV. EPISCOPUM. [A. D. 1169.]

Joanni Pictavensi Episcopo J. S.

GRANDIS est apud nos expectatio præstolantium quid paritura sit collatio illustris regis Angl. et sanctorum Grandimontanorum, qui utinam pro celebritate nominis, quam in ecclesia Dei subito nacti sunt, pacem ecclesiæ studeant procurare. Creduntur enim talentum gratiæ principum in tantum meruisse et percepisse a Domino, ut dispensatio regnorum quatenus ipsi permiserint eorum committatur arbitrio. Fama si quidem præconatur quod in eorum manibus sunt consilia et opera regum. Quia ergo vos eorundem sanctorum non dubito amatores, et familiares esse confido, quanta possum precor instantia quatinus eos per gratiam vobis divinitus collatam adhibita omni diligentia animetis, ut in colloquio quod cum præfato rege habituri sunt, si tamen nondum celebratum est, prospiciant ecclesiasticæ paci, quæ Deo teste ipsi regi longe erit utilior, quam illis qui se et sua omnia gaudent exposuisse pro Christo. Sive enim vivant, sive moriantur, Domini sunt, et secundum multitudinem laborum et dolorum, quibus ad modicum flagellantur, consolationes ejus expectant in misericordia uberi. Quid autem a justo judice, cujus voluntas omnipotentia est, poterit, nisi pœniteat, expectare? qui gratis persequitur et torquet innocentes? Aut quis erit pœnitentiæ fructus, nisi corde contrito et humiliato confiteatur culpam, componat injuriam, damna pro facultate resarciat, et similia in posterum cavere disponat. Si vero memorati sancti tanto domino, tam sincero amico, victi spe vel timore dicenda tacuerint, quis eum de cætero statuet contra faciem

suam? Quis a domo ejus avertet gladium Domini, qui potentes potentius punit, torquet et aufert spiritum principum?

Ecce cum Teutonico tyranno quid egerit, quem, sicut fama publica est, apud nos, velut illam statuam quam Nabuchodonosor vidit in somnis, podagra percussit in pedibus, ut incedere nequeat nisi stipatorum auxilio fulciatur. Et quidem spes est, ut in brevi pateat ruinæ magnæ, Christoque quem in membris persequitur, dum libertatem ecclesiæ subvertere quærit, concedat gloriam vel invitus.

Iter autem Hierosolymitanum quod a regibus dispositum est, quid proderit, si non ante pax reddatur ecclesiæ? Nam quum ætate nostra maximi et plurimi principes similem peregrinationem fuissent aggressi, rei miserrimus et ecclesiæ dolendus eventus edocuit de rapinis et injuriis oblata munera Deo non placere, dum ingrati labor obsequii prorsus in contrarium proposito cessit eventum. Sui inconsolabiliter lugent similiter incedentem et patientem similia comitem Nivernensem, quem non Parthorum jacula, non Syrorum gladii, ut nec gloriosa mors viri fortis aliquid consolationis afferret: sed lachrymæ viduarum, pauperum gemitus, ecclesiarum querelæ, creduntur inglorium extinxisse. Licet autem sit in finem biennii memoratæ profectionis dilata necessitas: tamen si ad honorem Dei et demigrantium salutem inchoari debet aut peragi, tempus breve est. Nam proverbio Francorum dici solet: Stulto dormiente terminus creditoris accelerat. Dormit stultus, sed usuræ non dormiunt.

Sed quid est quod vos in hac parte sollicito, qui indesinenter et supra vires hanc sollicitudinem geritis: nisi quod scio vos multam ad tantum principem tam bonum dominum habere caritatem, ut salutem ejus

et honorem, quod quidem et ego facio, cupiatis ut vestrum?

Vir enim est omni laude major, si ecclesiæ Dei, ut oportet, deferret magis, et cum his modestius ageret, qui cum eo contrahunt, et aliqua ratione, non impetu iræ vel alterius reprimendi affectus, et ad mensuram regiæ gravitatis linguam cohiberet et animum. Alias autem naturæ pariter et gratiæ tot et tantis dotibus præditus est, ut ei principum nullus, quod magis crediderim, vel admodum rarus, quod indubitanter dixerim, similis inveniretur in orbe. Timeo vero ne vobis apud eum nocuerit fides et officiositas vestra, eo quod colloquium, sicut ad honorem ejus volebatis, non potuistis a Cantuariensi archiepiscopo impetrare. Unde precor attentius, ut mihi quis illius verbi fuerit exitus, et quæ circa vos sunt et vestrates significare dignemini. In negotio autem quod vobis præsentium lator exponet, sic procedat diligentia vestra, sicut maxime videritis expedire. De his vero qui Romam profecti sunt, nihil adhuc certum teneo, sed quum innotuerint referenda, data divinitus opportunitate meo studio procurante proficiscentur ad vos.

EPISTOLA CCLXXXVIII.—AD HUGONEM DE GANT. [A. D. 1169.]

Idem Hugoni de Gant.

ACTIONES gratiarum debitas parturit animus. Sed ut ait propheta, vires non habet parturiens. Nam devotionis effectum suspendit hactenus persequutionis acerbitas, sed affectum, quin in partum gratulationis erumpere gestiat, nulla vis potest aut potuit cohibere. Et quidem Deo propitiante jam in eum calculum Christi et ecclesiæ suæ causa perducta est, ut de

cætero periclitari non possit, eo quod schismatis capita defecerunt, et Anglicanæ ecclesiæ malleus comprehensus in operibus suis de cætero cui innitatur invenire non valet. Ventum erat ad summum, ubi constat habitudines periculosas esse, quum ille qui sollicitando tam curiam quam schismaticos, Fredericum videlicet et complices suos, videns se hac via non posse proficere apud Dominum, et adversus Christum ejus, transmissa legatione transfugit ad Italiæ civitates, promittens Mediolanensibus tria millia marcarum, et murorum suorum validissimam reparationem, ut cum aliis civitatibus quas corrumpere moliebatur impetrarent a domino papa et ecclesia Romana dejectionem vel translationem Cantuariensis archiepiscopi. Nam ob eandem causam Cremonensibus duo millia marcarum promiserat, Parmensibus mille, et totidem Bononiensibus. Domino vero papæ obtulit quod eum data pecunia liberaret ab exactionibus omnium Romanorum, et decem millia marcarum adjiceret: concedens etiam ut tam in ecclesia Cantuariensi quam in aliis vacantibus in Anglia pastores ordinaret ad libitum. Sed quia fidem multa promissa levabant, et in precibus manifesta continebatur iniquitas, repulsam passus est, et quod per se impetrare non poterat, regis Siculi viribus conatus est extorquere. Sed nec ille, licet toto nisu ad hoc Syracusanus episcopus, et Comes Robertus de Bassenvilla multiplicatis intercessoribus laboraverint, exauditus est pro sua reverentia et potentia vel gratia, quamvis eam in ecclesia Romana plurimam habeat. Dimissi sunt ergo nuncii regis impotes voti, hoc solum impetrato, ut dominus papa mitteret nuncios qui pacem procurarent, Gratianum: scilicet subdiaconum, et Magistrum Vivianum urbis veteris archidiaconum, qui munere advocationis fungi solet in curia. Eos tamen ante

præscripta forma pacis sacramenti religione astrinxit, quod præfinitos terminos non excederent: mandatis quoque adjiciens, ut a regis sumptibus abstineant nisi pace ecclesiæ impetrata, et ne ultra diem qui præstitus est aliquam faciant moram. Forma autem pacis quæ archiepiscopo expressa est nihil inhonestum continet, vel quod ecclesiam dedeceat aut personam, nec auctoritatem ejus in aliquo minuit, quin libere, omni occasione et appellatione cessante, in ipsum regem, in regnum et personas regni severitatem ecclesiasticam valeat exercere, prout sibi et ecclesiæ Dei expedire cognoverit. Consilium tamen amicorum est, eorumque sapientum, ut dum pacis verba tractantur mitius agat, et multa dissimulet: postea, si, (quod absit) pax non processerit, gravius quasi resumptis viribus persequutores ecclesiæ prostraturus.

Spera ergo, dilecte mi, et quicquid interim audieris, non movearis, quia Deus in tuto posuit causam suam. Audies forte superbiam Moab: sed memineris quod superbia major est quam fortitudo ejus. Nam territi sunt in Sion peccatores, possedit timor hypocritas, qui nisi revertantur a pravitate sua, expellentur et stare non poterunt: jam enim securis ad radicem eorum posita est, et ventilabrum habet angelus in manu sua, ut grana discernat a paleis. Præfati nuncii ad regem profecti sunt, sed quid apud ipsum invenerint, nondum nobis innotuit: hoc tamen certum est quod se rex verbo et scripto obligavit ad exequendum consilium et mandatum domini papæ, scriptumque ejus præ manibus est, a quo si resilierit, facile convincetur, sed nec sic credendum censuit ecclesia, antequam verborum fidem operum testimonio roboraret. Salutatus a te, plurimum et affectuose te resalutat archiepiscopus, se ad amorem et honorem tuum exponens promptissima devotione.

EPISTOLA CCLXXXIX.—AD CONVENTUM CANTUARIENSEM. [A. D. 1169.]

Idem Conventui Cantuar.

DOLEO dilectissimi et admodum doleo in his quæ de vestra fraternitate dicta sunt mihi, quoniam schismata in vobis sunt, ut non idem sentiatis aut dicatis in Domino. Nam (ut aiunt qui conversationem vestram familiarius inspexisse et perspicacius intellexisse creduntur) alius vestrum dicit, Ego sum regis, ego Ranulphi: ego fortunam sequar, et vincentibus adhærebo. Inter hæc rarus admodum est, si quis tamen qui suæ professionis memor, archiepiscopum cui oporteat obediri se recolat habere: qui verbum Dei loquatur cum fiducia: qui publice protestari audeat quod Deo potius oportet quam hominibus obedire. Miror (si tamen vera sunt quæ dicuntur) et utinam falsa apparerent, quod sic tam cito transferimini a via Domini in aliud Evangelium quod ecclesiæ catholicæ subvertit auctoritatem, et eis qui meritis exigentibus Sathanæ traditi sunt, indulget communionem fidelium: et ad participium voluptatis aut lucri cum prædonibus, furibus, fornicatoribus et simoniacis docet iniquitatis ponere portionem. Quod quidem inde creditur evenisse, quod sunt aliqui in corpore vestro qui vos conturbant: et alii foris qui cæca ducti ambitione, dum vobis appetunt dominari, blandis promissionibus a conformitate ordinis vestri et exquisitis dolis circumveniunt innocentiam vestram. Sed si non estis adeo mentis stupidæ ut brutissima animalia stoliditate vincatis, luce clarius potestis intueri in quem finem illorum molimina dirigantur. Ecce enim Londoniensis episcopus publice non sine dolore fidelium protestatus est, quod primæ Britanniarum sedi, videlicet Cantuar.

ecclesiæ nullam debet obedientiam, et quod cathedram metropoliticam illuc transferri faciet ubi eam esse debere fingit, ne dicam mentitur, scilicet ad ecclesiam Londoniensem, ubi archiflaminem gloriatur sedisse dum Jovialis religio colebatur. Et fortasse vir prudens et religiosus cultum Jovis instaurare disponit, ut, si alio modo archiepiscopari non potest, Archiflaminis saltem nomen et titulum assequatur. Fretus tamen est oraculo Merlini qui nescio quo repletus spiritu perhibetur ante adventum beati Augustini Anglorum apostoli vaticinatus esse delendam esse Christianam religionem, et denuo reformandam quando Londoniensis dignitas Doroberniam adornabit. Sed quia Merlianus philosophus prophetæ sui futilem novit auctoritatem, etiam ad validiora certe subsidia dicitur confugisse, præsumens de potentatu principis, de ecclesiæ debilitate, de avaritia Romanorum, de pusillanimitate vestra, de paupertate archiepiscopi, et multitudine divitiarum suarum, quibus adversus sapientiam et justitiam Dei confidit se prævaliturum in vanitate sua. Quid ergo dicetis et facietis ad hæc? Nunquid adeo prænominatos patronos vestros, aut ut verius dixerim pietatis et fidei timetis hostes, ut ei detis locum qui matrem vestram tam parricidali impietate jugulare molitur? Nonne hic non modo facultates ecclesiæ erogandæ, sed sanguis fundendus est, ut ei resistatur, et ecclesiæ conservetur auctoritas? Pudet quæso sanctitatem vestram quod nullam hactenus patri exulanti et proscripto exhibuistis humanitatem consolationis: aut nihil, aut (quod melius nostis) minimum impendistis, quum tamen fere totus Latinus orbis evidenter agnosceret justitiam Dei, et ecclesiæ libertatem titulum esse exilii et proscriptionis illius. Alias ergo ecclesias jam quinquennio non dico spoliavit, quoniam sponte et ultro communicaverunt necessitati-

bus suis et tribulationibus ejus: sed ab eis stipendium accepit ad ministerium quietis, libertatis, honoris et gloriæ vestræ. Non quod tenacitatem aut inhumanitatem vestram accusem, hæc scribo, quia forte occupati eratis, sed ut fratres carissimos moneo, ut tandem aliquando in operibus caritatis reviviscat et floreat fides vestra: ut pace, quam speramus in proximo reformata, non erubescatis: sed fructum caritatis exhibitæ, cum fenore multiplici recipiatis in lætitia et exultatione. Venit enim temporis plenitudo, ut Satanæ non liceat ulterius tanto furore in ecclesiam debacchari: et pater vester potestatem accepit a Domino, ut possit

Parcere subjectis et debellare superbos.

Utinam videant oculi mei vos præ ceteris de merito nobilitari posse in consolatione sanctorum compatientium nobis. Utinam vos artiori caritatis vinculo socios gaudii nostri in reditu amplectamur. Utinam nunc vestra diligentia seminet in ariditate indigentium fratrum, et maxime in corde Patris vestri quos post modum metatis in gaudio. Scitis quis dixerit, Qui parce seminat, parce et metet, et qui in benedictione seminat, de benedictione et metet. Quid? inquies, cum gratia temporali vitam æternam. Sed fortasse pertimescitis minas insidiantium et intentantium labores et dolores, ut non audeatis quod tempus exigit, et ecclesiæ deposcit necessitas, lachrymis, seminare, sed profecto fere soli, qui seminant in lachrymis, in gaudio metent. Nihil est quod vobis defuerit hactenus; opulentiam et quietem, aliis de egestate et labore pro defensione ecclesiæ laborantibus, divina gratia ministravit: nunc demum si placeat, et vestræ discretioni visum sit, ut compassionem caritatis, quam tribulationi fratrum verbis jugiter prætendistis exhibitione operis

comprobetis. Non quidem ut illis remissio sit, et vobis tribulatio: sed ex æqualitate, ut in præsenti tempore vestra abundantia si non fraternæ, quod oporteret, saltem paternæ inopiæ sit supplementum. Alioquin patens erit iniquitas, ubi nulla æquandorum reperitur æqualitas. Nam de his qui versantur unanimes in domo Domini, scriptum est. Qui multum habebat non abundavit, et qui modicum non minoravit. Nunquid vos soli in castris Domini Gomor legitimum perdidistis? si manna prohibente Domino reservatum munus quidem cœleste, et panis et pastus angelicus putrescit et vermes facit: quid putredinis et vermium contrahet putredo, Domino prohibente, servata in dispendium caritatis, in esurie et nuditate fratrum? non utique quod illi esuriant aut nudi sunt, sed quod illos nisi caritas in vobis per gratiam amplius excitetur, fami, nuditati et periculis omnibus exposuistis. Versentur hæc et similia in animis et terantur in colloquiis vestris, et ponite corda vestra super vias vestras: et causam et itinera patris, et vias adversantium. Et attendite quis Deo inspectore et judice possit ab his exitus provenire. Ita tamen ut non alius consultator Ranulphi, alius Jamne, alius Mambres, alius Achitophel magorumque similium: sed conscientiam suam quisque discutiat et consultat legem Dei. Jam sane prævia ratione illustrati per gratiam reducetis ad animum, quoniam misericordia plenitudo virtutum est, et recedentes a viis pristinis cum eo facietis misericordiam, qui eam Deo propitiante cito respondere poterit in cornu verbi, et affligentes se potenter affligere. Sit spiritus consilii vobiscum, et dirigat corda vestra, ut in bonum memineritis vestri. Hoc enim a corde et labiis meis Deo inspectore, teste et judice caritas expressit ad dulcissimos et reverentissimos fratres, ut mihi de cætero coram Deo, quem testem

horum et judicem invoco, imputari non debeat, si me salubria consulentem dedignantur audire.

EPISTOLA CCXC.—AD WILLELMUM SUBPRIOREM CANTUARIENSEM. [A. D. 1169.]

Willelmo Subpriori Cantuar.

Licet communis pater noster et dominus magistra caritate didicerit abundare et penuriam pati, et ubique et in omnibus, in quibus est, pro Christo sufficiens esse: gaudeo tamen propter te, quod tandem aliquando qualitercumque caritas tua refloruit, et indicio operis quamvis sero, et modico prius apparentem, convincit vel tenuiter vivere fidem, quæ (ut nosti) teste Jacobo sine operibus mortua est. Et quidem ille nullam hactenus aut honestam duntaxat sustinuit paupertatem Deo temperante flagella, et persequutiones hominum ut tolerabiles sint fidelibus, clementius mitigante, sed ad horam temptatus est ut se plenius agnosceret, et planius innotesceret mundo, et in tantæ tribulationis angustia fidem amicorum manifestius comprobraret. Jam per ignem transivit et aquam, vexillum fidei et justitiæ ante reges et præsides reluctantes et contradicentes erigere et perferre nec erubuit, nec expavit, nec prece, nec pretio, nec minis aut blanditiis aut tormentis frangi vel flecti potuit, ut nomen Domini reticeret, et honoris ejus quantulumcumque dispendium pateretur. Numquid non ei dictum est, et fere verbis eisdem, sed diverso proposito, sine me ut honorem divinum minuam, ut ecclesiæ deleam libertatem, et faciam te crescere in gentem magnam, dum modo consuetudines avitas procedere patiaris, et eis non anteponas aut opponas

divinorum reverentiam mandatorum. Sed vas electionis fidem fiducialiter eloquens "Aut" inquit "me delebis, aut hæc Deo inimica præsumptio tua delebitur: quia tibi talia molienti et illi servire non possum." Unde nutu favente divino contigit, ut qui se pro honore Dei contempsit, plenam et gloriosam acceperit a Domino potestatem, qua conterere poterit adversarios suos. Attende quæso quomodo episcopi et alii qui eum impugnabant deficiunt: et persistens in eo quod tandem cæpisti, converte et robora fratres tuos. Exhibe te patri filium, quoniam in ejus manibus post Deum et per Deum salus ecclesiæ posita est. Nec differas benefacere quum possis, sed si aliter salus eorum expediri non potest, fratribus utcumque subtrahe aliquid ignaris aut invitis: unde incolumitas et indemnitas eorum in die obductionis valeat procurari. Tu, Deo auctore, in portu navigas, quid te oporteat agere per latorem præsentium auditurus.

EPISTOLA CCXCI.—AD JOANNEM PICTAV. EPISCOPUM. [A. D. 1169.]

Joanni Pictaviensi Episcopo.

Gaudeo, si tamen famæ præconiis fides est habenda, quod vos rex Angliæ a prædestinati itineris limine revocavit, ut processum et exitum negotii videatis, quod cum Cantuariensi, immo contra ecclesiam gerit. Et utinam vestro et sapientum consilio adquiescat! Et quidem si Gratianus, ut jam dicitur incepisse, viriliter egerit, tandem adquiescet sano consilio vel invitus. Est tamen spes multorum, quod filius gratiæ, cui ex re nomen est, et beati Eugenii nepos recte incedet ad veritatem evangelii et apostolicæ majestatis gloriam,

et ecclesiæ laborantis honestatem et pacem. Scit enim indubitanter quod, si hac via incesserit, æternam gloriam coram Deo et hominibus promerebitur. Et quia paucos invenit quibus confidenter possit inniti, vos constantiam quæso ejus erigatis et roboretis in Domino. Rex, Deo propitio, bene solvendo est: Et constat impœnitentibus peccata non posse remitti: si vero res ablata, quum reddi possit, non redditur; non agitur pœnitentia, sed fingitur. Quid excommunicatis conferet absolutio, nisi satis fecerint de injuriis et rapinis, et tam manifesto inobedientiæ crimine? Crimina publicatione sui evidentissima totam ecclesiam gravi scandalo affecerunt: et quæ in lumine commissa sunt, non debent in tenebris aboleri: præsertim quum non sit aliquid occultum quod non reveletur, et quod non prædicetur in compitis et super tecta. Si sine juramento fuerint absoluti, contra formam publicam et in læsionem ecclesiæ graviter præsumetur: nisi restitutionis faciendæ verbum rite processerit, principibus et tyrannis tam coætaneis quam futuris, perniciosum relinquetur exemplum. Si rex obtinuerit ut pactis inseratur regni dignitates salvas fore, consuetudines evicit mutato duntaxat nomine, et omnem ecclesiæ Romanæ auctoritatem eliminavit ab Anglia. Sed absit ut aliquid istorum fiat: et certus sum quod dominus Cantuariens. præelegit exulare perpetuo, quam ut propter pacem ejus lædatur ecclesia et sedis apostolicæ privilegium convellatur. Suadete ergo domino Gratiano ut in omnibus et præcipue in his articulis caveat sibi, ne eum quod Deus avertat

Decipiant animi sub vulpe latentes.

Jam enim, ni fallor, expertus esse potest quoniam verba præcipitationis diligit lingua dolosa, Nulla, inquit sapiens, unquam securitas est, vicino serpente dormire.

Et in sede Sathanæ certum est habitare struthiones et scorpiones cum his qui tenent doctrinam Balaam. Valete.

EPISTOLA CCXCII.—AD BALDWINUM EXONIENSEM ARCHIDIACONUM. [A. D. 1169.]

Baldwino Exoniensi archidiacono Joannes Sa.

Excussus propriis, aliena negotia curans,

quasi cum Cantuariensibus aut æmulis eorum mihi sit aliquod familiaritatis commercium, nuper in festo beatæ Mariæ Magdalenæ Vizeliacum profectus sum, occurrens ibi nunciis domini papæ, causa (sicut videbatur) addiscendi quid Cantuarienses timere oporteat vel sperare. Nam hæc fabula fere sola linguas et aures utriusque regni, quod ad clerum spectat, et certe in magna parte ad populum, creditur occupare. Desiderabam autem revera meum videre cognominem, et quod magis est compatriotam et quodammodo fratrem Gratianum, cujus tu, ut meminisse potes, a sanctæ recordationis papa Eugenio Ferentini decretus es institutor. Illum fratrem dixerim confidenter cum quo mihi fidei et societatis sunt jura communia, et licet nos non ediderit una civitas, patriam tamen nobis unam esse non ambigit: qui patriam fortium, quæ nobis individua est, et quam Carmentis ostendit, reducit ad animum. Ab illo ergo et socio ejus Viviano amice et reverenter exceptus, familiarius didici quod dominus papa et ecclesia Romana Cantuariensibus plurimum favent: adeo quidem ut nisi rex nunc cum domino Cantuariensi juxta consilium domini papæ fecerit pacem, ei denunciaturi sint, quod non modo in manus archiepiscopi dabitur, sed et ipse Romanus Pontifex in eum aggravaturus est manum suam. Quod autem multos mirari asseris

quo juris ordine Cantuariensis excommunicaverit episcopos et alios non convictos de crimine seu de contumacia, nec confessos, sed nec citatos semel, et quod gravius est post appellationem: mirandum quidem esset si de veritate querimonia niteretur, sed secus est; quoniam opera eorum non modo præcesserunt ad judicium, sed in se quasi pigram et tardantem condemnationem provocabant: et non tantum quum oportuerit, ab hominibus convincentur, sed clamat contra eos cœlum et terra: unde et eis appellationis subsidium a Romano pontifice jure subtractum est: et archiepiscopo in ipsum regem et regnum et personas regni collata plenæ potestatis auctoritas ad omnem inobedientiam puniendam, et reprimendos ecclesiæ malefactores, et suos. Procedit ergo apostolicæ sedis munitus consilio: et nuper receptis propriis nunciis et litteris domini papæ securus factus est, quod ea quæ statuerit non mutabuntur. Archiepiscopus tamen paratus est excommunicatos illos absolvere, secundum institutionem patrum et ecclesiæ formam, si pœnituerint fructu condigno: si vero in ea quæ cœperunt contumacia, quod absit, duxerint persistendum, ipse vita comite procedet ulterius: nec ante reponet gladium Spiritus in vaginam quam terra purgetur a tantis abominationibus. Nam in infectum et concretum pulvere septies mucro stringendus est, ut Syria conteratur.

Quod autem, ut aiunt, Reginaldus archidiac. jactitat quod hi nuncii domini papæ omnes conatus et facta archiepiscopi apostolica auctoritate evacuabunt, ipsi plane diffitentur, asserentes cum juramento quod in dispendium archiepiscopi nihil ex proposito facient, sed nec facere possunt, sed utilitatem ejus et honorem ecclesiæ quibuscumque modis secundum Deum poterunt procurabunt. Et quidem

illis forma præscripta est cujus fines excedere non audebunt, quia ad hoc juramento arctati sunt, adeo quidem ut jussi sint, nisi pace reformata, in totum a regis muneribus abstinere, ut nec sumptus ab eo recipere permittantur. Loquantur alii quod voluerint, mihi spes interim pacis major est, quam antea fuerit. Nam et in morbis per augmenta dolorum ad summum veniendum est, ut invalescente natura et defæcata corruptione salus et incolumitas reparetur. Et licet aliqui glorientur se a domino papa absolutos, certo certius sit quod neminem eorum absolvit: quippe nondum ligatos noverat, sed quum postmodum itinerantibus innotuisset, hanc de qua nunc agitur latam esse sententiam, remissus est ad dominum papam Radulphus archidiac. Landavensis ut eum sollicitaret excommunicatos absolvere: sed non creditur exaudiendus. Nam, ut cætera taceam, se illi dominus Meldensis auctoritate major et jure potior, viribus totis opponet. Audietur autem in brevi, Deo propitio, quid pars alterutra vel utraque proficiat neque nunciorum, qui jam usque Autissiodorum pervenerunt, diu poterunt arcana latere. Siquidem profectionis exitus, eo quod jam fere accesserunt ad illos quorum negotium geritur in januis est. Res in suspenso diu esse non poterit.

Et quia pro tuo, et quia tuus est, Exoniensi meo sollicitaris, interim probo quod fecit, subtrahens se ab excommunicatorum participatione. Indubium enim est quin a fidelibus tales oporteat evitari, quousque de absolutione constiterit. Deo enim quam hominibus obediri potius oportet. Quod tamen sæpissime, præsertim in talibus, sine periculo non contingit: eo quod per multas tribulationes intratur in regnum Dei. Hæc est, dilecte mi, via justorum, hæc purgatio vitiorum, virtutum conflatorium, electos

statuens inter malleum et incudem: sed de omnibus his liberat eos Dominus, et probatos illustriori corona glorificat. Si licentiam (quod tamen non credo) transfretandi obtinuerit, timeo ne cogatur, non ad suum, sed exactoris arbitrium appellare. Si enim ad nutum ipsius non processerint universa, exacerbabitur impatientia ejus, cui citra aliorum eversionem nihil est satis. Si processerint, justitia relinquetur. Et quo nihil deterius aut turpius est, offendetur Deus. Si (quod magis credo) transfretare prohibeatur, timeo ne solus subsistere non possit, tot insidiis appetitus, tot provocatus injuriis, et tortoribus cunctis expositus. Nam et hoc fortasse mandatis principalibus inseretur. Mitius tamen, si quid mansuetum esse valeat in tormentis, tolerari poterunt inferiores ministri Sathanæ, quam ille præsens qui exigentibus peccatis majorem nocendi accepit a Domino potestatem. Unde consultius arbitror, ut quamdiu per dispensatoria diverticula, quæ tamen justitiam nullatenus impediant, evadere poterit, patienter interim sustineat habitare cum filiis Cedar, expectans consilium et consolationem a Domino. Si vero regem redire contigerit, et durius conveniatur ut transeat in collegium impiorum, vocem pontifice dignam exerat in spiritum libertatis, et antequam lædat ecclesiæ conditionem, sumpta quam Deus ministrabit honesta causa, exeat de medio Babylonis, ne tangens immundum accipiat de plagis ejus, funem, si alias solvi non potest, rumpens, ne cum periculo conscientiæ et nota infamiæ salvatricem cogatur rumpere caritatem. Interim quia tot angustiæ undique imminent, consulo, ut, quatenus poterit, de rebus suis prospiciat sibi, et maxime spem ponens in operibus misericordiæ, et orationibus sanctorum. Sic enim, quod et illum, si nondum legit, legere desidero, magnus Basilius se et

populum suum a faucibus Juliani eripuit. Deus certe ex alto prospicit, qui electos suos supra id quod possunt, tentari non patietur, de ipsa jucundum et gloriosum facturus tentatione proventum.

Ut autem sollicitudinem tuam ex aliqua parte mitigem, Fredericus Teutonicus Tyrannus, Deo propitiante, pacem cum ecclesia facturus creditur, petens ut filium suum natu secundum, quem in regem eligi fecit, in Imperatorem recipiat dominus papa, et a catholicis episcopis præcipiat consecrari, apostolicæ sedi pariturum, dum tamen Fredericus in persona sua nullum apostolicum, nisi velit, recipere compellatur, præter Petrum et alios, qui in cœlis sunt. Et in his facile audiretur, si non pactis insereret, ut in gradibus et dignitatibus suis remaneant, qui sunt a schismaticis hæresiarchis ordinati et consecrati. Stat in hoc calculo lis adhuc, sed utraque pars ex aliquibus signis in quadam petitionis parte alteri cessura esse præsumitur. Quod plenius innotescet, quum, quod in brevi speratur, verbi procuratores hujus, Cistertiensis et Claræ-Vallensis abbates ab ecclesia Romana redierint. Pauca familiarius Lator præsentium prosequetur, cujus curam precor haberi facias, donec convalescat, in quo et fratrem meum, quoad medicinam pertinet, sollicitum esse desidero. Quum relatu digna emerserint, ea favente Deo ad tuam citissime notitiam perferentur. Vale, et tuorum memineris ante Deum.

EPISTOLA CCXCIII.—AD EUNDEM. [A. D. 1170.]

Baldwino Exoniensi archidiacono J. S.

Mitto tibi litteras quas domino Cantuar. nuncii sui a curia nuper miserunt, ex quibus esse cautior poteris, ut non facile omni spiritui adquiescas.

Nam a fautoribus utriusque partis in alteram multa dicuntur, et quælibet earum in assensum suum quos potest et quibus modis valet conatur inducere. Sedis apostolicæ gratiam utrinque quærunt: et (ut arbitror) qui eam minus meruerunt, aut assequuti sunt, amplius gloriantur se voti compotes esse. Jactitant se hæc et illa obtinuisse: sed scio quod eis præsertim in his quæ contrarius videntur elicita, nullus sapiens habebit fidem, nisi scripta authentica et originalia proferant. Unum scio et mundo reclamante indubitanter et libere assero, quia qui Christo adhæserit, in finem non pœnitebit. Momentaneum est gaudium impiorum et instar puncti, quibus in brevi tinea substernetur et operimentum erunt vermes: et electos suos consolabitur Dominus, nec patietur ut eos affligat duplex tribulatio. Pacem universalis ecclesiæ sperant omnes, et eam fere universi desiderant: nec alios excipiendos esse crediderim, nisi quos scelerum conscientia torquet, convincens eos propriæ damnationis meruisse sententiam. Nam et ipse imperator jam exaugustus patenter expertus est se in Augustalem non posse redire dignitatem, nisi pacem cum ecclesia fecerit, nec detrectat jam conditionibus æquis fœdus inire cum Italis: accitique consules civitatum cum nunciis ejus ineundæ pacis in curia librant et formant articulos, et valituras in posterum componunt cautiones. Hujus rei exitum præstolatur dominus Senonensis, qui tamen Paschalem solemnitatem domi suæ creditur et speratur acturus. Revertentur cum eo vita comite Cantuar. ecclesiæ procuratores, qui domino suo scripserunt petitiones suas benignius quam speraverant exauditas, licet de fide et constantia domini papæ sibi antea viderentur esse certissimi. Prævenerant eos nuncii domini regis, Ragin. archidiac. Saresber. Magister Ric. Barre, et Rad. Lan-

davensis archidiaconus. Sed nulla instantia potuerunt efficere, ut eos nisi confusos dimitteret dominus papa antequam suum reciperet Gratianum, in cujus adventu cornua eorum repressa sunt, et retusa, et ecclesiæ causa, revelata plenius veritate, magis et magis invaluit. Nam et conjuratio, quæ ad instar schismatis fieri cogebatur in Anglia, ecclesiæ contra quam parabatur profectibus militabit. Sequuti sunt alii nuncii ex parte regis: Ægidius scilicet Rothomagensis et Johannes Sagiensis archidiaconi, et famosus ille jurator decanus Sares. retractantes priorum petitiones, et dicentes dominum regem causam, quæ inter ipsum et Cantuar. archiepiscopum vertitur, et formam pacis inter eos reformandæ prorsus in domini papæ conferre arbitrium, et super hoc ipsius regis bullatas litteras protulerunt. Quod dominus papa benignius audiens regi gratulatorias scripsit litteras, quarum tibi rescriptum mitto.

Interim rex cum alio rege, mediante Tyrensi archiepiscopo, de tollenda cruce tractabat, eique persuaserat interpositis cautionibus (quas exprimi pro personæ reverentia non oportet) quod a proximo Pascha in annum arripiendo itineri accingetur. Et quidem sub eo prætextu Christianissimum principem in componendis finibus suis habebat adjutorem, donec collusio inita cum Hervæo de Monte Mirabili, illum ex causa probabili fecit esse suspectum: suspectiorem vero quod colloquium et concordiam regis Francorum et comitis Flandr. studuit impedire. Ut tamen devotionem tollendæ crucis probabilius astrueret, per viros magnos et religiosos et per familiares suos, (sicut ex litteris eorum videbis) cum ecclesia de pace tractabat, utens domini Tyrensis, officio in hac causa, cui etiam præsentibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, et multis proceribus convocatis, primo Deum et (ut dici

solet) Christianitatem suam obsidem dabat: deinde patruum suum regem Hierosolymorum, et omnes qui convenerant constituebat fidejussores, quod ex animo in fide et sinceritate Cantuar. archiepiscopo remiserat omnes querelas, et iram, et animi rancorem, et omnibus suis, petens ut redirent, sua omnia in pace et securitate recepturi: nec aliquid exigebat, nisi ut ei faciat archiepiscopus quod regi debetur: et ipse vicissim illi quod rex debet archiepiscopo. Misit autem abbatem Cisterc. et fratrem Gaufridum Fulcherii Magistrum Templi, et Gaufridum Autissiodorensem Senonas, ut præfatum Cantuar. ad ipsum cum episcopo Sagiensi in hæc verba adducerent. Sed quum fidem eorum sequutus archiepiscopus Pontisaram venisset, denunciavit ei dominus Rothomagen. ne procederet, quia rex erat in Angliam transiturus sub omni celeritate pace infecta. Receperat autem duos de nunciis sus magistrum Ricardum Barre et Landaven. archid., in quorum reditu pax impedita est, machinatione (ut aiunt) Gaufridi Cantuar. archid. cui Deus quandoque respondebit ad merita.

Jactitabatur tunc regis nuncios absolutionem episcopi Lond. et omnium aliorum obtinuisse, et quod archiepiscopo subtracta erat potestas animadvertendi in regem et terram suam sive regni personas, sed mendacia illico detecta sunt, supervenientibus litteris domini papæ etiam antequam Londonen. episcopus ad curiam iter arriperet: qui proculdubio labori pepercisset et sumptibus, si (ut quidam mentiti sunt) sine tanta difficultate absolvi potuisset. Fama celebris est quod memoratus Cantuar. archid. regi persuasit in Angliam transfretare ut episcopos torqueat et clerum, qui contra dominum papam et matrem suam Cant. ecclesiam jurare noluerint. Undique metus et angustiæ undique, necessitate vitandorum inflicta.

Longe melius est incidere in manus hominum quam derelinquere legem Dei. Alterum enim semper gehennam ingerit. Alterum via est ad coronam, et perpetuat gloriam. Nam qui persequutionem propter justitiam patiuntur, beati sunt: quoniam quos pugna purgat, probat et illustrat, finis pugnæ sine fine coronat. Sathanas autem amplius sævit, quum exterminium suum videt accelerari: et illa pars hyemis tetrior est, quæ veris imminentis præcedit amœnitatem. Historias replica, tyrannorum gesta revolve, et plane reperies in pressuris semper dilatatam esse ecclesiam: et quod persequutio quanto atrocior erat tanto citius sedabatur. Regem autem tam ab amicis quam ab aliis nunciis qui præmiserunt istos, ut præmuniretur, indubitanter significatum est, quod nisi citius cum ecclesia fecerit pacem, secundum quod ad petitionem suam dominus papa præscripsit, et hoc infra calendas Maii, ex tunc nulla ratione differri poterit, quin in personam ejus et terram cismarinam et transmarinam ecclesiastica severitas exerceatur. Et hoc quidem arbitror huic exacerbationi, quam Deus mature, prout ecclesiæ novit expedire, compescat, dedisse originem, procurantibus fomitem ardoris et incendii, causas jugiter subrogantibus his qui oderunt pacem: et sciunt se cum perpetuæ nota infamiæ futuros detestandum schismatis et apostasiæ exemplum. Lator præsentium, si tibi visum fuerit ut eum admittas, plura supplebit. Quum redierint, quorum in brevi speratur adventus, referenda quæ emerserint tibi Deo propitiante scribere non pigritabor: et utinam me de statu tuo, quem Deus successibus impleat, mature certiorari contingat.

EPISTOLA CCXCIV.—AD ROBERTUM SACRISTAM. [A. D. 1170.]

Idem Roberto Sacristæ.

Devotionem quam habes ad me nuncius vester diligenter exposuit, et me non mediocriter ad referendas gratias quantum verbis potuit obligavit. Quum enim me tanto exilii tempore veteres amici prorsus omiserint et contempserint, illis qui saltem bona verba sub hac tempestate proscriptis communicant his quos alii contempserunt, præsertim quum facultas non suppetat ut eos opere consolentur, amicitiam prout possunt, videntur colere, et ulteriorem gratiam promereri: si quidem ratio, non minus animorum quam rerum pensat impendia. Censetque præponderare lancem quæ solidata caritate repletur: et quæ rerum levitatem præfert, et fictæ dilectionis umbratiles prætendit imagines, suspendit in auras. Perseverate ergo in eo quod fideliter incepistis, et devotionem quam patri vestro debetis, et ecclesiæ laboranti continua caritatis exhibitione quotiens fuerit opportunum proferte in lucem: ut tam a Deo quam ab ipso archiepiscopo vobis in retributione verbi respondeatur pro meritis. Quod Deo propitiante futurum speratur in brevi: quia non creditur apud nos quod pax ecclesiæ diu differri possit. Sed et hanc ad honorem Dei et ecclesiæ utilitatem creditur proventuram, non ut quidam mentiti sunt in confusionem domini Cantuar. et eorum qui pro justitia decreverunt ponere, si opus fuerit, animas suas. Nec doleatis si Rothomagensis archiepiscopus et episcopus Nivernensis in Angliam venerint: quos sicut pro ecclesia plurimum, ita contra eam vel dominum Cantuar. aut suos nihil omnino posse certissimum est. Sed nec eos velle nocere credimus:

quin potius quod ad honestam pacem et utilem totis viribus laborabunt. Hoc scripsi ne nuncii vestri videar contempsisse sermonem, qui ad obsequium vestrum, ubi facultas affuerit, sum paratus in Domino. Valete.

EPISTOLA CCXCV.—AD MAGISTRUM GIRARDUM. [A. D. 1170.]

Idem Magistro Girardo.

MOLESTE tulit dominus meus archiepiscopus quod vos qui clavem habetis scientiæ, et in lege Domini, quam publice docetis, jugiter occupamini, adeo ut, mundanis disciplinis penitus rejectis, solius veritatis et justitiæ sacra profiteamini, Cantuar. archidiacono, quem solemniter excommunicatum esse non ambigitis, communicare præsumpsistis exemplo pernicioso, et quod sicut vestram conscientiam lædit, sic non modice denigrat et famam. Nam nec in minus perito tantus facilis esset excessus, ne dum in illo, cujus non modo doctrina, sed et vita debet auditoribus esse virtutis exemplar. Sed, quia credibilius est vos de humana infirmitate, quam de malitiæ perversitate, licet grave nimis sit quod admisistis, peccasse, de mandato ipsius litteris vestris respondeo quæ sequuntur: mittoque rescriptum litterarum quas ad excusationem sui domino Sagiensi transmisit, qui monuerat ut ei Parisiis occurreret in incertum. Sed, ut scitis, nec equitaturas, nec expensas, nec socios, qui per regnum dispersi sunt, ad tam crebros et inutiles discursus potest tam subito præparare: quod etiam sapientes, qui eum tam facile evocant, oportuerat præmetiri. Vos autem diligentior extitistis, qui ei, uno duntaxat interposito die, certum præstituistis diem, ut diplomate

incedens episcopo Sagiensi et archidiac. Cantuar. occurreret. Sed quatenus episcopum verba et litteræ vestræ obligent, melius nostis: et ipse recolit qualiter ejusdem episcopi litteris, et aliorum consilio nuper delusus sit, ut socios convocaret, et varias inutiliter procuraret expensas. Nam ad iter accinctus erat, et fatigaverat multos, quum ipsum fama vulgante didicit in Normanniam redisse: incertum an dignus haberetur qui litteris deberet aut nuncio præmoneri. Fortasse ecclesiæ negotium adeo humile est, ut non nisi de latere et ex accidenti tractari debeat, et transcurrentibus tangi potius quam expleri. Sed quicumque personas quæ plurimum læsæ sunt, despicit, causam meminerit esse Christi, qui comprimit elationes maris, et pro arbitrio suo potestatum dispensat habenas. Ipse Cantuar. ecclesiæ patronus est, et inspirabit animo domini regis, ut divinitus indultam sibi licentiam moderetur, nec eam quæ satis et supra et contra fas et modum gratis afflicta est, et tam ipsum quam antecessores suos tanquam pia mater promovit, aluit, et protexit, affligat amplius. Sapientior enim est, quam ut salutis suæ dispendium et filii sui perniciem procuret, neque nos ignari sumus quid nuncii sui quæsierint ab apostolica sede vel obtinuerint. Cessent minæ, quoniam ecclesia Dei per misericordiam ejus in portu navigat, nec est a strata publica, quam Christus ostendit, recedendum, præsertim his qui in tanta acerbitate exilii tam patenter experti sunt misericordiam Dei.

Oscula promittitis et amplexus, si morem geramus homini, et is qui forma Christianorum est audivit a tentatore, *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me.* Ipse judicet causam suam, et dominum regem perducat ad veniam, qui malignantium consiliis impulsus, innatæ benignitatis quam habere consueverat,

nimis oblitus est: et, dum inimicis ecclesiæ vehementius cessit, speciem induit inimici. Nec dubito quin ipse sibi dum hæc gereret displiceret, sed quasi invitus insipientium clamoribus agitabatur, et trahebatur funiculis impiorum. Adjicitis ut dominus Cantuar. occurrat nominato superius episcopo et archidiac. Cantuar. quasi illum recepturus sit nedum ei occursurus, quem ipse solemni anathemate condemnavit, sententiamque in eum latam confirmavit apostolica sedes. Utique mirum ducit quod ei præfatus Sagiensis et alii venerabiles viri prælati ecclesiarum citra absolutionem communicant, quod a se sciunt in districto examine requirendum: et fortasse in ecclesia præsenti non dabitur oblivioni. Certo tamen certius eat, quod tam episcopum Londoniensem, et ante nominatum archidiaconum dominus Cantuariensis paterna pietate recipiet, et consolabitur, ex quo se filios exhibuerint: et omnes excommunicatos, quos absolvi licitum est, viam fidei ingredientes sinceræ caritatis brachiis amplexabitur. Quid multa? Nihil est, dummodo conditio ecclesiæ non lædatur, quod non sit ad voluntatem domini regis paratus implere, si gratiam ejus sibi et suis plene senserit reformatam. Vos autem de cætero negotiamini cautius, et absolutione quæsita diligentius, excommunicatorum participationem studiosius evitetis, nisi ab ecclesia velitis excludi citius, et cum eis anathematis recipere portionem. Sane præcedens ruina vos cautiores reddidisse debuerat, eritque sequentis gravior reparatio, si, quod absit, post commonitiones et pericula toties instructa discretio non declinaverit casum. Optata salute vos impertiar, quum licuerit.

EPISTOLA CCXCVI.—AD CONVENTUM CANTUARIENSEM. [A. D. 1170.]

Dilectissimis fratribus et amicis carissimis, qui in sancta Cantuariensi ecclesia congregati sunt, et piam sapiunt unitatem proscriptorum minimus Joannes de Saresb. semper coram facie sua feliciter ambulare.

ÆQUUM est, dilectissimi, me de vestris gaudere profectibus, anxiari periculis, damnis et injuriis compati, et, quantum Christiano licet, si forte quod absit immineat exanimari defectu. Lugere siquidem parum est, quod etiam in hostium occasu justos pie fecisse recolimus, quum caritatis virtus extincta Spiritus sancti protestetur occasum. Cujus funus non est perfunctoriis lachrymis, non est gemitu, aut dolore momentaneo persequendum: sed vita per pœnitentiam et fructum bonorum operum instantius reparanda. Nec moveat si Spiritum sanctum, qui proculdubio immortalis est et beata vita justorum, dictum est in aliquibus interire, quum Paulum audieritis dicentem, Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite spernere. Et utinam efficialiter audissetis, quod ut sapiens meminit, non auditores verbi, sed factores justi sunt apud Deum. Neque hæc in suggillationem omnium vestrum dicta credantur, quia Spiritus sanctus testis est, quod ex caritate potius quam ille solus inspirat qui caritas est, prolata sunt, quam in alicujus injuriam Christiani. Licet aliquos de numero vestrum pro injuria Spiritus et fraternæ caritatis exterminio jure et merito ne pereant, sed salubriter confundantur, crediderim arguendos. Evolvat unusquisque et relegat propriæ conscientiæ librum: in ambiguis, si qua sunt, interpretem quærat et invocet Spiritum, sanctum, qui docet

hominem scientiam, et absconditam revelat veritatem, ut eo docente sibi fidelius et familiarius innotescat: et ut arbitror plane et plene deprehendet quid ab accensa vel incensa, quid a tepida vel remissa, quid ab extincta vel fugata et perdita sibi provenerit caritate. Absit tamen ut per blasphemiam aut obstinationem aut desperationem aut impœnitentiam peccatum inremissibile commiserit quis in vobis, quia licet in ramis debilitata et confracta sit caritas, spes tamen est quod maneat in radice, et rigata et perfusa cœlestis gratiæ imbribus possit revirescere, et veræ compassionis et justitiæ facere fructus, si cor posuerit anima super vias suas, si pœnituerit, si culpam fateatur, si pro facultate satisfaciendo redimat quod commisit. Sed fortasse dicetis: Tu quis es aut quæ est domus patris tui in Israel, ut religiosos arguas viros, præsertim in ecclesiarum Britanniæ cardine constitutos? Aut nos quid commisimus unde caritatem probes extinctam aut remissam? Ego quidem pro me respondeo quod præmisi, quia proscriptorum Christi minimus sum, et, quod ex conscientia loquor, quem zelus domus Dei, ut alterius parcam judicio vel errori, jam multo tempore fecit exulare proscriptum: et qui, ut propriam fatear insipientiam, scandala fratrum patienti animo sine scrupulo nequeo tolerare. An non licet mihi præsertim apostolo docente propriam ustionem deplorare in scandalis? Non licet coægrotantes quibus coinfirmor invitare ut pariter curramus ad medicum? Profecto cuilibet discipulo Christi etiam minimo liberum est ipso inspirante dare testimonium veritati: quam quisquis ex Deo est, non modo patienter, sed libenter audit. Audite ergo et vos animo patienti quam ego reputem culpam vestram, quod dispendium caritatis: quod quæso ubi apparuerit, nolite vanis verborum foliis adumbrare, sed opere

potius expurgetur et veritate. Sex anni fere evoluti sunt, ex quo pro justitia proscriptus exulat pater vester multis et magnis arctatus angustiis, multis utriusque sexus et cujusque ætatis coexulibus Christi scilicet pauperibus oneratus. Et quid ei vel coexulantibus sibi tanto tempore impenderitis, si quid tantum a memoria vestra elapsum esse non arbitror? Ubi interim (quæso) caritas? ubi amor? ubi affectio filialis? Nam, ut ait per organum suum Spiritus sanctus, probatio dilectionis exhibitio operis est: et eodem constat auctore, amorem non posse ociari. Sed prætenditis publicæ potestatis vires, satellitum insidias, et metum justum, ne locum perderetis et gentem. Plane magnæ sunt, et utinam magnæ sint semper in Domino vires regiæ potestatis: sed non tantæ ut omnes vestras cohiberent impensas: quas ubi sæpius fecerint qui poterant quisquis diffiteatur veritas novit, et fortasse etiam ante diem Domini quandoque saltem pro parte revelabitur. Hoc indubitanter dixerim, Christum numquam puniturum, nec homines culpaturos, si aliquid subtraxissetis necessitati vestræ ne dum deliciis, quod possit Christi pauperibus pro justitia et libertate ecclesiæ exulantibus erogari: nisi forte quispiam credat Deum in extremo examine glorificaturum illos qui duplicibus induti sunt, et epulantur quotidie splendide. Sathanas votivo pietatis affectui satellitum ministerio multas tetendit insidias: sed eas aliquorum fides et diligentia licet paucorum evasit. Quod vos facilius potuisse conjicio, si quando fuisse attentatum. Utinam pietatem vestram saltem voluisse cujuscumque operis testimonio convinci potuisset! Superest ut de timore vobis apostolus Christi respondeat, quoniam timor iste non est in caritate. Judæi ne locum et gentum perderent, Christum, ut recolitis, occiderunt, et eo ipso, quod maxime volebant evitari,

de merito amiserumt locum et gentem. Nam fere quotiens ex aliqua causa consulto Deus offenditur, res in contrarium voto pergit eventum. Si tamen illi longo tempore expectati pœnitentiam egissent, potuissent loci et gentis retinuisse primatum, qui illis induratis genti traditus est facienti fructum ejus. Vos itaque, dilectissimi, quoniam adhuc tempus est propitiationis et meriti, accelerate ad veniam per dignos pœnitentiæ fructus, et præoccupate faciem judicis in confessione, et satisfactionis diligentia redimite moram, et lapsam erigite caritatem. Facilis et gloriosa, si vera sunt quæ dicuntur apud nos, satisfaciendi et redimendi famam vobis offertur occasio, quum dominus rex (ut aiunt) in injuriam ecclesiæ vestræ filium suum per manum archiepiscopi Eboracensis aut alterius episcopi velit inungi et consecrari in regem. Prohibet hoc dominus papa mandato iterato, et sunt prohibitoriæ ejus in regno. Quas si porrigere cessaverint alii, et ad vos pervenerint, induantur quæso aliqui vestrum virtute ex alto ut eas porrigant, Dei et summi pontificis auctoritate prohibentes, etiam interposita appellatione si opus fuerit; ne tantum præjudicium sanctæ Cantuariensi ecclesiæ inferatur: præsertim quum is ad quem spectat dominus Cantuar. paratus sit hoc implere. Nihilominus si eas in fraudem ecclesiæ suppresserit aliquis ut ad vos pervenire non valeant, vos tamen de divina misericordia confidentes prohibitionem et appellationem ad propulsandam injuriam imminentem interponere non differatis, et omnibus ecclesiæ vestræ suffraganeis auctoritate sedis apostolicæ præcipere, ut præsentiam suam huic operi subtrahant, et præjudicio matris suæ nulla prorsus ratione communicent. Quod si vobis tacentibus præsumptum fuerit, cui de cætero poterit persuaderi zelum non periisse, et caritatem non esse

extinctam? sic non est in vobis aliquis qui non faciat pretiosiorem momentaneam vitam, quam salutem ecclesiæ suæ et coronam justitiæ. Non enim nunc a vobis vestra quæruntur, sed ut vos doceatis esse Dei cultores et ecclesiæ filios. Hac virtute procedentes redimetis offensas, et tam perspicua caritas multitudinem quæ præcesserunt operiet peccatorum. Eis tamen qui inspirante Christo armaturam zeli assumpserint, induti pro thorace justitiam, et pro galea judicium certum, dux et custos aderit fidelis Deus, qui eos super vires tentari non patietur: sed ea quæ nunc videntur imminere pericula in veram pacem, plenam securitatem et perpetuam gloriam commutabit. Nam dominus rex, quicquid loquantur homines, si se meminerit esse Christum Domini, et pro debito officii, pro generis nobilitate, pro clarissimi virtute animi, non modo justa petentibus non irrogabit injuriam, sed alios ne irrogent cohibebit. Scit enim quia regis honor judicium diligit. Videor mihi videre plures in vobis qui præclari hujus meriti coronam affectent, et dicant singuli cum propheta in auribus ecclesiæ: Ecce ego, mitte me: conantes cæteris præripere titulum quo fama redimetur universitatis, et privilegium ecclesiæ stabili vigore perpetuabitur.

EPISTOLA CCXCVII.—AD THOMAM CANTUARIENSEM EPISCOPUM. [A.D. 1170. *m. Jun.*]

Thomæ Cantuar. Archiepiscopo, J. Sares. a Carnoto.

CONSILIUM domini Senonensis et nostrum est, si vobis melius non occurrit, ut litteræ urgentiores quas habetis penes vos de justitia exercenda si pax non fuerit, celerius Rothomagensi et Turonensi archiepiscopis ostendantur: saltem ut audiat hostis et terreatur.

Præterea desiderat ut suæ reddantur Auxitano et Burdegalensi, quia et causæ prodesse poterit, et persequutoris minuere vires, si in Guasconia auditum fuerit terram ejus interdicto subjiciendam esse. Nam ad Bituricensem, quicquid de guerris contingat, semper facilior probabiliter speratur accessus. Et memineritis quantum periculum et infortunium ad se traxerit mora porrigendi conventionales archiepiscopo Rothomagensi ei episcopo Nivernensi, et item prohibitorias Eboracensi archiepiscopo et episcopis transmarinis. Nec dixeritis quæ provenerunt vobis non fuisse prædicta, sed potius quod omnium auspicantium more, subtilitatem vestram vaticinia quæ non erant a spiritu deluserunt. Utinam non sit deceptionis hujus morbus irreparabilis: sed nisi cœlitus data sit relevatio seu consolatio non occurrit. Et quidem recte, ut arbitror, quum nos alieni ingenii imaginationibus vanis præsumeremus evolvere cordis humani latebras, quarum solus Deus arbiter est. Quid quæso magis temerarium, aut in Deum, qui hoc singularis eminentiæ privilegio vendicat, injuriosius est? Nam se ipsum nosse, etiam Apollinis oraculo summam esse sapientiam adeo celebris est sententia apud philosophos, ut ei nemo veterum ausus sit refragari. De cœlo si quidem (ut aiunt) descendit γνῶθι σεαυτὸν, id est Scito te ipsum. Quia ergo hic humana deficit et angelica eatenus non attingit, sola Dei sapientia est quæ consilia et cogitationes hominum non imaginatione fantastica conjicit sed sicut sunt usquequaque cognoscit. Vaticiniis ergo renunciemus in posterum, quia nos in hac parte gravius infortunia perculerunt. Qui corda finxit, illa examinet: nos quid domi nostræ sit exploremus.

EPISTOLA CCXCVIII.—AD MAGISTRUM HERBERTUM. [A.D. 1170.]

Joannes Saresberiensis Magistro Hereberto.

VESTRA redolet pagina caritatem, et quas ad præsens reddere nequeo gratias, diligentia studiosa promeruit. Reddet autem qui potens est, et qui cordi vestro gratiam inspiravit, ut desolatis solatium, et Christi confessoribus veritatis testimonium perhiberet. Siquidem nobis, ut coexulantium vota dictionis pluralitate concipiam, gaudium est et exultatio, quum ecclesiæ columnas adversus impetus malignantium, qui nos in aliud evangelium transferre moliuntur, videmus immobiles, ut fidei sinceritatem gratiæ et potestatui præferant, et traditiones hominum divinæ legi subjiciendas patenter et potenter evincant. Resistentibus enim facillime cedunt, qui fugientes instantissime persequuntur; et, tanquam prævisi lupi, nullam appropinquantibus adferunt læsionem, si fraus eorum reveletur a fidelibus, et arguatur a lumine. Quid enim dedit ab initio cornua peccatori, nisi quod omnes in fugam versi disparuerunt a facie tribulantis, et ecclesiam laborantem contra ea, quæ sub prætextu juris inveterati, et antiquarum vel antiquandarum consuetudinum præsumpta sunt, non erat qui adjuvaret? Sed pro certo qui tunc præ cæteris placere hominibus, immo furentibus affectabant, confusi sunt, comprehensi in operibus manuum suarum, et divina præeunte et adjuvante clementia, amplius confundentur, quoniam Deus dum taliter in specie religionis versati fuerint, spernit illos. Salus autem electorum videtur stare præ foribus, et Deo propitio gloriam eorum cito contemplabuntur oculi vestri, et aliorum qui decreverunt Deo potius quam hominibus obedire.

Unde domino meo episcopo Wintoniensi, quanta possum mentis alacritate, congratulor, qui conventus a judicibus et senioribus terræ Christo dignum responsum dedit, et rescriptum emisit congruum ætati, professioni, honori, et generi, et quod ad virtutem poterat, sicut et fecisse creditur, compresbyteros animare. Nam et illi tendiculas insidiantium laudabiliter eluserunt. Alia vice, si conventi fuerint, locuturi verbum fidei et veritatis cum fiducia: plane docentes, quod dominus rex hactenus abutens pernicioso consilio abductus est in invium, et non in viam, et suadebunt, utinam persuadeant, ut ad viam redeat, extra quam salvari non potest, nec diu principis frui gloria, nisi cum ecclesia Dei faciat pacem. Nec vos moveat inanis gloriatio eorum, qui jactitant, quod dominus papa illos, quos archiepiscopus excommunicaverat, habeat absolutos, inde solatium quærentes miseriæ suæ, quod eis cum benedictione caussam dicitur delegasse, et hoc postquam anathemate condemnati sunt. Nam dominum papam excusat ignorantia, cui nondum innotuerat in eos excommunicationis latam esse sententiam, nec tamen prece vel pretio induci potuit, ut aliquem eorum a manu domini Cantuariensis eximeret, quin pro modo culpæ eos percelleret severitate vindictæ. Hoc autem certum teneat vestra dilectio, quod dominus meus Cantuariensis præelegit in exilio mori, quam sine ecclesiæ liberatione redire, nec, auctore Deo, pacem facturus est, nisi utilem posteris, et tam præsentibus quam futuris honestam. Si vero persequutores ecclesiæ perdurare in malitia decreverint, ipse quoniam plenam accepit potestatem, progredietur ulterius, et contra Deum in exercenda justitia nulli omnino parcet. Valete.

EPISTOLA CCXCIX.—AD WILLELMUM SUBPRIOREM ET ALIOS CANTUARIENSES. [A. D. 1170. *m. Oct.*]

Amicis et fratribus carissimis Willelmo subpriori et Roberto sacristæ, et aliis qui sanctæ Cantuar. ecclesiæ curam gerunt, suus Joannes, salutem et dirigere prudenter in futura prospectum.

Preces vestras et vota fidelium tandem misericors et miserator Dominus exaudivit ad honorem suum, ut ex multis et certis indiciis patet, Anglicanæ ecclesiæ restituens pacem et ab exilio revocans patrem vestrum. Utinam fuissent aures vestræ ad os domini regis, quando in colloquio regum nuper habito, inter castrum Blesense et Ambasiam, dimisit dominum archiepiscopum, ut a Francis, quibus tenebatur, licentiam mature reciperet, sub omni celeritate rediturus ad ipsum, inde in Angliam transiturus. Igitur, ut condictum est, Deo propitio, in festo omnium Sanctorum Senonis valefaciet, ex proposito et condicto rediturus ad propria, et quam cito poterit sanctorum urbem reditu suo Cantuariam illustrabit. Vos itaque, sicut honori et saluti ecclesiæ vestræ prospectum esse vultis in posterum, patri vestro occurrite, et in partibus cismarinis, si quid fidei, si quid amicitiæ, si quid devotionis aut consilii est, transmittere non differatis, unde se possit exonerare, et vobis perpetuo teneatur obnoxius. Redimite vel nunc moram, ne forte ad se inevitabile jacturæ rerum et famæ periculum trahat. In Historia Novorum reperi decessores vestros primos occurrisse revertenti ab exilio patri Anselmo. Nunquid vos degeneres eritis, ut nihil solatii aut minimum, et non secundum vos revertentibus patri et fratribus conferatis? Absit hoc semper a prima Britanniarum sede Cantuariensi, ne tam fœdum temporis nostri, tam

inhumanum et indevotum, et indisciplinatum exemplum transmittat ad posteros. Dolor et cordis angustia me vobis compatientem et timentem ne ex pusillanimitate et tenacia quorumdam (quod Deus avertat) ecclesia Dei contrahat opprobrium sempiternum, scribere non patiuntur omnia quæ locus et causa ingerit: sed ut arbitror Deum timentibus et sapientibus et amantibus honestatem satis dictum est. Hactenus ergo amicos præmonuisse sufficiat. Nec dubito quin amantibus caritatis reddatur fructus, et in surdos (ut veteri proverbio dici solet) faba cudatur. Valete, vestri et nostri memores in caritate.

EPISTOLA CCC.—AD PETRUM ABB. S. REMIGII. [A.D. 1170. *m. Dec.*]

Idem Petro Abbati sancti Remigii.

MORA mea rectissime poterat accusari, si non eam necessitas accusaret. Debueram enim, ex quo primum in Angliam pedem posui, nuncium remisisse, per quem vestra dilectio de alumnorum suorum statu posset certiorari. Sed quia mihi in ipso navis egressu, nova et stupenda rerum facies occurrit, alium certiorare non potui, qui ex variis opinionibus et verbis hominum reddebar incertus. Nam, triduo antequam applicarem, omnia bona domini Cantuar. et suorum annotata fuerant, procuratoribus suis ab administratione submotis: et in portubus edicto publico inhibitum est sub interminatione exilii et proscriptionis, nequis nostrorum, si forte Angliam vellet exire, transveheretur. Piissimi tamen officiales domini regis provida nimis cautela et perniciosa nobis circumspectione præcaverant, ut archiepiscopus et sui ab exilio redeuntes nihil prorsus aut minimum invenirent præter domos

vacuas ex magna parte consumptas, et horrea demolita, et areas nudas, et hoc ad consolationem diuturnæ proscriptionis et emendationem sacrilegii perpetrati. Et quum pax nostra nobis in festo beatæ Magdalenæ fuisset reformata, et serenissimus dominus noster rex filio suo novo regi litteris patentibus præcepisset, ut archiepiscopo et suis omnia restituerentur in integrum, prout fuerant tribus mensibus antequam Angliam egrederentur, omnes tamen reditus nomine ejus præerepti sunt, qui usque ad natale Domini percipi potuerunt. Plures possessiones et ecclesias quas ipso jure et ratione pacti conventi restitui oportebat ecclesiæ Cantuariensi, adhuc publicæ potestatis auctoritate occupant curiales. Ego inter cæteros una ecclesia privatus sum quæ xl Marcas annuas solvebat antecessori meo. Contigit autem me triduo applicare ante octavas beati Martini, et in ipsis octavis erat Cantuar. Synodus celebranda, in qua me vices absentis archiepiscopi gerere oportebat. Quum itaque præter spem, et contra bonam opinionem et bonas promissiones domini regis sic omnia turbata reperissem, ut de pace nostra et de reditu archiepiscopi desperaretur ab omnibus, et me tanquam in carcere positum agnovissem, vultu hilari et animo constanti Cantuariam petii, ubi a clero et populo cum magno honore et quasi angelus Domini receptus sum, fidelibus jam ex adventu meo meliora sperantibus, eo quod eis persuasum erat quod me nullo modo archiepiscopus præmisisset, si non esset in brevi sequuturus. Inde synodo celebrata ad novum regem provectus sum, et satis humane receptus, licet concustodes sui aliquid timoris prætenderunt, suspicantes pacem nobiscum non simpliciter factam esse, sed rancoris palam remissi firmius hærere radices. Quod etsi ex variis signis patenter adverterem, sic legi ac si omnia

ad votum procedere arbitrarer. Festinanter inde ad matrem meam deflexi iter, quam jam altero languentem anno, et amodo jam diem Domini cum gaudio præstolantem, ex quo me vidit, vestris et sanctorum quibus cohabitatis orationibus precor attentius commendari. Receperat autem responsum a Spiritu, se mortem non visuram, donec me et fratrem meum videret ab exilio redeuntes.

Interim illi veteres amici domini Cantuar. et ecclesiasticæ libertatis propugnatores, dominus Eboracensis, episcopus Londoniæ et complices eorum, consilium inierunt cum publicanis, legatione transmissa ad dominum regem, ne præfatum Cantuar. in Angliam redire pateretur, antequam renunciaret legationis officio, et restitueret ei universas litteras, quas emeruerat ab apostolica sede, et repromitteret se regni jura inviolabiliter servaturum, ut sub obtentu cautionis hujus ad observantiam consuetudinum artaretur. Dicebant enim quod reditus ejus domino regi damnosus et probrosus futurus erat, nisi ista præcederent. Fecerant etiam de singulis vacantibus ecclesiis senas evocari personas, in quas de pastore eligendo universitatis arbitria conferrentur, ut electiones de ecclesia in aliud regnum et palatium protractæ celebrarentur ad nutum regis: ubi si Cantuar. ob reverentiam canonum pro officii sui debito obloqueretur, regiam offenderet majestatem: si consentiret reus esset in Deum et convinceretur in constitutiones ecclesiasticas incidisse. Sæpedictus autem dominus Cantuar. ex mandato domini regis Rothomagum venerat, inde ex promisso liberandus ab obligatione creditorum, et cum honore in patriam remittendus. Sed fefellit eum opinio, Joanne de Oxeneford. afferente literas domini regis, quibus rogabat et monebat, ut sine mora rediret ad ecclesiam suam, et antedicti Joannis conductu et

solatio in itinere frueretur. Paruit archiepiscopus, et in redeundo æmulorum per amicos machinamenta cognovit, qui jam ad mane profecti ventum commodum expectabant, archiepiscopo nostro in littore opposito similiter expectante. Ubi quum de transitu eorum et machinationibus certior fieret, conatus eorum via qua potuit elisit, mittens archiepiscopo Eboracensi litteras apostolicas, quibus ipse et Dunelmensis episcopus propter usurpatam novi regis coronationem ab episcopali officio suspenduntur. Alias quoque porrexit nuncius London. et Saresb. episcopis, quibus in sententiam anathematis revocantur, et suspenduntur omnes episcopi, qui præfatæ coronationi interfuerunt. Quo facto, prosperior aura spirans a Flandria dominum archiepiscopum in Angliam felici navigatione perduxit, venientemque ad portum cui Sandwicus nomen est, regii satellites exceperunt, custodiis per littora dispositis, ut creditur, ad nocendum, et armatis perstrepentibus, quos antefatus Joannes Oxenefor. cohibuit et compulit arma deponere, non tam, ut putatur, favore nostrorum, quam ne temeritas eorum dominum regem et liberos suos nota proditionis inureret. Exegerunt tamen ut alienigenæ qui cum archiepiscopo venerant, sacramentum præstarent de servanda fidelitate regi et regno. Nec apparebat quisquam alienigena præter Simonem Senonens. archidiac. qui ad præstandum juramentum facile fuisset inductus, si archiepiscopus permisisset, qui, exempli perniciem veritus, respondit bonis moribus hoc prorsus esse contrarium, ut inaudita barbarie compellerentur hospites et peregrini ad hujusmodi juramenta: et fortasse satellites vim parassent, nisi eos compescuisset tumultus popularis verentes plebis impetum, quæ sic de recepto pastore gavisa est, ac si de cœlo Christus inter homines ipse descenderet.

Quum vero se die sequenti Cantuariæ recepisset, venerunt ad eum et alterius archiepiscopi et episcoporum suspensorum nuncii ad sedem appellantes apostolicam, licet eis indubitanter constaret, quod summus pontifex omnem appellandi præcluserit facultatem. Venerunt ex alio latere domini regis officiales suo rogantes nomine, et publica denunciantes auctoritate, ut archiepiscopus latam in archiepiscopum Eboracens. et alios episcopos sententiam relaxaret, nisi regis et regni decerni vellet publicus hostis, ut qui novo regi coronam moliebatur auferre. Ad quod archiepiscopus respondit, se nullo modo impugnare regiam dignitatem, sed potius vires, opes, et gloriam pro viribus in Christo augmentaturum. Hoc tamen nulla ratione impetrari posse, quin adversus præsumptores episcopos ecclesiæ suæ justitiam prosequatur. Illis autem instantibus, acrius adjecit, quod pro honore domini regis, licet ei periculosum esset et vires ejus excederet, quia judex inferior superioris non potest relaxare sententiam, paratus erat duos episcopos absolvere, recepto prius ab eis secundum morem ecclesiæ juramento, quod domini papæ, qui eos vinxerat, mandatis obedirent. Officiales autem non permiserunt ut fieret, dicentes hujusmodi juramentum ab episcopis non debere præstari, quia regni consuetudines impugnabat. Replicavit ad hoc archiepiscopus quod, quum dominum papam modis omnibus antea sollicitassent, ut eos absolveret a vinculo anathematis, quo solius Cantuar. ecclesiæ auctoritate fuerant innodati, non nisi præstito juramento absolvi potuerunt. Quod si necessarium fuit ad unius episcopi sententiam dissolvendam, quæ longe est infirmior edicto summi pontificis, luce clarius est quod sententia apostolica sine eo, præsertim a judice inferiori, solvi non debet. Ad hujusmodi et similes allegationes episcopi moti sunt: et,

sicut pro certo relatum est, ad clementiam archiepiscopi confugissent, nisi eos sæpe nominatus Eboraceus. seduxisset, dissuadens ne quid rege facerent inconsulto quem patronum habuerant in omnibus operibus suis.

Illis itaque cum indignatione properantibus ad dominum regem, noster archiepiscopus ad novum regem iter arripuit. Quum vero Londonias pervenisset denunciavit ei rex junior ne progrederetur, nec civitates ejus aut castella intraret, sed reciperet se cum suis infra ambitum ecclesiæ suæ, et suis denunciatum est ne regni fines exeant, nec prodeant in publicum: sed, sicut se ipsos diligunt, caveant sibi. Qua denunciatione publicata, se et suos Cantuariæ recepit archiepiscopus, ibique salutare Dei cum multo discrimine præstolamur: neque nobis via consolationis aut securitatis alia patet, quam ut vestris et sanctorum orationibus evadamus insidias eorum qui nostrorum sanguinem sitiunt et quærunt, ut de terra penitus avellamur, aut clerius pereamus in ipsa. Licet autem persequutio gravissima sit, et ad archiepiscopum rarus de numero divitum vel honoratorum visitator accedat: ipse tamen cunctis ad se venientibus pontificali gravitate jus reddit, reducta prorsus acceptione personarum ac munerum. Frater meus ad nostrum Exoniensem, quem mihi nondum licuit visitare, profectus, lateri ejus adhæret, in timore multo et jugi sollicitudine. Longum erit, et vereor ne tædium generet, si cunctas angustias nostras cœpero replicare; sed quæ desunt epistolæ, supplebuntur officio portitoris. Sit itaque, si placet, miserationis vestræ sollicitare sanctum priorem et amicos Christi de monte Dei et valle S. Petri, et abbates sanctorum Nicasii et Crispini, et alios sanctos familiares vestros, quatenus nobis apud Altissimum suffragentur, ut eorum meritis salubriter liberemur,

qui periclitamur ex nostris. Carissimos autem fratres nostros et dominos, qui beatissimo Remigio jugiter famulantur, vix sine gemitu et suspiriis, aut madore lachrymarum possum ad animum revocare, recolens me quondam instar paradisi feliciter incoluisse, dum illorum præsentia fruebar, et caritatis experiebar imaginem, quæ in æterna vita speratur. Illos, quæso, diligentius sollicitate, ut alumnorum suorum meminerint in orationibus suis. Quam cito Deus prospera donabit, vobis currentium literarum ministerio, Christo propitiante, communicare non differam. Valeat semper et vigeat sanctitas vestra, et totius ecclesiæ prosperitas in bonis omnibus provehatur, et, si placet, pauperem sacerdotem S. Cosmæ commendatum habeatis.

EPIST. CCCI.—AD BARTHOLOMÆUM EXONIENSEM EPISCOPUM. [A. D. 1170.]

Idem Bartholomæo Exoniensi Episcopo.

Ecclesia in arcto est, et ex dissensione regni et sacerdotii eam undique premunt angustiæ. Nam quam rex perimit, illa vendicat libertatem, et si vellet a status sui defensione cessare et acquiescere jussionibus tyrannorum, illico indignationem apostolicæ sedis exciperet. Sed quia longe tolerabilius est incidere in manus hominum, quam derelinquere legem Dei, officiosissimum et consiliosissimum reputo non modo facultates et fallacis dona fortunæ pro tuenda libertate, pro legibus paternis, exemplo sanctorum exponere: sed et ipsum corpus, quod quibuscunque flagellis atteratur, quibuscunque tyrannorum carnificinis torqueatur ad præsens, velint nolint persequutores, pulchrius et fortius, prout merita præcesserint, glorifi-

catum in illa die restituet Christus, pro cujus fide et obedientia nunc salubriter exponitur aut deponitur. Sed, etsi eo usque tyrannorum rabies invaluerit,

Facilis *est* jactura sepulchri,

ubi cœlo tegitur qui non habet urnam. Consilium in ambiguis duntaxat habet locum: nec debet esse ambiguum quod gerendum præscribit lex divina. Nam nec minimum de mandatis Dei, si quod tamen, quod vix crediderim, parvum est, pro temporali vita, ne dum pro mundana supellectili vel quiete vana consiliove deseritur. Nam et minima servata vitam acquirunt, et plerumque martyrii gloriam promerentur. Neglecta vero ex crimine inobedientiæ et contemptus internam ingerunt mortem. Captam aviculam cum pullis occidi prohibet Dominus, subjiciens præmium esse hujus mandati si observetur, ut longo vivas tempore: quod quidem adjici mandatis aliis non facile reperies, nisi ubi patrem et matrem præcipit honorari. Idem ergo magno et ei quod minimum videtur subintulit præmium, ut doceret quoniam et minimi diligens observantia vitæ promeritoria est. Numquid non scriptum est, quoniam qui minima spernit paulatim decidet: et qui in modico fidelis est, super multa constituetur? Nec hoc dixerim quod omnes capiant verbum istud: aut quod ego minima diligenter observem, qui sæpe et multum in magnis delinquo et maximis. Si quidem obedientia maximum est mandatum, sine cujus diligentiori custodia salutem provectorum nullus assequitur. Melior est enim obedientia quam victimæ. Sicut e latere crimen ariolandi est, repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Et ut ad obediendi virtutem fortius animeris, domini papæ te munit auctoritas, sicut habes ex litteris, quas episcopo Wigorn. nuper scripsit, consulenti

an ad episcopatum suum potius redire deberet, et regis obsequi voluntati, an assistere domino Cantuar. pro libertate ecclesiæ et defensione divinæ legis, omnia supra quam dici possit pericula in se et suis fortiter sustinenti. Exemplum litterarum inferius subjectum est. Exequutorem voluntatis suæ te faciat Dominus, et eam fidei fortitudinem et perseverantiam conferat, ut fratres coævos et posteros in timore Domini et cultu justitiæ feliciter valeas roborare.

EPIST. CCCII.—AD CONVENTUM CANTUARIENSEM. [A. D. 1170.]

Idem Cantuariensi Conventui.

VESTRAM sæpius, si reminisci placet, commonui caritatem quatinus patri vestro et domino pro libertate ecclesiæ agonem in sextum annum, quod hactenus exegit necessitas, protrahenti fideliter (ut oportebat) assistereris, et ut communicaretis necessitatibus eorum qui acerbitates exilii, proscriptionis injurias contumelias detrahentium, persequutorum molestias, ne furores dixerim pro verbo Domini pertulerunt. Et utinam salutaria et honesta monentem audissetis, vel audiatis adhuc, ne vos (quod absit) nimis sero pœniteat incredulitatis et duritiæ vestræ. Nam ego hactenus vobis ut Cassandra Trojanis semper vera pronuncians videor insanire: et ab incredulis dicitur, Homo iste de corde suo prophetat. Et ut simpliciores inducat in erroris et infortunii sui consortium, vanis terret oraculis: et nunc rectum sapientibus intentat adversa, nunc acquiescentibus prospera pollicetur. Sed ecce in cervices inimicorum ecclesiæ Petri gladius potenter exertus est, et Malcho nisi declinet ictum amputabit

auriculam dexteram. Quid Malchus Latino sonet eloquio, nostis: loquor enim scientibus, tenentibus, diligentibus, et amplectentibus legem. Non credebatur quod episcopus Londoniensis et alii auctores schismatis et incentores essent anathematis gladio percellendi: sed illos jam a corpore suo rejecit ecclesia et exclusit. Non credebatur quod condemnationem eorum Romanus pontifex approbaturus esset: sed ex eo constat ratam esse sententiam, quod nuncii a sede apostolica missi sunt, qui eos præstito juramento secundum morem ecclesiæ sub ea conditione absolverent si rex cum ecclesia secundum quod dominus papa præscripserat, faceret pacem. Cujus spe data Cantuar. archidiac. et aliis qui erant in partibus transmarinis absoluti sunt præmissa juratoria cautione. Et quia pax infra festum beati Michaelis (ut condictum fuerat) sequuta non est, in eandem sententiam anathematis juxta condictum reducti sunt. Liquet ergo quam periculosa sit participatio eorum: nam re ea excommunicati erant quos oportebat absolvi. Superest autem ut animadversio procedat ulterius quia hæreditas Domini non potest liberari de manu hostium nisi in manu forti. In quo conflictu patenter agnoscet Dominus qui sunt ejus, et qui pluris faciunt ollas Ægyptias, pane cœlesti, verbo scil. Dei quod dat vitam mundo. Quicumque vero fuerint hi, sortem damnationis suæ recipient cum his quos terra vivos absorbuit. Nam qui peccatis communicat alienis, communicabit et morti. Exite ergo quæso de medio eorum, ponite corda vestra super vias vestras: et qui ex magna parte (quod cum rubore et dolore confusus eloquor) privigni fuistis hactenus: vel nunc tandem transeatis in sortem filiorum communicando paternis necessitatibus, fructus pœnitentiæ et obedientiæ exequendo, et infamiam ab ecclesia propellendo: quæ,

quod Deus avertat, nisi præcaveritis, vestra duritia promerente perpetuabitur in sempiternum. Monuerat hoc, immo præceperat dominus papa, sed nec ipse pro sua reverentia exauditus est. Numquid et vos infidelium more dicturi estis Christo iterum pro ecclesia patiente, Nos non habemus pontificem aut papam nisi Cæsarem? Nunquid adeo timetis illum, qui accepta divinitus potestate corpora vexare potest, non perdere, ut illum contemnatis qui totum corpus potest et animam perdere in gehennam? Is certe præcepit, ut prælatis obediretur, ut filii parentes honorent, eorumque necessitates excipiant promtissima caritate. Quam profecto non habere convincitur, qui fratrem in tribulatione positum pro facultate sibi data non consolatur. Affectum namque mentis validissime convincit exhibitio operis. Valeat semper sanctitas vestra, et in his quæ monui, verbum Dei potius consulat quam vicinos.

EPISTOLA CCCIII.—AD WILLELMUM SUBPRIOREM CANTUARIENSEM. [A. D. 1170.]

Suo Britoni suus J. Salutem et pium in futura prospectum.

Ex his quæ universitati vestræ scripta sunt colligere poteris, quid te oporteat facere. Nec est quod nugatorias, ut hactenus, prætendas excusationes, quia tempus est ut ecclesia vestra patiatur aut compatiatur. Si enim communicaverit necessitatibus patris, in consolationibus, quas indubitanter Deo propitio speramus, in brevi reflorescet. Et quidem a centum annis tempus extitisse non arbitror, quo tam facile posset ad reparanda omnia antiqua privilegia respirare; si patri in

his sollicito viriliter et efficaciter vellet assistere, et necessariis participare sumptibus. Sed nescio quo pacto regnare vultis sine onere et sollicitudine: quum certum sit

Non nisi supremo magna labore peti.

In his autem eatenus jam profecit per Dei gratiam industria pauperis et proscripti ut in his emerendis duo millia marcarum antecessorem suum, si data esset occasio, expensurum fuisse non dubitem. Dicitur quod candelabra alienastis in usus vanos, fortasse non sine conscientia sacrilegii: et adeo tenaces estis in ecclesiæ necessitatibus et honoribus reformandis. Circa hoc sollicita fratres tuos: et si illi contemnendo desipiunt, tu ecclesiæ et tibi providere memineris. Si episcopus Londoniensis iter arripuerit ad curiam, procura, sicut tibi injunctum est, ut duo monachi sufficienter instruantur, ei quum vocati fuerint occursuri.

EPISTOLA CCCIV.—AD JOANNEM PICTAVIENSEM EPISCOPUM. [A. D. 1171.]

Idem Joanni Pictaviensi episcopo.

Ex insperato et in transitu mihi gratia Dei propitiante, nuper innotuit, quod ad vos erat lator præsentium transiturus. Gavisus ergo divinitus ministratam occasionem scribendi ad amicum eam gratanter arripui, arbitratus mihi longæ calamitatis magnum dari solatium, quod in tutis auribus licebat angustiarum cumulum deplorare. Sed unde sumetur exordium? Nam dicendi parit inopiam materia copiosa et exuberans, et quæ non, nisi tempore nostro malitia excrevisset ad summum, fidem excedit. Publicas angustias an domesticas deplorabo? Sed generales mundus agnovit. Sua quemque miseria perurit acrius:

nisi forte quispiam sectatorum Christi tanta sit caritate succensus ut universorum subeat onera, et uratur in scandalo proximorum. Et quia vobis de passione gloriosi martyris Thomæ Cantuariensis archiepiscopi, qui non modo ecclesiam propriam, sed utramque provinciam Anglorum miraculis multis et maximis irradiat, constare non dubito, in ea non censui mihi diutius immorandum: præsertim quum et tempus scribendi breve sit, et, ut opinor jam fere per orbem Latinum ex relatione plurimorum sit nota et vulgata materia. Hoc tamen in tanto divinæ dispensationis munere silendum esse non credidi, quod ad Dei et martyris sui gloriam universi mirantur. Quia sic omnes circumstantiæ concurrunt in agone pontificis, ut patientis titulum perpetuo illustrarent, et persequentium revelarent impietatem, et nomen sempiterno macularent opprobrio. Si enim personas hinc inde intueri et metiri placuerit, occurrit hinc religiosus archiepiscopus, Britanniarum primas, sedis apostolicæ legatus, judex incorruptissimus, utpote nec acceptor personarum nec munerum, assertor ecclesiasticæ libertatis, et quasi turris erecta in Jerusalem contra faciem Damasci, malleus impiorum, sed pauperum et mærentium consolator. Viderit qui noverit, quis e regione procedat. Et si causa martyrem facit, quod nulli rectum sapienti venit in dubium, quid justius, quid sanctius causa ejus? qui opes et omnem mundi gloriam, qui amicorum et totius cognationis affectionem pro Christi amore contemnens, exilium subiit, se et suos omnes exposuit periculis, et paupertati: qui pro lege Dei sui tuenda et evacuandis abusionibus veterum tyrannorum certavit usque ad mortem: nec in aliqua obligatione, postquam semel lapsus est, captus insidiantium dolo, induci potuit ut aliquid eorum quæ ab ipso exigebantur promitteret, quin in

omnibus adjiceret honorem Dei et honestatem ecclesiæ salvam fore. Nec ad modicum et quasi ad horam credens, et in articulo temptationis recedens, adversa perpessus est, sed exilium et acerbissimam proscriptionem in annum septimum protelavit: tanta quidem virtute constantiæ via regia incedens, et Christi et apostolicorum virorum sequens vestigia, ut invictus ejus animus nec fortunæ sævientis impetu posset frangi, nec blanditiis emolliri.

Sed et ubi sit immolatus advertite. Certe in ecclesia, quæ caput regni est, et aliarum omnium mater in Christo, coram altari, inter consacerdotes et manus religiosorum quos armatorum carnificum tumultus fecerat ad stupendum et miserabile spectaculum convenire. Qui ergo se ipsum a multo tempore exhibuerat hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, qui carnem suam in orationibus, vigiliis, jejuniis et asperioris cilicii usu continuo, cum vitiis et concupiscentiis crucifixerat, qui dorsum, quod sancti familiares ejus noverant, tanquam Christi puerulus exponere consueverat ad flagella, qui Christi corpus et sanguinem solitus erat offerre in altari, coram altari prostratus effusum manibus impiorum obtulit proprium. Nec licuit ministris Sathanæ in immolatione discipuli et servi, quod præambulis eorum in crucifixione Magistri et Domini. Christus enim, ne civitas fædaretur, ne pollueretur sabbatum, judicio licet iniquo prædamnatus, qualem qualem allegandi pro se acceperat facultatem, et ab urbe ductus, extra portam crucifixus est, ministerio utique gentilium, qui Dominum non noverant, et auctoritate publicæ potestatis, his reum deferentibus quorum legem visus est impugnare, discipulo filio perditionis proditionis perfidiam procurante. At iste non modo in urbe, sed intra ecclesiam, non tempore prophano, sed die

quem nativitatis dominicæ solemnitas consecrabat, et omni jure decuit ut natalis ejus, qui innocenter et sanctissime vixerat, ad gloriam Dei, natalem sanctorum innocentium sequeretur. Et quidem, ut creditur, necem ipsius traditores procuravere discipuli, sacerdotum principes formaverunt, tanto in malitia Annam et Caipham, Pilatum et Herodem amplius præcedentes, quanto diligentius peccaverunt ne in judicium traheretur, ne conveniretur ab accusatoribus, ne appareret ante faciem præsidis, ne privilegio sacri loci, vel temporis aut dignitatis, aut gradus, aut reformatæ pacis, et datæ securitatis conditione sacrilegas manus evaderet, non gentilium, non hostium, sed eorum qui legem Dei profitebantur et amicorum fidem. Sane mira Dei omnipotentis cuncta et sapienter et salubriter ordinantis dispensatione contigit, quod qui hæc tam male, tam impudenter et imprudenter permisit fieri, eadem non est passus abscondi : ut hic etiam temporaliter impleatur quod veritas protulit, nihil scilicet esse occultum quod non reveletur. Nam quod de signifero proditorum Juda sermone celebri vulgatum est, pari jure trahendum est et ad complices ejus, eo quod de similibus rebus idem constet esse judicium, ut Christianis omnibus ex fide liqueat, quod cœli revelabunt iniquitatem ipsorum, et adversos eos terra consurget. Quis enim fidelium audeat dubitare quod Deus auctores et perpetratores tanti sacrilegii aut convertet aut conteret ?

Passurus autem in ecclesia, ut dictum est, coram altari Christi martyr, antequam feriretur, quum se audisset inquiri, militibus qui ad hoc venerant in turba clericorum et monachorum vociferantibus, Ubi est archiepiscopus ? occurrit iis e gradu quem ex magna parte ascenderat, vultu intrepido dicens : Ecce ego, quid vultis ? cui unus funestorum militum in spiritu

furoris intulit: Ut modo moriaris, impossibile enim est ut ulterius vivas. Respondit autem archiepiscopus non minori constantia verbi quam animi, quia (quod omnium martyrum pace ex animi mei sententia fidenter dixerim) nullus eorum videtur in passione isto fuisse constantior. Et ego pro Deo mori paratus sum, et pro assertione justitiæ et ecclesiæ libertate. Sed si caput meum quæritis, prohibeo ex parte omnipotentis Dei et sub anathemate, ne cuiquam alii sive monacho, sive clerico vel laico, majori vel minori, in aliquo noceatis, sed sint immunes a pœna, sicut extiterunt a causa: non enim illis, sed mihi imputandum est, si qui eorum causam laborantis ecclesiæ susceperunt. Mortem libenter amplector, dum modo ecclesia in effusione sanguinis mei pacem consequatur et libertatem. Quis isto videtur in caritate ferventior? qui dum se pro lege Dei persequutoribus offerebat, in id solum erat sollicitus ne proximi in aliquo læderentur. Verba ejus nonne Christum videntur exprimere in passione dicentem: Si me quæritis, sinite hos abire? His dictis, videns carnifices eductis gladiis, in modum orantis inclinavit caput, hæc novissima proferens verba, Deo et Sanctæ Mariæ et sanctus hujus ecclesiæ patronis et beato Dionysio commendo me ipsum et ecclesiæ causam. Cætera quis sine suspiriis, singultibus, et lachrymis referat? singula persequi pietas non permittit, quæ carnifices immanissimi, Dei timore contempto, et tam fidei quam totius humanitatis immemores, commiserunt. Non enim suffecit eis sanguine sacerdotis et nece prophanare ecclesiam, et diem sacratissimum incestare, nisi corona capitis, quam sacri chrismatis unctio Deo dicaverat, amputata, quod etiam dictu horribile est, funestis gladiis jam defuncti ejicerent cerebrum, et per pavimentum cum cruore et ossibus crudelissime spargerent: immaniores

Christi crucifixoribus, qui ejus crura, quem obiisse viderant, sicut adhuc viventium, non censuerunt esse frangenda. Sed in his omnibus cruciatibus invicti animi et admirandæ constantiæ martyr nec verbum protulit, nec clamorem emisit, nec edidit gemitum, nec brachium aut vestem opposuit ferienti, sed caput inclinatum, quod gladiis exposuerat, virtute admiranda, donec consummaretur, tenebat immobile: et tandem in terram procidens recto corpore non pedem movit aut manum.

Carnifices autem, non minus cupidi quam crudeles, inde tam in regiæ potestatis quam divinæ majestatis injuriam ad ecclesiæ palatium redeuntes, universam supellectilem et quicquid in scriniis aut clitellis archiepiscopi et suorum potuit inveniri, sive in auro, sive in argento, aut vestibus aut variis ornamentis, aut libris, aut privilegiis, aut aliis quibuscumque scriptis, aut equitaturis, insatiabili avaritia et stupendo ausu diripientes, ea, ut libuit, inter se diviserunt: imitatores eorum facti qui inter se Christi vestimenta partiti sunt: licet eos quodammodo præcedant in scelere. Et, ut pontifici jam per martyrium coronato hominum gratia auferretur, omnia scripta quæ sacrilegus prædo surripuit, ad regem in Normanniam transmissa sunt. Sed nutu divino contigit quod, quanto magis athletæ fortissimi gloriam offuscare nitebatur humana temeritas, tanto eam amplius Dominus illustraret ostensione virtutis, et miraculorum manifestis indiciis. Quod viri impii, qui eum insatiabiliter oderant intuentes, inhibuerunt nomine publicæ potestatis, ne miracula quæ fiebant quisquam publicare præsumeret. Cæterum, frustra quis obnubilare desiderat, quod Deus clarificare disponit. Eo enim amplius percrebuere miracula, quo videbantur impiis studiosus occultanda. Homo videt in facie, solus Deus est qui renes

et corda scrutatur. Nam, quum beati martyris corpus sepulturæ tradendum esset, et de more pontificalibus indueretur, quod admodum pauci familiares ejus noverant, inventum est cilicio pediculis et vermibus referto involutum, ipsaque femoralia ejus interiora usque ad poplites cilicina, quod apud nostrates antea fuerat inauditum, reperta sunt. Exterior tantum habitus cæteris conformabatur, juxta sapientis edictum: dicentis, Frons tua populo conveniat, intus omnia dissimilia sint.

Quis referat quos gemitus, quantos lachrymarum imbres sanctorum cætus qui aderant, in revelatione sic adumbratæ religionis emiserit? Nec tamen in his omnibus persequutorum quievit furor, dicentium corpus proditoris inter sanctos Pontifices non esse humandum, sed projiciendum in paludem viliorem, vel suspendendum esse patibulo. Unde sancti viri qui aderant, vim sibi timentes inferri, eum in crypta, antequam satellites Sathanæ qui ad sacrilegia perpetranda convocati fuerant convenirent, ante altare sancti Joannis Baptistæ et sancti Augustini Anglorum apostoli in sarcofago marmoreo sepelierunt: ubi ad gloriam omnipotentis Dei per eum multa et magna miracula fiunt catervatim confluentibus populis, ut videant in aliis et sentiant in se potentiam et clementiam ejus qui semper in sanctis suis mirabilis et gloriosus est. Nam et in loco passionis ejus et ubi ante majus altare pernoctavit humandus, et ubi tandem sepultus est, paralytici curantur, cæci vident, surdi audiunt, loquuntur muti, claudi ambulant, evadunt febricitantes, arrepti a dæmonio liberantur, et a variis morbis sanantur ægroti, blasphemi a dæmonio arrepti confunduntur, Illo hæc et plura, quæ referre per longum est, operante, qui solus est super omnia benedictus in secula, et eos præelegit esse gloriæ suæ consortes quos

pro veritate fidei, zelum justitiæ, confessionis virtutem, et invictæ constantiæ perseverantiam, facturus erat de veritatis ac fidei adversariis triumphantes. Quæ profecto nulla ratione scribere præsumpsissem, nisi me super his fides oculata certissimum reddidisset.

Superest itaque ut nostram parvitatem vestra instruat eruditio, an citra Romani pontificis auctoritatem tutum sit in missarum solenniis et aliis publicis orationibus eum in catalogo martyrum tanquam salutis præsidem invocare, an adhuc ei, quem Deus tantis miraculorum clarificavit indiciis, quasi alii defuncto orationes subventorias teneamur exsolvere. Timetur enim ne sic orandi instantia beati martyris injuria videatur, et incredulitatis prætendat imaginem post tot signorum exhibitionem nondum secura devotio. Jam super hoc consultus esset Romanus pontifex, nisi quia facultas transeundi adeo omnibus præclusa est, ut nullus ad navigium admittatur nisi literas regis ante porrexerit. Nobis tamen interim consultius esse videtur ut assistamus Domini voluntati, et quem ipse honorare dignatur ut martyrem, nos, sive cantemus, sive ploremus, ut martyrem veneremur. Nam fere in omnibus mundi partibus Deus, non expectata cujuscunque hominis auctoritate, potuit et consuevit clarificare quos voluit: quod sapienti non potest esse ambiguum, qui varias scripturas solerti indagatione diligentius perscrutatur.

EPISTOLA CCCV.—AD SENONENSEM ARCHIEPISCOPUM. [A. D. 1171.]

Domino Senonensi miseri illi, qui quondam fuere Cantuarienses.

AGONEM nostrum, quem cum martyre glorioso pertulimus, viderunt oculi vestri, quos tam innata, quam

cœlitus per gratiam provecta et perfecta liberalitas aperuit ad videndum calamitates ecclesiæ Anglicanæ, et in subventionem pauperum Christi portastis pro ea pondus diei et æstus, et sic athletam pro lege Dei adversus impios dimicantem, dum licuit, custodistis tanquam pupillam oculi vestri. Fidem vestram et diligentiam, qua nobis pacem procurastis, remuneret Deus, qua nihil ex contingentibus a vobis omissum est, ut infortunia nostra vobis debeant imputari. Forma siquidem pacis solemniter initæ cunctis visa est utilis et honesta, quum in illo celeberrimo conventu tantorum regum maximi et sapientissimi principes convenissent. Reformata ergo pace regna gavisa sunt. Sed quid a membris diaboli tunc ageretur, rei exitus indicavit, si tamen ad suum finem pervenisse credendi sunt, qui in contumeliam Dei sibi vindictam reservantes tantum facinus commiserunt. Absit enim, ut hanc gloriam suam, alteri cedat terribilis ille, qui aufert Spiritum principum, et eos qui inauditum flagitium perpetrasse noscuntur, nota, et non potius miraculosa percellat ultione. Nam sanctus pontifex, sicut vobis aliis literis fida relatione significatum est, de ærumnis hujus sæculi glorioso martyrio migravit ad Dominum, ut jam sedeat cum principibus et judicet eos, qui se angustiaverunt, et hæreditatem Christi delere conati sunt. Quum enim Christus, velit nolit persequutor, sit Deus super omnia benedictus in sæcula, momentanea potestatis elatæ, sicut sæpe audiens doluistis, præsumptio suum honorem et abusiones veterum tyrannorum perpetuis legibus et honori Dei machinatus est anteferre. Et, ne quis obloqui audeat aut mutire, alii nostrum capti sunt et retrusi in carcerem, alii proscripti, alii condemnati exilio, alii quibus melius divina providit clementia, sibi fuga consuluerunt, ne paterentur aut viderent miseriam fratrum,

conculcationem sanctorum, et quod pace ipsius dictum sit, ignominiam Christi. Sedent e regione blasphemi, qui sub nomine et honore sacerdotali, sacerdotium persequuntur, principibus adulantes, persequutorum ecclesiæ justificantes caussam, exultantes in rebus pessimis, scilicet quod potestatibus adstiterunt adversus Dominum et adversus Christum ejus, cujus sanguis, per eos effusus licet militum ministerio, de terra clamat ad Dominum, magis quam sanguis Abel justi, quem frater ipsius interemit.

Horum caput est ille Eboracensis, quem vidistis et audistis palam in curia archiepiscopum persequentem, et qui indignus fuerat ore sacrilego, quo necem martyris procuravit, ipsius proferre nomen: eum plane mendosus et mendax jam inauditis coruscantem miraculis adhuc, sicut ex literis ejus patet, nominat Pharaonem. Sed non movemur, si flagitiosa bellua martyrem non honorat, quæ, sicut opera manifesta convincunt, Deum utique non veretur. Dicitur tamen quod parat ad curiam proficisci, ut purget vitæ sordidæ notam, quasi homo qui justitiam fecerit, et non dereliquerit judicium Dei sui. Et ne ipsius purgatio valeat impediri, procuravit ut nulli nostratum liceat transfretare, nisi domini regis impetrata licentia. Quod quidem obtineri non potest, nisi præstetur cautio, quod nihil queretur contra martyris persequutores. Quid ergo facient miseri zelantes legem, videntes justitiam opprimi, et sibi exitum denegari? Sed certe verbum Dei non est alligatum, et vobis libertas est, et os patens ad ecclesiam Romanam, et notissima veritas. Novistis enim martyrem in vita sua, novistis caussam ejus, novistis et nos qui coexulavimus illi: novistis et istum Caïpham temporis nostri, qui sub specie conquerentis persuasit expedire, ut unus moreretur aut caperetur, ne tota gens periret.

Eratis in Anglia cum patruo vestro domino Wintoniensi, quando idem nunc Caïphas, tunc archi-diabolus Walterum illum, cujus adolescentis admodum venusta facie inductus nefario concubitu nimis consueverat delectari, hispidum et procaciori lingua evomentem probra, quæ in contumeliam naturæ perpessus fuerat, oculis orbari fecit. Et postmodum scelus arguentem idem archi-diabolus, judicibus qui sæcularia negotia exercebant corruptis, adegit suspendio. Sic vir ille non minus benignus quam pudicus, columbi sui acceptavit affectum. Sic veteris amasii diu exhibitum obsequium remuneravit, ut primo stuprum inferret misero, deinde miseriori, quia de consensu tam sordidæ immunditiæ pœnitebat, capulationem et oculorum avulsionem infligeret, et tandem miserrimum, quia clamore, ut poterat, suas protestabatur angustias, suspensum in patibulo fecerit jugulari.

Hæc non fingimus, sed in vestram studuimus revocare memoriam, si tamen excidere potuerunt, quæ velut ungue adamantino, multis et magnis, et plenis fide viris sæpius referentibus in pectore nostro profundius resederunt. Nam usque in hodiernum diem in opprobrium ecclesiæ, Deique contemptum tristis hæc historia cantitatur. Sed fortasse quæret aliquis, quomodo tantum flagitium, et tam manifestum, impune pertulerit, et præsertim beato Eugenio tunc summum administrante pontificatum? Et quidem, ut indubitanter credimus, nullo modo evasisset, nisi per beati Thomæ industriam, qui per venerabiles viros Hilarium Cicestrensem et Joannem Wigorniensem episcopos effecit, ut ejus a bonæ memoriæ Theobaldo Cantuariensi archiepiscopo purgatio reciperetur. Deinde sentiens ecclesiam Romanam indignatam esse super exhibitione purgationis factæ clam, utpote in capitulo monachorum, non in solemni con-

ventu præstitæ, statui suo consulens, Romam profectus est ad illum famosissimum negotiatorem, quem semper odio habuit anima vestra: Gregorium Sancti Angeli cardinalem. Et per illum in multitudine sparsorum in curia munerum obtinuit, ut justificatus rediret in domum suam: incertum, qua Dei dispensatione reservatus ad majora flagitia perpetranda, sicut præsens testatur dies, qua sanguine innocentis purpuratur ecclesia, qui sceleratum istum, eo quod concurialis ejus erat, fraterna caritate compatiens, et frugem vitæ melioris expectans, debitæ subtraxit ultioni.

EPISTOLA CCCVI.—AD WILLELMUM SENONENSEM EPISCOPUM. [A. D. 1171.]

Venerabili domino et patri carissimo Willelmo Dei gratia Senonensi archiepiscopo, et sedis apostolicæ legato, suus Joannes salutem, et promptissimæ devotionis obsequium.

LICET Anglicanæ ecclesiæ adhuc quoad multa sit ingens desolatio, tristitia tamen illius jam ex maxima parte in gaudium transiit, et luctus in cantica felici prorsus et læta mutatione conversus est: si quidem jam adeo ad memoriam martyris inaudita miracula crebuerunt, ut, si alias inaudita illic provenerint, vix censeantur illius miraculis ascribenda. Sicut enim in omni conditione nobilis animus studuit conniventibus præminere, sic et nunc, ut aliorum sanctorum pace dixerim, alios, de quibus legerim vel audierim, in miraculorum exhibitione præcedit. Quod ideo facile crediderim provenisse, ut fidem in pluribus orbis nostri partibus non tam sopitam quam fere prorsus extinctam pius Dominus excitaret, spem erige-

ret, solidaret caritatem, et obstrueret ora iniquorum qui sancto viro detrahebant in vita, et odio personæ causam Christi persequebantur. Quis enim amodo veram et fidelem dubitet doctrinam Christi, qui verbis suis adhærentem hominem nobis notum tanta felicitate remunerat? Quis causam fuisse iniquam (nisi dæmoniacus) dicet, quæ patronum suum tanta coronat gloria?

Dubitatur a plurimis an pars domini papæ in qua stamus de justitia niteretur: sed eam a crimine schismatis gloriosus martyr absolvit, qui si fautor esset schismatis, nequaquam tantis miraculis coruscaret. Erat namque vir tantæ prudentiæ, ut non facile posset errore quolibet supplantari in tanto periculo animarum. Mirarer itaque supra modum cur eum dominus papa in catalogo martyrum recipi non præceperit, nisi quia in ecclesiastica historia legisse me recolo, quod quum Pilatus missa relatione Tiberium Cæsarem consuluisset, an Christum qui tot et tanta fecerat, et a plurimis colebatur ut Deus, coli oporteret ut Deum: senatus ab imperatore consultus respondit colendum quidem fuisse ut Deum, nisi quia id provinciales citra senatus auctoritatem præsumpserant. Et quidem sic nutu faciente divino responsum est, ne deitas Christi, cujus nomen erat Judæis et gentibus prædicandum, terrenæ potestati videretur obnoxia, et eam emendicatam dicerent infideles, qui velint nolint coguntur audire: quoniam Dominus regnavit, irascantur populi, et exultet terra in qua Christi fundatur ecclesia. Sic ergo nutu divino arbitror evenisse ut martyris hujus gloria, nec decreto pontificis, nec edicto principis attollatur, sed Christo præcipue auctore invalescat, cujus honorem, quoad vixit, studuit dilatare, honorem Christi salvum fore semper expressit. Et Christus ei vicem non referet?

Absit ut veritas fallax sit in promissis. Legitur in Actibus Apostolorum quod quidam nondum baptisati citra auctoritatem apostolorum Spiritum sanctum acceperant: sed numquid hoc senatus apostolicus infirmavit? Profecto ubi Deus auctor est, frustra superior desideratur auctoritas. Si quis autem hujus tanti martyris gloriam evacuari desiderat, quicumque sit ille, antequam ei credamus, aut majora aut saltem similia operetur. Alioquin peccare creditur in Spiritum sanctum cujus operibus detrahere non veretur.

EPISTOLA CCCVII.—AD ROGERUM ARCHIEP. ET ALIOS EBORACENSES. [A. D. 1171.]

Rogerus Dei gratia Eborac. Archiepiscopus et Apostolicæ sedis legatus venerabili fratri H. Dei gratia Dunelm. Episcopo, et dilectis filiis R. Decano, et Willelmo Cant. et universo capitulo Eborac. omnibusque Canonicis sanctæ Mariæ de Suthewelle sanctique Wilfridi de Ripum, sanctique Joannis de Beverleia Abbatibus, Prioribus, Clero et universo populo per Ebor. provinciam constitutis salutem et gratiam.

NON ignorat dilectio vestra quanta pro dignitate ecclesiæ nostræ hac tempestate sustinuerim, in qua tantum invidiæ mandari adversum me licuit, ut vix aliquis locus veritati relinqueretur. Familiare est omnibus iniquis, quoties nancisci possunt occcasionem, maledictis eos quibus invident inurere, et venenatis verborum jaculis figere innocentes. Fecerunt hoc qui jampridem sederunt mihi in insidiis. Et quidem primo paraverunt laqueum suspensionis, quo dominus papa plus eorum falsas suggestiones quam juris ordi-

nem sequutus, me innodavit. Deinde ne quoquo modo solvi posset, iniquitatem iniquitati addentes, hinc maximorum virorum libellos arte multiplici sicut jam a pluribus retro annis instructi fuerant conquirebant, inde peregrinorum et qui me numquam viderant multitudinem subornabant, ut ea quæ non noverant mentientes, apud summum Pontificem et curiam Romanam quocumque modo famam onerarent. Absens eram, et qui ex parte mea in curia pauci tantæ multitudini vix resistere poterant, tam exquisitis pressi mendaciis, maxime quum quidam solo habitu religiosi videntes illos prosperari in iniquitatibus suis cum illis currebant, et neglecto Dei timore ad eversionem dignitatis ecclesiæ nostræ, una cum meretricibus suis quas secum duxerant, nequis sexus persequutioni meæ deesset, multa dixerunt. Hi omnes in unum convenientes proposuerunt in cordibus suis gigantes imitari, parietem ex maximis quasi quibusdam lapidibus et multis mendaciis, fictis ad tempus suspiriis et gemitibus, non solum domos, sed et plateas replentes diurno et nocturno ululatu, eundemque ipsum parietem tanquam quodam indissolubili bitumine, vim naturæ facientes, simulatis lachrymis linierunt, sperantes hoc modo cœlum claudere se posse, et veritatem perpetuo carceri deputare. Quid plura? Idem Pharao illorum, ille spiritualis, cujus ipsi membra sunt, in tali equitatu incedere videbatur cum corona, et ego, miseræ cophini servituti deputatus, respiciebam ad auxilium hominum, et non erat: cuti enim meæ consumptis carnibus os meum adhæserat. Levavi ergo ad cœlum oculos, et angustia spiritus mei ad Deum clamavi, et intercedentibus meritis et orationibus vestris exaudivit me pro sua reverentia, qui malleo bonitatis suæ innatæ prædicto pariete confracto et in nihilum redacto, fugientibus Baby-

loniis, quæ clausa tenebatur, veritatem eduxit, et squalore carceris deterso liberam in publicum exire præcepit. Quæ simul ac suæ reddita est libertati, ad me velociter advolavit: et in præsentia dominorum R. Rothomagensis, et eorum quos episcopus Ambianensis delegaverat, quibus negotium meum a domino papa commissum erat: nec non et episcopi Ebroicensis, multorumque religiosorum tam abbatum quam priorum a dextris mihi luce liquidior adstat. Cujus faciem gravem et fulgentem prædicti archiepiscopus et viri religiosi a domino Ambianensi destinati, intuentes, gavisi sunt gaudio magno valde: et nullam moram sustinentes juxta formam quam eis dominus papa præscripserat, incontinenti me a suspicione qua tenebar absolverunt, universis qui aderant benedicentibus Dominum qui superbos humiliat, qui sapientes in astutia sua comprehendit, qui de misericordia sua præsumentes liberat, et vinctos educit in fortitudine. Ipsi gloria et nunc et per immortalia secula seculorum. Amen. Veniam autem ad vos Deo volente in proximo, ut gaudium meum in vobis impleatur. Quos ego ultra quam dici possit videre desidero. Benedictio Dei Patris et Filii et Spiritus sancti descendat super vos pro nobis orantes. Acta sunt hæc secunda feria post Dominicam qua cantatur, Gaudete, die festo sanctæ Luciæ apud Albamarlam.

EPISTOLA CCCVIII.—HENRICI REGIS AD BARTHOLOMÆUM EXON. EPISC. [A. D. 1171.]

Henricus Rex Angliæ et Dux Norman. et Aquit. et Comes Andegav. B. Exoniensi Episcopo salutem.

SCIATIS quod concessi pacem meam omnibus qui exierunt de Anglia propter Thomam Cantuar. archi-

episcopum, et omnes res suas sicut eas melius habuerunt, quando eadem causa exierunt de Anglia, et beneficia quæ idem archiepiscopus eis postea contulit. Quare eos secure venire faciatis, et res suas habeant bene, et in pace, salva fidelitate mea, quam mihi facient. Testibus Gaufr. archid. Cant. Ric. archid. Pict. Ric. de Hum. Const. Bac. de Luci, Reginald. de Curtenai apud Cloec.

EPISTOLA CCCIX.—EJUSDEM AD EUNDEM. [A. D. 1171.]

Henricus Rex Angl. et Dux Norman. et Aquitan. et Comes Andeg. B. Episcopo Exon. caro et fideli suo salutem.

Sciatis quod per gratiam Dei prospera navigatione applicui in Normanniam, et inveni totam terram meam cismarinam in summa pace et tranquillitate disponente Deo constitutam, et homines ac fideles meos de adventu meo (ut oportebat) uberiori lætitia perfusos. Accessi deinde ad dominos legatos: et quamquam eos in principio duros invenissem, et, ut videbatur, penitus flecti non possent, tamen contra spem omnium, contra opinionem singulorum pax denique sequuta et ad honorem Dei et ecclesiæ et meum et regni mei inter nos est reformata, sicut ex sequentibus vobis plenius innotescet. Hæc enim sunt quæ me ad eorum instantiam observaturum promisi: quod, scilicet ab instanti festo Pentecostes usque in annum tantam pecuniam dabo, unde ad arbitrium fratrum templi cc milites ad defensionem terræ Hierosolymitanæ per annum valeant teneri, et quod licebit fieri appellationes ad dominum papam libere: ita tamen ut si

quos suspectos habuerim, antequam de regno exeant, jurent quod in itinere illo nec malum meum, nec dedecus regni mei perquirent: et quod consuetudines quæ tempore meo contra ecclesias terræ meæ inductæ sunt dimittam: quas quidem aut paucas aut nullas æstimo: et quod possessiones Cant. ecclesiæ si quæ ablatæ sunt plene restituam, sicut habuit uno anno antequam archiepiscopus de Anglia egrederetur. Clericis præterea et laicis utriusque sexus pacem meam et possessiones suas restituam, qui occasione prænominati archiepiscopi destituti fuerunt. Et hoc mihi ex parte domini papæ in remissionem omnium peccatorum injunxerunt observandum. Ego autem pace reformata statim in Angliam venissem, nisi quia Domini legati colloquium habituri sunt apud Cadomum die Martis proxima post ascensionem Domini. Quum autem rediero, vos mihi statim occurrere non prætermittatis.

EPIST. CCCX.—BARTHOLOMÆI EXON. ET ROGERI WIGORN. AD ALEXANDRUM PAPAM. [A. D. 1171.]

Sanctissimo Domino et Patri carissimo A. Dei gratia summo Pontifici B. Exon. et R. Wigorn. dicti Episcopi, et C. dictus Abbas Faversamen. salutem et omnem cum summa devotione obedientiam.

APOSTOLATUS vestri mandatum suscepimus, ut ad monasterium sancti Augustini Cantuariensis pariter accedentes diligenter inquireremus, an vera essent quæ de dilapidatione bonorum ecclesiæ, et enormitatibus C. electi, et dissolutione ordinis, et subversione bonarum consuetudinum, et aliis malis quæ ex conquestione conventus per ejusdem electi incuriam vel malitiam provenisse audieratis, et monasterium ipsum

studeremus modis omnibus ad honorem Dei in statum pristinum reformare. Præcepistis etiam sub arta districtione, quatinus si nobis constaret ecclesiæ statum reformari non posse absque amotione electi et quorumdam Monachorum, tam electum quam illos auctoritate vestra omni occasione et appellatione cessante, postposito timore et gratia nullatenus amovere differremus, et loco illorum personas honestas et utiles Deo auctore substituere: ut ex fructu reformati in melius monasterii deberet sollicitudo tam vestra quam nostra apud Deum et homines commendari. Præceptorias quoque vestras ad sæpedictum direxistis electum, ut nostro qui nullam in eo jurisdictionem habebamus nisi ex delegatione vestra, omni occasione et appellatione remota, pareret judicio. Quum vero in capitulo fratrum ei vestræ fuissent litteræ præsentatæ, tandem præcepit ut eas Cantor aperiret et legeret: sed antequam plene perlegerentur dixit se et sua in vestra protectione consistere, et eos qui litteris uti decreverant ad vestram audientiam appellare, sicut nobis postmodum sacramento testium rite præstito et relatione conventus, scilicet quinquaginta duorum monachorum innotuit. Postea vero ad se reversus, in cœtu fratrum mandatum vestrum totum plene audivit. Publica vero fama sic consonabat his quæ ad vos perlata fuerant, ut nulli provincialium veniret in dubium quin excessuum electi magnitudo, ne dicamus et criminum, monachorum querimoniam vinceret: mirumque fere omnibus videbatur, quod ad ruinam et lacrymas domus vestræ tam sero, quos toti mundo debetis oculos reflexistis. Nos itaque receptis litteris vestris non pepercimus laboribus nostris aut sumptibus, sed ad obedientiam prompti, postposito ut præceperatis timore, die congruo, quem præfixeramus partibus, accessimus ad monasterium.

Et plane, sicut solemni juramento majoris et sanioris partis conventus constitit, intelligentes, quod sæpe dictus electus in fraudem mandati vestri, et perniciem monasterii, asportatis ornamentis et libris et pecunia non modica, præelegerat fugam, aditurus ex proposito aliquam potestatem quam Deo et apostolicæ sedi posset opponere, tanto studiosius veritatem studuimus inquirere, quanto nobis ex assertione plurium certius constitit ipsum antequam fugam iniret dixisse multis audientibus se abbatiam a Romano pontifice non habere, sed curam paucarum, de quibus non curabat animarum, securumque esse de temporalibus bonis, quia ei Romanus pontifex prædia auferre non poterat, quæ ab alio possidebat. Invenimus ergo tantam dilapidationem bonorum, ut de reparatione possit nostra et conniventium ætas merito desperare. Ecclesiæ lapsum et desolationem, claustrum et officinas imbribus et ventis pervias, et ruinam ædificiorum, his qui ea viderant inspicere miserum est. Audire calamitates colonorum ecclesiæ, quas electi illius, aut potius a Deo reprobati hominis concupiscentia, et rapacitas fecit, piis auribus est tormentum. Alienationes prædiorum multas fecit, enormes, et eo minus tolerabiles quod patrimonium Christi patronis immunditiæ et conciliatoribus turpitudinis suæ repertus est fœdissimo commercio distraxisse. Sigillum ecclesiæ fratribus abstulit, ut male factas alienationes possit pro libitu roborare. Pecunia, super qua nomine ecclesiæ Judæis et Christianis fæneratoribus cavit, in immensam et prorsus importabilem monasterio, excrevit quantitatem. Seditiosus est, ut conventum, quia bonorum quæ distrahere moliebatur auctor esse renuit, militari, quod vulgo notum est, cinxerit obsidione, et conficere inedia conatus sit. Periit hospitalitas in diebus ejus, quæ quondam

in domo illa floruerat. Cultus religionis, quantum ad ipsum et familiares suos, abiit in exterminium. Quasi stratam publicam adolescentulis et servientibus suis, quos suo, id est, militari modo congesserat, fecerat claustrum, dolentibus et reclamantibus his qui religiosius fuerant instituti. Pro monachandis pecuniam palam recipiebat, nec aliquem admittebat in monachum nisi, vestris patrumque decretis omnino pessundatis, manus ejus prius sordibus adimpleret. Ab uno talium lxx marcas accepit, quod negari non potest, quas consumpsit enormius, quam nunc dici expediat. Quæ ad fabricam ecclesiæ et sartatecta in diebus ejus a fidelibus collata sunt, maximam quidem summam faciunt, sed eam ecclesiæ necessitate contempta, penitus erogavit in pravos usus, honestas consuetudines domus probabiliter a patribus institutas et observatas, ex maxima parte per eum abolitas esse conquesti sunt, nec fuit qui posset inficiari. Magnus et venerabilis conventus monachorum enormiter imminutus est. Vestræ sanctitatis aures veremur offendere, si de incontinentia ejus retulerimus, quod (ut dici solet) lippis et tonsoribus notum est: sed quantumcumque verecundia pudoris obsistat, silere tamen non possumus quæ tacita perniciem bonis moribus ingerent, et scandalum religioni, et apostolicæ sedi opprobrium, ad quam domus ista specialiter dicitur pertinere. Polluentur fortasse labia nostra proferendo, quia in nimis polluta versantur materia: sed ea Deo propitio purgabit calculus quem vobis mittet Seraphin de altari, præsertim quum non sit hæc nostra, sed popularis assertio, cui non audet aliquis refragari, nisi mendosus et mendax apud nostrates haberi non formidet. Electus ille aut potius equus emissarius, jugi, quod Leviticus damnat, fluit semine, et hinnit in feminas, adeo impudens ut libidinem, nisi quam publicaverit, volup-

tuosam esse non reputet. Matres et earundem filias incestat pariter: nec timet aut erubescit palam temerare conjugum sanctitatem: fornicationis abusum comparat necessitati. Proletarius est adeo quod paucis annis ei soboles tanta succrevit, ut patriarcharum seriem antecedat. Inter assertores turpitudinis ejus, quorum maxima erat copia, religiosissimus presbyter de cujus sinceritate nemo dubitat, nobis retulit quod in una duntaxat villa et adjacentiis ejus x. et vii. genuit spurios. Quot in aliis effuderit referre longum est, et indicibile nobis. Et, ut ab expressione hujus immunditiæ quandoque lingua nostra recedat, novit Deus et spiritus ejus, qui animæ nostræ præsidet, quod tot spurcitias in homine religionis nomen aut habitum præferente numquam audivimus, nec tantum sensimus manare fœtorem. Totus conventus unanimiter stabat adversus eum, et clerus et populus patriæ. Quia ergo patenter advertimus quod sine amotione ejus res emendari non poterat, et nos vestro artabamur mandato, qui præceperatis ut eum (si ita esset) omni occasione et appellatione remota amoveremus: Dei et vestra auctoritate freti postposito timore et gratia eum amovimus: et fratres ab obedientia ejus, et laicos a subjectione ejus absolvimus, decernentes etiam ut probatæ majorum institutiones de cætero inviolabiliter observentur salva in omnibus auctoritate vestra. Erit itaque Deo et apostolatu vestro dignum opus roborare quod factum est, ne pestifera arbor semel avulsa radices iterum figat in horto vestro, et ad ignominiam apostolicæ sedis et religionis opprobrium fructus faciat toxicatos. Quum autem sententia lata esset, universi fratres a nobis veniam petierunt et absolutionem super eo quod servientibus electi, scilicet G. Marescalco et quibusdam aliis, qui cum aliis sicariis a mensa ejus recedentes gloriosissimi martyris sancti Thomæ sanguinem

effuderunt, et iterum ad eum reversi sunt, communicaverant, inviti tamen, sed domino suo, quem ut abbatem venerabantur, et timebant ut familiarem regis, eisdem palam communicanti resistere non audebant. Nos autem, pensantes contritiones cordis eorum et necessitatis articulos, et de vestra quidem misericordia præsumentes, ipsis in sustentatione ecclesiæ vestræ modicam injunximus pœnitentiam, et quam licuit interim contulimus absolutionem, rogantes ut si placet præscribatis quid eis amplius injungendum sit. Si quidem necessitas ecclesiæ, et meritum martyris vehementer exposcit, ut tam sicarii qui pretiosum sanguinem effuderuut, quam complices et fautores eorum gravius puniantur, ut illorum pœna terreat alios. Hoc autem indubitanter noverit serenitas vestra quod quicumque huic reformando operam dederit, inimicus Dei et ecclesiæ subversor credetur in nostris partibus.

EPISTOLA CCCXI.—AD EUNDEM. [A.D. 1173.]

Domino Papæ Joannes.

A FINIBUS terræ ad vos clamat Anglicana ecclesia, ut miserabilis illius ecclesiæ, quæ præ cæteris omnibus in partibus occidentis fundata et solidata in cruore martyrum crevit et dilatata est in variis agonibus confessorum, minuatis angustias, et electum suum, quem legatorum vestrorum procurante industria tandem obtinuit, jubeatis, accepta consecratione vigere plenitudine potestatis. Petunt hoc episcopi et abbates: petit clerus et populus, quorum votis et vocibus meæ parvitatis non est fas abesse suffragium. Et quidem electionis suæ formam ipsa mater mea Cant. ecclesia litteris suis vobis luculenter expressit, quæ tam episcoporum quam eorum qui ad vacantium ecclesiarum

regimen electi sunt, assensu et testimonio roborata est: ipsius quoque electi merita retulerunt tanti et tales viri, ut tam ab electo quam ab electione procul arceatur omnis sinistra suspicio. Quum ergo canonica sit electio et electus omni acceptione dignus, non ob aliud forte credendum est tanti patris consecrationem fuisse dilatam, nisi ut illustrius splendeat et fortius vigeat; quum a sanctitate vestra acceperit firmamentum. Plura loqui vereor in auribus majestatis vestræ, præsertim quum materiæ excellentiam deprimat stilus humilior, et ad expolienda susceptæ causæ merita, quæ per se patent, mens inops et victa lingua succumbat. Pietatem vestram doceat Spiritus sanctus ut fidelium vota promoveatis prout ecclesiæ expedit: et celeritate adjiciatis quod oratio non præsumit. Si calamus, serenissime pater, excessit, necessitati quæ legibus arctari nescit, ascribatur, non homini. Angustiæ enim nostræ multiplicatæ sunt super numerum. Valeat semper et vigeat sanctitas vestra.

EPISTOLA CCCXII.—AD WILLELMUM SENONENSEM ARCHIEP. [A. D. 1173.]

Venerabili Domino et Patri carissimo Willelmo Dei gratia Senonensi Archiepiscopo et sedis apostolicæ legato, suus Joannes de Saresberia salutem, et felices semper ad optanda successus.

Nisi membra capiti cohæserint, corporis incolumitas non subsistit, et merito publicus hostis arguitur quisquis ecclesiæ profectibus adversatur. Quia ergo me Sanctæ Cantuariensis ecclesiæ membrum, licet modicum, esse constat, necesse est, ut votis communibus pro facultate feram suffragium, et tota dili-

gentia prosequar id in quod se ostendunt studia potiorum. Et vestra quidem sanctitas eidem ecclesiæ semper astitit in laboribus suis, et meritorum vestrorum concurrentibus titulis gloriosus martyr agonem suum feliciter consummavit, et clerus optata diu consolatione respirat. Quum enim dominus noster rex Anglorum præfatæ ecclesiæ, sicut per officiales suos episcopis et clero innotuit, liberam concessisset eligendi sibi archiepiscopum facultatem: tandem concurrentibus eorum qui in majori degunt ecclesia, et aliorum votis, canonice convenerunt in virum, cui divina præeunte gratia litterarum eruditio ad doctrinam suffragabitur, vita proficiet ad exemplum, elegantia morum promerebitur gratiam cohabitantium, facundia verbum Dei salubriter dispensabit. Si quidem indubitata spes est, quod sanctissimus, quem semper dilexit et coluit, necessitatibus ejus patronus accedet: et quem successorem elegisse et vocasse visus est ad laborem, promovere disponat ad participium consolationis et gloriæ. Is est venerabilis vir Ric., quondam prior ecclesiæ Doverensis, pro quo sanctitatis vestræ genibus provolutus, quanta possum devotione supplico, quatinus ei dexteram gratiæ et opem consilii clementer porrigat excellentia vestra: et ecclesiæ, quam de naufragio traxistis ad portum, labores et angustias optato solatio relevetis. Id ita demum proveniet, si dignatio vestra obtinuerit, ut electus, accepto consecrationis munere, plenitudine gaudeat potestatis, ut Deo debitum reddere possit obsequium, et indigentibus solatium exhibere. Quod, serenissime et dulcissime pater, tanto magis necesse habeo postulare, quanto majori meo discrimine quidam mentiri ausi sunt, quod ego apud vos et per vos consecrationem ejus debuerim impedisse. Hoc autem falsissimum esse novit Deus, et sinceritas conscientiæ

vestræ et meæ. Placeat itaque sanctitati vestræ, qui in hac parte novistis innocentiam meam, divinæ miserationis intuitu eam, quum optimum fuerit, excusare, ut Deus vos et vestros ab omni discrimine tueatur.

EPISTOLA CCCXIII.—AD ALBERTUM ET THEODWINUM CARDINALES. [A. D. 1173.]

Reverendis dominis et patribus in Christo carissimis A. et T. sanctæ Romanæ ecclesiæ presbyteris et sedis apostolicæ legatis J. de Sar. sanctitatis eorum servus, salutem, et promptæ devotionis et reverentiæ famulatum.

Divina præeunte et vobis cooperante gratia, spes consolationis illuxit ecclesiæ, et in sedibus apud nos vacantibus tandem rite licuit idoneos ordinare pastores. Unde et contigit ut ecclesia Winton. sibi in patrem et pastorem elegerit virum quem ut fidelium spes est ad hoc ante Dominus præelegerat, utpote ex magna parte talem qualem Paulus episcopum præcipit ordinari. Is est devotissimus ecclesiæ Romanæ filius Ricardus quondam Pictavensis archidiaconus, cujus elemosynæ consolantur ecclesias sanctorum, cujus facultates sunt egenoram subsidia, cujus potestas est firmamentum justitiæ et iniquitatis exterminatio. Est autem vir prudens in consiliis, discretus in opere, modestus in verbo, cujus ut opinor industriam et affectum potuistis vos ipsi quandoque experiri. Sic enim ad Deum tota mente creditur esse conversus, ut sua omnia contemnat pro lege Domini, et se ipsum in necessitatis articulo paratus sit offerre sacrificium Deo. Electio ejus primo in episcopali sede celebrata est, in episcoporum conventu solemniter approbata, et tam electionem quam approbationem regius roboravit assensus. Placeat itaque sanctitati

vestræ perficere quod per vos tam laudabiliter cœptum est, et providere quo modo maturitate adhibita possit accepta plenitudine potestatis, divinæ vocationis implere munus. Erit enim, propitiante Deo, firmissima columna in domo Domini, et tam propriæ quam aliarum ecclesiarum necessitates fortissime sustinebit.

EPISTOLA CCCXIV.—AD HUMBALDUM OSTIENSEM EPISCOPUM. [A.D. 1173.]

Venerabili Domino et Patri carissimo Hu. Dei gratia Ostiensi Episcopo J. de Sar. salutem et plenæ devotionis obsequia.

VERERER tantam alloqui majestatem, nisi me vestra benignitas relevaret, et animaret ad verbum illius veræ caritatis recordatio quam præ cæteris fere mortalibus ad sanctum tunc confessorem, nunc gloriosum martyrem habuistis, cui me pro libertate ecclesiæ coexulare divina fecit misericordia. Hac fiducia roboratus audeo sanctitati vestræ attentius commendare virum proculdubio commendabilem Ric. Winton. electum, cujus facultates sunt egenorum subsidia, ecclesiarum consolatio. Cujus potestas iniquitatis exterminatio est, et justitiæ firmamentum. Is tanta affectione amicum vestrum gloriosum martyrem Christi diligit, ut se illius constituerit servum, ut alumnos qui multi ad eum confluunt in suis necessitatibus consoletur, et eum pro viribus studeat imitari. Sanctitatis itaque vestræ pedibus provolutus meo et eorum qui nobis coexulaverunt nomine precor attentius, quatinus negotia ejus sic gratia vestra promoveat, ac si eum videretis sancti Thomæ negotiis insudantem. Nam et ipse sua omnia, immo et se ipsum, gloriosissimo martyri, quem patronum præelegit, mente devotissime consecravit.

EPISTOLA CCCXV.—AD GRATIANUM NOTARIUM. [A. D. 1173.]

Domino Gratiano Jo.

VERITAS Christi, quam in vobis esse præ cæteris qui missi fuerant in negotio sancti Thomæ mundus agnovit, mihi confidentiam præstat, ut eos quos præfato martyri devotos esse constat dilectioni vestræ secure audeam commendare. Horum unus est et numerandus in primis, venerabilis vir R. Winton. electus, quondam Pictavens. archid. pupillorum pater, et mœrentium consolator, fautor ecclesiasticæ libertatis, justitiæ cultor, et iniquitatis adversarius, quantum pro tempore licet, immo ulterius, ut in eum sæpe pro Domino contendentem non sine periculo malorum impetus excandescat. Homo devotus est apostolicæ sedi et cujus familiaritas honori vestro valeat inservire. Et quidem desiderat ut sedulitas ejus vobis officiosa possit esse in aliquo, magnique censebit instar muneris si ei quicquam injungere voluerit dilectio vestra. Quia ergo secundum Deum ad regnum ecclesiæ salubriter et ad consolationem multorum vocatus est caritatis vestræ genibus provolutus quantacumque possum instantia supplico, quatinus et personam ejus et causam habeatis propensius commendatam, et sic ipsius promoveatis negotia, sicut expediendas novistis Anglicanæ ecclesiæ necessitates. Se enim totum, ut indubitata spes est, Christi devovit obsequio, paratus etiam propriam animam pro ecclesia victimare. Valete.

EPISTOLA CCCXVI.—BARTHOLOMÆI EXON. EPIS. AD ALEXANDRUM PAPAM. [A. D. 1173.]

Domino Papa Exoniensis Episcopus.

SACROSANCTA Romana ecclesia sicut indignos ab ecclesiarum regimine depellere consuevit, sic ad sollicitudinem pastoralis officii personas idoneas evocat, et eis apostolicæ tuitionis impendit gratiam et munimen. Winton. vero ecclesia quum ex absentia pastoris multis et magnis periculis subjaceret: tandem cœlitus ut speratur ei data est consolatio, pastore secundum Deum electo, cui justum est si vobis placet gratiæ vestræ ulteriorem accommodare favorem. Is est devotissimus filius vester Ric. quondam Pictaven. archid. cujus elemosynæ consolantur ecclesias sanctorum cujus facultates sunt egenorum subsidia, cujus potestas est firmamentum justitiæ, et iniquitatis exterminatio. Est autem vir prudens in consiliis, discretus in opere, modestus in verbo, et qui in habitu et gestu, temperantiæ normam sequitur, sic ad Dei cultum ut ex animi sententia loquamur, tota mente conversus est, ut non modo sua omnia sed et se ipsum impendere paratus sit pro lege Domini. Sic pater credimus, et multis et certis signis inducti sumus ut quod loquimur credamus. Convenit in eum libere tota Winton. ecclesia, et canonice facta electione postmodum in præsentia nostra et fratrum nostrorum regius est ei datus assensus. Quod quum Dominis nostris legatis vestris innotuisset, gratum admodum sicut ex litteris eorum percepimus habuerunt. Et merito quia non apparebat alius qui tam commode posset præfatæ ecclesiæ ruinas instaurare, qui sedis apostolicæ posset apud nos tam efficaciter solidare vigorem. Suppli-

camus itaque paternitati vestræ quatinus eum adhibita maturitate promoveri faciatis, ut promotus ecclesiæ necessitates facilius et felicius expedire et promovere possit utilitates. Valete.

EPISTOLA CCCXVII.—EJUSDEM AD EUNDEM.
[A. D. 1173.]

Alexandro Papæ Bartholomæus Exoniensis Episcopus.

MEMBRIS est vigor a capite, et a sancta Romana ecclesia post Deum salus est omnium ecclesiarum. Domini cardinales legati vestri, desolatis apud nos compatientes ecclesiis, districta præceptione jusserunt, ut postposita omni occasione et mora sibi secundum Deum patres eligerent et pastores. Itaque Herefordensis ecclesia, quæ diutius luxerat et languerat pastore proprio viduata, pari voto, unanimi consensu libere et secundum instituta sacrorum canonum elegit venerabilem virum R. archid. Oxeneford. ecclesiæ suæ canonicum tam morum quam litterarum honestate conspicuum, natalibus nobilem, habentem utriusque juris peritiam, qui domui suæ præesse novit, et ecclesiæ Dei sollicitudinem gerere, gratiosum et boni testimonii apud omnes. Electioni ejus in præsentia nostra et fratrum nostrorum, qui omnes in facto isto lætati et roborati sunt, regius est datus assensus, et omnium qui audierunt favor accessit. Pietatis itaque vestræ genibus provoluti supplicamus attentius, quatinus eum faciatis maturius promoveri ad expediendas tam suæ quam aliarum ecclesiarum necessitates. Valete.

EPISTOLA CCCXVIII.—EJUSDEM AD EUNDEM.

[A. D. 1173.]

Excellentissimo domino et patri carissimo A. Dei gratia summo pontifici, B. Exoniensis episcopus salutem.

Apostolatui vestro pluribus ex causis Anglicana solito magis congratulatur ecclesia, sed alias ad conciliandam omnium gratiam antecedit quod gloriosum Christi martyrem sanctorum catalogo præcepistis ascribi, et legatorum vestrorum industria desolatis ecclesiis spes vestræ consolationis illuxit, ut ad plenam libertatem confidentius audeant aspirare. Inter quas mater nostra sancta Cant. ecclesia, quæ tot et tantorum martyrum sanguine laureatur, et se ab initio pro justitia, pro libertate ecclesiæ, pro sedis apostolicæ fidelitate periculis semper exposuit: tandem post labores, post damna, post calamitates innumeras quas referre superfluum est, quum totus eas Christianus orbis agnoverit, meritis ejus divina respondente clementia videatur ad finem naufragii pervenisse: nuper enim quum et hi qui in prima sede degunt, et suffraganei provinciæ, et omnes ad quos pertinebat electio, convenissent præeunte desiderio et prece populi unanimi consensu tota ecclesia libere et secundum institutionem sacrorum canonum sibi in patrem et pastorem elegit virum, cui vita ad conscientiam et exemplum, litterarum eruditio ad formam vitæ, et ad doctrinam facundia suffragatur. Ricard. videlicet Cantuariensis ecclesiæ monachum priorem monasterii Doverensis, cujus sollicitudinem a multis annis tam laudabiliter gessit, et athletæ Christi proscripto, et pro libertate ecclesiæ agonizanti in necessitate fidem exhibuit, ut nunc dignus habeatur ejus successione. Impetrato itaque regis assensu ad metropolitanam

sedem provinciales episcopi de more convenerunt, ut ex officio suo munus consecrationis quam necessitas exigebat explerent. Sed quia hostis antiquus profectui invidet animarum, eo ut multis visum est machinante ex insperato litteræ regis junioris conceptæ nomine, in medium prodierunt, quibus protestabatur se ad vestram audientiam appellasse adversus electiones quæ suum non habuerunt assensum. Et licet literæ ex variis causis, quas renunciare longum est, suspectæ viderentur, et plurimorum esset sententia eas consecrationi debitæ præsertim in tanta necessitate non debere generare dispendium, tamen majestati vestræ censuit ecclesia deferendum, sperans indubitanter quod tanto apud apostolicam sedem majorem inveniet gratiam, quanto ei plus honoris et reverentiæ etiam cum discrimine suo in tam evidenti necessitate studuit humiliter exhibere. Quia ergo desolationem ecclesiæ prætendere idem est ac si ipsius ruina et cæterarum perpetua desolatio procuretur, pietatis vestræ pedibus provoluti supplicamus attentius, quatinus nos et Anglicanam ecclesiam cœlitus (ut spes est) electo pastore gaudere faciatis, et sancto Thomæ substituatis virum, quem in angustiis suis fidelem expertus est. Moveant vos, pater, ecclesiæ laborantis angustiæ, filiorum moveant preces, moveat vos gloriosissimi martyris reverentia, quem orare confidimus, ut ei in sancta Cantuariensi ecclesia successor idoneus subrogetur.

EPISTOLA CCCXIX.—PRIORIS ET CONV. CANTUAR. AD EUNDEM. [A. D. 1173.]

Domino papæ prior Cantuariensis et conventus.

Eos vobis securius commendamus, quos sincerius diligimus, et quos ad sanctam Romanam ecclesiam

sinceriorem credimus habere caritatem. Horum unus et in primis fere primus est pater pauperum et mœrentium consolator, protector noster in angustiis, venerabilis frater noster R. Wintoniensis electus quem ad hoc, ut fidelium spes est, ad ecclesiæ suæ regimen Christus elegit, ut adversariis ejus e regione possit ascendere et se murum opponere pro domo Israel, et potenter conterere justitiæ inimicos, et justis debitum conferre subsidium, majestatis itaque vestræ pedibus provoluti quotquot sumus attentius supplicamus, quatinus eum ad expediendas propriæ ecclesiæ necessitates et aliorum consolationem faciatis, maturitate adhibita promoveri et ut precibus ejus quas non nisi in Domino facturus est gratiæ vestræ favor accedat. Valete.

EPISTOLA CCCXX.—ODONIS PRIORIS ET CONV. CANT. AD ALEXAND. PAPAM. [A. D. 1173.]

Domino Papæ Odo Prior et conventus Cant.

CALAMITATES, quas ecclesia nostra pleno decennio jam sustinuit, apostolicæ sedi non possunt esse incognitæ, quia eas totus Christianus orbis agnovit. Si causa quæritur, justitia se ostendit, apparet libertas ecclesiæ, reverentia sedis apostolicæ, cujus auctoritas evacuabatur in partibus nostris, se esse protestatur, pro qua et gloriosus martyr Christi occubuit: pro qua fratres et alumni ecclesiæ proscripti diutius exulare coacti sunt, et habiti sicut oves occisionis, spectaculum facti sumus et Deo et hominibus et angelis, et persequutorum Christi canticum tota die. Attestatur his effusus apud nos martyrum sanguis,

sed is præcipue qui de terra clamans ad Deum fidelium devotione defertur in universum orbem. Sed benedictus Deus, benedictus apostolatus vester qui nos consolatus est dominorum cardinalium gratia Dei cooperante industria, in tribulatione nostra, ut post angustias tanti naufragii ad debitæ libertatis portum accessisse videatur ecclesia, ut abominationes Ægyptiorum Deo suo secure valeat immolare. Nuper enim emanavit ab eis mandatum de celebrandis electionibus in regno, et dominus rex eorum precibus acquiescens idoneos in ecclesiis secundum Deum pastores præcepit ordinari. Universi lætati sunt, sed nos omni jure præ cæteris, qui in majori discrimine versabamur. Convenimus ergo sæpius accitis episcopis provincialibus, et aliis ad quos electio pertinebat, et tandem Deo dirigente gressus nostros in beneplacito suo factum est omnibus cor unum et anima una: quod sine nutu divino non potuit accidisse, ut tam dissonæ voluntates in adimplenda sacrorum canonum forma tam facile unirentur. Præeunte ergo desiderio et prece populi, pari voto, unanimi consensu convenimus in virum, de quo Dominus videtur dixisse nobis: Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui, ipsum eligite: quoniam me cum martyre meo, quem ipse pro me patientem in veritate dilexit, devote coluit; et in domo mea ab ineunte ætate fideliter conversatus est, præelegi vicarium, et ordinari præcipio successorem.

Is est R. ecclesiæ nostræ ab adolescentia sua monachus, et apud nos ad omnes promotus ordines, prior monasterii Dovorensis, morum honestate et litterarum eruditione conspicuus, modestus in verbo, providus in consiliis, discretus in opere, in habitu et gestu veram temperati animi exprimens formam. Decentissime sacerdotis explet officium, zelus Christi suc-

census est in corde ejus, manum suam libenter aperit inopi, liberalitatem gaudenter exercet, et exteriorum sollicitudinem laudabiliter administrat. Quid mirum ergo si in tantum et talem virum universi libentissime convenerunt, qui etiam rapiendus fuerat, si aliter haberi non posset? Quum ergo libere et secundum institutionem sacrorum canonum fuisset electio ejus celebrata, regius (ut mos est) accessit assensus: eligentes prosequutus est plenus favore clamor, et debita laude Dei tota cæpit ecclesia resultare. Ad metropolitanam sedem cum electo provinciales episcopi et aliarum ecclesiarum electi pariter accesserunt; pro ritu gentis et majorum consuetudine solemniter inthronizatus est. Grata Deo, et ab hominibus desiderata ipsius instâbat consecratio, quum ecce ex improviso litteræ regis junioris nomen præferentes prolatæ sunt, quibus protestabatur se appellasse adversus electiones quæ suum non haberent assensum. Litteræ quidem ex variis causis et probabilibus signis arguebantur suspectæ, eisque fidem non esse habendam erat sententia plurimorum, præsertim in tanto discrimine, ubi libertas potuit periclitari et animarum salus, et ecclesiæ protelari desolatio, et rerum jactura irreparabilis. Causas enumerare longum est, sed utique pro rege illo præsumi debuerat, quod cum periculo suo et temporali æmulorum compendio nollet ecclesiam diutius captivari. Sed licet prafatæ litteræ sapientioribus non magni viderentur esse momenti, de humilitate tamen et devotione ipsius electi processit, et de fidelitate quam patres et majores nostros ad ecclesiam Romanam semper habuisse recolimus, et de paucorum consilio ut pro reverentia nominis vestri consecratio differretur. Speramus enim indubitanter quod tanto majorem inveniet in oculis clementiæ vestræ necessitas ecclesiæ nostræ gratiam, quanto

majorem etiam cum irreparabili dispendio nostro vobis honorem videbitis esse exhibitum. Scitis, pater, quia nos supra modum oppressit dira et diuturna calamitas. Videtis quam tristia fuerint, quam periculosa sint, et quanto periculosiora, ut timetur, immineant tempora. Occurrit irreparabilis, quam Deus avertat, desolatio, recidivam veremur tempestatem, grandisque necessitas solatium desiderat festinatum.

Pietatis itaque vestræ pedibus provoluti supplicamus attentius, et tota nobiscum supplicat ecclesia Anglicana, quatinus provisum a Deo nobis pastorem data plenitudine potestatis, prout sanctitas vestra melius viderit expedire, auctoritate apostolica adversus eos qui ruinas ecclesiarum perpetuare machinantur, roborare dignetur: ut prædecessorum suorum, apostolico munimine fretus, secundum quod ei Deus inspiraverit, vestigia valeat imitari. Supplicamus inquam nos, ecclesia supplicat, supplicant et patroni ecclesiæ nostræ gloriosi martyres et confessores, et consona voce omnium sanctus Thomas iterat et multiplicat preces. Donec sacratissimum cor vestrum verbum bonum, verbum consolatorium nobis eructet, squalida lugebit sponsa Christi, nec est qui eam consolari valeat, donec antistitem suum recipiat in plenitudine potestatis. Quia pedes vestros nequimus ut volumus, lacrimis rigabimus genas nostras, nec erit eis requies quoadusque eas Deo miserante abstergat dextera clementiæ vestræ.

EPISTOLA CCCXXI.—AD BOSONEM CARDINALEM.
[A. D. 1173.]

Venerabili Domino et patri carissimo Bosoni Dei gratia sanctæ Rom. Ecclesiæ Presbytero Card. suus Joannes de Sar. salutem, et promptæ devotionis obsequium.

FAMILIARITAS quam a diebus domini Lucii Cantuariensibus dilectio vestra semper exhibuit, mihi multam dat apud vos interveniendi fiduciam: ut quod necessitati nostræ et saluti vestræ expedire non dubito, bonitati vestræ confidenter exponam. Meministis præ cæteris quoniam ecclesiæ Romanæ negotia præ cæteris didicistis, quomodo Cantuariensis ecclesia sedi apostolicæ fidem et devotionem semper exhibuit fere præ cæteris quæ in orbe sunt. Recolitis enim quomodo bonæ memoriæ Theobaldus ejusdem Cantuariensis ecclesiæ archiepiscopus amicus vester quoque familiaris, pro tuendo jure ecclesiæ et constitutionibus apostolicæ sedis pertulerit: et quomodo ecclesia archiepiscopos martyres semper habuerit aut confessores egregios. Quia ergo vobis ecclesiæ causam ad plenum commendatam esse non dubito, paternitati vestræ preces quantas patri et domino licet devotissime porrigo, quatinus electum nostrum tantis, ut spes est, decessoribus idoneum successorem, et vobis Deo propitiante devotissimum in omni tempore ea caritate amplectamini, et diligentia tueamini, qua fovere consuevistis anteriores archiepiscopos, quia ipse in obsequio vestro pro facultate sua prioribus non invenietur inferior.

EPISTOLA CCCXXII.—AD PETRUM ABB. S. REMIGII. [A. D. 1173-4.]

Petro Abbati Sancti Remigii Domini suo unico suus Joannes de Sarisb. Salutem, et utriusque vitæ successus.

Diuturni caussas silentii reddere non oportet, quum terrarum jam a multo tempore sint subtracta commercia, et intermeantibus de gente in gentem sine dispendio salutis, et vitæ periculo transire non liceat. His vero, qui suspecti habiti sunt, diligentius præcavendum est, ne ex aliqua probabili occasione publicæ potestatis iram incurrant. Quia dum timet unusquisque quod meruit, adversus eum quem injustius et atrocius læsit, facilius excandescit. Nam ut ait quidam satis eleganter et vere:

Rumor de veteri faciet ventura timeri.
Cras poterunt fieri turpia, sicut heri.

Ex quo enim Altissimus patiens quidem, sed procul dubio redditor justus erexit dexteram in retribuendo, et arripuit judicium manus ejus, timent plurimi, ne ira se ad invicem collidentium potestatum transeat in furorem, et declinant impetum, donec justitia in judicium convertatur, et ex conversione vel contritione impiorum consilium Domini innotescat. Interim, præstolamur in silentio salutare Dei, certum habentes quod patientia pauperum non peribit in finem. Nunc siquidem plurimum necessaria est, nunc opus est armis, nunc pectore firmo in Domino. Audiuntur enim undique terrores et opiniones bellorum. Crebrescunt incendia, et, qui hostes debuerant expugnare, in prædam transeunt. Et non modo ab Aquilone, sed a quatuor ventis cœli in perniciem populorum olla succenditur. Nam a generatione ista, non modo filii Barachiæ sanguis, qui plusquam inter templum et altare nuper effusus est,

nunc requiritur, sed etiam aliorum, qui ob eandem caussam damna, ludibria, et verbera experti proscripti sunt, incarcerati sunt, in exilium missi sunt, et fere de toto orbe Latino, unde migraverunt ad Dominum, passionum suarum debitam, et quæ Deum deceat, et prosit ecclesiæ, expetunt ultionem. In his itaque lætantur justi, qui vident vindictam justitiæ consonam Dei gloriæ militare, lavantes utique manus suas in sanguine peccatorum. Hæc summatim de his, quæ publicantur apud nos, ubi solus ille tutus est, quem furor exagitat, aut quem Spiritus sanctus efficit omnium temporalium contemptorem. Foris enim adstat gladius, timor intus: civis et hostis in eodem fere versantur calculo. Nostra autem sors conviventibus adæquatur, nisi quod inter Scyllam et Charybdim periculosius navigantes, evidentior supra et contra merita nostra Dei propitiatio benignius consolatur. Nam ut sibi magis reddat obnoxios, intentata e vicino ostendit pericula, et validius irruentia sæpe longius fortiusque repellit, ut merito dicere debeamus: Qui Dominum Jesum, velit nolit mundus, super omnia benedictum non diligit, anathema sit. Vestra autem, quæ in partibus nostris sunt, multis periculis exponuntur. Nostri potentes circumquaque in lupos conversi sunt, quos improba ventris agit ingluvies, ut jura potestatesque contemnant. Et nisi hominis, cui domum commisistis, laboriosa et efficax subvenisset industria, jam nullo aut raro coleretur habitatore. Qualem vero illam invenerit, alia vice me vobis scripsisse memini, et a memoria vestra non arbitror excidisse.

Quum enim illuc in propria persona accedere non valerem, diligentem de domesticis nostris exploratorem direxi, et audita per eum status melioratione manifesta, gavisus sum. Jam enim res directæ erant in hunc articulum, ut si Dominus pacem daret, et ibi

ministrantibus possent sufficere, et humilitatem debitam hospitibus pro loci modulo laudabiliter exhibere. Siquidem fratres ibi degentes, tam episcopi quam officialium ejus, sed et vicinorum gratiam meruerunt, possentque amodo amicorum subsidio per gratiam Dei et suam industriam dilatari, nisi conatibus eorum tempestas ingruens obviaret. Sed licet vicini undique, qui munitiones custodiunt, ab eis sæpe multa extorqueant, tamen pro viribus solliciti sunt Deo et domino suo sancto Remigio servare fidem, et vestris per omnia jussionibus obedire. Frater Absalon cum reditu nostro desiderabat pertransire ad nos, sed propter imminentia pericula, meo et fratris mei consilio, reversus est ad domum, cui, si abesset, desolatio imminebat. Canonem vero constitutum deposuit in manu vestri Ricardi, ut illum recipiatis de manu ejus, si forte Deus commodiorem intermeandi dederit facultatem. Et quia malitia invalescit, ut oportet fratres, qui in domo vestra sunt, urgente necessitate post latrones et prædones per castella discurrere, ut neuter eorum interdum domi inveniatur, nobis, si placeret vobis, et consilio vestro, videretur admodum expedire, ut etiam cum diminutione aliqua pensionis mitteretis aliquem honestum, et ad necessitates monasterii compositum fratrem, qui posset illis esse solatio, et in absentia aliorum adventantibus respondere, et sua præsentia testificari locum religionis titulo Domini consecratum. Nam si ibi multiplicior apparuerit religiosorum numerus, procul dubio major ab incolis Domini reverentia exhibebitur, et malefactorum improbitas facilius conquiescet.

EPISTOLA CCCXXIII.—LUDOVICI REGIS AD JOANNEM SARESB. CARNOTENSEM EPISCOPUM ELECTUM. [A. D. 1176.]

Ludovicus, Dei gratia rex Francorum, amico suo carissimo, magistro Joanni de Saresberia, Carnotensi electo, salutem cum sincera dilectione.

Quod capitulum Carnotense de consilio domini Senonensis archiepiscopi, apostolicæ sedis legati, divino potius, ut credimus, instinctu vos in pastorem et dominum, pari voto et assensu, solenniter et canonice elegerunt, gratum ducimus et acceptum; tum beati Thomæ martyris consideratione, cujus familiaritatem meritis vestris meruistis adipisci, tum morum et scientiæ vestræ contemplatione. Eapropter discretionem vestram monemus et precamur attentius, quatinus, electioni de vobis factæ benignum præbentes assensum, tam solenni et tam laudabili tantæ ecclesiæ vocationi præsentiæ vestræ exhibitione satisfacere maturetis, ne nostrum et archiepiscopi Senonensis, qui ad hoc fideliter et efficaciter consummandum laboravit, diutius suspendatur desiderium, et spes ecclesiæ Carnotensis mora prolixiori torqueatur. Valete.

EPISTOLA CCCXXIV.—CAPITULI CARNOTENSIS AD EUNDEM. [A. D. 1176.]

Venerabili domino suo et patri, Joanni Dei gratia Carnotensi electo, pastoralis curæ sollicitudinem gerere ad salutem.

Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex spiritu, spiritus est. Hinc est quod magnificat anima nostra Dominum, et in Deo spiritus noster

exultavit, quia vos nobis in pastorem electum non revelavit caro et sanguis, sed Pater noster qui in cœlis est, visitans nos oriens ex alto. Sane tam dissona hominum vota, tot varias mentium voluntates, adunare non potuit nisi spiritus unitatis, adeo ut indubitanter sit evidens eum quem spiritus revelavit, cœlitus destinatum. Curiæ cœlesti gaudium intulisse credimus, quod beatæ Virginis ecclesia, per Spiritum Sanctum concipiens, dilectum Deo et hominibus pastorem germinavit. Acclamantibus itaque omnium votis desideratum sibi postulat, et ad dilectum et ad electum sibi incunctanter aspirat Carnotensis ecclesia, sponsique desiderio jam languescens Osculetur me, inquit, osculo oris sui. Urgeat amor Christi eum qui regis filiæ desideratur amplexibus, et stimulis salutaribus compungatur qui ad Dei filios propagandos Christi gener eligitur. Erubescat regnum cœlorum solus ingredi, cui divini germinis pompa gloriosa promittitur; et qui coronam auream creditur meruisse, gloriosi labore officii mereatur æternam. Mittimus ergo ad vos ex capitulo nostro personas spectabiles, decanum videlicet, cantorem et cancellarium, qui universitatis nostræ mentem vobis offerant, et personam vestram postulantes, vestri adventus desiderium viva nobis voce denuncient.

EPISTOLA CCCXXV.—AD PHILIPPUM DECANUM ET CAPITULUM S. MARTINI. [A. D. 1176.]

Joannes, divina dignatione et meritis sancti Thomæ, Carnotensis ecclesiæ minister humilis, Philippo decano beati Martini totique capitulo in Domino salutem.

UNIVERSITATEM vestram ignorare non credimus quod controversiam, quæ inter homines de Castro novo beati Martini et R. nobilem ecclesiæ vestræ thesaurarium vertitur super quibusdam juramentis vel fidei præstatione quam occulte inter se dicuntur prædicti homines præstitisse in depressionem juris prædictæ ecclesiæ, dominus papa nobis commisit audiendam, et, omni contradictione et appellatione cessante, fine debito terminandam. Nos itaque secundum apostolicum mandatum et de consilio virorum religiosorum et prudentium procedentes, et sufficientibus testibus omni exceptione majoribus rei cognita veritate, sententiam excommunicationis in prædictos homines, tum propter eorum manifestam contumaciam, tum propter prædictæ conjurationis probatam testibus infamiam, auctoritate apostolica qua fungimur in hac parte protulimus; illos vero quos audivimus esse principes factionis nominatim vinculo excommunicationis innodavimus; in reliquos vero omnes, qui sunt ejusdem conjurationis complices, non ex nomine, sed in omnes sententiam excommunicationis protulimus generalem. Vobis itaque eorum nomina qui nominatim excommunicati sunt literis nostris expressa transmittimus: Reginaldus Meschini, Petrus de Montebruis, Nicolaus Engelardi, Petrus Auberti, Paganus Gastinelli, Joannes Ermerardi, Radulfus de Fulchis, Radulfus Thomæ, Gilo Balduini, Petrus Aimeri, Gilo Thomæ, Gilo

Senoreti, Bartholomæus de Lochis, Petrus de Savoneriis, Harduinus Pelliparius, Petrus Chivittonus, Reginaldus Goslani, Juguelmus Cordoanarius, Hamericus Epuliardi, Sancio Emenardi, Gaufridus de Cormeriaco, Bartholomæus Fromaudi, Jocelinus Pelliparius, Herbertus de Carnoto, Bartholomæus Attatei, Thomas de Ambasia. Inde est quod universitati vestræ auctoritate apostolica mandamus ut illos quos nominatim excommunicavimus excommunicatos ex nomine nuncietis, et generalem excommunicationem quam protulimus in reliquos qui prædictæ conjurationis sunt complices, in omnes generaliter promulgetis, et in ecclesia vestra a sacerdotibus minorum altarium ecclesiæ prædictos excommunicatos tam ex nomine quam in genere faciatis frequenter et solenniter nunciari, vel eos a divinis officiis cessare compellatis.

EPISTOLA CCCXXVI.—LITTERÆ JOANNIS, CARNOTENSIS EPISCOPI, DE ABSOLUTIONE JOANNIS, COMITIS VINDOCIENSIS, A VINCULO EXCOMMUNICATIONIS, QUO EUM JOANNES ILLIGAVERAT. [A. D. 1180.]

Joannes, divina dignatione et meritis sancti Thomæ, Carnotensis ecclesiæ minister humilis, omnibus ad quos literæ istæ pervenerint in Domino salutem.

Noveritis quod, quum venissemus ad ecclesiam Carnotensem, nobilem virum Joannem comitem Vindocinensem, ob injurias, damna, et concussiones quas ecclesiæ sanctissimæ trinitatis Vindocinensis sæpius irrogaverat, vinculo excommunicationis astrinximus et plusquam triennio tenuimus adstrictum. Verum

procedente tempore, ad venerabilem patrem nostrum Petrum, sanctæ Romanæ ecclesiæ titulo S. Chrysogoni cardinalem, apostolicæ sedis legatum, accessit, et præstita juratoria cautione, se de injuriis et læsionibus ecclesiæ memoratæ satisfacturum, præsente illustri Anglorum rege et pro eo intercedente, meruit absolvi, relicto nobis quod de jure restabat exsequendum. Citatus vero comes præstitæ non stetit cautioni, dicens se in hanc formam non præstitisse juramentum: unde et pristinam a nobis reductus est in sententiam, quam dominus papa Alexander III. confirmavit. Tandem, quum dominus Anglorum rex doleret illum tamdiu excommunicationi subjacere, regiam adjecit manum, eundem compellens ut exhibitione justitiæ se a sententia excommunicationis qua tenebatur faceret absolvi. Nos autem comes pœnitens, ut videbatur, et corde contritus adiit, ac de injuriis satisfaciens competenter, ad preces domini regis Anglorum et abbatis et fratrum ecclesiæ præfatæ absolutus est, juratoria cautione præstita se manum ulterius, nec ad eandem ecclesiam, nec ad homines vel possessiones ipsius, extensurum, nisi aliquid de jure posset evincere. Quod ut posteritati notum fieret, et ecclesiæ jamdictæ prospiceretur indemnitati, tam scripti quam sigilli nostri testimonio fecimus communiri. Actum publice, anno Gratiæ 1180.

EPISTOLA CCCXXVII.—LITERÆ JOANNIS CARNOTENSIS EPISCOPI, DE SATISFACTIONE FACTA MONASTERIO S. LAUNOMARI BLESENSIS, PRO ILLATIS EIDEM DAMNIS ET INJURIIS A JOANNE COMITE VINDOCINENSI. [A. D. 1180.]

Joannes, divina dignatione et meritis S. Thomæ martyris, Carnotensis ecclesiæ minister humilis, omnibus ad quos præsentes literæ pervenerint in Domino salutem.

NOVERITIS illustrem virum Joannem Vindocinensem a nobis sententia excommunicationis, quam etiam dominus papa Alexander III. confirmaverat, fuisse diutius innodatum propter quasdam iniquas consuetudines, quas in villis Sancti Launomari Blesensis, in pago Vindocinensi constitutis, contra justitiam usurpabat. Vindicabat enim in illis sibi jus hospitandi, talliam, corvagium, avenagium, justitiam cruoris et latronis: quibus omnibus Hierosolymam profecturus coram nobis et multis venerabilibus veris Blesis in perpetuum renunciavit, ut a vinculo anathematis quo tenebatur mereretur absolvi. Constituit etiam et authentice confirmavit quod, si quis hæredum vel successorum suorum monachos aut homines beati Launomari molestare vel inquietare præsumpserit, super exactione prædictorum sexaginta marcas argenteas dictis monachis persolvere per ecclesiasticam censuram compellatur. Et ne lis in hunc modum sopita vel ab ipso vel ab hæredibus ejus possit iterato suscitari, ad preces ipsius formam pacis initæ præsenti paginæ commendatam sigilli munimine decrevi roborandam. Actum Blesis, anno Verbi Incarnati 1180.

VARIÆ LECTIONES.

Pag. 4, lin. 2. elector—electorum
4. asseverantis—assecurantis
6, Epistola cxciii. Editio Parisiensis habet inscriptionem *Domino Exoniensi:* Lupus *Bartholomæo Exon. archid.* at Bartholomæus certe episcopus tunc fuit Exoniensis.
7, 9. miramur quomodo—miramur quo
34. Moab—Merob
13, 16. judicum—judicis
18, 32. gaudens—gaudenter
19, 27. fere—ferre—fore
21, 25. erit . . . hæc—erat . . . hic
22, 20. Hunc—Hoc
23, 11. Ergo—Ego
30. ergo—ego
24, 20. et in gen. . . . postposuerit—etiam in gentibus præposuerit
30, 4. scientiam—sententiam
36, 9. alia—altera
40, 2. felicitatis—fidelitatis
46, 17. Pro *Roberto de F. &c.*—Reginaldo Saresberiensi
30. compaterer—compatiar
47, 31. pervenire—pervenisse
49, 6. certa—citra—scienter
24. "de Glanvil." in marg.
50, 30. *Boni—Bon.*
51, 6. temere—tenere
15. bonum—boni
54, 32. incipit—incipitur
56, 27. publicem—publicæ
60, 10. et non—quia non
61, 26. loquor—loquar
62, 17. parcat—pareat
32. quoque—vero

Pag. 64, l. 32. pontificium—pontifices
65, 3. promovit—promoverit
5. quod—om.
68, 12. diabolo—Cleobulo
22. obtinuerim—obtinuerimus—obtinuimus
75, 28. potest et non—promittitur nec
76, 31. verbis—verbi
86, 15. item—iterum
89, 27. attulisse—intulisse
97, 20. Ego—Esto:
101, 10. vivit—jure
25. et sublimandam—om.
102, 20. per se—posse
107, 29. in—om.
113, 29. Noster—Totus
120, 13. deriserunt—deluserunt persequuti—prosequuti
131, 21. tractatum—contractum
24. Carthusiensi—Cantuariensi
132, 4. Moriennensi—Maurianensi
135, 33. serviret—serviet
139, 24. detrectantem—detractatorem
145, 32. vestra, et—vestra, ut
149, 3. hoc—huc
12. Nunc—Hoc
19. vestrorum—nostrorum
157, 24. debuerat—debuerit
161, 22. tamen—non
164, 28. adjuvit—audivit
165, 9. perstringo—perscribo
13. Novembribus—Septembribus
166, 11. vestram—vestri
13. literæ—verba
29. adhuc—abhinc
171, 28. adhibendus—admittendus
172, 27. qui de—quia de
175, 4. quod—ut
180, 5. vidimus—om.
182, 29. et in—est in
184, 30. Sed—Si
186, 19. eas de—easdem
195, 19. probabile est et—om.

P. 199, l. 1. post vocem "apud" editio Paris. omittit ea quæ sequuntur et habet "ecclesiasticæ libertatis &c. [p. 4. l. 2.] . . . . *usque ad* impressa." p. 6. l. 17.
204, 27. dilatio—dilectio
208, 5. non impetu—et impetu
221, 28. post *alias* editio Paris. omittit reliqua et habet "archid. &c. *usque ad* licuerit." p. 230. l. 16.
225, 34. noluerint—noluerunt
228, 14. solemniter—publice
230, 16. pro "archidiaconum &c." usque ad finem epistolæ habet edit. Paris. "lateri &c." p. 245. l. 26.
231. EPISTOLÆ CCXCVI inscriptio est in quibusdam MStis *Idem conventu Cantuariensi.*
234, 35. cui—quis
236, 6. probabiliorque—probabiliter
239, ult. temporis nostri—operis vestri
241, 32. prætenderunt—prætenderint
242, 19. enim—om.
245, 15. cum multo discrimine—cum Christo
18. nostrorum—ecclesiæ
26. pro "lateri ejus &c. . . . habeatis" habet edit. Paris. "non potest, rumpens &c." [pag. 221. l. 28.] usque ad finem epistolæ.
247, 9. crediderim—credimus
250, 23. vestræ—om.
251, 24. monstratam—ministratam
258, 6. Superest &c.—om. ed. Paris.
259, 17. enim—autem
260, 22. Dei—om.
265, 22. bitumine—volumine
272, 4. adeo quod—adeo ut quod
274, 11. expolienda—exprobranda
278, 3. *Domino Gratiano Jo.*—Idem Gratiano notario domini papæ.

INDEX EPISTOLARUM ALPHABETICUS.

A designat ordinem hujus editionis.
B edit. Paris. necnon Bibl. Patr.
C cod. MS. Paris. 8562.
D cod. MS. Paris. 8625.
E cod. MS. Oxon. Bodl. 937, qui in quatuor partes divisus est.
F cod. MS. Oxon. Douc. 159. qui in duas partes est divisus.
G Vit. et ep. D. Thomæ ed. Bruss. quæ in quinque libros est distributa.
H cod. MS. Paris, 4839.
I cod. MS. Paris. 4839.
K cod. MS. Bodl. Cave 159.
L cod. MS. Mus. Brit.
M cod. MS. epp. D. Thomæ Lambeth, 159.
N Recueil des Historiens, Bouquet. vol. xvi. p. 489. &c.
O cod. MS. Cantab. Bibl. Pub. Ii, 2. 31.
P cod. MS. Oxon. Coll. S. Joan. Bap. 126. In codice P, qui scriptus fuisse statim post mortem Joannis Saresberiensis videtur, et excerpta tantum continet, occurrit titulus qui sequitur rubricatus. "Incipit compendiosa defloratio ex libro epistolarum Magistri Johannis Saresberiensis qui postmodum fuit episcopus Carnotensis, super causa beati Thomæ Martyris, a Guidone Priore Suwicense diligenter excerpta. Quæ studiose dictare volentibus tum pro modo scribendi, tum pro sententiarum elegantia, tum pro causa præscripti Martyris declaranda, non erit inutilis. Prædictus autem liber epistolarum a præscripto Magistro Johanne post præfati martyris passionem in unum corpus diligenter et breviter est collectus et in quatuor volumina luculenter ac studiose divisus. Porro in ejusdem libri collectione et divisione ac emendatione jam dictus Prior, tunc Canonicus Meritoni memorato Magistro Johanni comes individuus ac familiaris adhæsit."
Q cod. MS. CCC. Cantab.
R cod. MS. Arund. 209.

Ab ord. ves. de no. ap. vos scand. A B D 43. O 60.
Ab ineunte æt. amp. obed. A B D 104. O 20.
Acceptis lit. amic. mei R. Arch. A 216. B 209. C 76. G 1.107. N 54.
Actiones gratiarum deb. par. ani. A 288. B 271. C 138. E 192². G 3.80. N 84.
Ad exilii et pro. me quum nih. A 284. B 267. C 134.
Ad hoc excell. ves. cap. omn. A B D 123. O 1.
Ad notit. ves. arb. perv. A 174. B 165. C 32.
Ad ostium maj. ves. pul. tot. erub. A B D 28.
Adversus nob. vir. com. Rog. A B D 6. O 67.
Adversus Osber. Presb. sup. A B D 119.
Æquum est, dilect. de ves. gaud. A 296. B 277. G 4.36. P 81.
Affectus ab eff. conv. et pler. A 274. B 257. C 124.
A finibus ter. ad vos clam. Angl. eccl. A 311. B 300. C 167. N 97.

Agonem nostrum q. i. cum Mart. A 305. G 5.91. N 96.
A gratiar. mi. incip. est act. nisi A 159. B 145. C 12.
Alanus de N. eccl. ill. qua se in A B D 11.
Alternat fort. rer. vic. mort. que A 284. B 268. C 135. N 80.
Amentis est non aman. se et sua A 206. B 197. C 64.
Amicis nos. urg. tent. artic. ill. A B D 99. N 4. O 41.
Amicorum negot. aur. cle. ves. pul. pr. *See* In amicorum.
Amicorum fid. artic. nec. exa. A 136. B 149. C 16. N 19.
Amor fiduciam parit A B D 64*. N 16*. O 31.
Andreas Cler. de Len. eccl. su. A B D 109.
Angustiarum nos. dil. mi te non amb. A B D 59. N 15.
Anima nos. pat. in amar. est ut qu. A 219. B 220. C 87. E 174² F 23². G 2.103. K 171. N 58. P 55.
Apostolatus ves. man. suscep. ut ad monas. A 310. B 291. C 158.
Apostolatui ves. plu. ex cau. A 318. B 298. C 165.
Apostolicæ sed. man. fil. obed. exseq. A B D 36. O 58.
Aquarum cop. neq. ext. carit. A 212. B 205. C 72. E 155². G 2.76. N 56. P 44.
Arctior nex. est car. qu. san. et ub. co. A 236. B 221. C 88.
Arguendus er. pat. si non cona. A B D 26.
A sapiente quær. esse consil. A 142. B 157. C 24. E 75². G 1.88. N 25. P 13.
Asseris, ut ex lit. quas Mag. Rad. A 248. B 238. C 105. E 146². G 2.52.
Assertiones part. fidel. fideli deb. A B D 89. O 6.
Audiens tibi molestam mear. es. freq. lit. A 247. G 2.40.
Audio pat. et gau. qu. pro mer. A 210. B 201. C 68. E 169². G 2.92.
Audita prom. ves. gav. sum vid. ill. Dom. A 277. B 260. C 127.
Audita, dilect. pace tua, ut opor. A 203. B 260. C 70. E 171². G 2.95. N 51.
Audita sanit. tua et ver. sal. A 279. B 262. C 129.
Audita und. collis. regn. A B D 70. O 26.
Beneficia sæpe conf. inv. et eum qui A 245. B 233. C 100. E 152². G 2.65. N 75. P. 40.
Calamitates, qu. ecc. nos. pl. dec. j. s. A 320. B 299. C 166.
Caritatis frat. comp. nos admo. A B D 118. O 12.
Caritatis zelus acc. in præl. A B D 68. O 43.
Causa Chr. mul. commend. non ind. A 172. B 163. C 30.
Causam qu. int. dil. fil. nos Canon. Merton A B D 50. O 7.
Causam exilii mei ex relat. Pri. de M. Dei A 171. B 162. C 29. G 2.38.
Causam qu. int. Abb. de Cogges. A B D 9. O 70.
Causam qu. int. Rog. Presb. de Gui. A B D 87. O 51.
Causa quæ vert. int. Mag. Jord. A B D 19.
Causa quæ vert. int. Suan. et Bal. A B D 117.
Ciceronem in ep. ad Mar. scrip. mem. A 186. B 179. C 46. E 95². G 1.133. L 135. P 20.
Clerici qu. a jud. v. f. n. ep. L. A B D 10.
Clericus quidam de fam. Will. bona A B D 122. O 9.
Comites a societ. part. dici quisq. igno. A 280, B 263. C 130.
Commonuimus scrip. nos. fra. illi qui a s. A B D 45. O 61.
Communis dom. nos. innoc. tu. A 276. B 259. C 116.
Confidentia secu. em. pre. nec jus. A 217. B 204. C 71. E 172². G 2.96. N 55. P 52.
Consilium dom. Sen. et nos. est si vo. mel. A 297. B 278. C 150. E 208². G 5.42. N 90.
Controversiam quæ int. Robert. quen. A B D 22.

Dedit tibi, dilectis. fr. ut aud. Dom. A 259. B 246. C 113.
De mun. ves. caro et glor. quod A 254. B 241. C 108.
Devotionem, qu. hab. ad me, nun. ves. A 294. B 276. C 148. E 205². G 5.13. P 88.
Devotionis me. fid. vo. prid. arb. A B D 76.
Dies quatuor. *Vide* Clerici.
Dilecti fil. nos. R. de Dractona et A. fr. A B D 93. O 39.
Dilectus fil. nos. R. Cant. Linc. ecc. vir. ven. A B D 38. O 13.
Dissipat Dom. gentes quæ bella volunt A 233. B 218. C 85. E 97². G 1.141. L 141. N 71.
Diu est amic. amantis. qu. A 153. B 138. C N 5.
Diu quid. a scrip. qu. ti. mit. consue. A 161. B 147. C 14.
Diuturni causas silen. redd. non opin. A 322. G 5.72. N 100. P 106.
Diuturnitas sil. mei jure vid. es. des. A 195. B 189. C 56. E 80². G 1.94. L 91. P 15.
Divina præeun. et vob. coop. grat. A 313 B 292. C 159. N 99.
Doctissimi vi. sent. est ver. A 253. B 240. C 107.
Doleo, mag. dilectiss. et plurim doleo G 1.173. N 76.
Doleo, dilectis. et adm. dol. A 289. B 272. C 139. E 185². G 3.19. K 165.
Dominus tec. sit, dilectis. amic. te in A B D 90.
Dominum Cancellar. scio emerg. A B D 112.
Dura est proscr. condit. A 267. B 251. C 118.
Ea fere omnia qu. mi. ves. sig. dig. fa. A 182. B 160. C 27. E 101². G 1.147. H 105. L 147. N 34. P 22.
Ecclesia Mori. his qui eam impu A B D 41. N 7. O 15.
Ecclesia in arcto est et ex dissent. A 301. B 282. C 143. E 149². G 2.61.
Ecclesiam de Walchering. Ric. de Ambly A B D 132.
Ecclesia S. Trin. Lon. adv. Martii A B D 84.
Eo sincer. ves. tit. incar. spl. A 204. B 195. G 2.102. N 52. P 54.
Eos vob. secur. commend. qu. A 319. B 296. C 163.
Erat, ut memini, genus homi. A 166. B 156. C 23.
Etsi cert. sit qu. Epis. ad inob. pro. A 176. B 167. C 34. E 110². G 1163. H 110. M 163. N 37.
Etsi vobis nu. scrip. qu. videb. A 199. B 194. C 61. E 119². G 1.172. L 172. P 70.
Etsi parv. mea ad dig. grat. non suf. A 249. B 235. C 102.
Etsi prop. et priv. urgeam. angus. A B D 48. N 14. O 30.
Excellen. sanc. ves. tut. aud. com. A B D 39. O 14.
Excusationem qua. diut. sil. purg. stud. sic. A 180. B 171. C 38. E 88². G 1.109. M 104. N 38. P 17.
Excussus prop. aliena neq. cu. A 292. B 274. C 141 E 181². G 3.5. N 85.
Ex his qu. univ. ves. scr. su. coll. pot. A 303. B 284. G 4.35. P 82.
Ex inspect. lit. ves. læ. acc. qu. Dom. A 224. B 216. C 83. E 128². G 2.16. N 63.
Ex insperato et in trans. A 304. B 286. N 94.
Expetiit, ut aud. host. antiq. int. eccl. A B D 65. O 32.
Experientia rer. fidel. scient. parit. A 275. B 258. C 125.
Ex mand. sanc. ves. in præs. not. A B D 100. O 65.
Ex mand. Apost. sed lator horum A B D 2. O 8.
Ex lit. qu. mi. ves. ser. dest. pla. A B D 66.
Expectabam in red. nunc. mei ad con. A 188. B 181. C 48.
Ex quo part. att. cismar. A 134. E 4¹. G 1.24. I 14. L 20. N 17.
Ex quo pros. per Dei gr. cir. med. Quad. A 244. B 234. C 101. E 153². G 2.66. N 74. P 41.

Expectatione lon. susp. et imp. A 193. B 186. C 53. E 150[2]. G 2.63. I 108.
Ex relat. lat. præs. et lit. qu. mihi amici, A 140. G 1.33. N 23.
Ex testim. ves. accep. quia latrix præs. A B D 67. O 44.
Ex relat. nobi. viri Ric. Com. Denoniæ, A B D 79. O 53.
Facies cœli seren. ab Ori. cap. schi. A 252. B 239. D 106.
Fama vulg. didic. vos et A 221. B 223. C 90. E 125[2]. G 2.8. N 60.
Familiaritas qu. a dieb. domin. A 321. B 301. C 168.
Fidem esse sp. re. sub., ab ap. A 263. Q 3.44.
Fides et devot. tua test. hab. maj. Joan. A 181. B 173. C 40. E 89[2]. G 1.110. H 72. L 105. P 1.
Fratres Hospit. novo qu. et inaud. hum. A B D 95.
Gaudeam magis an dol. de ver. A 162. B 148. C 15.
Gaudens aud. de te, dilectiss. quod, A 270. B 253. C 120.
Gaudeo si tam. fama præc. fid. hab. est A 291. B 281. C 142. E 182[2]. G 3.12.
Grandis est ap. nos exp. præs. qu. par. A 287. B 270. C 137. E 84[2]. G 1.103. H 69. N 83.
Gratiæ ves. congrat. qui dum A B D 77.
Gratias quan. pos. quia quan. deb. A B D 103. O 19.
Gratias quan. poss. ref. sublim. A B D 91.
Gratias ago pater. ves. qu. me in obl. A 135. B 143. C 10. N 18.
Gratias ago vob. qu. sic. ex lit. ves. et plu. A 163. B 151. D. 18.
Gravat. sum. plusqu. tibi et al. dici pos. A B D 49. O 36.
Graviter off. in Chr. cui in fra. A B D 55. O 34.
Habent a cap. mem. ut vig. et a A B D 129. O 4.
Hanc inter amic. rat. præf. leg. ut ab A 265. B 249. C 116.
Honor cinguli milit. quo me ad Apos. A 234. B 219. C 86. G 2.67. N 72.
Illa est regn. vera pax et semp. opt. tranqui. A B D 44. O 29.
Immoderat. am. tant. mi. ded. aud. A B D 27.
In advent. nunc ves. ad nos serenis. A B D 97. N 2.
In amic. reg. aur cl. v. p. A B D 29.
In caus. qu. int. G. lator. hor. et A B D 16.
In caus. qu. vert. int. Wil. fil. A B D 20.
In eo max. vig. et prof. glor. A B D 64. N 16. O 24*.
Ingratitudinis vit. nih. odibil. est ap. A 242. B 228. C 95. E 175[2]. G 2.105. P 56.
Inhumanus est et extrem. imp. A 207. B 198. C 65. E 108[2]. G 1.157. L 157. P 26.
In omn. qu. recte gess. bon. ves. in. A B D 121.
Inscriptionis mut. caus. red. sup. po. A 223. B 224. C 91. E 133[2]. G 2.26. N 68.
In se ips. tes. Anan. prov. sent. A B D 124. O 2.
Inspectis lit. qu. Dom. Will. Pap. A 220. B 212. C 79. E 130. G 2.20. N 59.
Inspectis lit. qu. Dom. bell. trans. A B D 116.
Instantia portit. et temp. aug. A 226. B 213. C 80. E 137[2]. G 1.159. L 159. N 65. P 27.
In te omn. moriturorum dulciss. A 179. B 170. C 37. N 36.
Intercapedo locorum non præjud. fi. A 272. B 255. C 122.
Interdum si. læsit. nas. vel eru. ocu. A B D 51.
Intermissionem officii quod me vo. A 266. B 250. C 117.
Inter monach. Abb. Hug. et cler. de A B D 1.
Inter multiplices et grav. in me sæv. A B C 113. N 10.
Inter Ricard. Cler. et Rad. Na. A B D 12. O 72.
Juxta mend. dil. ves. lit. dom. mei ad Dom. re A B D 78.
Juxta relat. vest. hab. qu. poss. de A B D 25. O 56.

Juxta sanctit. ves mand. nob. vir. A B D 126.
Lator præsen. Lond. oriun. ut ait A 255. B D 80.
Lator præs. alum. tu est cui si B 242. C 109.
Liberalitatis vest. sed. id non tam creb. A 202. B 192. C 59. E 129^{2}. G 2.17. N 50. P 29.
Liberalitatis tuæ dil., dil. Bald. A 262. Q 3.46.
Licet Ang. ecc. adh. quo. multa sit A 306. B 287. C 154. E 219^{2}. G 5.90. N 95. P 110.
Licet ap. nos. fortuna nov. par. A 146. B 174. C 41. N 29.
Licet comm. pat. nos et dom. mag. car. A 290. B 273. C 140. E 176^{*2}. G 2.107.
Licet ex mo. scrib. ad am. salut. vot. A 145. B 159. C. 26. E 96. G 1.140. H 99. L 140. N 28. P 21.
Licet in ore nunc. nostror. A B D 127.
Licet vest. sim. off. silentio, A B D 32.
Licet mi. dil. ves. non rescrip. ego ta. A 197. B 191. C 58. E 118^{2}. G 1.171. L 171. P 69.
Licet a mul. ret. temp. dil. vest. A 155. B 140. C 7. G 2.78. O 7. P 46.
Licet orbit. ves. pat. comp. affectu A B D 52. O 37.
Licet silere disposuerim negot. Dom. A B D 31.
Licet vest. discr. patern. lit. solat. sæp. B 32. E 199^{2}. G 4.48.
Literas qu. ad cons. ves. et sub ecc. A 183. B 176. C 43. E 109^{2}. G 1.161. H 109. I 76. L 161. N 41.
Literæ dilec. ves. sup. quib. q. v. A 169. B 184. C 51. N 45.
Literæ tuæ mi. consol. et desol. parit. attul. A 192. G 1.95. P. 16.
Literas beat. ves. mi. lat. A B D 96. N 12.
Literas san. ves. deb. c. vener. A B D 13.
Magnam mi. præs. ap. vos. aud. fid. A 200. B 230. C 97. E 167^{2}. G 2.90. N 48. P 150.
Magnam, dulcis. pa. concr. latit. A B D 110. O 10.
Majestatem reg. excogit. circum. A B D 61. O 22.
Malignantium excessus ii potis. suff. co. A B D 88. O 52.
Magnum, fra. est quod prærog. exi. sacer. A 250. B 236. C 103.
Meminisse pot. et deb. ves. dis. quan. rev. A 152. B 137. C 4. E 147^{2}. G 2.53. I 50. O 4.
Membris est vigor a cap. et a S. R. Ecc. A 317. B 297. C. 167.
Me caus. dup. imp. ad scrib. A 178. B 169. C 36. E 114^{2}. G 1.167. L 167. N 35.
Meminisse pot. ves. dis. in qua spe a vo. A 164. B 153. C 20. H 114.
Mihi nu. loq. es in par. dic. tuas A 205. B. 196. G 1.154. L 154.
Miratur fortasse ves. discr. qu. Dom. Cant. A 268. G 1.151. N 81.
Miror, amice, et doleo, si Dom. Papa A B D 114. N 9.
Mitto ti. lit. qu. Dom. Cant. A 293. B 275. C 147. G 5.18. N 87.
Moleste tulit D. meus Archi. quod vos qui A 295. B 285. C 146. E 198. G 4.39. N 88.
Mora mea rectissime pot. accus. A 300. B 280. C 152. E 40^{4}. G 5.64. N 93. P 101.
Multa qui. scrib. ess. sed angus. A 184. B 177. C 44. E 94^{2}. G 1.130. I 90. L 133. N 42.
Multorum excess. viam aper. qui sub A B D 33. O 57.
Nec prior nec poster. mi. pla. conc. A 232. B 217. C 84. E 132^{2}. G 2.25.
Negligentiæ tuæ ut inter. sic dica. A B D 130. O 64.
Nisi memb. cap. cohæserint, A 312. B 302. C 169. N 98.
Non est, amice, quod poss. de status, A 209. B 200. C 67. E 168^{2}. G 2.91. P 51.
Non ignorat dil. ves. qua. pro digni. A 307. B 288. C 155.

Non est nov. qu. mi. vest. benig. alim. A B D 85.
Non parvæ temerit. est si quis evacu. A 139. B 154. C 21. N 22.
Norwicensis Archidiac. vir malit. A B D 107.
Nos super. te non ambig. consulu. A B D 56. O 47.
Nostrum et eccl. quæ ap. nos est, sta. A B D 106.
Notam ingrat. jure contra. A 194. B 188. C 55. E 104[2]. G 1. 152. L 152. P 24.
Noveritis qu., qu. ve. ad. ecc. Carn. A 326. N 105.
Noveritis ill. v. Joan. Vind. a nob. A 327. N 106.
Novit frat. tua qu. pat. sustin. A 151. B 136. C 3. E 310[3]. G 1.137. H 96. L 138. M 337. N 3.
Nuncios nos. a Dom. rege redeun. A B D 128. N 1.
Nunquam satisfiet in carne des. meo A B D 64**. N 16. O 25.
Nuper prudent. ves. *see* Super prud. &c.
Obligationis int. nos. cont. non imm. A 246. G 2.32. N 77.
Occasionem scrib. vob. grat. A B D 115. N 11.
Omnem anim. potes. sup. sub. A B D 92. O 38.
Omnes aliorsum prævol. aut præ B 142. *vide* Spero.
Optatos mi. succ. fort. invid. A B D 73.
Paritum est cons. ves. pro viri. A 231. B 232. C 99. E 145[2]. G 2.51. N 70. P 36.
Pastorum abs. et neq. tant. inf. ecc. A B D 37. O 59.
Patri miseric. qui vos ad hon. A 148. B 182. C 49. G 1.73. L 70. N 31.
Plenam devot. et erudit. nu. a vo. A 189. B 185. C 52. E 117[2]. G 1.170. L 170. N 44. P 68.
Plura sunt, am. quæ nost. perp. de, A 282. B 265. C 132.
Possem tener. et arrog. argui qui A B D 108. N 8.
Post discessum Mag. Will. et Rad. A B D 34.
Post recess. Dom. Pap. mul. vo. rel. A 141. B 150. C 17. N 24.
Post translationem An. Hi. tr. E. A. 230. Bouquet, v, xvi, p. 578. ex cod. Arvern.
Postquam prio. lit. exarav. A 239. G 1.179. N 78.
Potest ves. mem. disc. qu. nunq. D. Cant. pla. A 285. B. 269. G 4.29. N 82.
Præfinit vir doctis. et eloq. A 271. B 254. C 121.
Præsentium attes. not. fac. Univ. A B D 35.
Præter eam qu. aff. fra. remuner. A 167. B 158. C 25.
Præter eam qu. ab init. mut. cog. A 214. B 207. C 74.
Præter opin. et con. sp. lit. ves. A B C 111. O 11.
Preces ves. et vot. fidel. tand. mis. A 299. B 279. C 151. E 210[2]. G 5.63. I 220. N 92.
Precibus nob. vir. Rag. de S. Wala. A B D 7.
Precor reverend. ut innoc. meæ pat. A 160. B 146. C 13.
Pro hon. et benef. a vob. mi. et me. A B D 105. O 21.
Promeruerat quid. hum. ves sedu. A 190. B 187. C 54. G 1.93. L 90. N 39. P 14.
Proposueram Patern. ves. non scrib. A 191. G 1.111. N 40.
Proscripsit me gratis, qu. nov. alt. A 211. B 202. C 69. E 170[2]. G 2.93.
Puer meus a vob. red. unde since. A 168. B 183. C 50. G 1.169. N 32. P 67.
Quæ pernic. læd. et eecl. A B D 69. O 45.
Quæ rect. ordin. deser. aut nun. A B D 58. O 46.
Quam pia devot. vob. servierim A B D 54. O 33.
Quanta fide et devot. dom. meo fr. A 256. B 243. C 110.
Quantam oper. deder. prom. negot. A B D 75.

Quanti me fac qui se meis prec. A B D 42.
Quas ref. non pos. nec prof. A 257. B 244. C 111.
Qui amicis nec in sal. voto comm. A 215. B 208. C 75. E 143². G 2.49. P 34.
Quia te su. st. ec., et imp. A 227. G. 5.27. N 66.
Quia tibi præsent. portit. plen. not. est. A 262. G 2.108. N 79. P 58.
Quid ne tamdiu silere coeg. in quo, A 223. B 215. C 82. E 127². G 2.15. N 62.
Qui non sper. paup. preces mis. A B D 63. N 13. O 24.
Quod ti rar. scri. ex var. cau. est, A 187. B 180. D 47. E 138². G 2.37.
Qui te loquen. vel scrib. audit A 283. B 266. C 133.
Quod in salut. varia. inscript. A 273. B 256. C 123.
Quod hactenus ti non scrip. rat. A 251. B 237. C 104. E 140°. G 2.39. I 110.
Quod dilect. vest. resp. tard. et rar. A 185. B 178. C 45. E 115. G 1.168. L 168. N 43.
Quod cap. Carn. de c. dom. Sen. A 323. N 101.
Quod nat. e. ex c., c. est; et q. nat. A 324. N. 102.
Quoniam pr. v. s. in li. b. Di. A 149. Bouquet. xvi. 551. ex cod. Arvern.
Quod proscr. et exul tant. alloq. A 143. B 172. C 39. N 26.
Quot et quanta mala Eccl. Chr. proc. A B D 98. N 3. O 40.
Quoties person. Eccl. omni jure contem. A B D 72. O 48.
Quoties vo. pre. porrig. non eas de, A 278. B 261. C 128.
Quum Dom. Pap. nup. sollicit. A 138. E 6¹. G 1.31. I 23. L 27. N 21.
Quum hæc scrib. notario ris. mov. A B D 82.
Quum in solen. Pas. reform. A 144. B 134. C 1. N 27.
Quum inter Mag. Ric. Lich. A B D 4. O 71.
Quum inter prior. de Pritewell, A B D 18. O 75.
Qunm inter Robert. Win. et Will. A B D 21.
Quum inter Monialis de Gisniis et, A B D 40. O 69.
Quum omes fid. san. Rom. eccl. A B D 125. O 3.
Quum sæpe rarius tam qu. vell. A B D 94.
Raritas interme. nob. subt. A 225. B 211. C 78. E 166². G 2.48. N 64. P 49.
Ratio humanit. exig. ut ver. amat. A B D 86.
Reflorescit auct. Dom. stat. un. ecc. A 218. B 210. C 77. E 165². G 2.89. N 57. P 48.
Recepi nup. lit. pat. ves. qui. præc. A 175. B 166. C 33. E 102². G 1.150. H 106. L 150. N 33.
Regia nos imp. auctor. ut sa. A B D 74. O 49.
Regnorum collis. et terr. mot. mag. et, A 222. B 214. C 81. E 134². G 2.31. N 61. P 33.
Rerum sub. mut. sol. aff. molest. A 170. B 161. C 28.
Romanos amic. verba dare jam nemo, A 237. B 222. C 89. E 151². G 2.64. N 73. P 39.
Rumor acerbissimus exulcer. A 147. B 175. C 42. N 30.
Sæpe quid dulc. pa. accus. A B D 46. O 62.
Sacrosancta Rom. eccl. sicut indig. A 316. B 295. C 162.
Sæpe jam revoc. es qui ad uni. pat. A B D 71. O 27.
Sanctorum necess. com. vest. mag. A 260. B 247. C 114.
Sanctitatis vest. mand. deb. vener. suscip. A B D 102. O 18.
Sanctitatem ves. cir. plu. novim. occup. A B D 14. O 16.
Sanctitatis ves. mand. nup. accep. A B D 15. O 73.
Scitatis qu. per grat. Dei prosp. navigat. A B 290. C 157.
Sciatis qu. concessi. pac. me. omn. qui, A 308. B 289. C 156.

